

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri Bilim Dalı

**KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN EŞİĞİNDE EV, MAHALLE VE KENT
DENEYİMİ: LİMONTEPE ÖRNEĞİ**

Leyla BEKTAŞ ATA

Doktora Tezi

Ankara, 2019

Leyla BEKTAŞ ATA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

İletişim Bilimleri Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Leyla Bektaş Ata tarafından hazırlanan "Kentsel Dönüşümün Eşiğinde Ev, Mahalle ve Kent Deneyimi: Limontepe Örneği" başlıklı bu çalışma, 20/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Funda Gençoğlu Onbaşı (Başkan)

Prof. Dr. Suavi Aydın (Danışman)

Doç. Dr. Burcu Şimşek] (Üye)

Doç. Dr. Gülsüm Depeli Sevinç (Üye)

Doç. Dr. Levent Şentürk (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

08/07/2019

Leyla BEKTAŞ ATA

¹“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Suavi AYDIN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Leyla BEKTAş ATA

*Anneme ve
Limontepeli kadınlara*

TEŞEKKÜR

Teşekkür listesi uzun, fakat ilki ve en büyüğü bu tezin uzun süre resmî danışmanlığını yürüten, sonrasında ise desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen Prof. Dr. Simten Coşar'a. Kendisinden bilimsel bir araştırmanın nasıl yürütülebileceğinin yanı sıra akademide öğrenen-öğreten ilişkisinin hiyerarşisiz biçimde nasıl kurulup sürdürülebileceğini de öğrendim. Kıymetli katkılarından ne kadar söz etsem eksik kalır. Müteşekkirim!

Limontepeliler hayat hikâyelerini açmasalardı bu çalışma ortaya çıkmazdı. Başta (beni de büyüten) kadınlar olmak üzere bana sözünü, evini, sofrasını açan, beni kendi hikâyelerine aracı kılanlara, kendi anlatımı anlatılarına dahil etmeme izin veren her bir mahalleliye teşekkürü borç bilirim. Anıları, acıları, sevinçleri, sesleri benim kulaklarımda, belleğimde, sözlerimde yankılanmaya devam edecek. Sahaya benimle ilk adımları atan anneme, desteğini hep hissettiren babama, kendi çocukluğunu açan kardeşime, heyecanlı sesi ve enerjisiyle güç veren Hava'ya ve sahada peşlerine takıldığım Zerey ailesine sonsuz teşekkürler.

Birlikteliğimizin ilk gününden bugüne bana, yaptıklarına ve yapacaklarına inanan, değer ve destek veren eşim Yasin'i Limontepe'ye ilk götürdüğümde yaptığımız ilham verici sohbet, sahamı seçmemin vesilesi oldu. Yasin, fikirden metne bu tezin her adımında benimleydi: Her sabah biraz yana ittiğimiz kitapların yanına kurduğumuz sofrada, çalışmaya verdiğim molada; sevgide, özlemde, yorgunlukta, heyecan ve umutta! Varlığı ve inançla gülen gözleri en büyük destekçim.

Dünyanın dört bir yanından ses vererek beni yalnız bırakmayan arkadaşlara sahip olmak büyük şans! En güçlü endişeyi dağıtan neşesiyle Ulaş, sesinin her bir tınısıyla enerji veren Hatice, kaygıda ve mutlulukta ortaklaştığım Yasin, güvenine ve sevgisine mazhar olmakla gururlandığım Beyza, en keyifli akademik sohbetlere zemin açan, dostluklarını hep hissettiren Alper ve Esra, bir köşeden merak ve ilgiyle takip ettiğini ve destek verdiğini bildiğim, özlemi burnumun direğini sızlatan Farah, üniversite hayatıma adım attığımdan bu yana hayatımın her döneminde benimle olduğunu ve olacağını bildiğim Hakan, suskunluğunda dostluğun en değerli paylaşımlarını taşıyan Melis, ilkgençlik heyecanımızı her buluşmamızda hissettiren Sinem, akademiden kazandığım en kıymetli dostlardan Defne, birbirimize duyduğumuz inançla yan yana uzun bir yol

yürüyeceğimizden emin olduğum Elif, her daim güvenini ve teşvikini hissettiğim Tanyeli, bambaşka kültürlerde taşıdığımız benzer kaygı ve heyecanları paylaşarak nefes alma alanı yaratan Nyuying ve Tingting, azmi ve çalışkanlığıyla ilham veren Aurelija ve Buddug, akademide paylaşımın değerini aynı (dikiş) makine(sinin başına oturarak gösteren Gülден'e teşekkür ederim.

Ziyaretçi araştırmacı olarak bulunduğum Cardiff Üniversitesi Coğrafya ve Planlama Okulu'nda altı ay boyunca danışmanlığımı yapan, metinleriyle, dersleriyle, sorularıyla ilham veren Prof. Gary Bridge'e, bilgi üretiminde geliştirdiği yaratıcı yollarla ve dostluğuyla değer katan, aynı masanın etrafında uzun toplantılar yaptığımız Dr. Hesam Kamalipour'a, akademik yetkinliğiyle, araştırmama duyduğu güvenle ve süreğen teşvikiyle bana hep heyecan ve umut veren Prof. Alison Brown'a teşekkür ederim. Hayatım boyunca unutamayacağım bu verimli araştırma deneyimine katkıları büyük.

Etnografiyi ve sosyal bilimin değerini kendisinden öğrendiğim Doç. Dr. Hakan Ergül'e, yeterlik sürecinden itibaren tezimin her aşamasında beni cesaretlendiren Doç. Dr. Levent Şentürk'e, azmi, üretkenliği ve özverisiyle ilham veren Doç. Dr. Didem Danış'a teşekkür ederim.

Bu tezin farklı kısımlarından ürettiğim iki makalenin aldığı ödüller, tez yazım sürecinde motivasyonumu artırdı ve çok değerli akademiklerle tanışmama vesile oldu. *Anneler Ne Yapar, Kızları Ne İster? İki Kuşak Kadın Anlatılarında Bir Gecekondu Mahallesi* adlı makalem, 2017 yılında Sabancı Üniversitesi SU Gender tarafından organize edilen Dicle Koğacıoğlu Makale Ödülü'nde birinciliğe layık bulundu. Bu ödül, başta Dr. Ayşecan Terzioğlu ve Prof. Dr. Ayşe Gül Altınay olmak üzere çok değerli hoca ve arkadaşlarla tanışmamı ve araştırmama güvenmemi sağladı. 2018 yılında Nüfusbilim Derneği tarafından *Gecekondu Mahallelerinde Süreğen Göçmenlik Halleri* adlı makaleme verilen Ferhunde Özbay Makale Ödülü, Ankara'da güzel bir tartışma ortamında araştırmamı anlatmama ortam yarattı. Sosyal bilimler alanına önemli katkılar sağlayan bu iki değerli kadın akademik adına açılan ödüllere layık bulunmak ayrıca gurur vericiydi. Bu araştırmanın bir sonraki adımında yürütmeyi planladığım *Gecekondu Kadınların Kent Hakkı: Kentlilik, Katılım, Deneyim* adlı araştırma önerim Raoul Wallenberg Enstitüsü'nün açtığı İnsan Hakları Araştırmaları Hibe Programı'ndan

destek almaya hak kazandı. Bu hibe, tez sürecinde tespit ettiğim sorunların çözümüne yönelik öneri geliştirmeme sağlayacağı olanakla ilham verici! Genç akademikleri üretkenliğe ve araştırmalarına güvenmeye davet eden bu organizasyonlara emek veren herkese tek tek teşekkür ederim.

Doktora sürecimde dört yıl boyunca TÜBİTAK 2211-A Genel Yurtiçi Doktora Burs Programı'ndan ve altı ay boyunca TÜBİTAK 2214/A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı'ndan aldığım destekler akademik kariyerinin henüz başında olan benim gibi bir araştırmacı için hayati önem taşıdı. Daha verimli bir çalışma ortamı yaratmamı sağlamanın yanı sıra farklı bir ülkede araştırmacı olarak bulunmamı mümkün kıldı. Başka akademikler, araştırmacılar, öğrencilerle tanışmamı, araştırmamı paylaşıp tartışmaya açmamı sağladı. Katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmama güvenen, tezimin resmî danışmanlığını üstlenerek çalışmamı benimle birlikte savunan Prof. Dr. Suavi Aydın başta olmak üzere, savunma jürisinde yer alan, zaman ayıran ve değerli katkılarını sunan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

İzmir – İstanbul – Cardiff – Büyükdada

Ocak 2017 – Haziran 2019

ÖZET

BEKTAŞ ATA, Leyla, *Kentsel Dönüşümün Eşiğinde Ev, Mahalle ve Kent Deneyimi*, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Bu tez, kurulduğundan bu yana yıkılma tehlikesi taşıyan, 2012 yılında ise resmen kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilen İzmir'in Limontepe semtindeki iki gecekondulu mahallesinde yaşayan birinci ve ikinci kuşak sakinlerin, evleri, mahalleleri, komşuları ve diğer kent mekânlarıyla geliştirdiği ilişkiyi toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet tartışmaları üzerinden analiz eder. Kentleşme sürecinin getirdiği dönüşüm coğrafyasında yaşayan kent yoksullarının, dönüşüm sürecinde mekânla kurdukları ilişkiyi, tarihsel olarak nasıl geliştirdikleri ve anlattıklarını inceler. Bir kentlilik biçimi olan gecekondulu olmanın ve gecekonduda yaşamının taşıdığı gerilimleri, uzlaşma ve ayrışma durumlarını açıklığa kavuşturmaya çalışır.

Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki kırsal mekânlardan 1970'lerde göç ederek İzmir'e gelen ve bir mahalle kuran göçmenlerin mikro pratikleriyle makro süreçlerin bağıntısını kuran bu tez araştırması, periferinin tarihini yaşayanların hayat anlatılarıyla ortaya çıkarmaya çalışır. Dönüşümün, geçiciliğin ve yoksulluğun mekânında kalıcılık ve süreklilik için atılan adımları, mekân deneyiminde görünür kılmaya çalışır. Mekân üretim ve kullanım pratiklerinde, aidiyet ve sahiplik ilişkisinde kuşaklar, cinsiyetler ve farklı topografik yapıya sahip mahalleler arasındaki benzerlik ve farklılıkları eleştirel bir değerlendirmeye tutar. Gecekondunun mekân dinamikleri değerlendirilirken mahallelinin hayat anlatılarına, etnografi ve oto-etnografinin imkânlarına başvurulur. Gündeliğin bilgisini akademik bilgiye dönüştürmenin olanakları tartışmaya açılır.

Anahtar Sözcükler

mekân deneyimi, gecekondulu, kentsel dönüşüm, etnografi, anlatı, habitus, Limontepe

ABSTRACT

BEKTAŞ ATA, Leyla. *On the Edge of Urban Transformation: Experience with Home, Neighborhood, City in Limontepe*, PhD Dissertation, Ankara, 2019.

This thesis analyzes the relationships, developed by the first and second generation residents living in the two squatter settlements of Limontepe district of İzmir, which has been in danger of being demolished since its establishment and was officially declared an urban transformation zone in 2012, with their homes, neighborhoods, neighbors, and other urban spaces, through discussions of social class and gender. It examines how the urban poor, living in the transformation geography created by the urbanization process, have established their relationship with the space during the transformation process, as well as its development over time and how it was narrated. It aims to clarify the tensions, reconciliation, and dissociation situations of being a squatter and living in a squatter settlement, which is a kind of urbanity form.

This thesis establishes the connection between the macro process and the micro practices of immigrants who emigrated from various rural regions of Turkey in the 1970s and founded a district in İzmir and attempts do this by uncovering the history of the periphery through the life stories of people. It tries to make the practices, which are developed to maintain permanence and continuity in the space of transformation, temporality, and poverty, visible through the space experience. It critically assesses the similarities and differences between generations, genders, and neighborhoods with different topographical structures, in terms of the relation of belonging and ownership, as well as production and usage practices of spaces. While evaluating the dynamics of squatter settlement spaces, ethnography auto-ethnography and the life stories of local people were utilized. The possibilities of transforming everyday knowledge into academic knowledge were brought forward for discussion.

Key Words

place experience, squatter, urban transformation, ethnography, narration, habitus, Limontepe

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY	i
YAYIMLAMA ve FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ADAMA SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER ve FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ARKA PLAN: KENT MEKÂNININ DİNAMİKLERİ, GÜNDELİK HAYAT, TOPLUMSAL SINIF ve TOPLUMSAL CİNSİYET	19
1.1. MEKÂN ve GÜNDELİK HAYAT TARTIŞMALARI	20
1.2. GÜNDELİĞİN PRATİKLERİ: TOPLUMSAL CİNSİYET ve TOPLUMSAL SINIF ÜZERİNE TARTIŞMALAR	28
1.3. MEKÂNDAN GÜNDELİĞİN BİLGİSİ: METODOLOJİ TARTIŞMALARI	37
1.4. SONUÇ YERİNE	46
2. BÖLÜM: ALAN TASARIMI ve BİLGİSİ	49
2.1. ARAŞTIRMANIN SAHASI ve KULLANILAN TEKNİKLER	51

2.2. ARAŞTIRMACININ POZİSYONU:	
SAHAYA DÖNÜŞMENİN BİLGİSİ	66
2.2.1. Saha Öncesi.....	66
2.2.2. Saha Süreci.....	68
2.2.2.1. Sahanın İçinde(n) ve Dışında(n)	74
2.3. SONUÇ YERİNE: SAHANIN ARDI	78
3. BÖLÜM: GÖÇ, YERLEŞME ve DEVAM (SÜREÇ):	
GÖÇMEN, SAKİN, YOLCU (FAİL)	81
3.1. KÖYLÜDEN GÖÇMENE: BİRİNCİ KUŞAK SAKİNLERİN	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ ve SOSYOEKONOMİK DURUMLARI	82
3.2. GÖÇMENDEN SAKİNE: TAVANI OLMAYAN EVLERDEN	
İNŞASI TAMAMLANAN ÜÇÜNCÜ KATLARA	92
3.3. SAKİNDEN YOLCUYA:	
KENTSEL DÖNÜŞÜM ve GÖÇÜN SÜREĞENLİĞİ	113
3.4. SONUÇ YERİNE	122
4. BÖLÜM: MEKÂN DENEYİMİ: AİDİYET, SAHİPLİK, NORMALLİK	125
4.1. MEKÂNIN KAMUSAL ve ÖZEL DÜZENLENMESİ	126
4.2. MEKÂNDAN <i>NORMALİN</i> İNŞASI:	
İKİNCİ KUŞAĞA MAHALLE BASKISI	152
4.3. SONUÇ YERİNE	168
5. BÖLÜM: MEKÂN VE ÖZNELİK HALLERİ:	
DÖNÜŞÜM, GEÇİCİLİK, YOKSULLUK	170
5.1. İKİNCİ KUŞAKTA EĞİTİM:	
SINIRLAR, BEKLENTİLER, TERCİHLER	171
5.2. MEKÂNDAN KALICILIK STRATEJİLERİ	189
5.2.1. Ev içi Üretim ve Enformel İş Yapma	190
5.2.2. Sahiplenme Kültürü ve Kentleşme Talebi	200
5.2.3. Mahalle Düzeyinde Topluluk Haline Gelme ve Örgütlenme.....	204
5.3. SONUÇ YERİNE	213

SONUÇ	215
KAYNAKÇA	231
EK 1. GENEL NÜFUS SAYIMLARI	254
EK 2. MECLİS TUTANAKLARI ARŞİVİ	255
EK 3. MAHALLELERİN SEÇİM SONUÇLARI	256
EK 4. İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ DİLEKÇESİ	257
EK 5. HİM BİLGİ EDİNME TALEBİ YANITI	259
EK 6. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI	260
EK 7. GÖRÜŞMECİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	279
EK 8. ORJİNALLİK RAPORU	282
EK 9. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	284

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
D	Doğu
DP	Demokrat Parti
DPY	Devlet Parasız Yatılı ve Bursluluk Sınavı
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HİM	Hemşehri İletişim Merkezi
Hz	Hazreti
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İZSU	İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
K	Kuzey
KDD	Kentsel Dönüşüm Derneği
LGBTİ	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transeksüel, İnterseks
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
SEÇSİS	Seçim Bilişim Sistemi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
YHH	Yeni Hedef Harita şirketi
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Yıllara Göre Nüfus Sayım Sonuçları.....	53
Tablo 2: Birinci Kuşak Kadınların Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri.....	84
Tablo 3: Birinci Erkeklerin Kadınların Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri.....	86
Tablo 4: Büyükşehir ve İlçe Belediyeler ile Mahalle Muhtarlarının Siyasî Eğilimi....	107
Tablo 5: İkinci Kuşak Erkeklerin Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri.....	111
Tablo 6: İkinci Kuşak Kadınların Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri.....	112
Tablo 7: Bisiklet Sürme Yatkınlığının Cinsiyetler Üzerinden Değerlendirilişi.....	155

ŞEKİL ve FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Şekil 1: Aşağı mahalledeki evimizin zamanla değişimi.....	143
Şekil 2: Aşağı mahalleden bir kesit.....	153
Şekil 3: Bisiklete binme ve oyun oynama haritası.....	156
Şekil 4: Gözetim haritası.....	158
Fotoğraf (Kolajı) 1: Yukarı mahalledeki duvar yazılamalarından örnekler.....	5
Fotoğraf (Kolajı) 2: İlkokul duvarındaki yazılama.....	6
Fotoğraf 3 ve 4: Aşağı ve yukarı mahalleden görüntüler.....	8
Fotoğraf 5: İki mahallenin birbirine göre konumu ve fiziksel yapısı.....	9
Fotoğraf 6: Riskli alan ilan edilen bölgeler haritası.....	11
Fotoğraf 7: Mahalle gezintimizin ardından etrafını sardığımız künk kapağı.....	50
Fotoğraf 8 ve 9: Limontepe'nin havadan çekilen fotoğrafları.....	58
Fotoğraf 10: Limontepe'nin havadan çekilen bir fotoğrafı.....	59
Fotoğraf 11: Limontepe'nin havadan çekilen bir fotoğrafı.....	60
Fotoğraf 12 ve 13: Sahada yürüttüğüm görüşmelerden.....	70
Fotoğraf 14: Sahada yürüttüğüm görüşmelerden.....	72
Fotoğraf 15 ve 16: 1990'lı yılların ortalarında bir bayram sabahı.....	94
Fotoğraf 17: 1990'lı yılların ortalarında çekilen bir kare.....	101
Fotoğraf 18: Aşağı mahalleden bir kesit.....	104
Fotoğraf 19: Limontepe'de iki kat ve üzeri ev örnekleri.....	113

Fotoğraf 20: Aşağı mahallenin yukarıdan görünümü.....	115
Fotoğraf 21 ve 22: Aşağı mahalleden gündüz ve yukarı mahalleden gece manzarası..	117
Fotoğraf 23: Limontep e KDD binası.....	118
Fotoğraf (Kolajı) 24: Sadegül'ün evinin farklı mevsimlerde çekilen iç ve dış mekân fotoğrafları.....	135
Fotoğraf (Kolajı) 25: Aşağı mahalleden mutfak örnekleri.....	136
Fotoğraf (Kolajı) 26: Aşağı mahalleden mutfak örnekleri.....	137
Fotoğraf (Kolajı) 27: Aşağı ve yukarı mahalleden farklı dış mekân örnekleri.....	138
Fotoğraf (Kolajı) 28: Yukarı mahallede inşaatı yarım bırakılan bir kat.....	139
Fotoğraf (Kolajı) 29: Aşağı mahalleden farklı sokak örnekleri.....	143
Fotoğraf 30: Belediyenin düzenlediği geziden.....	148
Fotoğraf 31: Aşağı mahallede kömürlükte ekmek pişiren kadınlar.....	199
Fotoğraf 32 ve 33: Neşe'nin evinin civarı.....	201
Fotoğraf 34: 1989 yılında alınan bir numarataj örneği	203
Fotoğraf 35 Limontep e Pazaryeri'ndeki kahvehanede yapılan toplantıdan.....	209

GİRİŞ

Bu araştırmada, İzmir’de neoliberal kapitalizmin kriz evresinde deneyimlenen kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı dönüşüm coğrafyasının, gecekondu sakinlerinin mekân kullanımları üzerindeki etkilerini analiz etmeyi hedefliyorum. Konumu, bakısı, zemin tipi gibi olumlu fiziksel özellikleri ve konut stoku, malzeme tipi gibi olumsuz özellikleriyle dikkat çeken bir bölgede yaşayan kent yoksullarının, tam da bu dönüşüm sürecinde mekânla kurdukları bağı, tarihsel olarak nasıl geliştirdikleri ve anlattıkları üzerinde duruyorum. Bu esnada kaçınılmaz olarak diğerleriyle benzeşen ve ayrışan yönleri bulunan bir gecekondu mahallesi hikâyesi anlatıyorum.

Doktora tezimi Limontepe üzerine yazdığımı öğrenenlerden, “Korkmuyor musun?”, “Oraya nasıl giriyorsun?”, “Çok cesursun” gibi tepkiler aldım. Beni *cesur* kılan, korkmamın önüne geçen ve mahalleye giriş çıkışımı sorunsuz kılan durumlardan ilki ve en önemlisi, Limontepe’nin benim çocukluk mahallem olması, diğeriyse bu çalışmaya başlayana dek mahalleyle korku ya da cesaret üzerinden ilişki kurmamı gerektirecek herhangi bir olay ya da duyumla doğrudan karşılaşmamış olmamdı. Peki, bu mahalleyi, bu kent mekânını korkutucu, ürkütücü ve diğerlerinden farklı kılan neydi? Mekân kendi başına, coğrafi yapısı itibarıyla bu özelliği taşıyamayacağına ve toplumsal yapısından bağımsız ele alınamayacağına göre üzerinde ne türden gündelik pratikler yaşıyordu da İzmir’de kent merkezine çok yakın bir muhite bu tür özellikler yükleniyordu? Bir bölgeyi tehlikeli, bir anlamda *damgalı* bir statüye taşıyan durum bir gecekondu mahallesi olması dolayısıyla en baştan olumsuz bir kabullenmeyle mi ilgiliydi yoksa bu izlenimde makro politikaların izini bulmak mümkün müydü? Bir mekân üzerine konuşurken, mekânı okurken bazı tanımlama ve ifadelerin diğerlerinin önüne geçmesini sağlayan neydi?

Latife Tekin, *Buzdan Kılıçlar’da* “Yoksulların ruhları en iyi birbirleriyle tanışır ve anlaşır! ... yoksullar, ... yoksul olmayanların asla öğrenemeyeceği sessiz işaretleri ve gizli dilleriyle yüzyıllardan beri durmamacasına mırıldanıyorlar” (2011, ss. 1-2) der ve yoksul hayatlarının dışına çıkabilmelerindeki gücü *yoksulluk bilgisine* sahip olmalarına bağlar. Yoksulluğun bilgisine sahip olmak, bu tür mekânlardaki gündeliğin bilgisine

erişebilmeyi beraberinde getirir. Bu bilgi, yoksulların mekânın dinamiklerine uyum gösterebilmesini, metropol kentte tutunabileceği bir muhit yaratabilmesini sağlar. Birçoğu kendi içine kapalı gecekondulu mahallelerinde yaşayanlarda bu türden bir bilgi vardır. Bilgi, sanki mekânın dokusuna işlemiştir ve bir kez oraya adım attıysanız ve yaşamaya başladıysanız bu mekânda ilerleme kılavuzuna da erişmişsiniz demektir. Belki bu yüzden Limontepe’de olmayı ve araştırma yapmayı hiçbir zaman cesaret göstergesi olarak değerlendirmedim.

Buradan hareketle, bugünün Limontepe sakinlerini *yoksul* olarak adlandırıp adlandıramayacağımız sorusu bu çalışmanın (ve hatta yoksulluk çalışmalarının) taşıdığı muğlaklık açısından örnekleyicidir. Birçoğu Doğu Anadolu, İç Ege, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göç edip İzmir’e gelirken yanlarında bir döşek, bir kilim, birkaç parça kıyafet getirebilen bölge sakinleri, neredeyse sıfır noktadan başladıkları yolculuklarını hesaba kattıklarında, şimdiki hallerini şükre değer olarak niteler. Ancak alt sınıfların konut biçimi olan gecekondulu, sakinlerini de *kent yoksulu* olarak işaretler (Wedel, 2013). Kent yoksulları “birek gecekondulu ve varoş sakini olarak barınma statüleri nedeniyle” kentin diğer bölgelerinde yaşayanlardan toplumsal dışlanmışlıklarıyla ayrılır (Bayat, 2008, s. 56). Birçoğu mahalle sınırlarında sosyalleşebilen, büyük kentte yaşamının kültürel ve sosyal olanaklarından neredeyse hiç yararlanamayan (özellikle birinci kuşak) Limontepe sakinlerinin gündeliği, evleri ve evlerinin yakın çevresinde seyredir. Kente katılımın ekonomik, kültürel ve sosyal hazır bulunuşluğundan mahrum, bu tür kültürel sermayeden yoksun bölge sakinleri, kentin kenarına/çevresine itilir ve yaşadıkları bölge tehlikeyle, suçla işaretlenip kriminalize edilir. Bu yüzden Limontepe sakinleri kent merkezinde, orta ve daha üst sınıflarla yaşadıkları karşılaşmalarda, “orada nasıl yaşadıklarına hayret edilen”, “halbuki çok da düzgün bir insan”¹ olarak görülen büyük bir grubu barındırır.

Öte yandan, Limontepe’de uyuşturucu satışı yapılır ve uyuşturucu kullananların karşılaşabileceği vakalar görülür. Bölge sakinleri bu durumu doğrulasa da bundan dolayı Limontepe’yi olumsuz şekilde ayrı kılmak gerekmediğini ileri sürer; bunu, bölgeyi marjinalleştirmek için yeterli gerekçe olarak değerlendirmezler. İzmir’de orta ve orta üst

¹ Tırnak içindeki ifadeler görüşmecilerin diğer kent sakinleriyle yaşadıkları karşılaşmalardan alınmıştır.

sınıfların ikamet ettiği yerlerde de bu tür olayların yaşandığını, ancak Limontepe'nin "adının çıktığını" savunurlar. Mahallede, kolluk kuvvetlerinin bu işin ticaretini yapanları bildikleri halde müdahale etmedikleri, buna göz yumdukları kanısı yaygındır. Bir akşam vakti, kendini bir vakitlerin "belâlı tiplerinden" biri olarak tanıtan (ve bu şekilde tanınan) orta yaş grubunda bir erkekle ve kardeşleriyle yürüttüğüm odak grup görüşmenin ardından Limontepe'nin tehlikeyle ilişkilendirilen bölgelerinden Heykel civarında yaptığımız gezinti, kentin *olaysız* diğer noktalarıyla büyük oranda aynıydı. Limontepe'de görebileceğiniz az sayıda park statüsü taşıyan bölgede bulunan Atatürk Heykeli civarına yerleştirilen birkaç bankta oturan mahallenin genç erkeklerinin sohbet ettiği, park civarında bulunan kahvehanelerin açık alanlarında da yaşça biraz daha ileri birkaç erkeğin oyun oynadığı, *sakin* ve hayatlarının neredeyse tamamını o bölgede geçiren görüşmecilerin ifadeleriyle *sıradan* bir akşamdı. Bölgenin yarı-özel ve kamusal mekânlarının, özellikle günün belli saatlerinden sonra sadece erkeklerin tekeline geçmesi, kadınların o bölgeyi bir saatten sonra uğranmaması gereken, tehlikeli bir yer olarak kodlaması için geçer sebepler arasındadır. Eril bir yapı kazanan bu alanlar, kadınlar için tekinsiz bir özellik taşır ve ancak o civarda tanıdıkları birileri (bir erkek) varsa gerektiğinde çocuklar için uygun bulunur – kendileri buralardan geçmemeye çalışır. Buraya kadar tasvir ettiğim mahalle ortamı, yine Türkiye kentlerinde görmeye alışık olduğumuz özelliklere sahiptir. Ancak bu bölgeyi diğerlerinden ayıran bazı özellikleri, dönemin *tehlikeli* anlayışıyla paralellikler taşır. Mahallenin duvarlarını kaplayan *barış*, *adalet*, *laiklik* temalı muhalif yazılamalar, bölgenin bir kısmında sol fraksiyonların etkili olduğunu gösterir (Bkz. Fotoğraf Kolajı 1 ve 2). Saha sürecinde birkaç kez boyanan duvar, benzer temalarda farklı yazılamalara sahne olmuştur. Burada mekânın ideolojik boyutu devreye girerek gündeliği çevreleyen fiziksel ortama sirayet eder.

Bir mekân üzerine çalışırken sahip olduğu katmanların ayırdına varmak ve bu katmanlar arasında bir seyir tutturmak gerekir. Makro politikalarla gündelik hayat arasında salınmaya izin verecek bu seyir, mekân analizi yapabilmeyi de önkoşuludur. Kent mekânını incelerken konum (*location*), muhit (*locale*) ve mekânın duygusu (*sense of place*) üzerinden ilerlemek, mekânı bütünlüklü şekilde değerlendirmeye olanak tanır (Cresswell, 1998, s. 156). Bu kavramsal set, Limontepe üzerine tartışırken, onun merkez-çevre ilişkisini, toplumsal boyutunu ve bölgenin yaşayanlardaki algısını ilişkisel

biçimde ele almayı mümkün kılar. *Konum*, bir mekândan söz ederken ilk başvuru olan özelliği, o bölgenin haritada durduğu yeri, koordinatları işaret eden noktadır. Dünyanın her yerinde geçerliği bulunan bu özellik, nesnel nitelik taşır. Limontepe'nin (38K – 27D), kentin önemli noktalarından Konak'a 7, Alsancak'a 13, İnciraltı'na 11, Adnan Menderes Havalimanı'na 14 kilometre uzaklıkta bulunduğunu imler. Buraya kentin farklı noktalarından nasıl erişebileceğimiz, hangi ulaşım araçlarını kullanabileceğimiz hakkında fikir yürütmemizi sağlar. Ancak, örneğin Konak'tan bir taksinin geceleyin Limontepe'ye gelmek istemeyişini ya da daha yüksek ücret talep etme gerekçesini açıklamaz. Bunu anlayabilmenin yolu, nasıl bir yerden bahsettiğimiz, burada ne tür faaliyetler/aktiviteler yürütüldüğü, kimlerle karşılaşabileceğimiz ve ne tür bir kent deneyimi yaşayacağımızla ilgili bilgi setine sahip olmaktan, kısacası muhitin özelliklerine başvurmaktan geçer. Toplumsal ilişkilerde geniş bağlamlara işaret eden *muhit*, mekânda seyreden sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite, din, yaş gibi bileşenlere dayalı olarak kurulur. Limontepe'nin (eğer öyleyse) neden korkulması bir bölge olduğunu tarif eder; kimlerin kimlerle ne tür ilişkiler içerisinde yaşadığını, ikamet edenlerin gündelik pratikleri üzerinden ele alarak. Bir adım daha attığımızda mekânın en öznel boyutuna, duygusuna erişiriz: Limontepe'de olmanın, burada yaşamının ne tür hislere karşılık geldiğine. Tüm bu katmanlar, haritada bir noktacıta hareket edenlerin gündelik hayatında üretilen anlamın ve bu anlamın yarattığı duygunun anlaşılabilir olmasına hizmet eder.

Bir mekânın konumu, bugünün neoliberal politikalarını harekete geçiren önemli bileşenlerden biriyken, mekânı tek başına haritadaki alan vasfıyla değil, toplumsal ilişkilerdeki hareketlilik yoluyla süreç içerisinde biriken zaman-mekân olarak değerlendirmek daha uygundur (Massey, 1995, s. 188). Mekânı kuran dinamikleri dönemsel ele almak ve bu yolculuğun birikimiyle bugününe bakmak, mekânın gündelik pratiklerini anlamlı bir zemine oturtmayı olanaklı kılar. Yanı sıra, mekânda üretilen anlamın zamanla değişkenlik kazanabileceğinin bilgisini de taşır. Mekânın kullanımı, mekânla kurulan bağlantının zamansallığı ve toplumla ilişkiselliği bu tezde merkezî önemdedir (I). Mekânın gündelik hayatın içerisinde tanınırlığı, bireysel ve kolektif/toplu düzeyde var olmak açısından ne anlama geldiği ise diğer önemli boyutu

oluşturur (II). Bu iki boyut arasındaki bağlantının ve gündeliğin bireysel ve toplu düzeyde mekânsallığının birikimsel olması da bu çalışma açısından önemlidir (III).²

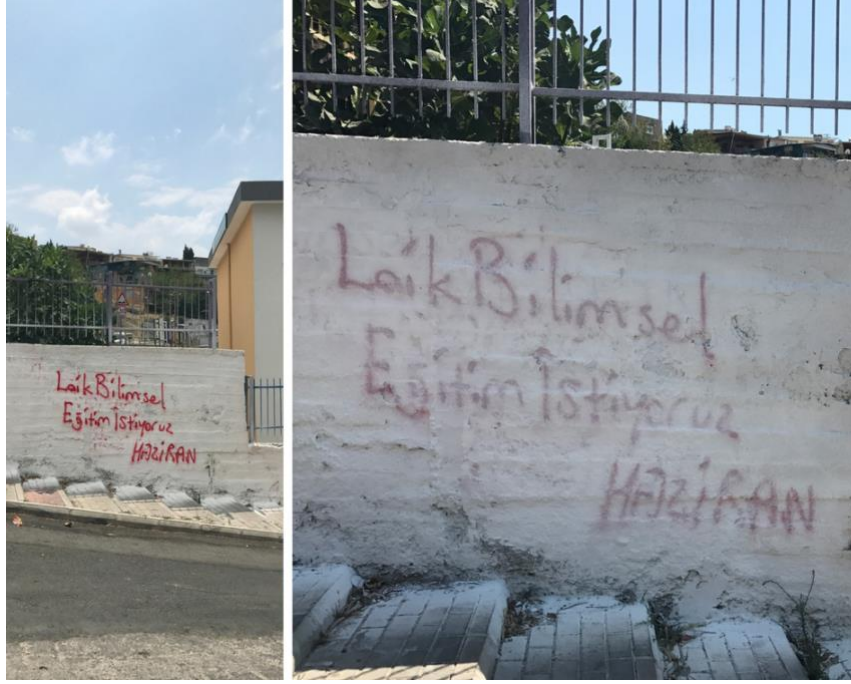
Fotoğraf (Kolajı) 1: Yukarı mahalledeki duvar yazılamalarından örnekler (Sol üstte, “Kılıç kadar keskin onurumuz var”, “TKP”; sağ üstte, “Hasret kaldık yüreği güzel insanlara”, sol altta, “Şeriat istemiyoruz”, “Bizler ekmek barış ve adalet istiyoruz!” yazıyor, 2017).³

İzmir’in merkezinde ve kentin birçok noktasına yakın bir bölgede konumlanan Limontepe, birkaç yıldır kentsel dönüşüm çalışmalarının önemli bir noktası haline geldiğinden İzmir’de bilinmeye/tanınmaya başladı. Önceleri yalnızca yaşayanların, 1990’lardan sonra ise açılan çevreyoluna yerleştirilen tabelayı görenlerin bildiği bir semti. 1970’lerde Yeşilyurt, ardından merkez ilçe Konak’a bağlıyken 2008 yılında alınan kararlarla kurulan Karabağlar ilçesine dahil edildi. Kurulduğu dönem için kent çevresi olarak adlandırılabilen Limontepe’nin bugün İzmir’in yerleşim düzeni içerisinde ele alındığında merkezde değerlendirilmesi mümkündür. Asef Bayat’ın hatırlattığı gibi, Üçüncü Dünya’nın yayılan kentlerinde *çevre* son derece görecelidir ve

² Araştırma kapsamında yaptığım mekân analizlerinde bu numaralandırmalara referansla ilerliyorum, mekânın zamanla, gündelik hayatla ve deneyimin birikimiyle ilişkisini kurmaya gayret ediyorum.

³ Aksi belirtilmedikçe tüm fotoğraflar benim tarafımdan çekilmiştir.

zaman içerisinde farklı bölgeleri ifade etmek için kullanılabilir (2008, s. 55). Bu durum, sabit tarif edilen *konumun*, kent politikalarını biçimlendiren diğer değişkenlere bağlı olarak zaman içerisinde hareketlilik kazanabileceğini de gösterir (I).

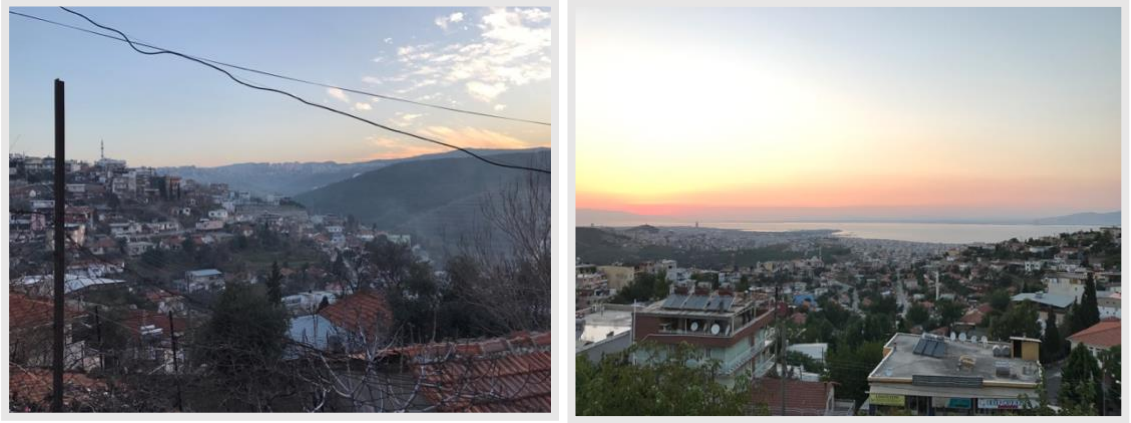
Fotoğraf (Kolajı) 2: İlkokul duvarındaki yazılama. “Laik, bilimsel eğitim istiyoruz, Haziran” yazılması yaklaşık bir ay içinde silindi, 2017).

Kentleşme süreçleri kentin çeperlerindeki yaşamları süregelen dönüşüm coğrafyası içerisinde devinmeye iterken, neoliberal kapitalizmin kriz süreçlerinde bu devinim kesik ve keskin bir hal alır. Söz konusu etkinin kentin gecekondü mahallelerinde yaşayanların kent kullanımları üzerindeki izdüşümü, neoliberal kent politikalarının gündelik yaşam içerisindeki görünümünü anlamak açısından önemlidir. Neoliberal politikalar, kentsel bölgedeki siyasî, ekonomik, sosyal mücadeleyi ve yönetimi bir bütün olarak yeniden oluştururken (Brenner ve Theodore, 2005, s. 104) kentsel mekâna da müdahale eder. Sermaye birikim rejimlerinin krizi, teşvik edilen kentleşmeyle telafi edilmeye çalışılır. Kentsellik, toplumsal artığın coğrafi yoğunlaşması olarak vücut bulurken (Harvey, 2009, s. 216) kapitalizmin krizlerinin aşılmasında kent, merkezî rol üstlenir. Sermaye, kriz dönemlerinde, ikincil döngüler olarak adlandırılan yapılı çevreye (konut, işyerleri gibi) yönelerek (Harvey, 2010) fiilî talebin sürdürülebilmesi için kentleşmeyi teşvik eder (Harvey, 2009, s. 281). Kentleşme hamlelerinin, kentte görünürlük kazanma

yollarından olan kentsel dönüşüm çalışmaları, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutlarda yaşanan farklılaşmayı da içerir (Aslan, 2013, s. 47). İktidarın kentsel dönüşüm yoluyla mekâna müdahalesi, tüm bu farklılaşmaya sebep olmanın yanında, kente kimin, nasıl, ne yolla erişeceğine dair bilgiyi ve deneyimi de mekâna işaretler. Böylece kentte meydana gelen dönüşüm faaliyetleri, mekânın sadece fiziksel değişimini değil, onun kimler tarafından nasıl kullanılacağını da belirler. Kısacası, muhitin yapısında köklü değişime sebep olur.

Bu araştırmada, bir dönüşüm coğrafyasının kent kullanımı üzerindeki etkisini anlamayı amaçlarken yaşayanların hayat anlatılarından yola çıkarak bir mahalle hikâyesi derlemeye çalışıyorum. Limontepeliler'in beni büyüten hikâyelerinde, yıllar sonra okuduğum *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda Çiçektepe halkının yerleşim ve mahalle kurma süreçleriyle benzeşen yanlar, masalı okurken Çiçektepe yerine Limontepe bayırlarında ve sokaklarında gezinmeme, komşularla sohbet etmeme; kendimi, toprak yollarına sivri taşla çizdiğimiz sek sek oyununun içinde bulmama vesile oldu. Tekin'in, "Rüzgâr gece yarısından sonra konduların çatılarına yanaştı. Çatıları söküp kanatlandı. Çatılara bağlı beşiklerde uyuyan bebekler de çatılarla birlikte uçup gitti" (Tekin, 2015, s. 8) diyerek tasvir ettikleri mi masalın bir parçasıdır; yoksa ileride bölge sakinlerinden dinleyeceğimiz mahalle kurma hikâyeleri midir, bunu mümkün kılan, bilemiyorum. Tekin'in çiçekle bağ kuramadığı halde adını Çiçektepe koyan mahallesiyse, üzerine hızla evler kondurularak ortadan kaldırılan limona benzeyen kayadan adını alan Limontepe'deki hikâyeleri benzer kılan gecekondu mahallesi anlatılarındaki ortaklığın ta kendisidir. Burcu Şentürk'ün Ege Mahallesi hikâyesinin de fark ettirdiği üzere, anlatılar, Türkiye'deki göç pratiklerine de eklenenebilen süreçle başlar (Şentürk, 2015, s. 13), oturacak olanların ve mahallelinin doğrudan katılımını ve emeğini çağıran ev yapımıyla devam eder. Bu pratik, Türkiye'de 1950'lerin ortalarından bu yana sürdürülen kentleşmenin de en belirgin özelliği olan "bitip tükenmek bilmeyen bir değişim[i], yıkıp yeniden kurma sürecini içinde barındırır" (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015, s. 95-96). İnsanların inşa etmek için oturmadığı, oturdukça inşa ettiği ve etmeye devam ettiği (Heidegger, 1996, s. 68), bir anlamda biriktirerek sürdürdüğü bu mahalle hikâyelerinde, inşası hiç bitmeyen ev anlatıları karşımıza çıkarken babamın bizim Limontepe'deki evin merdivenini her yıl kırıp başka bir yöne çevirişi canlanıverir gözlerimin önünde. Çünkü bu mahallelerde inşa, diğer ilişkiler için de kurucu bir pratik

haline gelir: Komşuluk, dayanışma/yardımlaşma ya da menfaat/çıkar ilişkileri, mesela. Bir inşa etme ve “kurma” faaliyeti olan “yerleşiklik”, insanların mekânlarla şeyleri kendi etkinliklerini çevreleyecek biçimde düzenlediği, bir süre sonra da “mekânlar ve şeyler[in] kendi aralarında ilişkiler kur[duğu]”, bu esnada “yerleşenler[in] de mekânlarla, şeylerle, birbirleriyle ilişkilendirildikleri” (Bora, 2009, s. 65) başka süreçleri içine alır (I ve III). Bir anlamda, toplumlar mekânı, mekânlar toplumu yeniden üretir (Cresswell, 1998, s. 12). İlk etapta devletle piyasa arasındaki boşluğu dolduran gecekondular kuranlar, daha sonra kurdukları gecekondular mahallesinde gündelik pratikleri yoluyla mekânı ve mekândaki ilişki biçimlerini yeniden inşa ederler.

Fotoğraf 3 ve 4: Aşağı ve yukarı mahalleden görüntüler. Aşağı mahalle (solda), engebeli arazi üzerinde, büyük bir tepenin ve dere yatağının kesişimine konumlanmıştır ve genellikle tek katlı, kiremit çatılı evlerden oluşur. Yukarı mahalle (sağda) ise İzmir Körfezi'ne nazır, apart tipi birkaç katlı evlerden müteşekkildir (Soldaki Ocak 2017, sağdaki Temmuz 2017).

Bu çalışma kapsamında, Limontepe semtine bağlı dört mahalleden ikisi olan (semtle aynı isimli) Limontepe ve Salih Omurtak mahallelerinde saha araştırmaları yürüttüm. Salih Omurtak Mahallesi'nin önemli bir kısmı, bölgede yer alan dere yatağının çevresine konumlanmış, genellikle tek katlı ve çoğu kendine ait bahçeye sahip evlerden oluşur. Bölgedeki diğer mahallelere kıyasla mahalle sakinleri kentsel hizmetlere daha geç erişmiştir. Burada yaşayanların gelir düzeyi de (gözlemlere, görüşmelere, kişisel tanışıklıklara, evlerin fiziksel durumlarına dair verilere dayanarak) daha düşüktür. Belediye otobüsüne binebilmek, ilk-ortaokula ve pazaryerine gidebilmek için bugün bile bir iki kilometre yokuş yukarı yol almak zorunda kalan mahalle halkının çevre temizliği gibi temel hizmetlerden yararlanmaya başlaması ancak 2000'li yılların başında

mümkün olur. Kentin dezavantajlı bölgesinin de dezavantajlısı olduğu söylenebilir. Limontepe Mahallesi ise bölgenin en yüksek konumunda yer alan, buraya ilk göç edenlerin yerleşmeyi tercih ettiği, İzmir Körfezi'ne nazır, evlerin fiziksel konumunun zaman içerisinde çok daha iyi bir hal aldığı, bölgenin ilkokullarının, pazaryerinin, sağlık ocağının bulunduğu, ulaşım hizmetlerine kolaylıkla erişilen, diğer kentsel olanaklara da nispeten daha rahat kavuşan bir mahalledir.⁴

Fotoğraf 5: İki mahallenin birbirine göre konumu ve fiziksel yapısı (Kaynak: Google Earth, 2017).

Bu tezde kent mekânının şehircilik tarafından çizilen rasyonel yapısının dışında kalan, planlı yapılanmanın karşısına plansız, kendiliğinden, irrasyonel yerleşme biçimini çıkaran bu iki gecekondulu mahallesinde yaşayanların, ev, mahalle, komşuluk ve kent deneyimlerini incelerken kentsel dönüşümle ilişkileri, beklentileri ve mekânla kurdukları bağı irdeliyorum. Bu esnada, soyut mekânın öklidçi mekân izotopisine dayanan yapısının, homojenliğinin (Lefebvre, 2014, s. 293), bilimsel coğrafya ve

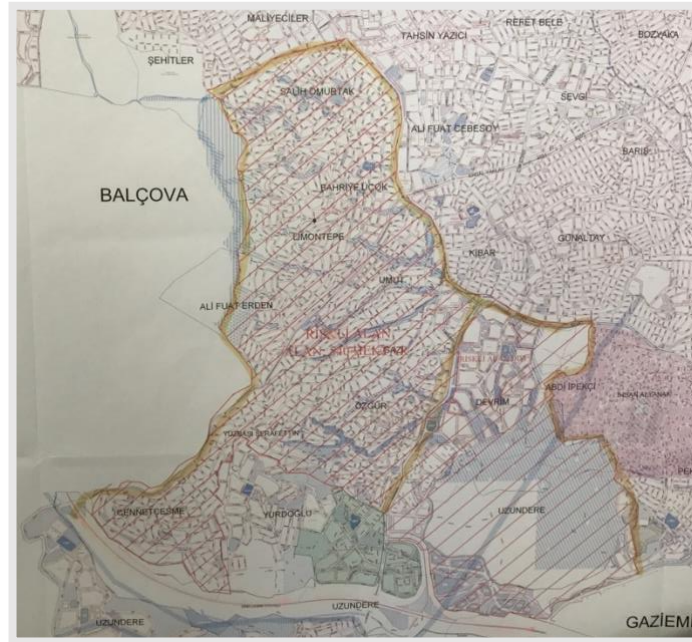
⁴ Bu çalışmada, her seferinde mahallelerin isimlerini yazmak yerine Salih Omurtak Mahallesi'nden "aşağı mahalle", Limontepe Mahallesi'nden "yukarı mahalle", bölgenin genelinden söz ederken Limontepe kullanılacaktır. Böylelikle, adlandırmada yaşanabilecek karışıklığın önüne geçilecektir.

özellikle modern haritacılığın imgeler dünyasının biçimlerinden biri olan nesnelliğinin (Barthes, 2012, s. 206) karşısına mekânın heterojen yapısını yerleştiriyorum. Bu haliyle, Roland Barthes'ın belirttiği gibi, anlamlamayla haritaların nesnel coğrafi gerçekliği arasındaki çatışmaya işaret ediyorum:

Haritaya bakacak olursak, yani “gerçeğe”, nesneliğe güvenecek olursak, sözcelimi iki mahallenin bitişik olduğunu söyleyebiliriz, ama bu iki mahalle farklı iki anlamlama işleviyle donatıldıkları andan itibaren şehir imajında birbirlerinden kesin olarak ayrılırlar: Bu durumda, anlamlama, nesnel verilere tam olarak karşıt biçimde yaşanmış demektir (Barthes, 2012, s. 210).

Barthes'ın işaret ettiği gibi haritada yan yana konumlanan aynı semtte yer alan iki mahalle sakinlerinin mekân deneyimlerine odaklandığım bu çalışmada, mekânda örtük kodları, mahallelinin anlatısı üzerinden çözmeye çalışıyorum. İnsanın bedeniyle mekâna verdiği koordinat ve işaretleri, “sırf öznel oldukları için daha az gerçek” kabul etmeyen araştırmada, “hafıza ve çağrışımın sayısız ... iplikleri”ni çağıran mekân deneyimini (Pollan, 2015, s. 239) anlamayı amaçlıyorum. Bu deneyimin ipuçlarını gündelik hayat pratikleri üzerinden topluyorum (II). Belli bir dönemde mekânda hâkim olan, “gözüden edilmiş ya da bilim dışı” bulunduğu için görmezden gelinen değerleri, farklı gerçeklikleri keşfetmeye, araştırmaya ve açıklamaya çalışıyorum (Du Bois, 1989, s. 106).

Gündelik hayat, zamansallık (*temporality*) ve mekânsallık (*spatiality*) üzerinden yapılırken mekânsallık, diğerlerine temas etmeye imkân sağlayarak gündeliğin sosyal yönüne işaret eder (Berger ve Luckmann, 1967, s. 40). Mekânı kimliklendirmenin ve karakterize etmenin önemli bileşenlerinden olan gündelik hayat (Massey, 1995, s. 189); cinsler, kuşaklar, gruplar, ideolojiler arasındaki mücadelelerin ve temel ilişkilerin yeniden üretildiği, bilgi ve ideolojiler arasındaki karşılaşmaların, etkileşimin, çelişkinin mekânı olarak karşımıza çıkar (Lefebvre, 2007, s. 48). Beslenme, giyinme, barınma, komşuluk, ev ve eşyalar, gündelik hayatın bileşenleridir (s. 32). İlk bakışta çok fazla anlam taşımasa da bir toplumu anlayabilmeyi olanaklı kılar (s. 40). Tekrarlarla, bilinçsiz edimlerle kurulan gündelik hayat, muhitin kendine has döngüsünün oluşumunda belirleyicidir. Bir muhiti diğerlerinden ayıran özellikler, yaşayanların gündeliği yoluyla inşa edilir. Gündelik, bir anlamda, mekâna kimliğini verir.

Fotoğraf 6: Riskli alan ilan edilen bölgeler haritası. Limontepe Kentsel Dönüşüm Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin panosundan fotoğrafladığım bu harita, 540 hektarlık alanı, bölgenin komşu olduğu ilçelerine de yer vererek tarar (Ocak 2017).

Mekânın kimliğinin inşası, geçmiş, bugün ve gelecek üzerine kurulurken, bu kimliğin en önemli belirleyicisi, mekânın tarihinde yaşananlar, söylenenler ve bunlar arasında baskın hale gelenlerdir (Massey, 1995, s. 186). Limontepe'yi diğerlerinden ayıran, farklı özelliklerle kodlanmasını gerekçelendiren yönünü anlayabilmek için bölgenin tarihsel arka planına, mekânı kuran hayat hikâyelerine ve onların söylenme biçimlerine bakmak, bunlardan hangilerinin egemen söylem haline dönüştüğü üzerinde durmak, bugünü anlayabilmek ve geleceğe yönelik öngöründe bulunabilmek için ilk ve en önemli adımdır. Ancak tam da burada, mekânın tarihselliğinin de *yaratıldığını* göz önünde bulundurmak gerekir. Geçmiş, bugünü biçimlendirdiği/dönüştürdüğü gibi bugün de geçmişi kurar (s. 187). Bu nedenle neoliberal çağın *kriz* evresinde bölgeye bakıyor olmak, başka herhangi bir zamandan farklı bir dönemdeki mekânı ve geçmişle de farklı bir ilişkilenebilirliği karşımıza çıkarır. Kriz, mevcudun yitmeye başladığı, gelmekte olanın henüz belirginleşmediği an'a tekabül ettiği ölçüde bu böyledir (Bauman, 1999, s. 143-144).

“[Z]ihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağla[yan]” (Lefebvre, 2014, s. 25) mekânı kuran anlatıların peşine düşerken kullandığım yöntem, araştırmanın gerçekleştirilmesi için bir aracı rolü görmenin ötesinde araştırmanın önemli bileşenlerinden biri olarak ele alınır; epistemolojiyle kurulacak ilişkide merkezî bir konum üstlenir. Araştırmada, etnografik yöntemden yararlanıyor, etnografi aracılığıyla anlatıları, bugünün zeminine oturtmaya çalışıyorum. İnsan topluluklarının gündelik yaşam alanları içerisinde ele alınması, belirli bir sosyal düzene katılan araştırmacının bu düzende yaşayan insanları tanımaya çalışması, gündelik rutin içine girerek buradaki insanlarla bire bir ilişki geliştirmesi, gözlemler yapması ve gözleyip öğrendiklerini sistematik ve düzenli biçimde kaydetmesi yoluyla gerçekleşen etnografi (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008, s. 1), yerelin perspektifini ortaya çıkarmaya çalışır. İnsanların hayatlarında kendileri için anlamlı olanlara kendi ifadeleriyle erişmeye, büyük oranda kültürel olarak belirlenen insan davranışlarının fotoğrafını çekebilmeye de imkân sağlar (Machin, 2002, s. 1). “[G]enel teorilerin kapsayıcılığının sınırlı olduğu ve esas yapılması gerekenin, ele alınan toplumsal bağlama özgü teori üretme çabası olması gerektiği[ni]” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015) kabul eden bir araştırmacı için, böyle bir üretimin sahada yaşayanların anlatıları aracılığıyla mümkün kılınacağı kanaatindeyim. Özyaşamöyküsel anlatılar üzerinden ilerlemek, yakın tarihte gözardı edilen olaylara işaret etmenin yanı sıra “tarihin bellek yoluyla nasıl anlamlandırıldığını, nasıl hatırlandığını –veya hatırlanmadığını [ve/ya da unutulduğunu]– irdelememizi” mümkün kılar (Neyzi, 2011, s. 2). Mahallelinin hayat anlatılarını merkeze alan bu çalışmada, öznellik odağa yerleştirilirken, tercih edilen bu yolla, görüşülen kişilerin hayat hikâyeleri üzerinden bölgeye dair bir anlatı geliştirilmeye çalışılır. İnsanların hayatında merkezî yer eden hikâyeler, insan deneyiminin anlamlandırılmasının birincil basamağı ve öz kimliğin anlatılar aracılığıyla görünürlük kazanmasının da yoludur (aktaran: Hollway ve Jefferson, 2000, s. 32). İnsan hikâyeleriyle ördüğüm bu metinde, hikâyeler kaçınılmaz olarak mekâna kök salıyor, mekân üzerinden üretiliyor. Bu esnada mekânda kurulan/geliştirilen aidiyet, toplumsal cinsiyetin mekânsallığı ve mekânda okuduğumuz sınıfsal, kültürel kodlar birbiri içine geçerek bize kendilerini Limontepeli olarak tanıtanların anlatısını fısıldıyor. İnsanların hikâyesi yoluyla üretilen mekânın, mahallelerin anlatısını. Bu anlatı dolayımıyla mahallenin *dışından* olanların neden

korktuğu (bir zamanlar ya da şimdilerde) *içinden* olanlarınsa neden *cesur* addedildiğini açıklamaya çalışıyorum.

Bu çalışma kapsamında, mahallelinin ev, mahalle ve kent deneyimlerine görünürlük kazandırmak için, “dünyayı tarif etmek yerine onu yeniden tanımlamaya dayanan” (Carr’dan aktaran: Rankin, 2002, s. 5) anlatıdan yararlanıyorum. Olanı anlatandan ziyade, anlatırken yeniden yaratan anlatı, kendinde bir olayı değil, anlatıcuyu, özneyi önceler. Öznenin aktarma, anlatma, hikâyeleme biçimine de önem atfeder. Joan W. Scott (2013, s. 149), farklı bir grubun deneyimlerini görünür kılmak için söylem aracılığıyla öznelere konumlandırılan ve öznelere deneyimlerini üreten tarihsel süreçlere bakmak gerektiğini hatırlatır: “Deneyime sahip olanlar, bireyler değil; deneyim aracılığıyla kurulan öznelerdir. ... deneyim, ... hakkında bilgi üretilen şeyin kendisi haline gelir. Deneyim üzerine bu şekilde düşünmek deneyimi tarihselleştirmek kadar ürettiği kimlikleri de tarihselleştirmek demektir.” Mekânda deneyim yoluyla kurulan öznelere odaklanmak, mekânın zamansallığına ve toplumsal olanla ilişkiselliğine temas etmeye de imkân tanır. Bölgenin öznelere aracılığıyla kurulduğu dönemden bugüne uzanan, mekâna olduğu kadar zamana/dönemselliğe de yoğunlaşan bu çalışmada (I), yeni tarih çalışmalarında öne çıkan deneyim kavramıyla birlikte, bireyin failliğinin merkeziliğini kabul ediyorum (Johnson’dan aktaran: Turner, 2016, s. 216).

Kent mekânı bir dil yaratırken, bu mekânda dolaşan, yaşayan insanlarla konuşmaya başlar. “Kent bir düşünce-yazıdır: Metin sürer” diyen Barthes’a (2013, s. 38) bir ek yaparak, kentli “... metni kendi tasavvurunda yeniden oluşturur” der Alina Marcela Banea (2010, s. 73), kentlinin kenti oluştururken kendini yeniden inşa edişine, kenti tanıırken kendini tanıyışına vurgu yapar. Bu çalışma da evini, mahallesini, kentini anlatırken kendini anlatan, kendini anlatırken mekânı kuran bölge sakinlerinin inşa ettiği metne dayanır. Çalışma kapsamında görüşmelere bazı kaynak kişiler aracılığıyla başlarken diğer kişilere de bu kaynak kişiler yoluyla, *kartopu örneklem* tekniğiyle eriştim (Kümbetoğlu, 2008, s. 99). Derinlemesine görüşmeleri, mümkün olduğunca mahallelilerin evleri ya da mahallede sıklıkla vakit geçirdikleri mekânlarda yaptım. Bu yolla, görüşmecilerin evleri ve mahalleleriyle kurduğu bağı anlamaya çalıştım. Yanı sıra çalışma süresince tuttuğum günlük ve saha notları ile (benim çektiğim ve görüşmecilerin aile albümlerinden derlediğim) fotoğraflardan yararlandım. Görüşmeleri

iki kuşak görüşmecilerle yaparak nesiller üzerinden mekân deneyimine odaklandım. Çalışmada, temellendirilmiş teorinin (*grounded theory*) araştırmacıya açabileceği yolu takip ettim, verilerden hareketle bir teori kurmaya özen gösterdim. Veriler, gözlemler, etkileşimler, görüşmeler ve araştırmayla ilgili diğer materyallere dayanırken; ampirik olaylar, deneyimler ve peşinde koşulan önzelerin de bu çalışmanın olası veri toplama dayanaklarını oluşturduğunu göz önünde bulundurdum (Charmaz, 2006, s. 2-3).

Araştırma kapsamında, 28 Ocak 2017 tarihinde ön görüşmeler yapmaya başlayarak sahaya adım attım. Temmuz 2017'ye dek aralıklarla ziyaret ettiğim sahada 12 Temmuz – 4 Eylül 2017 tarihleri arasında görüşmeler yaptım. Limontepe'ye yakın bir bölgede konakladım ve katılımlı gözlem yapmak için de mahallede uzun süre geçirdim. 14'ü birinci kuşak, 8'i ikinci kuşak kadınlı; 12'si birinci kuşak (ikisi muhtar), 8'i ikinci kuşak erkekle; yanı sıra devlet memuru statüsünde çalışan tamamı erkek okul hademesi, okul müdürü, sağlık ocağı doktoru, cami imamı ve bu statü dışındaki cem evi dedesiyle görüştim. Alandan ayrılmadan hemen önce kentsel dönüşümle mücadele derneklerinin organize ettiği, 100-150 kişinin katılımıyla yapılan büyük bir toplantıda bulundum. Saha süresince notlar alarak ve günlük tutarak ilerledim. Bu esnada bazı kişilerle birden çok kez görüştim.

Araştırmada, neoliberal kapitalizmin kriz evresinde deneyimlenen kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı dönüşüm coğrafyasının izdüşümlerini gecekondulu mahallelerinde yaşayanların kent kullanımları üzerinden analiz etmeyi amaçlıyorum. Dönüşüm coğrafyasında yaşamın, mahalleli olmanın, gündeliği tecrübe etmenin sınıf, yaş, meslek ve toplumsal cinsiyet eksenli işaretlerini, yaşayanların evleri, mahalleleri, komşuları ve kent mekânlarıyla geliştirdikleri ilişkileri, bir anlamda gündelik hayat pratikleri üzerinden gözlemleyebilmek ve yaşayanların anlatıları aracılığıyla tespit edebilmek mümkündür. Bu çerçevede, kentli öznellik hallerinin bir versiyonu olarak gecekondululuğun, gecekonduda yaşamın, gecekondudan olmanın neoliberal kent politikalarıyla biçimlenen mevcut toplumsallık dolayısıyla içerdiği gerilimleri, içerisinden çıkan mücadele yöntemlerini, uzlaşma ve ayrışma durumlarını anlamak, çalışmanın temel sorunsalını oluşturur. Araştırma aşağıdaki sorular üzerinden ilerler:

1. Mahallelinin anlatı ve deneyimini kuşaklar üzerinden ele almak, bölgeyle ilişkilendirme ve geliştirilen pratiklerdeki süreklilik ve/ya da kırılmalara dair neler söyler?
2. Yaşayanların hayat anlatıları yoluyla erişilen mahalle hikâyeleri, mikro düzlem ile kentleşmenin makro süreçleri arasında nasıl bir ilişki kurar?
3. Kentsel dönüşüm sürecindeki mahallelerde yaşayanların gündelik hayat pratikleri, mahallelerde sürdürülen mücadele/çıkarcı ilişkileriyle nasıl ilişkilendirilir?

Alt ve orta-alt sınıfların mekân deneyimine odaklandığım bu çalışma, bu sorular çerçevesinde sahanın sesini, saha tecrübelerini literatüre yansıtarak yöntemin imkân ve kısıtlarını da tartışmaya açar. Araştırmacının sahadaki pozisyonu ve karşılaşacağı durumlar biricik olmakla birlikte sahadaki konumu ve araştırma süresince aldığı inisiyatif daha sonra sahaya çıkacak araştırmacılar için önemli bir kaynak haline gelebilir. Özellikle saha deneyimi az olan ya da hiç olmayan araştırmacıları karşılaşabilecekleri sürpriz durumlara hazırlayan – ancak hiçbir zaman bütünüyle hazır kılmayan – deneyim aktarımı, bu araştırmacıları sahanın çokkatmanlı yapısı hakkında güçlendiren bir etkiye sahiptir.⁵ Çalışmayı kentte gecekondulu mahalleleri gibi dezavantajlı grupların yaşadığı bir bölgede yürütmenin, benzer gruplar ya da mekânlar üzerine çalışacak diğer araştırmacıları sahaya hazırlayacağı ve sahaya dair yeni sorular sormaya teşvik edeceği, yanı sıra yöntemin kullanımına katkı sağlayacak öneriler, eleştiriler getirebilmeye destek olacağı kanısındayım.

Kent mekânını yaşayanların deneyimleri aracılığıyla anlamayı amaçladığım bu çalışmada, kültürel, politik, ekonomik ve toplumsal olanın izlerini mekânda arıyorum. Mikro bir düzlemde temellenen araştırma, kent çalışmaları, gündelik hayat, yoksulluk çalışmaları, toplumsal cinsiyet literatüründen beslenerek disiplinlerarası yapı kazanır. İzmir üzerine yapılan araştırmaların çoğunlukla yerel yönetimlere yoğunlaşması,⁶ kent

⁵ Bu çalışmaya ve sahaya çıkmaya hazırlanırken Burcu Şentürk'ün (2015), Selda Tuncer'in (2014; 2015), Hatice Şule Oğuz'un (2012) ve Farha Ghannam'ın (2002) saha deneyimlerinden destek aldım. Hangi durumlarda çaresiz kaldıkları, nasıl bir tavır almaya yöneldikleri ve sahada kendilerini nasıl konumlandıkları, sahaya çıkmadan önce dikkat etmem gereken hususlar konusunda beni uyardı ve hazırlıklı olmaya yöneltti.

⁶ Örneğin, Akpınar (2013), Özdemir vd. (2005).

planlamaya odaklanması,⁷ konut durumlarını incelemesi,⁸ kentsel dönüşüm üzerinden etki çalışmaları yürütmesi,⁹ gecekonduların kentle bütünleşme sürecini sorunsallaştırması,¹⁰ bu çalışmanın yöneldiği tartışmaları ve yöntem kullanımını farklı bir noktaya taşır. Türkiye’de kent çalışmalarında henüz yeterince ilgi görmeyen İzmir’i mercek altına almak ve ihmal edilen bir bölgeyi nitel yöntem yardımıyla çalışmak da bu kabule katkıda bulunur.¹¹

Bölgenin dinamiklerince bir araya getirdiğim anlatılar, İzmir’in kentleşme sürecinin son kırk yılına dair veri içerir. Mikro düzlemde topladığım veriler, kaçınılmaz olarak makro yapıyla iç içe geçer. Bu tezde, mahallelinin yapısal süreçlerin (sadece) etkileneni değil; evleri, mahalleleri, komşuları ve kentleriyle ilişkilene biçimleri ve gündelik pratikleriyle bu politikalara etki eden, eyleyen failliklerini teslim ettim. Mahallenin kuruluşundan bugünlere uzanan tarihini, yaşayanların anlatıları üzerinden kurarken İzmir’in pek çok bölgesi için karşılaştığımız literatür, belge ve kaynak yetersizliğini göz önünde bulundurunca çalışma, –bir araştırma(cı)nın sınırlılığını kabul ederek– bölgenin tarihsel sürecine ilişkin kısıtlı da olsa bir iz bırakmaya, not düşmeye imkân sağlar.

Neoliberal politikaların kriz dönemlerinde metropol kentlerden biri olan İzmir’in iki gecekondulu mahallesinde yaşayanların mekânla kurduğu ilişkiyi anlamaya çalıştığım bu çalışmada, mahallelinin gündelik hayatına odaklanan tez bölümleri, gündelik pratikleri ve mekân deneyimini yorumlayabilmenin yolunu açar. Mekânsal olan gündeliği anlama çabasında mahallelinin yaşadığı ev, mahalle ve kentle ilişkilerini incelerken “gündelik yaşamında insanı çevreleyen her şey” ve “aynı zamanda kültürün de parçası” konumundaki “evler, mimari, konut örgütlenmesi, mobilyalar ve ev eşyaları”na (Lefebvre, 2012, s. 51) değinmek, kısacası gündeliği kuran öğelere temas etmek kaçınılmazdır.

⁷ Örneğin, Yalınz Koç ve Çevikayak (2015), Çubukçu ve Ünverdi (2007).

⁸ Örneğin, Mutluer (2000).

⁹ Örneğin, Önen (2015), Bal (2008).

¹⁰ Örneğin Çetin (2010).

¹¹Bununla birlikte son dönemde bölgeye dair yürütülen çalışmalarda niceliksel artış gözlenmektedir: Bkz. Eranıl Demirli vd. (2015), Yıldırım ve Haspolat (2010), Saraçoğlu ve Demirtaş Milz (2015).

Çalışmanın 1. Bölümünde teorik arka plan üzerinde duruyorum. Bu araştırmada kullanılan ve kent mekânının dinamiklerini kuran kavram setlerine açıklık getiren ve anlaşılabilirliğini artıran bu bölümde, bir gecekondu bölgesinde çalışmanın ve etnografik araştırma yürütmenin yapısı gereği mekânla gündelik hayat arasındaki ilişkiyi inceliyorum. Mekânda gündeliğin pratiklerini toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf tartışmaları üzerinden ele alıyor, iktidar ve güç ilişkilerinin kurulumunda iç içe geçen bileşenleri bütünlüklü şekilde değerlendirmeye çalışıyorum. Ayrıca, metodolojinin (yöntembilimsel) içerdiği kavramsal müdahalelere odaklanıyor, gündeliği saha kılarak akademik bilgi üretiminin parçası haline getirirken feminist etnografinin araştırmacıya açabileceği olanakları irdeliyorum.

2. Bölümde, sahanın bilgisine yer veriyorum. Araştırmacıyı sahaya çıkaran yolları ve saha sürecinde yaşadığım karşılaşmaları ele aldığım bu bölüm, sahada kullandığım yöntemlerin detaylı bir incelemesini içeriyor. Araştırmacı olarak kendi çocukluk mahallemini araştırma bölgesi kılma sürecimi oto-etnografik yöntemin yardımıyla ele alıyor, bildiğim bir bölgede araştırma yürütmeye dair deneyimimi tartışıyor, sahadaki pozisyonumu sorunsallaştırıyorum. Bu bölümde ayrıca, gecekondu bölgelerine dair kurumsal bilgiye erişme deneyimim üzerinden mevcut yapılanmanın kent hafızası oluşturma pratiklerini değerlendiriyorum.

3. Bölümde, mahallenin kuruluşundan bugüne uzanan dönemi, süreç-fail ilişkisi üzerinden ele alıyorum. Yerleşimcilerin göç basamaklarını, ev ve mahalle kurma süreçlerini, kentsel dönüşümle ilişkilendirme hallerini, hayat anlatıları aracılığıyla incelerken dünden bugüne mekâna yerleşme ve mekânı dönüştürme sürecinde izledikleri yolu belirginleştiriyorum. Görüşmecilerin sosyolojik profilini de incelediğim bu bölümde dönemsel olarak mekânda üstlendikleri *göçmen*, *sakin*, *yolcu* rollerini analiz etmeye çalışıyorum. Bir süredir ya da doğduğundan itibaren burada yaşayan veya bir süre yaşadktan sonra ayrılanların mekânı anlatırken kendilerini, kendilerini anlatırken mekânı anlatışına yer veriyorum.

4. Bölümde, dönüşüm coğrafyasında yaşayanların mekânda geliştirdikleri aidiyet ve sahiplik ilişkisini mekân deneyimleri üzerinden değerlendiriyorum. Mekânın kamusal ve özel düzenlenişini belirleyen dinamikleri, haneden mahalle ve kent düzlemine

yayıyorum. Toplumsal cinsiyetin belirleyici olduğu mekân kullanımının fiziksel sınırlarında dolaşıyorum. Erişilebilirlik ve hareketlilik tartışmaları üzerinden mekânda normalin nasıl inşa edildiği ve sürdürüldüğünü analiz ediyor ve açığa çıkan mahalle baskısının tezahürünü ve bu baskı karşısında geliştirilen taktikleri inceliyorum.

5. Bölümde, dönüşümün ve geçiciliğın mekânında yaşamanın ve süreğen şekilde yoksullukla mücadele etmenin pratikleri ve ortaya çıkardığı öznelik halleri üzerinde duruyorum. Bölgenin kültürel, toplumsal ve ekonomik yapısını ve bu yapının kent içerisinde sınıfsal hareketlilikteki payını tartışıyorum. Sınıfsal hareketliliğın izini eğitim olanakları üzerinden sürüyorum. Yapısal süreçlerin pasif etkileneni olarak değerlendirmedim, faillikleriyle içinde buldukları koşullara etki eden ve onları dönüştüren özneler olarak ele aldığım mahalle sakinlerinin gecekondu bölgelerinin yapısına sinen geçicilik ve belirsizlik koşullarına karşı geliştirdiğı bireysel ve toplu/kolektif stratejileri ele alıyor, dönüşüm coğrafyasında yürütölen mücadelelerin katmanlarını açığa çıkarıyorum.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ARKA PLAN: KENT MEKÂNININ DİNAMİKLERİ, GÜNDELİK HAYAT, TOPLUMSAL SINIF VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Bir gecekondu mahallesi üzerine çalışmak ve etnografik araştırma yürütmek, kaçınılmaz olarak mekân üzerine çalışmayı gerektirir. Diğer bir ifadeyle, mekânın fiziksel yapısı ve coğrafi konumunun yanı sıra toplum tarafından, üzerinde yaşayanlar ve iktidar tarafından mekâna yüklenen anlamlara, mekân kullanım pratiklerine ve mekândan beklentilere odaklanmayı zaruri hale getirir. Mekânın yeryüzü üzerinde bir noktacı olarak kapladığı alan, sahip olduğu konum, bu konumundan elde ettiği avantaj ya da maruz kaldığı dezavantajlar, şehircilik pratiklerinin mekâna ne şekilde müdahale edeceğini büyük oranda belirler. Bir ormanın içinde, okyanusun karşısında, bir dağın tepesinde ya da çölün ortasında olması, bu mekânla ne yapılacağına, ona nasıl yaklaşılacağına dair ipuçları içerir. Benzer şekilde, kent mekânının hangi bölgesinde yer aldığı, fizikî yapısı ve altyapı özellikleri bakımından ne tür niteliklere sahip olduğu da söz konusu bölgeye dair fikir yürütebilmeyi mümkün kılar. Fakat mekânın işgal ettiği alanın bilgisi, sahne olacağı, açılacağı, ev sahipliği yapacağı, vasıtasıyla evrileceği eylem ve pratiklerin, kullanım biçiminin, mekânda seyredecek gündelik rutinlerin yegâne belirleyicisi değildir. Mekân, üzerinde yaşayanların sosyoekonomik durumları ve kültürel değerleriyle tarihsel olarak ürettikleri pratikler ve iktidar ilişkileri aracılığıyla fiziksel bir düzlem olmanın ötesine uzanır ve toplumsal yapıya yerleşir.

Bu bölümde, tez araştırmasının kavramsal arka planını eleştirel bir okumayla tartışmaya açıyor, çalışma kapsamında kullandığım kavram setlerini açıklığa kavuşturmaya çalışıyorum. Bunu yaparken kuramsal olanın gündeliğin pratiğiyle ya da kişilerin gündelik ilişkileriyle bağını, ilerleyen bölümlerde incelediğim sahadan verilere işaret ederek kurmaya gayret ediyorum. İlk kısımda toplumsal yönüne vurguyla ele aldığım mekânla gündelik hayat arasındaki ilişkiye odaklanıyor, mekân deneyimini birey-mekân etkileşimi üzerinden inceleyen yaklaşımları değerlendiriyorum. Buradan devamla, ikinci kısımda toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf tartışmaları üzerinden mekânda

gündeliğin pratiklerini ele alıyorum. Bu pratikleri serimleyebilmek için mekânın kullanım ve düzenlenmesine odaklanmanın sağlayabileceği açılımların izini sürüyorum. Mekânda iktidar ve güç ilişkilerinin kurulumunda iç içe geçen toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş, etnisite gibi bileşenleri bir arada değerlendirmenin imkânlarını Pierre Bourdieu tarafından geliştirilen *habitus* kavramı üzerinden arıyorum. Üçüncü ve son kısımda, önceki bölümlerin birbiriyle bağlantılarını da netleştireceğini umduğum, mekânda gündeliğin bilgisini yakalayabilmeye dönük metodoloji tartışması yürütüyorum. Gündeliği saha kılmaya, gündeliğin bilgisini akademik bilgi üretiminin bir parçası haline getirmeye çalışırken başvurduğum metodolojik müdahaleleri ele alıyor, feminist etnografinin açabileceği imkânlara odaklanıyorum. Bu esnada araştırmacı olarak kendi pozisyonumu nasıl tanımladığımı ve sahada diğerleriyle ilişkilendirirken ne tür sorumluluklar üstlendiğimi de tartışmaya açıyor, kent mekânı üzerine araştırma yürütürken feminist oto-etnografiye giden yolu çiziyorum.

1.1. MEKÂN ve GÜNDELİK HAYAT TARTIŞMALARI

Gündelik hayat, mekânda seyrederek ve burada gözlenebilir hale gelir. Mekân, fizikî yapısının yanında gündelik hayat yoluyla üretilen olay ve durumların cereyan ettiği, kullanıcıların pratikleriyle anlam katmanları kazanan coğrafi, ekonomik, kültürel ve toplumsal bir zemin özelliği taşır. Mekânı inşa eden pratiklerin analizinde gündelik hayatın rolünü tartışmaya açtığım bu kısımda, kent mekânının bileşenlerini açığa çıkarıyorum.

Mekân üzerine düşünürken/mekânı çalışırken Henri Lefebvre'in (2014) *soyut mekân* ve *toplumsal mekân* ayrımından yola çıkmak, mekânın bileşenlerini ayırt edebilmeye imkân tanır. Bir üstyapı bileşeni olarak pratikten, toplumsal ilişkilerden ve toplumdan ayrı, devletin mantığıyla hareket eden, bölen, dağıtan, devasa boşluklar açan şehircilik tarafından üretilen soyut mekân (Lefebvre, 2013, s. 152-154), fiziksel düzlemdir ve kullanım değerinin karşısına değişim/mücadele değerini çıkarır. Bu rasyonelliğine (ya da rasyonel olma iddiasına) “direnen ve [rasyonelliğini] tehdit eden her şeyi, kısaca söylersek farklılıkları” düzleştirir, törpüler (Lefebvre, 2014, s. 292). Planlanan bu mekânda, bütün yerler eşdüzeylidir ve birbirlerine göre ilişkileri, mesafeleri üzerinden

belirlenir. Objektif ve ölçülebilir olan soyut mekân, devlet rasyonalizmi tarafından şekillendirilmiş “büyük düz çizgiler, geniş, boş caddeler” olarak tezahür eder (Lefebvre, 2013, s. 120-122). Bu yönüyle de mekân üzerindeki insanları ve şeyleri mekâna yerleştirmeye, sınıflamaya ve rasyonel şekilde kodlamaya çabalar. Soyut mekânın sahip olduğu yanıltıcı şeffaflık, görünmez kıldığı iktidarın şeffaflığıdır (Lefebvre, 2014, 326). Haritalarda, şehir planlarında karşımıza çıkan belirginlik, nizamilik, çizgiler ardına gizlenen kurumsal ideolojinin perdesidir. Lefebvre’in soyut mekânın karşısına çıkardığı toplumsal mekân, soyutlaştırılan, homojenize edilmeye çalışılanın ilişkisel boyutunu hatırlatır. Toplumsal mekân, “algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik” çok sayıda veçhesi bulunan bir sürecin sonucudur (s. 133). Kalabalıkları, sembolleri, edimleri bir araya getiren, bunları biriktiren ve yoğunlaştıran, “toplumsal varlığın” gerçekleşmesine olanak sağlayan yapıt ve üründür. Bir noktada ve bu noktanın etrafında “filî ya da olası” bir araya gelmeleri içerir (Lefebvre, 2014, s. 125-126) ve bu yönüyle de önemli bir potansiyele işaret eder. Bir buluşma, bir araya gelme ve kendiliğindenlik mekânı olarak toplumsal mekân, kimi zaman doğa ve toplumun işbirliğiyle, kimi zaman ise çatışmasıyla üretilen her şeyi kapsar: “Canlı varlıklar, şeyler, nesnelere, eserler, işaret ve semboller” (s. 125). Soyut mekânın yan yana dizen yönüne karşılık toplumsal mekân, esas olarak birleştiren, belli bir noktada bir araya getirendir (Mutman, 1994, s. 185).

Toplumsal mekân, soyut mekânın içerdiği toplumsal kesimlerin gündelik pratikleriyle oluşur (Şentürk, 2014, s. 145). Örneğin bir mahalle, devinim halindeki sokaklarıyla, mimarisiyle, komşular arasında örülen/örülemeyen ilişkileriyle, süreklilik/süreksizlikleriyle ve üretim biçimleriyle bir toplumsal mekândır. Tim Cresswell de mekânın uzamsal ve toplumsal olanın birlikteliğiyle kurulduğunu belirtir (1996, s. 2); “toplumsal ve coğrafi olan” birbirinden ayrılamazken, mekân her zaman bu ikisini birden içerir (s. 11). Toplumsal mekân, mekânsal kurguyu aşan, aşındıran, dönüştüren gündeliklerle her an yeniden üretilen, sabitlenemeyendir. Tekrarlanan gündelik hareketler ve mahalleyle birey arasındaki müdahaleler mekânı oluşturur/inşa ederken (Benson ve Jackson, 2013, s. 794)¹² toplum ve iktidarın müdahalelerine açıklığı, mekânı değişken kılar.

¹² Buradan sonra kullanılan *mekân* ifadelerinde *toplumsal mekânı* kastediyorum.

Mahalleli/mekân kullanıcısı gündelik çevre yoluyla kendisini ortaya koyar ve anlar; yaşanılan mekân, davranışlara, davranışlar yaşanılan mekâna anlamını verir (Moser ve Weiss'den aktaran: Schuitema, 2016, s. 25). Mekân, hareket ve bağlam arasındaki diyalektik ilişkiyle kurulur. Bu sebeple, “failin içsel dinamiklerini” ve “sosyomekânsal bağlamın çok yönlü karakteristiğini” ortaya çıkarmak ve bu ikisi arasındaki diyalektik ilişkinin fail ile hareketinin çoklu bağlamlarını nasıl etkilediği ve değiştirdiğini anlamak önemlidir (Madanipour, 2003, s. 3). Böylece mekânı inşa eden bileşenleri tekilliği ve ilişkiselliği içerisinde ele almak mümkün hale gelir.

Mekânın katmanlı yapısı, salt *olmakta olanı* değil, *olanı* ve *tahayyül edileni* de kapsar. Çünkü mekân, “zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağla[yan]” karmaşık bir sürecin ürünüdür (Lefebvre, 2014, s. 25). “Mekânı zamandan, coğrafyayı tarihten” ayırmadan ele almak (Massey, 1995, s. 187), mekânın zaman içerisinde, tarihsel olarak üretildiğini göz önünde bulundurmaya sağlar. Mekânın zamanla ilişkiselliği, mekân-zamanın birikimsel yönüne işaret eder. Mekânsal pratikler ve deneyimin tarihselliğiyle inşa edilen mekân, “yaşayan uzam” olarak tarif edilir (Low, 2017, s. 12). Yaşayanların gündeliğiyle her seferinde yeniden inşa edilen mekânın kamusalılığı, mikro performanslar (tekrarlar ve doğaçlama edimler, kıyafet kodları, beden postürleri, estetik ve kültürel beğeniler, serbest zaman aktiviteleri gibi) aracılığıyla müzakere edilerek kurulur (Göle, 2002, ss. 183-185). Önceden belirlenen bir talimatlar yönergesini takip ederek değil, “politik olarak” inşa edilir. Toplumsal kimlikleri oluşturmak ve sürdürmek için kamusal mekânda ve kamusal mekânla etkileşim hayati önem taşır (Ruddick, 2013, ss. 133-135).

İnsanlar, “tıpkı bir kitap gibi manzarayı ve onun mekânlarını da okurlar” (Cresswell, 1998, s. 13) ve bu okuma tek yönlü değildir. Metnin çoklu okumalara açıklığı gibi, mekân da farklı okumalar barındırır. Bu okumalardan bazıları diğerlerine göre daha çok teşvik edilir. Bu teşvikte, örneğin Lefebvre'in işaret ettiği soyut mekânı kuran iktidarın yönlendirici etkisi ya da gündelik hayat içerisinde çıkan toplumsal ve bireysel müdahaleler belirleyicidir. Farklı kanallardan geliştirilen bu teşviklerin hangi okumaları öne çıkardığını değerlendirebilmek için bir okumalar hiyerarşisinden söz etmek mümkündür. Bu hiyerarşide, “normal”, “kabul edilir”, “alışılmıştan dışında”, “normal dışı” gibi okuma biçimlerine rastlanırken, Tim Cresswell bunları iki ana eksen

toparlar: *baskın* ve *sinik* okuma (1998, s. 13). Bir mekânda hangi tür okumaların baskın hangilerininse sinik hale geldiği, o mekânın doğasına dair fikir edinebilmeyi mümkün kılar. İktidarla ilişkilene biçimine göre beliren baskın ve sinik okuma, diğer okumaları da içerir. Ancak Cresswell'in önerdiği okuma biçimleri sabit, değişmez anlam setleri barındırmaz. Süreç içerisinde mekânın yapısında da onu okuma biçimlerinde de değişimler görülür; anlam, tarihsel olarak yeniden ve yeniden kurulur. Ve elbette, okuma biçimlerini bu ikili çatı altına sıkıştırmak da gerekmez. Örneğin, yaşadığı mekâna işleyen baskın okuma biçiminin farkında olan, bunlara ters düşmek istemeyen; ancak bütünüyle sinik bir tavır da almayan bir okuma biçimi olarak önerebileceğim *kabullenici okuma*, güçlünün mekân dinamiklerini esnetemese de vazgeçip sinmek yerine, mevcut şartlar altında kendi yönünü çizmeye çalışan bir okuma biçimi olarak değerlendirilebilir.¹³ Bu yönüyle de Cresswell'in önerdiği iki temel hattan ayrılır ve farklı pratikler içerir. Mekân üzerinde belirleyici konumda bulunmayı ve muhitin yapısını biçimlendirmeyi sebebiyle baskın okumanın, bölgedeki hâkim beklentileri esnetmeye yeltenmesiyle de sinik okumanın pratikleri dışına çıkar. Limontep'e'nin ikinci kuşak kadınlarının yaşadıkları mahalle baskısıyla gündeliğine devam etme pratiklerinde bu okuma biçiminin izlerini görmek mümkündür. Giyim kuşamlarına yönelik gözetimin olduğu bölgede, kendilerinden büyük ödünler vermeden ve ötekileştirilmeden hareket etmek için geliştirdikleri taktiklerden biri, yanlarında taşıdıkları yedek kıyafetleri mahalle sınırları dışında giymek biçiminde uygulanır. Böylece mahalle sınırları içerisinde tarif edilen *normal*, bir dereceye dek aşındırılsa da hâkim kodlar işletilmeye devam eder (Bkz. 4. Bölüm).

Öznenin mekânda geliştirdiği okuma biçimlerini ve mekânsal pratiklerini anlayabilmek için Tim Cresswell'in (1998, s. 156) önerdiği konum (*location*), muhit (*locale*) ve

¹³ Bu okuma biçimlerine alternatif olarak Stuart Hall'un *Encoding/Decoding* adlı çalışmasında, medya izleyicilerinin alımlama biçimleri üzerine geliştirdiği kodaçma biçimlerine değinmek önemlidir. Hall (2006), kodlanarak izleyiciyle buluşturulan medya ürünlerinin bir kodaçımına tutulduğunu, izleyicilerin gönderilen mesajları farklı okuma biçimlerinden geçirdiğini belirtir. Bunlardan ilki olan *hegemonik-baskın okuma*, izleyicilerin kendilerine gönderilen mesajları olduğu gibi kabul ettiği, bir anlamda ideal iletişimin gerçekleştiği biçimken *müzakereci okuma*, izleyicilerin mesajların bir kısmına katılıp bir kısmına karşı çıktığı, bununla birlikte verilen mesajın farkında olduğu okuma şeklidir. *Muhalif okumada* ise izleyici, medya metinlerini karşıt okumaya tutar ve alternatif bir okuma biçimi geliştirerek mesajın anlamını yeniden kurar (ss. 171-173). Benim önerdiğim *kabullenici okuma*, müzakereci ve muhalif okuma biçimleri arasında salınır.

mekânın duygusunu (*sense of place*) içeren mekân unsurları, mekânın kapsamlı yapısını bütünlüklü şekilde incelemeye olanak sağlar. Konum, bir yerin uzaydaki diğer noktalarla ilişkisini koordinatlar üzerinden ifade eder. Bir mekândan bahsetmenin en objektif adımı olan konum bilgisini, toplumsal ilişkilerde daha geniş bağlamlara işaret eden muhit takip eder. Muhit, mekânın toplumsal boyutu hakkında fikir edinebilmeye, mevcut okuma biçimlerinin ayırıcısına varabilmeye dair içerimlere sahiptir. Genelden öz(n)ele uzanan düzlemde üçüncü unsur olan mekânın duygusu ise, mekânın yarattığı subjektif hisleri ifade etmek için kullanılır. Öyleyse, bir mekândan bahsetmek, adres tarifi yapmayı (konum), o mekânın ne tür toplumsal ilişkilerce örüldüğünü betimlemeyi (muhit) ve zaman içerisinde kullanıcıları için taşıdığı anlamları (mekânın duygusu) ifade etmeyi içerir. İnsan ilişkileriyle beliren bu yapısı, bir yeri (*space*) mekân (*place*) haline getirir. Mekân deneyimi ise, mekânı oluşturan doğa, toplumsal ilişkiler (sınıf, toplumsal cinsiyet gibi) ve anlamların (semboller, fikirler gibi) yarattığı deneyime karşılık gelir (Cresswell, 1998, s. 157).¹⁴ Öznenin bireysel tarihi deneyim (McNay, 2005, s. 179), mekânın fiziksel düzleminde, mekânı inşa eden toplumsal ilişkiler ve mekânda üretilen anlamlar aracılığıyla kullanım pratiklerinde somutlanır. Sosyomekânsal pratikler, mekânı tanımlarken bir mekânın kime ait olduğunu ve kimlerin buradan dışlanacağını tayin etmenin yanı sıra mekân deneyiminin konumunu da işaretler (McDowell'den aktaran: Mills, 2014, s. 230). Açmak gerekirse, toplumsal güç ilişkileri, mekân deneyiminin sınırlarını çizer ve mekânın kimleri içerebileceğini belirler. Mekânın içinden geçen fiziksel, toplumsal, ekonomik ve ideolojik unsurlar, mekân deneyimini de çerçeveler. Bu sebeple uzamsal analizler yapmak, insanları ve dahil oldukları toplulukları, yaşadıkları, alışveriş yaptıkları, çalıştıkları ve toplumsallaştıkları gündelik mekânları anlamak için aracı işlevi görür (Low, 2017, s. 7). Dolayısıyla, deneyimin inşa edildiği sosyal çevreyi görünür kılar.

Hillary Graham'a göre sosyoloji çalışmalarında önemli yer tutan deneyim ve öznel, "teoriye giden güzergâh"tır (aktaran: Cotterill, 1992 s. 594). Teresa de Lauretis için ise

¹⁴ Walter Benjamin, deneyimi (*erlebnis*), yaşantının ve deney teriminin karşılığı olarak, tecrübeyi (*erfahrung*) ise biriktirebilir, aktarılabilir yönüne vurguyla kullanır. Bu çalışma kapsamında gündelik pratiklere odaklanıyorum ve deneyim – tecrübe kavramları arasındaki ilişkiyi burada derinleştirmiyorum. Ancak deneyim kavramını hem gündelik bilinçsiz eyleyişler hem de alışkanlığa ya da taktiğe dönüşmüş, aktarılabilir boyut da taşıyan tecrübeye referansla kullandığımı belirtmek isterim. Konuyla ilgili derinlikli analizler için bkz. Hansen, 2004; Özbek, 2000; Benjamin, 2011.

deneyim, toplumsal varlıkların öznelliğini inşa etme sürecidir. Bu süreçte birey, toplumsal gerçeklik içerisinde kendini yerleştirirken ve buraya yerleştirilirken toplumsal ve tarihsel yapıdaki maddi, iktisadi, kişiler arası ilişki biçimlerini öznel olarak anlamlı bir düzleme taşır (aktaran: Scott, 2013, s. 152). Evden kente uzanan düzlemde hareket eden bu araştırma kapsamında, mekânın farklı ölçeklerinde ortaya çıkan deneyimi incelerken bu deneyimi büyük oranda belirleyen mekânın fizikî yapısı ve üzerinde inşa edilen toplumsal ilişkilere gündelik hayat aracılığıyla odaklanmak, mekân deneyimini ve kurulan öznelliği açığa çıkaran bileşenleri anlaşılır kılmak için önemlidir. Coğrafyanın anlaşılmasında önemli rolü olan mekânsal pratikler (Cresswell, 1998), *teoriye giden güzergâhın* belirleyicisi haline gelebilir. Bu esnada, “kültürel kimlik, etnisite, toplumsal statü, yaş, cinsel yönelim” gibi bileşenlerin yanı sıra yürütülen araştırmanın seyrettiği aşama da deneyime içkin çeşitliliği açığa çıkarır (Duelli Klein, 1989, s. 91).

Joan W. Scott’ın belirttiği gibi deneyimin inşa edilmiş doğası gözardı edildiği, öznelin nasıl kurulduğu ve tasavvurunun nasıl yapılandığına dair sorular bir kenara bırakıldığı için deneyim, “farklılıkların nasıl kurulduğunu, nasıl işlediğini, nasıl ve hangi yollarla bu dünyada gören ve eyleyen öznelin inşa edildiğini araştırmanın bir yolu olmaktan” uzaklaşır (2013, s. 145-146). Öte yandan, salt deneyimin kendisine odaklanmak, öznenin toplumsal yapıyla bağını gözden kaçırma riski taşır. Bunun önüne geçebilmek için, deneyimi inşa eden yapısal unsurların mekâna sinen, kanıksanan ve görünmez hale gelen yönlerini katmanlarına ayırmak, toplumsal düzlemde, toplumsal ilişkiler yoluyla inşa edilen deneyimi, bu farkındalıkla incelemek gerekir. Toplumsal olanaklardan ya da kısıtlamalardan azade bir öznelin inşa edebilmek, toplumsal ve kişisel üst üste bindiği ve her ikisi de tarihsel değişkenlik gösterdiği için mümkün değildir (Scott, 2013, s. 169). Bu özelliği, deneyimin tarihsel olarak, süreç eksenli kurulduğunu ve sabitlenemediğini gösterir.

Diğerleriyle karşılaşmalar yoluyla zaman içerisinde kurulup inşa edilen deneyim, toplumsal kimliklerin de belirleyicisi konumundadır. Bu sebeple, toplumsal kimlikler ve pratiklerin insanların sokaktaki/kamusal mekândaki deneyimiyle nasıl şekillendiğini (Fyfe, 1998, s. 1) ve bu kimliklerin ne tür deneyimler ortaya çıkarabileceğini anlayabilmek için mekânı inşa eden yapısal unsurları görünür kılmak gerekir.

Mekândaki kimlik ve deneyimlerin belirginlik kazandığı, değişip dönüştüğü ortama, gündelik hayata bakmak, gündeliğin sarmalına takılanlara göz atabilmenin, rutine, döngüye, alışkanlıklara açıklık kazandırabilmenin, yapısal unsurları serimleyebilmenin önkoşuludur.

Uzmanlık alanlarına ayrılmış bilimsel disiplinlere karşılaşma zemini yaratan gündelik hayat (Lefebvre, 2007, ss. 34-35), var olduğundan bu yana insan bilimlerinin malzemesini sağlar (Lefebvre, 2012, s. 138). Ekonomik, psikolojik ve sosyolojik eksenleriyle sıradan olana sinen makro anlatıları açığa çıkarmaya imkân tanır. Bir anlamda toplumsal pratiğin yukarı düzeyleri olarak adlandırılan politika, sanat, felsefe gibi “yüksek alanlar”da cereyan eden gelişmelerin somutlandığı yerdir (Lefebvre, 2012, s. 53). Üst anlatıların gün içi karşılaşmalara/eyleyişlere temas ettiği, yeniden üretildiği ya da reddedildiği, kısacası bir değerlendirmeye tabi tutulduğu ortamdır. Ben Highmore’a (2011, s. 1) göre gündelik hayat, “küçük şeyler”in birikimiyle kurulur; fakat “büyük şey” olarak değerlendirilmesi de zordur. Nihayetinde her güne sirayet eden sıradan, rutin ve bir kısmı sıkıcı işlerden, edimlerden oluşur. Gün içinde yapılıp edilmesi, ertesi gün/hafta/ay aynı/benzer şeylerin yapılmasının kaçınılmazlığını ortadan kaldırmaz. Bu sebeple gündeliğin kendisini başlı başına “büyük şey” olarak ifade etmek güçtür.¹⁵

Gündelik hayat, insanın, “insan olarak yaşamını” gerçekleştirdiği düzlemdir (Lefebvre, 2012, s. 133). Döngülerden oluşan gündelik hayat, daha geniş döngüler içerisine girer: “Bir şeye başlamak, aslında baştan alıp yeniden başlamak”tır (Lefebvre, 2007, s. 14). Tekrarlarla yeniden ve yeniden kurulsa da gündelik hayat çizgisel bir akış takip etmez ve değişmez kalıplara sahip değildir. Hisleri, pratikleri, alışkanlıkları içerse de sabiti değil, alışkanlıktan alışkanlık dışına, düzenliden düzensize, bir noktadan başka bir noktaya dönüşeni içerir (Highmore, 2011, s. 6). Gelişim, evrim, büyüme ve yaşlanma gibi kendiliğinden biyolojik faaliyetlerin yanı sıra toplumsal dönüşüm süreçlerini de içeren gündelik hayat, icra edilen sıradan olaylardan oluşur (Lefebvre, 2010, s. 50) ve toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri anlayabilmenin anahtar kavramıdır.

¹⁵ Highmore’un (2011) *Ordinary Lives: Studies in the Everyday* adlı kitap kapağında bir oda içerisindeki askılıkta kuruyan çamaşırların kullanılması da gündeliğin neden “büyük şey” olarak değerlendirilemeyeceğini örnekler niteliktedir.

Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi*'nin ilk cildinde, en genel haliyle değişimin başladığı yer olarak “gündelik hayatın esrarsız derinlikleri”ni gösterir (2012, s. 142) ve bu değişimi anlayabilmek için gündelik hayatın incelenmesini salık verir. Çünkü gündelik hayat, insan yaşamının gerçekleştiği düzlemdir ve basit, bayağı olarak değerlendirilse de bilimsel keşiflerin birçoğu görünüşte önemsiz, sıradan olanların incelenmesiyle gerçekleştirilir. Lefebvre’e kulak vermeyi seçmek, “gözlerimizi açarak” gündeliğin sıradan olay ve olgularını keşfe çıkmayı gerektirir (2012, ss. 133-143) –tarihi ıskalamamak için gündeliğin sözde önemsiz tezahürlerini gün yüzüne çıkarmayı. Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi*'nin ikinci cildinde, bu kez, “İnsanlar yaşadıkları gibi nasıl yaşayabiliyorlar? Böyle yaşamayı neden kabul ediyorlar?” diye sorar ve sorusunu yine kendisi yanıtlar: Bu, hiç kuşkusuz kültürel bir olgudur ve yapıların bir etkisidir (2013, s. 38). Bu kültürel olguları ve yapıları açığa çıkarabilmenin yolu da gündelik hayatın eleştirisini yapmaktan geçer. Çünkü toplumun ve gündelik hayatın bilgisi iç içe geçerken, aralarındaki etkileşimlerin bilinebilmesi, her ikisini de radikal bir eleştiriye tabi tutmakla mümkün olur (2013, s. 19). “Yukarı alanlar” olarak ele aldığı üstyapıda meydana gelen değişimlerin somutlandığı ve ölçülebilir kılındığı gündelik hayat, insan dünyasının tarihsel, kültürel, politik, ideolojik olana indirgenemeyeceği, ihtiyacı ve arzuyu, haz alma ve almamayı, tatmini ve yoksunluğu, çalışmayı ve çalışma dışını da içerir (2013, s. 53). Bu sebeple, gündelik hayatın eleştirisi, “gündelik toplumsal pratikle politik alanların ve politik alanlarla gündelik toplumsal pratiğin eleştirisini kapsar. Keza, benzer bir anlamda, uyanıklıkla uykunun ve düşün eleştirisini (uyku ve düşünle de uyanıklığın eleştirisini), hayali ve olası olanla gerçeğin ve gerçekle de hayali ve olası olanın eleştirisini içerir” (2013, s. 28).

Gündelik hayatın böylesine kapsayıcı olması, sistemli biçimde araştırma yürütmeyi ve buradan bir eleştiri geliştirmeyi güçleştirir. Bu durumun önüne geçebilmek için belli kavramlar üzerine yoğunlaşmak ve onları açıklığa kavuşturmak, gündeliğin geniş kapsamında kaybolmanın önüne geçebilmek için elzemdir. Aynı zamanda Lefebvre’in işaret ettiği toplumsal pratiğin ve politik alanların eleştirisini yapabilmeyi, uykuyla uyanıklığa, hayaliyle olası olana sirayet eden bileşenleri analiz edebilmeye imkân tanır. Bir sonraki kısımda, gündelikte görünmez hale gelenleri su yüzüne çıkarmanın yollarıyla ilgili kavramsal müdahalelere bakıyorum.

1.2. GÜNDELİĞİN PRATİKLERİ: TOPLUMSAL CİNSİYET VE TOPLUMSAL SINIF ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Kültürel ve toplumsal süreçlerin coğrafi çevredeki rolüne, mekânın iktidarına ilişkin bir tartışma yürütmek, gündelik davranışların üzerini örten, onu manipüle eden güçleri analiz edebilmeye imkân tanır (Cresswell, 1998, s. 11). Mekânın toplumsal inşasının altında yatan iktidar ilişkileri, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine gömülüdür (Low, 2017, s. 69). İktidarı üreten bu bileşenlerin etkisini açığa çıkarmak, mekânı üreten güç ilişkilerini çözümleyebilmek için elzemdir. Çünkü, “toplumsal cinsiyet ve sınıf ilişkileriyle üretilen mekânsal ve geçici sınırlar” (Secor, 2004, s. 357), bireylerin mekândaki gündelik deneyimlerine ilişkin önemli içerimlere sahiptir. Bu kısımda, gündeliğin pratiklerini çözümleyebilmek için toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıfa bakmanın sağlayabileceği açılımlara odaklanıyorum.

Cresswell’e göre pratikten türeyen inanç ve inançlardan türeyen bir dizi pratik olan ideoloji, başarıya ulaşmak için metafizik düzeydekini gündeliğe dönüştürmelidir (Cresswell, 1998, s. 156). Bir anlamda, üst alanları ve iktidarı kuran dinamikleri, gündeliğin sarmalına dahil edebildiği durumda varlığını sürdürebilme şansına sahiptir. Gündeliğin ideolojisini üreten, olması beklendiği gibi olanın sürekliliğini sağlayan, mekânın değişken sınırlar kazanmasını belirleyen dinamikler, mekânda *baskın okumayı* belirler ve bir *normallik haritası* çizer. Baskın söylem yoluyla kurulan, “ortak aklın” dili normallik (s. 60), mekânda iyi/uygun ve kötü/uygunsuz davranışları tanımlar. Pierre Bourdieu’ya göre normalleştirmenin ve doğallaştırmanın merkezî kurumu, bir tür kurgu biçiminde geliştirilen ve bu yolla devletin de sürekliliğinin sağlayan ailedir (Skeggs, 2005, s. 21). Aile üyelerinin yanı sıra, toplumsal cinsiyetler ve dinî gruplar da mekânın nasıl kullanılacağı ve temsil edileceği üzerinde mücadele ve müzakere ederler (Ghannam, 2002, s. 22). Tüm bu mücadele ve müzakere pratikleri, mekânda neyin temsil edilip neyin gözden irak tutulacağının ipuçlarını içerir. Gündelik hayatta, mekânla uygun davranış arasında doğrudan bir korelasyon kurulurken mekân ve davranış arasındaki ilişki gündelikte açığa çıkar (Cresswell, 1998, s. 10). Gündelik hayatta bunu görünür kılmanın yolu ise mekânı kuran ve mekânda kurulan toplumsal

cinsiyet, sınıf, yaş, etnisite gibi bileşenleri analiz etmekten geçer.¹⁶ Bu araştırma kapsamında, hâkim iktidar ilişkileri ve ideolojinin sürdürüldüğü mekânda (s. 15), özne ve toplumun karşılıklı temaslarıyla örülen toplumsal cinsiyet ve sınıf ilişkilerini değerlendirebilmek için Bourdieu'nun geliştirdiği *habitus* kavramından yararlanmak önemli bir açılım sağlar. Çünkü *habitus*, mekâna kazandırılan anlamın kodlarını açığa çıkarabilmeyi, birey ve yapı arasındaki “dinamik ve diyalektik” ilişkiyi ele alabilmeyi (Gezgin, 2016, s. 2), kültürel ve toplumsal olarak kanıksanmış davranışların “karmaşık ve paradoksal” yapısını yakalamayı mümkün kılar (Bora, 2014, s. 27). Ayrıca, birey ve yapıyı inşa eden ve birbirinin içinden geçen birçok tartışmayı birlikte yürütebilmeye de imkân tanır. Toplumsal cinsiyet üzerine geliştirilebilecek argümanların sınıf durumunu dışlamadığını, aksine sınıfsal koşullarla pekiştirdiğini öne sürebilmeye izin verir. Başka bir deyişle, *habitus*, kimliklerin toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf iç içeliğinde nasıl kurulduğunu tartışabilmeye alan yaratır.

Bu araştırma kapsamında sınıfa yüklenen anlamın toplumsal boyutunu teslim ettiğimi, Bourdieu'nun perspektifinden ilerleyerek “toplumsal sınıf”a odaklandığımı özellikle belirtmeliyim. Sınıf kavramını geliştirirken toplumsal cinsiyet, din, ırk, etnisite, yaşanılan bölge, yaş gibi özellikleri, bu özellikler arasındaki ilişkileri dikkate alan, sınıfı üretim ilişkilerindeki konumuyla değil, sınıf *habitusu*yla birlikte değerlendiren Bourdieu'ya göre toplumsal sınıf, benzer yatkınlık ve hayat olasılıklarını, benzer yaşam koşullarını ve koşullanmalarını paylaşan toplumsal gruplar için geçerli bir kavramdır (Swartz, 2013, ss. 205-220). Bu sebeple, sınıfa ilişkin geliştirilen değerlendirmeler salt üretim ilişkileri boyutunu içermez; toplumsal ve kültürel olanı da kapsar. Araştırmanın sahası da bu iki mahallenin dinamiklerini tartışabilmek için toplumsal sınıfa bakmanın önemli olduğunu gösterir. Ekonomik durumun büyük oranda mekânda somutlandığı,

¹⁶ Bu tez kapsamında araştırmayı yürütmeye başladığımda etnisiteyi de önemli bir bileşen olarak ele almıştım. Ancak etnisite, mahalle düzleminde yaptığım saha araştırmasında, mahalle sakinlerinin öznel aktarımlarında arka plana düştü; sınıf ve toplumsal cinsiyet öne çıktı. Yani sıra mahalleli deneyimini kuşaklar üzerinden incelediğimden yaş doğal bir bileşen oldu. Benzer şekilde Amy Mills de Kuzguncuk'ta yürüttüğü araştırmada etnisite ve dinsel kimliğe dayalı ulusal aidiyet kategorilerinin komşuluk ilişkilerini de içeren gündelik hayatta her zaman önemli bir faktör olmadığını, toplumsal cinsiyetin ve mekânsal yakınlığın bazı durumlarda çok daha belirleyici hale gelebildiğini belirtir (2014, s. 207). Limontepe'de benzer gündelik sarmalandıkları, benzer göç pratiklerine maruz kaldıkları ve kentte tutunabilmek için benzer mücadeleler verdikleri ve/ya da evleri dip dibe konumlandığı ve her gün yüz yüze baktıkları için etnisite ve dinsel kimliğin çoğunlukla geri plana atıldığına ve buradan bir ayrışma eğiliminin belirmediğine şahit oldum.

konut biçiminde görünür kılındığı mahallelerde tek katlı, çatılı bir evde oturan mahalleliyle üçüncü katını çıkan bir apartman-gecekonuda yaşayanın hayat koşulları, kültürel pratikleri, kent kullanımları arasında büyük farklılıklar bulunmaz. Örneğin ikinci kuşaktan bir görüşmeci, mahalleyle ilgili olumsuz bulunduğu özellikler arasına, hayat standardının yükselememesini ilk sıraya yerleştirir: “Para kazanıyorum ama standartlarım hep aynı yerde” (Murat). İzmir Körfezi’ne nazır otursa da bölgede doğalgaz hattının bulunmaması, herhangi bir sosyal tesisin olmayışı ve ilerleyen kısımlarda daha detaylı olarak ele alındığı gibi bir dönüşüm coğrafyasında yaşamaya dair belirsizlik ve kısıtlar, Bourdieu’nun sınıfların genel hayat durumları olarak ele aldığı *sınıf durumunda* değişimler gerçekleşse de grubun tabakalaşma düzeyinde, başka bir deyişle *sınıf konumunda* gerçek bir yükselme olmadığı savunusunu doğrular (Swartz, 2013, s. 255). Sınıf durumundaki iyileşme, ekonomik koşulların düzelmesi gibi durumlar, yaşam alanındaki standartları belli bir derecenin üzerine çıkarmadığından bir noktada sabitlenen sınıf konumunun pratiklerini icra etmeyi sürdürür.

Sınıf, kendinde bir yapıdan ziyade, siyasî ve kültürel bir oluşumdur (Lovell, 2005, s. 48). Bireyin evinin konumundan bedenine, kıyafetine, aksanına varana dek “her şeyde” sınıfın izi vardır (Walkerdine’den aktaran: Lawler, 2005, s. 113). Bu sebeple, Steph Lawler’in da (2005, s. 110) altını çizdiği gibi, “sınıfın ölümü” tartışmalarının sosyal bilimlerde kol gezdiği bir zamanda “akademik ve politik” alanda sınıf tartışmasını sürdürmek hâlâ, özellikle önemlidir.¹⁷ Feminist metodoloji gündelik hayat çalışmalarında –bu araştırma özelinde olduğu gibi– sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnisiteyi birbirinden ayrı kutuplara itmek yerine bu tartışmalar arasındaki geçişkenliğin fark edilmesine zemin hazırlar. İlerleyen bölümlerde daha net fark edileceği gibi, gündeliğin en önemli bileşenlerinden biri olan sosyoekonomik koşulları gözardı ederek sahaya ilişkin bir analiz yapabilmek mümkün olmadığı gibi, salt sınıfsal olgular üzerinden toplumsal ve siyasal gerçekliği anlayabilmek de gerçekçi değildir. Kent

¹⁷ Sınıf tartışmalarının gereğinden fazla merkezde yer almasının toplumsal ve siyasal gerçekliği gölgelediği ve diğer olguları arka plana iterek görünmez kıldığına yönelik savunular, yalnızca sınıf olgusuna bakarak yirmi birinci yüzyılda ileri kapitalist toplumları anlayabilmenin mümkün olmadığını ileri sürer (Pakulski ve Walters, 1996). Ekonomi-politikle kültürel çalışmalar arasında yarım yüzyıldan uzun süredir devam eden tartışmalar, sınıfın mevcudu anlamak açısından yetersizliğine karşın kimlik politikalarının sosyal bilimsel alanı işgaliyle sınıfın geriye itilerek toplumsal tarihsel gerçekliği bilmekte yetersiz kalmaya yol açtığını savunur. Daha kapsamlı tartışmalar için bkz. Garnham, 2008; Gorssberg, 2008; Peck, 2008.

mekânı üzerine etnografik araştırma yürütmek, gündelik sosyal ortamlardan kadınlık, erkeklik ve heteroseksüel rol ve kimliklere dair anlam ve varsayımları toparlamayı, kent mekânına ve toplumsal cinsiyete mekân-zaman merceğinden bakarak yakından incelemeyi gerektirdiğinden (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012, s. 12), mekânda toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin işleyişine odaklanmak, kent mekânını üreten dinamikleri anlaşılır kılabilmeyi sağlar.

Sınıfsallığın kurulumunda, yeniden üretiminde ve sürdürülebilirliğinde mekân önemli bir zemindir. Mekândaki bedensel devinimlerden rutinlere ve mekânın kullanım biçimine dek birçok etmen kullanıcıların mekân üzerinden kurulan kimliğine dair ipuçları içerir. Mekâna yerleşim pratikleri, bireylerin toplumsal yapı içerisinde kendi pozisyonlarını nasıl tanımladıkları ve mekânın bölge sakinlerinin sınıfsallaşmış öznelliklerini şekillendirmedeki etkisini analiz edebilmek için önemli bir işlev görür (Benson ve Jackson, 2013, s. 795). Anna Secor, İstanbul’da yaşayan Kürt göçmen kadınlarla yaptığı görüşmelerde, kadınların kent içi hareketliliklerinde kimlik, toplumsal cinsiyet, sınıf, dinî pratikler ve etnisitenin iç içe geçtiğini belirtir (2004, s. 357). Kent içerisinde nasıl hareketlilik kazandıkları, hangi mekânları ne sıklıkta ziyaret ettikleri, hareketliliğin gerekçeleri ve hatta hızı, hareketli olanın sınıfsal konumundan cinsiyetine ve toplumsal cinsiyet algısına dek kimliğini ören pek çok bileşene dair önemli veriler içerir. Örneğin, düşük gelir grubunda yaşayan ve özellikle kadınlar ve yaşlılar gibi alt gruplara dahil üyelerin kentteki hareketliliği çok daha kısıtlıdır (Ögdül, 2001, s. 323). Mekânsal hareketlilik kuramsal, toplumsal, teknik ve politik bir meseledir (Cresswell ve Uteng, 2008, ss. 1-2). Belirlenmiş toplumsal davranışlar için pasif bir alan sağlamaktan ziyade “yeni sınıf kültürleri”nin kuruculuğunu yapan ve aracı işlevi gören (kamusal) mekân, farklı sınıftan, yaştan, ırktan, dinî inanıştan, ideolojiden, kültürden insanların karşılaşabilmesini ve temasa geçebilmesini olanaklı kılarken mekânda kurulabilecek ilişkilerin önemli bir belirleyeni konumundadır (Ruddick, 2013, ss. 134-136).¹⁸ Kimlerin içeri girmesine izin verileceğini ve kimlerin dışlanacağını, içeriden ve dışarıdan olanlara hangi rollerin uygun düştüğünü belirleyen mekân, bu özelliğiyle belli bir topluluk duygusunun da kurucusudur (s. 146).

¹⁸ *Yeni sınıf kültürlerinin* yeni kapitalizmin dolayımından geçtiğini, özellikle 1990’lı yılların sonu itibarıyla büyük kurumların yapısında gözlenen farklılaşmaların iş yapış biçimi ve tüketim kalıplarında yarattığı köklü değişimle doğrudan ilişkili olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir (Sennett, 2011).

Toplumsal ilişkileri anlayabilmek için önemli bir açılım sağlayan, ideoloji, güç, toplumsal sınıf gibi kavramların daha anlaşılır bir zemine oturmasına imkân veren toplumsal cinsiyet gerek aile içerisinde gerekse toplumda “egemen tiplerin” yeniden üretilmesini mümkün hale getiren bileşenleri ortaya çıkarır (Dedeoğlu, 2000, s. 143). Bir anlamda özel ve kamusal mekânda iktidar ilişkilerini görünür kılabilmenin yolu toplumsal cinsiyet analizinden geçer. “Yaşayan toplumsal ilişkiler” (McNay, 2005, s. 188) olarak değerlendirilen toplumsal cinsiyet kimliğinin kurulumu, nihayete ermez ve bir noktadan sonra değişmez bir nitelik kazanmaz. Yaşanılan toplum içerisinde kurulup anlaşıldığından (Massey, 2004, s. 308) diğerleriyle geliştirilen ilişkilere de siner. Dinamiktir ve karşılaşmalar yoluyla her seferinde yeniden kurulur. Toplumsal cinsiyete ilişkin coğrafi düzlemde yürütülen araştırmalar, kamusal ve özel arasındaki ayrımların sabitlenmediğini, “akışkan” olduğunu ortaya koyar (Mills, 2014, s. 210). Çünkü toplumsal cinsiyeti inşa eden dinamikler (ve bunlara düzlem sağlayan mekânlar) diğer alanlardan etkilenmelere açıktır. Sosyoekonomik statü, köken, bir mekânda bulunma/ikamet süresi, etnisite, din gibi kimliğin birçok yönüyle kesiştiği için (Mills, 2014, s. 209) mekâna işleyen toplumsal cinsiyet kodlarını açığa çıkarmaya çalışırken iktidarın diğer alanlarını gözardı etmemek gerekir. Mekân üzerinde cinsiyetlerin deneyimleri, çıkar ve beklentileri sınıfa, ırka ve kültüre göre farklılaştığı için sınıf, ırk ve kültür toplumsal cinsiyet içerisinde de kategori oluşturur (Harding, 1996, s. 40).

Bir toplumda cinsiyetlerin yetiştirilme biçiminden, cinsiyetlere yönelik kabul ve beklentilere, sorumluluklarına verilen iş tiplerinin yapısından, hane içerisindeki rol ya da istihdam piyasalarındaki pozisyonlarına dek hayatın her alanına ve anına sinen farklar, toplumsal cinsiyeti inşa eder. Birer öz olmaktan ziyade, belirli ilişkilerin yaşanma biçimi olarak değerlendirilmesi gereken kadınlık ve erkeklik, durağan tipolojilere sahip değildir (Connell, 1998, s. 241). Sosyal çevre içerisinde diğerleriyle etkileşimde bulunarak şekillenir ve coğrafyaya ve döneme göre başkalaşır. Bu sebeple kadınlık ve erkeklik, toplumsal cinsiyet ve sınıf ilişkisi ve ilgisiyle toplumsal olarak inşa edilir (Delphy’den aktaran: Lovell, 2005, s. 44). Bourdieu da toplumsal cinsiyeti, sınıfın ikincil kurucu unsurları arasında değerlendirir (Swartz, 2013, s. 218).

Toplumsal cinsiyet analizi, cinsiyetin “katmanlı anlamlar”ının toplumsal düzeyde nasıl oluşturulduğunu, kadınlığın ve erkekliğin hane içinde ve dışında bulunmanın ötesinde, her türlü gündelik faaliyete nasıl gömüldüğünü fark etmeyi sağlar (Hart’tan aktaran: Dedeoğlu, 2000, s. 141). Doreen Massey, *Space, Place and Gender* adlı çalışmasında, toplumsal cinsiyetlendirilmiş deneyimin mekânın kurucu anlamlarını açığa çıkarmadaki değerini teslim ederken, uzamların ve mekânların ve onların bizdeki algısının toplumsal cinsiyetlendirilmiş olduğunu ileri sürer (Massey, 2004, s. 308). Toplumsal ve ekonomik olarak belirlenen toplumsal cinsiyet (s. 307), büyük oranda bireyin doğup büyüdüğü ve etkileşimde bulunduğu ortam tarafından şekillendirilir. Bu sebeple toplumsal cinsiyetin inşasında önemli bir bileşen olan aileyi incelemek, “toplumsal tahayyülün ... tanımlayıcı birimi”ni (Coşar, 2018) kuran unsurlara yakından bakmayı sağlar. Aile içerisindeki domestik (evsel) faaliyetlerin yürütülme biçimini ele almak, toplumu ortaya çıkaran ve işleyişin sürekliliğini kuran patriyarkal ideoloji ve yapının üretimini sağlayan adımları görünür kılmak ve bu durumun iş piyasalarındaki yansımalarının izini sürerek patriyarkayla kapitalizm arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek için önemlidir (Eisenstein, 1999, s. 210). Bununla birlikte, yalnızca aileye odaklanmak, çevresel faktörleri ve üretim ilişkilerinin kapsayıcı yapısını gözardı etme riski taşır. Zillah Eisenstein (s. 206), kadınların kapitalist toplum içerisinde varoluşunu üretim, yeniden üretim, cinsiyet ve çocukların toplumsallaşmasını içeren dörtlü boyutu üzerinden değerlendirir. Böylelikle, toplumsal cinsiyeti kuran hane içi pozisyonları piyasa düzlemindeki rolleriyle bağlantılı irdeler. Bu boyutlar birbirini içerir. Juliet Mitchell’in analizinden yararlanarak kadın aktivitesini, onun cinsiyet ve sınıfsal durumunu göz önünde bulundurarak değerlendirir; çünkü kadınların deneyimi, onların cinsel kimliklerinden, yeniden üretici pozisyonlarından, piyasa koşullarında çalışan bireyliklerinden ve aile içi rollerinde öne çıkan çocukların toplumsallaştırıcılığı misyonlarından ayrı ele alınamaz (s. 207).

Yetiştirilme biçiminden hanenin yer aldığı muhite dek bireyin ilişkide olduğu çevrenin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısı, bireyin sınıfsal koşullarından toplumsal cinsiyet algısına ve buradan geliştirdiği yatkınlık ve yönelimlerine dek birçok durumun belirleyicisidir. Bu belirleme biçimi, bireyin iradesini ortadan kaldırmamakla birlikte bu iradenin kurulumunda da önemli bir paya sahiptir. Failye yapının birbirini dışlamadığını, bireyin davranışlarının içerisinde geliştiği toplumsal çevreden bağımsız

değerlendirilemeyeceğini ve bu toplumsal çevrenin inşa ve sürdürülmesinde de bireyin etkisini bir arada ele almak, failin edimlerini kendi başına değerlendirmenin yetersizliğini ve/ya da çevresel faktörlerin birey dışı geliştirilmediğini teslim etmektir. Bu ilişkiyi, habitus kavramı üzerinden çözümlmek, saha verilerinin analiz edildiği bölümlerde açık şekilde fark edileceği gibi, toplumsal yapının bireyin yönelim ve kararlarını nasıl etkilediğini, mekânda *normalin* nasıl inşa edildiğini ve kuşaklar üzerinden nasıl sürdürüldüğünü ve bir anlamda nasıl yeniden üretildiğini tartışabilmek için önemli açılımlar sağlar.

Birey ile toplumu karşı karşıya getirerek dışsal kılan bir yaklaşım yerine eylemi, kültür, yapı ve iktidara bağlayarak bir pratik kuramı geliştiren (Swartz, 2013, s. 22) ve tüm bunları aynı toplumsal gerçekliğin ilişkisel boyutları olarak değerlendiren (s. 139) Bourdieu, yapı ve eğilim üzerinden geliştirdiği habitus kavramıyla, sosyal çevrenin bireyin yatkınlık ve yönelimlerine etkisini ortaya koyar. Aile ya da emsal grupların yaşadıkları sınıflara özgü sosyalleşme deneyimleriyle yapılan bir yapı olan habitus (s. 147), “dünyayı belli bir dünya olarak var eden şeydir” (Bourdieu, 2014, s. 118). Bir sosyal çevredeki sınıfsal durumun idraki ve kabulünü, yanı sıra meşrulaştırılmasını ve sürdürülmesini sağlayandır. Belli bir sınıfsallık içerisinde, “eylemi beklenen sonuçlara” doğru yönlendiren habitus (Swartz, 2013, s. 151), toplumsal olarak inşa edilen, pratikle edinilen, pratik işlevlere yönlendirilendir. Pratikleri ve pratiklerin algılanma biçimini düzenleyen “yapılandırılmış bir yapı”dır (Bourdieu, 1984, s. 171). “İçselleştirilmiş ve yatkınlığa dönüştürülmüş zorunluluk” (s. 170) olan habitus, mevcut düzenin meşrulaştırılmasına, gündeliğe sirayet eden eşitsizliğin kanıksanmasına sebep olur.

Bireyin yaşadığı ortamın sınıfsal ve kültürel yapısını doğal saymaya yönelmesi, içinde bulunduğu konumu *kaderci* bir çerçeveden yorumlaması ve maruz kaldığı eşitsiz koşulları sorgulamak yerine sahip olduğu şartlara uygun beklenti ve tahayyül geliştirmesi habitusun etkisiyle gerçekleşir. Saha verilerinin ele alındığı bölümlerde açıkça görüleceği gibi, mahallenin birinci kuşak sakinleri için Limontepe, olumsuz koşullarına rağmen kadere isyan edilen değil, şu an sahip olunanlara “şükredilen” bir bölgedir. Mahalledeki kent yoksulları, hayatlarındaki mevcut koşulları, göçle geldikleri mahallede hiçbir altyapı olmamasına ve hayatlarının önemli bir bölümünde bunun mücadelesini vermiş olmalarına rağmen geçmişlerine, köy şartlarına, onları göçe iten

ortama tercih ederler (Bayat, 2008, ss. 65-66). Bunların da etkisiyle, bölgede süren yaşama dair, yoksulluk anlatılarına karşın iyimser bir tutum sergiler, maruz kaldıkları eşitsiz toplumsal ilişkileri dillendirmek yerine zaman içerisinde elde ettikleri pozisyonu olumlama eğilimine girerler. Bu eğilim, mevcudiyetlerini, sahip oldukları imkânlarla sürdürebilmelerini mümkün kılar.

Belirli zemin ve koşullardaki toplumsal deneyimlerin bileşkesi olan habitus, sınıf, dil, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi sürekli eğilimler setini anlatan, içerisinde bulunan toplumsal ortamlarda edinilen bilgi ve kaynaklara yaklaşımı derinden etkileyen bir mekanizmadır (Tatlıcan ve Çeğin, 2014, s. 315). Davranışları tümünden belirleyen ve bireyin failliğini ortadan kaldıran bir yapıdan ziyade, bireyin mevcut şartları göz önünde bulundurarak olabilmesi/gerçekleşebilmesi muhtemelen durumlara yönelmesi olarak tarif edilebilir. Dünyaya geldiği sosyal ortamın hassasiyetleri, beğenileri, kırmızı çizgileri, inanışları tarafından örülen dünya algısıyla çevrelenen birey, bu ortam içerisinde kendisi için yapılabileni ve yapılamayanı ayırt eder ve olası olana doğru bir eğilim gösterir. Bourdieu'ya (2014, s. 118) göre habitus, ürünü olduğu toplumsal dünyayla ilişkiye girdiğinde “sudaki balık” gibidir: Balık, “[s]uyun ağırlığını hissetmez ve etrafındaki dünyayı çok doğal sayar”. Belli bir sınıfsal ortamda dünyaya gelen ve yetişen birey, kendisi için imkânlı olanı bu şartlar altında belirler. Olanaklıyı, olması gereken biçiminde değerlendirmeyi, yapıyla uyumu mümkün kılar (Bourdieu, 2000, s. 139). İlerleyen bölümlerde tartışıldığı gibi, alt ve orta alt sınıfların yaşadığı Limontepe’de, birinci kuşak yerleşimciler çocuklarından doktor, mühendis, müzisyen olmalarını beklemez, bunun yerine muhasebeci ya da herhangi bir alanda devlet memuru olabilmelerini tahayyül ederler. İçinde buldukları habitus onları bu eğilimlere yöneltir. Mevcut ekonomik koşulların çocuklarına üniversite eğitimi aldrabilmelerinde önemli bir engel teşkil etmesinden bağımsız değerlendirilemeyecek bu durumda, mahalle sakinlerinin gündelik karşılaşmalarında kendilerinden büyük farklılıklar içeren gruplara temas etmelerinin sınırlılığı da önemli bir belirleyicidir. Bu kısıtlılığı yaratan yine habitustur.

Bourdieu, bireyi yalnız başına, toplumsal dünyadan ayrı değerlendirmekten geri durarak bedenün kültürel ve materyal koşullarca, toplumsallaşma süreçleriyle şekillendirildiğini savunur (Madanipour, 2003, s. 31). Toplumsallaşmış biyolojik beden olarak

değerlendirdiği habitus, “kolektif ya da birey-ötesidir” (Bourdieu, 2000, s. 157). Bununla birlikte belli pratiklere yönelimin belirleyicisi, yine o ortamda yaşayan ve rutinleri, alışkanlıkları, tahayyülleri, eğilimleriyle o habitusu yaratan bireylerdir; toplumdur. Bir topluluğun habitusuna gömülü toplumsal imgelem, topluma içkin anlayışlar yoluyla ortak pratikleri mümkün kılar (Göle, 2002, s. 176). Uygun, kabul edilebilir, tercih edilebilir olanı, başka bir ifadeyle *normal* ve *makul/makbul* kabul edileni belirler. Böylece seçimler, bireyin tercihiymiş gibi görünürken toplum tarafından uygun bulunana yönlendirilir. Limontepe’nin ikinci kuşak sakinlerinin eğitimleriyle ilgili aldıkları kararlar, başka bir seçeneğin ekonomik ve kültürel olarak yaratacağı sorunların farkındalığıyla verilen *doğal tercihlerde* habitusun etkisi güçlü biçimde görülür.

Bourdieu için habitus, “ikinci doğa olarak içselleştirilen gömülü tarih”tir. Başkalarıyla etkileşim sonucu ortaya çıkan, sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetle yakından ilişkili olarak bireyin ve toplumun tarihini içeren habitus, bununla birlikte belirleyici değil, üretici bir yapı sergiler (Lawler, 2005, s. 112). Sınıf altyapısı olarak da değerlendirilebilen habitus, özellikle çocukluğun ilk yıllarında bilinçdışı içselleştirilen, aynı sınıftan bireylerin ortak ilk deneyimleri hakimiyetinde bütünleştirici vazifesi görür: Ancak habitus, “sınıfsal durumların nedeni değil, ürünüdür” (Swartz, 2013, ss. 148-149). Başka bir deyişle mevcut sınıfsal koşullarda ve kültürel ortamda açığa çıkar ve bu şartlar altında içselleştirilir.

Habitus, zaman ve mekânda dinamik bir yapıdaki *alanda* ortaya çıkar (Boterman ve Bridge, 2015, s. 3). Bourdieu’nun geliştirdiği önemli kavramlardan bir diğeri olan alan, habitusun önkoşuludur ve habitus alana rıza gösterir (Skeggs, 2005, s. 29). Alan, oyunun kendisi olarak değerlendirilirken habitus oyunun duygusuna karşılık gelir (Adkins, 2005, s. 191). Habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirleyen alan (Swartz, 2013, s. 167) ile habitus arasındaki uyum, ilgili alanın sakinleri için memnuniyet verici bir durumken, aksi belirdiğinde mekânsal ve toplumsal olarak yer değiştirme eğilimi görülür (Savage, Bagnall ve Longhurst, 2005, s. 9). Sahadan örneklerde görüleceği gibi, Limontepe sakinleri, yaşadıkları bölgede elde ettikleri pozisyon ve eğilimleri arasında bir uyum yakaladıklarını düşündükleri, başka bir ifadeyle, alan ve habitusları arasında yakınlık kurabildikleri için kentsel dönüşüm

sonrası başka bir bölgeye yerleştirilmeye karşı dururlar. Çünkü başka bir muhit, komşularla beraber, yıllar içerisinde inşa ettikleri alan ve habitustan; *oyundan* ve *oyunun duygusundan* mahrum olmak anlamına gelir.

1.3. MEKÂNDA GÜNDELİĞİN BİLGİSİ: METODOLOJİ TARTIŞMALARI

Araştırma kapsamında bir gecekondu mahallesinin gündeliğini saha kılarken, buradaki rutinelere, alışkanlıklara, ilişkilere, tanışıklıklara sinen, görünmezleşen, silikleşen alanları açığa çıkarmayı amaç edindim – kanıksandığı ve alışıldığı için fark edilmeyeni, itirazsız kabul edileni ya da etrafında dönüleni. Her gün altında uyanılan çatıyı, yüz yüze bakılan komşuyu, adımlanan sokağı. Lefebvre’den hareketle gündelik hayatın eleştirisini yapmaya girişirken, formel ve enformel süreçlere işleyen sınıfsal ve toplumsal cinsiyete ilişkin dinamikleri, üzerinde form buldukları olay ve durumlardan, çatışma ve karşılaşmalardan, değişip dönüştükleri zaman ve mekânlardan toplamaya çalıştım. Hâl böyle olunca bir yandan herkesin baktığına herkes gibi bakmam, diğer yandan da herkes için kanıksanmışa herkesinkinden farklı bir bakış geliştirmem gerekti. Bu süreçte dünyanın farklı coğrafyalarında araştırmalar yürüten antropologların, etnografların ve diğer sosyal bilimcilerin kullandıkları/geliştirdikleri metotlar ilham verici oldu.¹⁹ Onlarınkinden çok farklı bir yol izlememiş olsam da bulunduğum bölgeye özgü bir metodolojik yaklaşım geliştirmem icap etti.²⁰ Sıradan şeyleri ilginç/farklı görmemi sağlayan ve bir süre sonra ise ilginç/farklı gelmemeye, başka bir ifadeyle

¹⁹ Tanıdıkların ve özellikle de bir dönem yakın arkadaşlık kurulanların görüşmeci haline geldiği durumlarda görüşmelerin nasıl yürütülebileceğine, bu esnada ne tür sorunlarla karşılaşılabilirliğine ilişkin detaylı bir çerçeve sunan Pamela Cotterill (1992), kadın bir araştırmacı olarak sahada karşılaşabileceğim durumlara beni hazırlayan Farha Ghannam (2002) ve Burcu Şentürk (2015), oto-etnografik olanın akademik bilgi üretiminde azımsanmayacak önemini ortaya koyan Deborah Reed-Danahay (1997), Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln (2005) ilk elde isimleri sıralanabilecek sosyal bilimciler arasındadır. Feminist metodolojiyi sahada nasıl işletebileceğim konusunda destek aldığım diğer feminist araştırmacılara ve katkılarına metnin ilerleyen kısımlarında yer veriyorum.

²⁰ Araştırma yürüttüğüm mahallede 15 yıl yaşamış ve bugüne dek mahalle(li)yle iletişimimi kesmemiş olmam, sahadaki konumlanışımı ikircikli bir pozisyona soktu ve sahada beni dışarıdan gelen herhangi bir araştırmacıdan farklı konuma yerleştirdi. Beni tanımasa da ailemi tanıyanlar ya da görüştüğüm kişiler vasıtasıyla araştırmadan haberdar olanlara karşı farklı sorumluluklar yükledim. Araştırmacı olarak sahadaki durumumu 2. Bölüm’de detaylı bir tartışmaya açıyorum.

sıradanlaşmaya başladığında sahadan ayrılmam gerektiğini salık veren etnografiden (Schnur, 2009, s. 150) ve mahalledeki kendi yaşantımı ve karşılaşmalarımı da araştırmanın bir parçası kılmak için oto-etnografiden yararlanmak; nihayetinde feminist etnografi yapma kararı almak, sahayla, sahada temas ettiğim kişilerle ve kendimle geliştirdiğim ilişkiyi anlaşılır bir düzleme yerleştirmeme yardımcı oldu. Bu kısımda, metodolojik düşünmenin, bulgulara nasıl eriştiğimi kuramsallaştırma ve araştırma süreciyle araştırmanın çıktıları arasında ilişkiyi kurmama (Letherby, 2003, s. 5) katkısını, feminist metodolojinin bu araştırmanın yürütülmesindeki payını tartışmaya açıyorum.

Bu araştırmada metodolojiyi sahada işletirken, araştırmanın gerçekleştirilmesi için bir aracı rolüne sahip olmasının ötesinde araştırmanın önemli bileşenlerinden biri olarak ele aldım; metodolojiyi, epistemolojiyle kurduğum ilişkide merkezî konuma yerleştirdim. Gayle Letherby'ın hatırlattığı gibi bilmeye (araştırmayı) yapma, ürünle süreç arasında kaçınılmaz olarak kurulan yakın ilişkiyi göz önünde bulundurdum (2003, s. 3). Metodolojiyi, araştırmacıyı sahayla ilişkilendirdikten sonra kenara çekilen bir araç değil, sahadaki seslerin ve beni o seslere götüren yolların, araştırılanların ve sahanın bir uzantısı ve kısmen de kendisi olarak ele aldım. Metodoloji, salt sahaya gidince kapıları açan anahtar değil, sahaya çıkararak, konuşuran, tartıştıran, diyalogu kurduran ve metni yazdırandır; başka bir ifadeyle araştırmayı baştan sona kurgulayan ve konumlandıran yapıya sahiptir. Bu sebeple, (özellikle nitel araştırmalarda) yöntem, salt veri elde etmeyi sağlayan teknik bir mesele değil, aynı zamanda araştırmacıyı sürecin içine doğrudan dahil eden formdur (Masson'dan aktaran: Kümbetoğlu, 2008, s. 37). Metodolojinin bu yapısı, araştırma süresince sahayı, geliştirdiğim teknikleri, verilerin analizini, ortaya çıkan metni ve bunlar arasında kendi pozisyonumu birbirine içsel öğeler/durumlar/ilişkiler olarak değerlendirmemi mümkün kıldı. Mahallelinin anlatılarında kendi hayatımdan, kendi hayatımda mahalle(li)nin hikâyesinden parçalar buldum. Buradan hareketle yazdığım bu metin, metodolojiyi sahada işletirken kullandığım yöntem ve tekniklerin etkisiyle ve hatta bunlarla birlikte oluştu; yazdıkça da yöntemle ve yöntemle müdahale edilen süreçte biçimlendi, başkalaştı, dönüştü.²¹

²¹ Feminist araştırmacılar, araştırma sürecinin sessizlik içerisinde yürütülmesine, bu sürecin taşıdığı karışıklığın ve kompleks yapının gözardı edilmesine, kısacası "hijyenik araştırma" fikrine karşı çıkar. Araştırmanın arka planının ve bu süreçte geliştirilen metodolojinin

Neyin çalışılmaya ve bilmeye değer olduğunun ve olmadığına, bu konuların nasıl çalışılacağına ve çalışılmayacağına belirleyicisi konumundaki bilimsel yöntem, problem ya da soruların ortaya konması; gözlem, betimleme, adlandırma, yorum ve açıklamaların geliştirilmesi için çeşitli metotları işe koşmayı gerektirir (Du Bois, 1989, s. 107). Araştırılan konu ve araştırmanın öznelere, alanda bulunma biçimleri ve burada geliştirilen ilişkiler ve araştırmanın tüm diğer aşamaları, araştırmacı olarak bilimle ve bilimsel yöntemle nasıl ilişkilendiğimize dair önemli içerimlere sahiptir. Araştırmanın geliştirilme aşamasından itibaren, metodolojiyi pragmatik bir araç olarak işletmekten ziyade, ötekiyle kurulan ve geliştirilen ilişkideki etik düzlemin peşinden gitmeyi amaçladım. Feminist bilim yapabilmek için, araştırma alanıyla ilgili feminist endişelere işaret etmeye yardımcı metotları kullandım (Hundleby, 2012, s. 31).

Feminist metodolojiden beslenerek feminist bilgi üretiminde bulunabilmek için uygun “bilgi teorileri, araştırma stratejileri ve doğrulama standartları”²² geliştirmeye çalıştım (Hawkesworth, 2012, s. 93). Bu yolla araştıran ile araştırılan arasında bütünüyle kırılmayacak iktidar ilişkisinin törpülenebilmesinin olanaklarını sorguladım.²³

paylaşılmasının önüne geçen etkenler araştırmacıların tercihinin ötesinde, yayıncıların bu tartışmaların kısa tutulmasına yönelik taleplerinden de kaynaklanır (Kelly vd., 1994, s. 46). Letherby’ya (2003, s. 3) göre bu durum, “bulguları”, metot, metodoloji ve epistemoloji tartışmalarının önüne yerleştirir. Bu çalışma, *hijyenik araştırma* fikrinin, metodolojinin sessizleştirilmesinin ve bulgu merkezli yaklaşımın karşısındadır. Feminist araştırmanın akademik kaygılar kadar politik meselelerden de temelleneceğini savunur (Letherby, 2003, s. 5).

²² Alan araştırmasına ve hayat anlatılarına dayalı bir mahalle hikâyesi anlatan bu çalışmada geliştirmeye çalıştığım “doğrulama standartları”, geleneksel yöntemlerden aşına olduğumuz (örneğin anket çalışmalarında aynı soruyu farklı şekillerde de sorarak yanıtları kıyaslamak; çapraz sorgulama yapmak gibi) tekniklerden oluşmuyor. Yapısı gereği “katı şekilde sabitlenen kurallara” dayanmayan feminist metodoloji, araştırmacıya araştırma amacına ulaşmada etkili olabilecek metotları bir arada düşünme ve uygulama özgürlüğü verir (Duelli Klein, 1989, s. 96). Bu araştırma kapsamında mahallenin kuruluş ve gelişim sürecini yaşayanların hayat hikâyeleri yoluyla inşa etmeye çalışırken benim geliştirdiğim teknik, hayat anlatılarında temas edilen diğer kişilere de olabildiğince erişmek ve hikâyenin ilgili parçalarını onlardan dinlemek oldu. Ben bu metodu *dantel* metaforuyla ifade etmeyi tercih ediyorum: Her bir hayat hikâyesi dantelin bir motifini oluşturuyor ve ben her bir parçası başkaları tarafından örülen motifleri *uç uca ekleyerek* tek elden çıkan değil, farklı el becerilerini yansıtan (görüşmeleri alıntı yoğun aktararak) bir dantel ortaya çıkarmaya çalışıyorum.

²³ Diane Wolf (2009, s. 419), araştırılan ile araştıran arasında bir eşitlikten hiçbir zaman söz edemeyeceğimizi, bunun kısa vadeli bir yanılsama olduğunu belirtir: “[Ç]ünkü araştırmacı, işi bittiği zaman evine gider, bu da orayı terk etme ayrıcalığı[ğın]ı yansıtır”. Araştırmacının araştırma sürecindeki konumu, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve kültürel kimlik kategorilerine; çalıştığı disipline ilişkin eğitimine; kişisel tarihine ve araştırmayı organize etmedeki eleştirel duruşuna bağlı olarak belirir (Hartman ve Messe-Davidow, 1991, s. 3).

Araştırmacıyla görüşmeci arasındaki hiyerarşik güç ilişkilerini kırabilmek için görüşmelerin tek yönlü akışı olmadığını hatırladım; görüşmeleri, bireysel anlamlarından bağımsız, istatistiksel olarak diğerleriyle karşılaştırılabilir özelliklerine göre değerlendirmedim (Oakley, 1982, s. 30); tekil yapısı itibarıyla katmanlı anlamlar içeren her hayat hikâyesinin paylaşım ortamında dile getirilebilmesine imkân sağlamaya çalıştım.²⁴ Mahalle sakinlerinin hayat anlatıları yoluyla bir gecekondu mahallesi hikâyesi anlatırken, araştırmacı olarak kendi deneyimimi de araştırmanın parçası kılmaya gayret ettim. Feminist araştırmanın epistemolojik ve metodolojik yapısı, bilgiyi inşa ederken dışlanan duyguların, endişelerin ve deneyimin araştırmaya dahil edilmesine ve akademiyle bilgi üretiminin dışına itilen (kadınların) gündelik hayatın(ın) birbirini içermesine izin verdi (Hesse-Biber, 2012, s. 3).²⁵ Feminist epistemoloji, duygu ve değerlerden arınmış araştırma yerine “bazı değer, ilgi ve çıkarımların” akademik bilgi üretimine katkı sağlayacağını (Harding, 2012, s. 56) ve de bilimin değerden bağımsız olamayacağını, araştırmacı olarak deneyim ve bilgilerimin yanı sıra “inançlar”ımın da bilme biçimimin parçası haline geldiğini hatırlattı (Du Bois, 1989, s. 105).²⁶

²⁴ Barbara Du Bois (1989, s. 109), sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde çalışan feminist araştırmacıların özellikle kadınların hayatları ve deneyimleri üzerine çalışırken, “gizlenen, ulaşılamayan, baskılanan, çarpıtılan, yanlış anlaşılan, gözardı edilen”i ortaya çıkarmaya gayret eden bir tür “arkeolojik çaba” içerisine girdiklerini düşünür. Ben de saha sürecinde kadınların anlatılarının daha derin ve daha katmanlı olduğunu gördüm. Hayatlarından aktardıkları herhangi bir kesit, ilişki(lenme) biçimlerini, toplumsal yapıyı inşa eden bileşenleri, mekâna sinerek görünmezleşen hiyerarşileri açık etti. Derinlere gizlenen bu deneyimlerin bilgisine erişebilmek ise arkeolog titizliğini ve sabrını gerektirdi. İlerleyen bölümler, bu deneyimlerden günyüzüne sızabilenleri, o titizliği göstererek dışarı çıkarabildiklerimi içeriyor.

²⁵ Bu araştırmanın sahasını salt kadınlar oluşturmadığından “kadınlar” ifadesini paranteze aldım. Ancak, araştırmanın merkezinde kadınların yer aldığını ve önemli verileri kadınların sağladığını, yanı sıra benim kadınlarla iletişimim ve özellikle tanışık olduklarımla geliştirdiğim ilişkinin, burada anlattığım mahalle hikâyesinde kadınları çok daha özel bir noktaya taşıdığını belirtmem gerekir. Bu durumda, görüşmelere kadınlarla başlayıp uzun süre onlarla ilerlememin de payı olabilir. Ancak her halükârda bu çalışma kadınlarla birlikte, yaşam bilgisini sömürsüz şekilde toplamak derindedir. Renate Duelli Klein’in (1989, s. 90) geliştirdiği “kadınlar üzerine” ve “kadınlar için” araştırma ayrımı, bir çalışmanın “kadınlar için” yapılabilmesinin, onlardan gelişigüzel bilgi almanın ötesine uzanarak “kadınların ihtiyaçlarının, ilgilerinin ve deneyimlerinin hesaba katılması”yla mümkün olacağını belirtir. Bu araştırmanın önemli kısmı, kendileriyle ilgili daha geniş kapsamlı bilgi paylaşımında bulunan kadınların ihtiyaç, ilgi ve deneyimlerine dayanır. Feminist araştırma yürütmenin doğası gereği teori ve pratiğin birlikteliğiyle, kadınların bireysel ve toplumsal hayatında farklılıklar yaratmayı ümit eden bilgi üretimine (Letherby, 2003, s. 4).

²⁶ Sandra Harding (1991, s. 101), toplumsal cinsiyetten, sınıftan, ırktan, cinsel kimlikten arındırılan ve “insan aklı”na dayandırılmaya çalışılan yaklaşımların kaçınılmaz olarak “ırkçı,

Etnografi aracılığıyla Küba’da kaybettiği ev arayışını sürdüren Ruth Behar (1999, s. 474), araştırmacının yöntemle bağı olduğunu, yöntemin yazar için “ses” olduğunu imler. Bu çalışmada, araştırmacı olarak benim çocukluk ve ilköğrençliğimi şekillendiren mahallenin, mahallelinin anlatısının, bu anlatıdaki toplumsal, politik ve sosyoekonomik bağlamın, mücadele ve dayanışma pratiklerinin, çıkar ilişkilerinin peşine takılmamı, bu *ses arayışının* uzağına konumlandırmak mümkün değildir. Aradığım seslerin peşine düşerken nostalji ya da güzellemeye kapılmadan, biyografimin, politik yaklaşımımın ve ilişkilerimin de sahanın parçası haline geldiğini (Bell’den aktaran: Wolf, 2009, s. 419) gözardı etmeden, ancak kişisel de kamusal dayatma girişiminde bulunmadan yol almanın olanaklılığı üzerinden ilerledim. Öznelin, kamusal ele geçirme çabası taşımadığının ve fakat geneli temsil edebilmenin imkânsızlığının da farkında oldum (Coşar ve Bektaş-Ata, 2017). Donna Haraway’in işaret ettiği gibi “yer almanın epistemolojisi ve siyaseti” vardır ve bu da kısmiliği, evrensel olamayışı hatırlatır; toplumsal veriler araştırmacının toplumsal mevcudiyetinden etkilenir (aktaran: Bates, 2013, s. 36). Araştırmacı olarak yer aldığım pozisyon dolayısıyla, cinsiyetim, sınıfım, milliyetim dolayısıyla belli bir pencereden bakarken belli/sınırlı bir alanı araştırdım. Kadın sosyal bilimcilerin, “ezilenlere özgü içe bakış” a sahip olmaları dolayısıyla ezilen grupların bilimsel incelemesini yapmaya erkeklerden daha donanımlı olduğu tespitinden ilhamla (Mies’den aktaran Altuntek, 2009, s. 158) sahaya çıkarken, sınıfım, milliyetim, kültürüm, toplumsal cinsiyetle ilgili varsayımlarım, inançlarım ve davranışlarım “boyamaya yeltendiği[m] tablo[nun]” bir parçası olacağımın bilinciyle hareket ettim (Harding, 1996, s. 42).²⁷

Araştırmayı yürütürken çeşitli veri toplama yöntem ve tekniklerinden yararlandım ve çoklu metot kullandım. Feminist metodolojinin doğası, araştırma sürecini, “basitçe”, verilerin toplanıp analiz edildiği, hipotezlerin değişkenlere göre test edilip yorumlandığı lineer bir düzlem olarak görmeyişi (Duelli Klein, 1989, s. 93) ve hatta araştırma

cinsiyetçi, heteroseksist ve burjuva aklı”na yönelme eğilimi taşıdığına işaret eder. Bu argüman, her türlü değerden uzak şekilde çerçvelendiği öne sürülen araştırmalara neden şüpheyle yaklaşmamız gerektiği sorusunu da yanıtlar.

²⁷ Bu bilinç, metin süresince birinci tekil şahıs kullanmamın da gerekçesidir. İfadeleri birinci tekil şahısla çekimlemek, geleneksel akademik otoriteye karşı bir eleştiri getirebilmeme aracı olmanın yanı sıra yazdıklarımın sorumluluğunu üstlenmemi de mümkün kıldı (Letherby, 2003, s. 7).

safhalarının “döngüsel, interaktif ve refleksif” yapısını teslim edişi (Du Bois, 1989, s. 107), yeni metotları işe koşmamı ve bunları bir arada kullanmamı mümkün kıldı. Araştırmamı, etnografi, hayat anlatısı ve oto-etnografiyle temellendirirken bu yöntemleri kullanmamı destekleyen çeşitli tekniklerden istifade ettim.²⁸ Dil üzerinden sözel düzlemde gerçekleştirilen bir pratik olan etnografi, insanlarla ilk ağızdan konuşmayı, onlarla vakit geçirmeyi, “takılmayı” gerektirir ve araştırmacıyı gözlem ortamına sokmanın ötesinde onu doğrudan müdahil olacağı, inisiyatif alacağı bir pozisyona yerleştirir (Schnur, 2009). Bu pozisyon, araştırmacıya, içinde bulunduğu ortamı daha bütünlüklü görebilme, araştırdığı meselenin bileşenlerine daha fazla temas edebilme imkânı verir. Öte yandan da araştırmacıyı araştırma yürüttüğü sahanın zaman içerisinde değişip dönüşen doğasına yakın kılar. Dinamik bir ortamda, sosyal olgular üzerine çalıştığını hatırlatır. Chicago Okulu’yla birlikte kent odaklı araştırmalarda yararlanılmaya başlanan etnografiyle zaman ve mekân bağlamsallığını inşa eden yerel bilginin önemi ortaya çıkarılırken (Abbot’tan aktaran: Arlı, 2015, s. 18) sosyal olgular, geliştiği sosyal koşullar içerisinde, gündelik hayatın akışında ele alınır (Kümbetoğlu, 2008, s. 127). Gündelik hayatı anlayabilmenin yolu da o gündeliğin içerisinde olmayı gerektirir. Gündeliği kuran rutinlerin, alışkanlıkların, döngülerin, “toplumsal olanın mekâna gömülü kodları”nın (Çavuşoğlu, 2014, s. 259) peşine düşebilmeyi, o mekânda bulunmayı. Feminist metodolojinin yapısı da araştırma alanıyla mesafelenme yerine, alanın tam içerisine konumlanmayı gerektirir (Oakley’den aktaran: Şentürk, s. 2015). Sahanın içerisinde bulunmak, araştırılan bölgenin dinamiklerine dair pek çok meseleyle dirsek teması kurmayı mümkün kılar.

Etnografi, iktidarla, sistemle, sınırın kontrolüyle, kimin yabancı kimin öteki olarak adlandırıldığıyla güçlü bağlara sahiptir (Benjamin’den hareketle Behar, 1999, s. 481). Bu bağı, yöntemin, kullanıldığı ilk dönemlerde sömürüyle doğrudan ilişkisi, ötekiyle geliştirilen ilişkinin hiyerarşik biçimde, etik değerlerden bağımsız, yararcı gerekçelerle gerçekleştirilmesi üzerinden okumak mümkündür. Bu durum, yöntemin kendinde bir yapısı, kullanım biçimi ve anlamından ziyade, araştırmacının niyetiyle göbek bağına hatırlatır. Pınar Selek’in (2009, s. 119), alan tecrübelerinden hareketle kaleme aldığı

²⁸ Araştırma kapsamında başvurduğum tekniklerin detaylı incelemesi 2. Bölümdedir. Bu teknikler arasında saha notları, ses kayıtları, arşiv verileri, fotoğraf ilk elde sayılabileceklerdendir.

Kenardakilerle Çalışmak mı? adlı metninde, dezavantajlı gruplarla çalışan araştırmacının, bir araştırma grubunun/bölgesinin içerisine girerken, bu dâhil olma halinin “bir fetih mi, tüketim mi, ... içinde soluduğın kalıbın dışına çıkma ve farklı pencerelerden hayata ve kendine bakma arzusu mu?” olduğuna dair sorgulaması, araştırma sürecinin hem araştıranı hem de araştırılanı etkileyen bir paylaşım süreci olduğunu fark etmeyi sağlar.

Başlarda, genellikle Batılı olmayan bir topluluğun ya da kültürün Batılı antropologlar tarafından betimlenmesine dayanan (Hammersley ve Atkinson, 2007, s. 1), 1960’lardan itibaren ise feminist ve eleştirel tarihsel yaklaşımlarca kavramsallaştırılan etnografi (Behar, 1999), sahadaki mevcudiyetini, geliştirildiği dönemin aksine sömürü ilişkileri üzerinden kurmaz. Etnografide, yerelin perspektifini ortaya çıkarabilmek/aktarabilmek önem kazanır. Görüşmecilerin ifadelerinin (araştırmacının aktarımı yerine) olduğu gibi metne yerleşmesi, etnografinin “alıntı yoğun” yapılması (Behar, 2007, s. 149), insanların hayatlarında kendileri için anlamlı olanlara kendi ifadeleriyle erişebilmeye imkân sağlar.²⁹ Bu durum, araştırmacının araştırma ve sahadaki merkezî rolünü sarsarken, yerele bakma ve yereli akademik metne aktarma biçimine de etki eder. Bu süreçte etnograf, yerel düzlemle akademik bilgi üretimi arasında elçi, veri iletici ve yorumlayıcı vazifesi görür (Behar, 1999, s. 481). Araştırmacının sahaya vardığı andan ayrılışına dek geçen sürede araştırmanın gidişatı rastlantılarla şekillenirken toplanan veriler de etnografin toplumsal mevcudiyetinden etkilenir (Bates, 2013, s. 36). Toplumsal hayatın dokusunu gözlemlene ve kavrama çabasına dayanan etnografi, kültür, toplumsal davranış, toplanan verilerin epistemolojik konumunun yanı sıra etnografin kültürel evreni ve deneyimini de içerir (Turner, 2016, s. 185) ve sahanın

²⁹ Kadınlar hakkında erkeklerden, siyahlar hakkında beyazlardan, LGBTİ bireyler hakkında heteroseksüellerden, yoksullar ve neden yoksul olduklarıyla ilgili varsayımları varsıllardan edindiğimizi ve bu bilginin yoğunluğunu (Harding, 1991, s. 106) göz önünde bulundurunca, başkalarının başkaları hakkında söz söylemesine metodolojik bir alternatif olarak kişi ve grupların deneyimlerini kendilerinden dinlemenin ve dinlendiği gibi aktarmanın açtığı/açabileceği katkıya dikkat çekmek isterim. Anaakım araştırmaların ihmal ettiği, sessizleştirdiği ve görünmez kıldığı grupların hayatlarını, deneyimlerini ve bakış açılarını açığa çıkarmak, yeni anlayışlar geliştirebilmek için önemli potansiyeller taşır. Örneğin, kadınların hayatlarına ve deneyimlerine “onların kendi ifadeleriyle” yer vermek, kadınların diline ve deneyimine gömülü bir teori üretmeye olanak tanır ve bu da feminist sosyal bilim yapmanın merkezinde yer alır (Du Bois, 1989, s. 108). Bu araştırmada çok önemli konumdaki kadın deneyiminin yanına bir başka sessiz ve görünmez kılınan grubu, kentin alt sınıflarını/yoksullarını dahil ediyor, onları da araştırmanın öznesi kılıyorum.

dinamiklerini tüm bu bileşenlerin birlikteliğiyle açığa çıkarmaya çalışır. Bir metot, metodoloji ve “derinlikli teori”³⁰ (*deep theory*) olarak değerlendirdiğim etnografi (Lillis, 2008), araştırmayı yürütmek için çoklu veri toplama kaynağına işaret eder. Araştırmacının süreç, gözlem ve görüşmelere dair yorumlarını merkeze yerleştirir; araştırmanın sonucuna yönelik değil, işleyişe dair saha notlarını, günlükleri ve hatta sezgileri de bilgi üretiminin önemli bir bileşeni haline getirir. Ayrıca, incelenen sahanın içerisinden teori geliştirmeye, yerel ortamı kendi dinamikleri içerisinde değerlendirmeye olanak tanır.

Ele aldığım yerel bağlama özgü teori geliştirebilmek için büyük oranda mahalle sakinlerinin hayat anlatılarından yararlandım; bunu yaparken, özneliği araştırmanın odağına yerleştirmeye çalıştım. Ancak, özneliğin odakta durması anlatıları münhasır öyküler olmaya kısıtlamadı. Aksine, görüştüğüm kişilerin hayat hikâyeleri bölgeye dair tarihsel-toplumsal anlatı geliştirme imkânını sağladı. Benlik algısının ifadesi olan hayat anlatıları (Linde, 1993, s. 3), insan deneyimini anlamlandırmanın birincil basamağı; düşünme, algılama, hayal etmenin gerçekleştiği yapısal zemindir. Kişinin anlatılarının birikimi, öz kimliğin görünürlük kazanmasını sağlar (Hollway ve Jefferson, 2000). Anlatı, sadece bireyin şahsî, özel ve mahreminden ibaret değildir; tarihsel ve toplumsal olanı da içerir. Özneleri mekânla ilişkileri üzerinden anlamaya çalıştığım bu araştırmada mekânlar, hayat anlatıları, ritüeller ve hatırlayışlar yoluyla anlam kazanır (Mills, 2014, s. 244). Bununla birlikte mekânın toplumsal yapısı, anlatılara, ritüel ve hatırlayışlara etki eder. Toplumsal mekânın doğa ve toplumla ilişkiselliği, kapsayıcılığı ve birleştiriciliği, gündelikten etkilenmeye açık yapısı, mekân sakinlerinin hafızasının da sürekli olarak yeniden kurulmasına neden olur (Bkz. *1.1. Mekân ve Gündelik Hayat Tartışmaları*). Toplumsal mekânlar bu yolla hafızanın inşa edilmesine aracılık ederken, “[b]izi biz yapan, kimliğimizi oluşturan toplumsal ilişkileri tahayyül etme, anlatma ve uygulama şekillerimiz”i koşullandıran durumların gerçekleşmesine de zemin oluşturur (s. 293). Özelden kamusala sosyomekânsal ilişkilerin inşa edildiği evden, kente uzanan yelpaze, araştırma kapsamında mekân anlatılarıyla anlam kazandı. Hafızanın inşasını mekânın inşası üzerinden takip etmemi mümkün kıldı. Bölgenin özneleri aracılığıyla

³⁰ Theresa Lillis (2008, s. 373), Jan Blommeart’tan hareketle, etnografiyi, “teori üretiminin çok derin bir düzeyi” olarak değerlendirir. Etnografik araştırmada akademik metin-bağlam arasındaki boşluğu kapatmanın imkânlarını sorgular.

kurulduğu dönemden bugüne uzanan, mekâna olduğu kadar zamana da odaklanan bu araştırmada, yeni tarih çalışmalarında öne çıkan deneyim kavramı ve bu kavramın sonucunda bireyin failliği merkezî önem arz etti (Johnson'dan aktaran: Turner, 2016, s. 216).

Kendi çocukluk ve ilkgençliğimin geçtiği gecekondu mahallesine araştırmacı olarak katılım sürecimde, ötekini kavramak yoluyla kendimi kavramayı mümkün kılan refleksif bakışın önemini ihmal etmedim (Altuntek, 2009, s. 136). Bireysel olanın toplumsallığını, mahreme gizlenen gayri-şahsiyi, özelin ardındaki evrenselin keşfini işaret eden refleksif bakış (Bourdieu'dan aktaran: Türkoğlu, 2009, s. 285), bu mahalledeki yaşam deneyimimi, mekânın dinamiklerini anlayabilmem için önemliydi. Benim yaşantımı düzenleyen mekanizmaların bir yandan da bölgenin normallik haritasını çizdiğini, bu mahallede yaşayan diğer kız çocukları ve genç kadınların da çoğunlukla benzer deneyimler yaşadığını, özel olanı belirleyen kamusal pratikler üzerinden okumamı sağladı.³¹ Bu süreçte, geleneksel/anaakım araştırmaların alametifarikası olan, meselelere ve sahaya değerden bağımsız yaklaşmak anlamında nesnellüğün mümkün olmadığını kabul ederek ilerledim. Birer “bilme, analiz etme, yorumlama ve anlama biçimi” olan nesnellik ve öznelliğin birbirinden ayrı kutuplarda seyretmediğini ve seyretmemesi gerektiğini; “dışarıdan, nesnel, nötr” araştırma yürütmeye dair geliştirilen argümanların, verili bir gerçekliği inşa etmeye meylettiğini, feminizmin bu tür patriyarkal gerçeklik inşasını kabul etmediğini ve her türlü ikiliği reddettiğini göz önünde bulundurdum (Du Bois, 1989, s. 111). Marcia Westcott'un altını çizdiği *öznelerarasılık* kavramının, araştıran ve araştırılan arasında kurulabilecek diyalektik ilişkiyi, araştırmacının önemli boyutlarından biri haline getirdiğini (Duelli Klein, 1989, s. 94) ve bu şekilde benim araştırma süreciyle ilişkiyi açıklamamı mümkün kıldığını fark ettim. Öznelerarasılık, bir araştırmacı ve bir kadın olarak benim deneyimimin de paylaşılmasına ve tartışılmasına alan yarattı; bu vesileyle diğer görüşmecilerin deneyimleriyle benimkini karşılaştırma ve daha derinlikli yorumlar

³¹ Dorothy Smith, feminist bakış açısıyla yürütülen araştırmaların, kadınların hayatını inceleyerek işe koyulmalarını salık verir. Kadınların gündelik deneyimlerini göz önünde bulundurmanın, hayatlarıyla baskın kültür arasındaki boşluğu kapatmak için kendilerini nasıl konumlandıklarını incelemenin, baskıyı uygulayan ve baskıya maruz kalanların hayatlarını açıklayabilmek için teorik açıdan zengin bir anlayış getirdiğini savunur (Hesse-Biber, 2012, s. 11).

geliştirme olanağı yakaladım. Hikâyelerimizi anlatıp bir araya getirerek failler olarak kendimizi inşa ettiğimiz ayırdına vardım (Hartman, 1991, s. 12). Kendi kimliklerimizi ve toplumsal konularımızı nasıl kullandığımızı kuramsallaştırmanın yaratabileceği yeni görme biçimlerinin sağlayacağı epistemolojik katkıyı göz önünde bulundurarak (Harding, 1991, s. 113) araştırma süresince kendi deneyimimi de yok saymadan ilerledim. Oto-etnografinin imkânlarını veri üretim sürecinin bir parçası kıldım, kişisel ve gündelik olan sıradan edimlerin akademik bilgiye giden yolda azımsanmayacak potansiyelini merkezî bir noktaya yerleştirdim.

Araştırmacı olarak kişisel biyografimin araştıracağım konuyu, geliştireceğim metotları, görüşmecilerle ilişkimi, verileri analiz etme ve bulguları kuramlaştırma biçimimi şekillendirdiğinin farkında oldum (Letherby, 2003, s. 9). Kendi biyografimin yönlendirici etkisiyle çalışmaya başladığım çocukluk mahallemde, mahallelinin hayat hikâyesine etnografinin açtığı olanaklarla erişmeye ve araştırmanın yapısına uygun bir metodolojik hat izlemeye çalıştım. Etnografi ve bireysel hayat hikâyeleri arasında, oto-etnografi örneğinin de gösterdiği gibi keskin bir ayırım bulunmaması (Hammersley ve Atkinson, 2007, s. 1), bu çalışmada anlatı, etnografi ve oto-etnografiyi birbirini tamamlayan/destekleyen yöntemsel set olarak ele almamı mümkün kıldı.

1.4. SONUÇ YERİNE

Araştırmacı ile araştırılan arasındaki sınırların muğlaklaştığı, çoğu zaman da ortadan kalkarak araştırmacının kendisinin sahaya dönüştüğü oto-etnografide, sahayla birlikte değişip dönüşen araştırmacının deneyimi mercek altına alınır. Eleştirel teori ve feminist çalışmalarda geçerlilik, nesnellik ve güvenilirliğin gerçeklikten uzak olduğu düşüncesinin öne çıkmaya başladığı 1980'lerde, araştırmacının gündelik hayatta başkaları tarafından üretilen deneyimi yakalamasının imkânsızlığı üzerinde durulur. Bu tartışmalar, etnografik yazımda deneyselliği öne çıkarırken, büyük anlatılar yerini küçük ölçekli ve belli bir sorun ya da duruma odaklanan mikro araştırmalara bırakmaya başlar (Denzin ve Lincoln, 2005, s. 1-33). 1990'lardan itibaren adı konarak çalışılmaya başlanan oto-etnografi, araştırmacının kişisel deneyiminin, içerisinde geliştiği toplumsal ve kültürel ortamlarla bağımlı bir araştırma yöntemidir (Reed-Danahay, 1997).

Bu sebeple, oto-etnografi, bir tür kişisel anlatı formu olmanın ötesine uzanır ve toplumsal ve tarihsel bağlama dair kişisel gözlem ve analizlerin ötesinde anlatılar ortaya çıkarır.

Geleneksel bilimsel yöntemleri saf dışı bırakmak yerine bu yöntemlerin baskınlığını sorgulayan oto-etnografi (Wall, 2006, s. 147), kişinin kültürel olanla bağlantısının çoklu katmanlarını açığa çıkarır (Ettore, 2005). Katılımlı gözlemin büyük oranda katılımcının gözlemlerine evrildiği oto-etnografi (Tedlock, 2005, s. 455), mesafelenme, objektiflik ve tarafsızlıktan ziyade yakınlık, öznellik ve ilişkilenebilirlik üzerinden ilerler (s. 467). Oto-etnografik çalışmalar kişisel deneyime ses vererek, sosyolojik kavrayışın geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlar (Wall, 2008, s. 39). Teoriyle deneyimin birlikte ilerlediği metnin yazım süreci de yöntem kullanımına dahildir. Oto-etnografik bir yöntem izlemek, akademik anlatıyla edebi yazım biçimini buluşturmaya imkân yaratırken, ortaya çıkan metnin reflektif bir form kazanmasını sağlar. Etnografik yazım, feminist araştırmacıların ileri sürdüğü gibi erkek merkezli (*malestream*) yazma biçimini sorgulama ve yapı bozumuna uğratmaya da imkân tanır (Hammersley ve Atkinson, 2007). Metin, otobiyografik olanla etnografik olanın bağlantısıyla ortaya çıkar (Tedlock, 2005, s. 467). Kişinin hikâyesi, belli bir zaman-mekânda akarken, o dönemi şekillendiren makro süreç ve politikalara dair ipuçları da içerir. Bu çalışma kapsamında bugünden çocukluk dönemine uzanmak, 1990'ların bir gecekondu mahallesinin sokaklarında dolaşmaya izin verirken, ilgili dönemde hâkim kent politikalarının ortaya çıkardığı mekânda kurulan gündelik hayata ve bu gündeliği ören toplumsal cinsiyet ilişkilerine, sınıfsal karşılaşmalara dokunmaya da imkân tanır. Bu sebeple, oto-etnografik çalışmaların kişisele verdiği kıymet, kişisele saplanıp kalmasını gerektirmez. Kişisel olan toplumsal bağlamı içerisinde, politik yönüyle birlikte ele alınır.

Oto-etnografi, yapısı itibarıyla feminist metodolojiyle uyumludur. Nesnel, mantıksal olan eril bakış açısının karşısına, öznel, empatik, süreç eksenli olan (Neuman, 2013, s. 118) feminist bakış açısını yerleştirir. Bu özellikleri dolayısıyla oto-etnografik metinler, araştırma tamamlandıktan sonra yapılan veri analizine değil, saha öncesinde, araştırma fikrini ortaya çıkaran etmenlerden başlayıp süreç içerisinde tutulan saha notları ve günlüklerle, ilgili dönem içerisinde yazılır. Oto-etnografik metin, sadece araştırmacının saha notları ve günlüklerine dayanmaz; aynı zamanda katılımlı gözlem, derinlemesine

görüşmeler ve sahadan elde edilecek diğer kaynakların değerlendirmesini de içerir. Bu durum, paylaşılan oto-etnografik bulguları, yalnızca araştırmacının fikri olmaktan çıkarır ve öne sürülenlerin diğer kaynaklarla da desteklenebildiğini gösterir (Duncan, 2004, s. 5).

Oto-etnografik yöntemin imkânlarından yararlanarak kendi çocukluk mahalleme bir araştırmacı olarak katılmak, Marie Mies'nin (1996, s. 51) “görünmez kalmış alanlar” olarak işaret ettiği kadınların sosyal tarihi, kendi durumları, ezilmişlikleri ve direnç biçimlerini nasıl algıladıklarını da içeren bir çalışma yürütmemi olanaklı hale getirdi. Görünmez kalanı/kılınanı tartışmaya çağırdı. Başkalarına anlatılacak ehemmiyette görülmeyeni, aktarılırken otosansürden geçirileni, araştırmacının/yazarın duygularını da çağırarak anlatının parçası kıldı. Bu yönleriyle de oto-etnografi, feminist metodolojiden beslenir ve bu teoriye katkıda bulunmayı amaçlar.

Bir sonraki bölümde, sahada etnografik ve oto-etnografik yöntemin kullanımı, hayat anlatısı ve diğer tekniklerin araştırmaya katkısını anlamaya yönelik olarak yürüttüğüm tartışma, gündeliğin akademik bilgi üretiminin bir parçası haline gelişini örnekleyici niteliktedir. Burada kavramsal düzeyde ele aldığım metodolojik müdahalelerin sahada nasıl işlediğini ya da işleyemediği durumlarda ne tür yollara başvurmak durumunda kaldığımı, araştırmacı olarak sahadaki pozisyonumu da sorunsallaştırarak inceliyorum. Araştırma sahası olarak ele aldığım Limontepe'ye dair kurumsal veriye eriş(eme)me pratiklerimi de detaylandırıdığım bu bölümde, periferinin tarihinin kent hafızasındaki/arşivindeki yerini eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutuyorum.

2. BÖLÜM

ALAN TASARIMI VE BİLGİSİ

Limontepe, üniversiteye gitmek için 17 yaşında ayrıldıktan sonra düzensiz aralıklarla da olsa ziyaret ettiğim ve ilişkilerimi sürdürdüğüm çocukluk mahallem. Ben üniversiteye başladıktan üç yıl sonra ailem mahalleden taşınmış olsa da Limontepe'deki yakın komşularımız ve akrabalarımızla ilişkilerimiz devam ediyor. Mahalleden ayrılışımın üzerinden geçen 12 yılın ardından (Kasım 2016'da), ziyaret etmek için eşimi Limontepe'ye götürdüğümde, annem ve kuzenlerimle birlikte mahallenin sokaklarını arşınlarken bölgenin eski haline, oyunlarımıza, arkadaşlıklarımıza dair hatıralar anlatmaya başladık. Mekânda ve zamanda her birimizin farklı bir yerinden tuttuğu ortaklığa dair paylaşımda bulunurken güldük, hüznüldük, hatırlamaya çalıştık; bugünle dün arasında salınıp durduk. Mahallenin 2012 yılında kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesi, çocukluğumuzun mahallesinin elimizden kayıp gideceği endişesini güçlendirse de bir gecekondu mahallesinde yetişen bireyler olarak her an *yıkım* gelebileceği ihtimaliyle birlikte yaşayıp bu bilgiyle büyü(tül)düğümüzden olsa gerek, kaybetme korkusuyla birlikte yaşamaya alıştık.

Mahalle gezintimizin sonunda, yüksekçe yapısından dolayı çocukluğumuzda oyun oynamak, sohbet etmek gibi aktiviteler için sembolik bir önem attığımız, mahalle altyapı hizmetlerine eriştikten sonra ise sokakla aynı düzleme geldiğinden eski önemini yitiren “künk”ün çevresine toplandık. Aradan yıllar geçmiş ve biz bambaşka insanlar olarak, yeni üyelerle *mahallede* bir araya gelmiştik. Yaşadığımız bu yoğun mekân deneyimi (hatırlama, unutma, anlatma, tartışma, gezinme) bedensel ve zihinsel olarak *orada* olma halimi güçlendirmiş, uzun zaman sonra ilk defa bölgeye gerçek anlamda temas etmeme izin vermişti. Bu temas, bir dönem parçası olduğum yerde bu araştırmayı yürütmemin imkânları üzerine düşünmeme de vesile oldu. Gecekondu bölgesinde yaşayan kent yoksullarının, kentsel dönüşüm sürecinde mekânla kurdukları bağı tarihsel olarak nasıl geliştirdiklerini ve anlattıklarını merak etmeye başladım. İzmir'de, neoliberal kapitalizmin kriz evresinde bir gecekondu mahallesi sakinlerinin kentleşme politikalarıyla nasıl ilişkilendiklerine ve bunu gündeliklerine nasıl yansıttıklarına yönelik merakım bu tezi ortaya çıkardı ve kendi deneyimimi de dahil edebileceğim bir

gecekondu mahallesi anlatısını çağırır. Ayrıca, Chicago’da yoksulların yaşadığı bir kenar mahallede (*slum*) araştırma yürüten Gerald D. Suttles’ın ifadeleriyle, “Şehir onu yerle bir etmeden önce bu mahallenin hikâyesini yazmak istedim” (1968, s. 11).

Bir araştırmacının kendi çocukluğunun *da* geçtiği bir gecekondu mahallesinde, bölgenin dinamiklerini analiz etmeye yönelik bir araştırma yürütmesi, iki temel sorunla baş etmesini gerektirir. İlki, bir gecekondu mahallesini araştırmanın getirdiği resmî belge kısıtlılığının kabulüyle işe başlamaktır: Türkiye kentlerinin on yıllardır ihmal edilen bölgelerinde arşiv tutmanın en az önemsendiği, geliştirilen hizmetlerin bireysel (çıkar) ilişkiler(iy)le ilerlediği bu bölgelere dair bilgiye erişimin yolu (kaçınılmaz olarak) kurumların değil bireylerin arşivine/deneyimine başvurmaktan geçer. Bölgenin bilgisini, yerleşimcilerin belleğinden ilmek ilmek örmek gerekebilir.³² İkincisi ise toplumsalın bilgisine erişmekte kişisel tarihin önemini teslim edip kendinden yola çıkmanın yarattığı bir sorundur. Bireysel tarihi didik didik etmekle açığa çıkacak bilgiyi kişisele hapsetmek yerine geneli anlamak için aracı kılmakla ilgili olan bu durum, geçmiş dönemi bugün analiz etmeye çalışmanın ve kendini de araştırmanın bir parçası kılmanın getirdiği güçlükleri barındırır. Bu bölümde, bu iki durumu incelemeyi amaçlıyorum.

Fotoğraf 7: Mahalle gezintimizin ardından etrafını sardığımız künk kapağı. Annem, iki kuzenim, eşim ve ben (26 Kasım 2016).

³² Bu durumun beraberinde kesin bilgiye erişimin imkânsızlığını getirdiğini de hatırdta tutmak gerekir. İki mahallenin muhtarlarının hatırladıkları ve arşivlerinden paylaştığı bilgiler arasında da farklar bulunduğunu belirtmek isterim.

Araştırma sahasına dair bilgi vererek yürütmeye başladığım tartışmayı bu esnada kullandığım araştırma yöntem ve tekniklerinden ayırmak pek mümkün değildir. İlk alt bölüm (*Araştırmanın Sahası ve Kullanılan Teknikler*), arşiv taraması yoluyla erişemeyip mahalle sakinlerinin kişisel kayıt ve hafızalarından derlediklerimle geliştirdiğim mahalle hikâyesinin arka planına ışık tutuyor ve aynı zamanda gecekondu bölgelerinde araştırma yürütmenin doğasına ilişkin ipuçları içeriyor. Araştırmacı olarak metodolojiyle nasıl ilişkilendiğimi ikinci alt bölümde (*Araştırmacının Pozisyonu: Sahaya Dönüşmenin Bilgisi*) inceliyorum. Etnografinin Limontepe’de nasıl işlediğini, sahanın öncesinden tezin yazım sürecine uzanan bir zaman – mekânsal düzlemde analiz ediyorum. Bölüm boyunca alan notlarım ve araştırmacı günlüğümünden paylaştığım pasajlarla, araştırmacı – saha ilişkisinin farklı katmanlarını serimlemeyi amaçlıyorum.

2.1. ARAŞTIRMANIN SAHASI VE KULLANILAN TEKNİKLER

Araştırma yürüttüğüm Limontepe, *Giriş* bölümünde de belirttiğim gibi dört mahalleden oluşuyor. Benim aşağı mahalle olarak adlandırdığım Salih Omurtak Mahallesi ve yukarı mahalle olarak adlandırdığım semtle aynı isimli Limontepe, bu araştırmanın evrenidir. Bu iki mahalleyi seçmemin en önemli gerekçesi topografik yapılarındaki keskin farkın kıyaslama yapmaya olanak vermesidir.³³ Bir diğer gerekçe ise aşağı mahalle sakinlerinin ilkokul (ve bir dönem ortaokul), pazaryeri ve otobüs durağına erişmek için yukarı mahalleyi sıklıkla kullanmasıdır. Bir başka deyişle yukarı mahalle, aşağı mahalle sakinlerinin uğrak mekânlarından biridir ve aşağı mahalle sakinlerinin yaşam alanlarını değerlendirirken karşılaştırmaya en sık başvurduğu bölgedir. Ayrıca, benim çocukluğumun aşağı mahallede geçmiş olması da bu bölgenin seçimindeki temel belirleyicilerdendir.

Limontepe’yi bir gecekondu mahallesi olarak ortaya çıkaran etmenler, Türkiye’deki gecekondulaşma pratikleriyle benzer gerekçelere sahiptir. 1950’lerden itibaren tarım alanlarının piyasa koşullarına uyumlulaştırılmaya başlanması ve ileri teknoloji ürünlerinin tarımsal üretimde kullanımıyla kırsal bölgelerde işgücüne ihtiyacın azalması

³³ Bir kısmı yüksek noktalara ve mahallenin önemli bir bölümünden farklı bir bakıya sahip olan aşağı mahallede, dere yatağı çevresine yerleşen evlerde yaşayan sakinlerle görüşmeye özen göstererek kıyaslama ölçütünü korumaya çalıştım.

ve kentlerde endüstri bölgelerinin artan işgücü arzı, milyonlarca insanın köylerden kentlere göç etmesine sebep olur (Limontepeliler'in detaylı göç gerekçeleri için bkz. 3. Bölüm). Kentlerde yoğunlaşan işçi sınıfının barınması için uygun konut stokunun bulunmaması, yerleşme politikalarının yetersizliği, ucuz emek arzı gibi gerekçeler kısa sürede özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir'de kamu arazisi üzerine gecekondular inşa edilerek mahalleler kurulmasını beraberinde getirir. Genç erkeklerin bireysel olarak kente gelmesiyle başlayan süreç, zamanla ailelerinin ve köydeki diğer yakınlarının da katılmasıyla nüfusu hızla artan gecekondulu mahallelerini ortaya çıkarır (Erman, 2001).³⁴ Bu mahallelerden biri olan Limontepe, İç Ege, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu gibi farklı coğrafyalardan, farklı inanç ve etnik kimliklerden gelen göçmenler tarafından, İzmir'in merkezi Konak'a yedi kilometre uzaklıkta, ilk yerleşimcilerin ifadeleriyle "ağaçlık", "ormanlık" bir alan üzerine kurulur. Bir süre Eskiizmir'de yer alan Umut Mahallesi'ne ve Yeşilyurt'ta bulunan Vatan Mahallesi'ne bağlı kalan Limontepe'ye 17 Temmuz 1979'da yeterli nüfusa eriştiği için mahalle statüsü verilir.³⁵ 1989 yılında yapılan yerel seçimlere dek sadece bir mahalle çatısı altında varlığını sürdüren bölgeden ilk ayrılan Salih Omurtak Mahallesi olur. Sonraki yıllarda Bahriye Üçok ve Ali Fuat Erden Mahalleleri de nüfusun artışıyla ayrı mahalle statüleri kazanınca Limontepe (semti), 2018 yılında sahip olduğu dört mahalleli idari yapıya erişir. Limontepe ve Salih Omurtak Mahallelilerinin nüfusuna ilişkin elde edilebilen en eski veri 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına dayanır. 2000 yılında Limontepe'nin

³⁴ 1960'lı yıllarda göçle Ankara'nın nüfusu yüzde 59, İstanbul'un yüzde 45 ve İzmir'in yüzde 33 oranında artarken 1980'lere gelindiğinde bu oranlar sırasıyla yüzde 55, yüzde 70 ve yüzde 50'ye erişir (Buğra, 1998, s. 307). 1960'lı yılların ikinci yarısında İzmir'deki gecekondulu sayısı, toplam konut sayısının yüzde 24'ünü geçer (Karpat, 1966, s. 30-31).

³⁵ Bu bilgiye dönemin Limontepe Mahallesi Muhtarı Tacim Öz'ün kişisel kayıtlarından 22 Ağustos 2017 tarihinde yaptığım görüşmede eriştim. Görüşmede Konak Belediyesi tarafından bu statünün verildiği dile getirilmişti. Ancak Konak Belediyesi'nin 1984 yılında merkez ilçe olarak kurulduğu (Konak Belediyesi, 2019) göz önünde bulundurulunca bu statünün (henüz *büyükşehir* özelliği taşımayan) İzmir Belediyesi tarafından verildiğini belirtmek mümkündür. Ruşen Keleş'in 1972 tarihli *İzmir Mahalleleri: Bir Tipleştirme Örneği* adlı kitabında sıraladığı mahalleler arasında Limontepe bulunmuyor (Keleş, 1972). Mahalleye 1978 yılında ev inşa etmeye başlayan ilk yerleşimcilerden Ahmet de mahallenin bağımsız statü kazanmasının 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'nin akabinde olabileceğini ifade etti. Tarihlerin birbiriyle çelişki içinde olduğu söylenemez. Resmî kurumların periferiye ilişkin verileri genellikle 2000'li yıllar itibarıyla sistematik ve erişilebilir kılması, daha öncesine dair bilgiye ulaşabilmenin neredeyse imkânsız olması, neden kurumlara değil de kişilerin hatıralarına ve arşivlerine başvurduğumun gerekçesidir. İlerleyen sayfalarda bu durumu daha detaylı tartışmaya açıyorum.

nüfusu 3.992, Salih Omurtak'ın nüfusu 6.068'ken 2018 yılında Limontepe'nin nüfusu 5.011'e, Salih Omurtak'ın nüfusu ise 6.235'e çıkmıştır (Bkz. Tablo 1).³⁶

<i>Mahalle</i>	1985	1990	2000	2018
<i>Limontepe</i>	Mahalle düzeyinde nüfus bilgisi mevcut değildir	Mahalle düzeyinde nüfus bilgisi mevcut değildir	3.992	5.011
<i>Salih Omurtak</i>	Mahalle düzeyinde nüfus bilgisi mevcut değildir	Mahalle düzeyinde nüfus bilgisi mevcut değildir	6.068	6.235

Bir gecekondu mahallesi üzerine çalışmanın, bölgenin tarihiyle ilgili bilgi ve belgeye kurumlar düzeyinde erişmenin ne denli güç olduğunu tecrübe ettiğim araştırma süreci, kentin periferisinin tarihini yaşayanların kişisel tarihi üzerinden inşa etmenin gerekliliğini ortaya çıkardı. Bölgeye ilk elektriğin ya da suyun ne zaman bağlandığını, ilk otobüs hattının ne zaman yönlendirildiğini, bölge sakinlerinin siyasî tercihlerinin nasıl bir yol izlediğini kurumsal/resmî bilgiden takip edemeyince kişisel arşivlere başvurmak durumunda kaldım. Kurumlardan bilgi edinmeye ilişkin ilk adımımı, İzmir Büyükşehir Belediyesi'ni ziyaret ederek başlattım. Belediye gibi büyük kurumlarda aranan bilgiye erişmeyi mümkün kılacak bağlantıların bilgisini almak için de başka bir bağlantıya sahip olmak gerektiğini fark ettim:

Araştırmacı olarak kendi başıma kütüphane gibi bir yere ulaşarak araştırmalar yapacağım, diye düşünürken durum hiç de tahmin ettiğim gibi değilmiş. Bir kere yanlış yerdeyim. Karabağlar Belediyesi'ne gitmem lazımmış. İşin iyi yanı Tarık'ın epey tanıdığı-bağlantısı var. Sanırım bu yolla birçok kişiye erişebileceğim (13 Temmuz 2017).

İlgili alandan olmasa da belediyede çalışan birini tanımak, bir sonraki adıma yönelik olarak bağlantı kurmak için önemli bir basamaktır. Büyükşehir belediyesinde çalışan kuzenim, bu aşamada önemli bir kaynak kişi vazifesi gördü ve onun referansıyla diğer

³⁶ Nüfus bilgileri, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) talep edilerek derlenmiştir. TÜİK'in bilgi talebime istinaden verdiği yanıtta da görüleceği üzere (Bkz. Ek 1) mahalle düzeyinde nüfus bilgisine ilk defa 2000 yılı itibarıyla erişilmeye başlanmış (Tablodaki bilgi, TÜİK tarafından sağlanmıştır). 2007 yılı sonrası mahalle düzeyinde nüfus bilgisine Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) vasıtasıyla TÜİK'in internet sayfasından erişmek mümkün hale gelmiştir. 2018 yılı verilerine, ilgili göstergeler seçilerek erişilmiştir (TÜİK, 2018). 2018 yılına ait nüfus verilerinin, iki mahalleye yerleşen Suriyeli göçmen nüfusunu kapsamadığını özellikle belirtmek isterim.

kurumları ziyaret etmeye başladım. Bu durum, araştırmacı olarak dahi kurumlar düzeyinde hareket edemeyip yine kişiler düzeyinde ilerlemeyi kaçınılmaz hale getirdi. Bu referansla başladığım görüşmelerde ilk olarak İzmir Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne gittim ve Abone İşleri Müdürü'yle görüştim. Bölgeye ne zaman su verilmeye başlandığını ve bu süreci anlamaya yönelik sorular sordum. Müdür, imar affı adı altında çıkarılan afların esasında elektrik ve su affı olduğuna değinip o dönemde “bu tür mahallelerde” numarataj işlemlerinde bile zorluk çektiklerini ve yaptıkları işlemlere dair ellerinde belgeler bulunmadığını belirtti. O günkü deneyimimi, alan notlarıma şöyle kaydettim: “Bu tür gecekondulara verilen aboneliklerin kaydının tutulmadığını söyledi. Hobisi gereği çektiği çeşme fotoğraflarını gösterip tarihi mahvettiğimizi hatırlattı. Hasan Ali Toptaş romanlarından bir karakterdi, adeta. Beni kendi sahasına çekip pasifize etti, diyebilirim. Bir ara ‘gecekondular’ kelimesinin nereden geldiğini bile kısaca anlattı” (14 Temmuz 2017). Buradan herhangi bir yanıt alamadım ve ikinci adımda İzmir Şehir Plancıları Odası'nın yolunu tuttum. Buradaki çalışanlar da beni Karabağlar Belediyesi'nin ilgili departmanlarına yönlendirdi. En azından kütüphanelerindeki kitapları inceleme fırsatı yakaladım: “İzmir'e dair rafları karıştırarak bir şeyler bulmaya çalıştım. Şimdilik elimdeki veri, mahallenin 1972 sonrası kurulduğuna dair. O yıl yayınlanan mahalle listesinde Limontepe'nin adı yok” (14 Temmuz 2017). Üçüncü adımda yine elimdeki isim bilgisiyle Karabağlar Belediyesi'ne gittim.³⁷ Mahalle kurulduğu ilk yıllarda Konak Belediyesi'ne bağlı olduğu için ellerinde herhangi bir resmî veri bulunmadığını öğrendim. Bunun üzerine ziyaret ettiğim Konak Belediyesi'nin Numarataj Birimi'nden aldığım bilgiye göre Karabağlar Belediyesi sınırlarına dahil edilen bütün mahallelerin dosyalarının Karabağlar'a iletildiği ve ellerinde bu bölgelere dair belge kalmadığı söylendi. Ancak Limontepe'nin kuruluşunun elimizdeki resmî olmayan verilere göre Konak'tan önce olduğunu dikkate aldığımızda Limontepe'nin o dönem merkez ilçeye bağlı olabileceği bilgisiyle İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin arşivini incelememin daha uygun olacağı salık verildi.³⁸

³⁷ Sadece “araştırmacı” sıfatıyla yaptığım ziyaretlerden hiçbir sonuç alamadığım ve daha ilk adımda nereye yönlendirileceğim bir muammaya dönüştüğü için içeriden birinin ziyaretçisi olarak kuruma dahil olmak, daha sonra o kişinin bağlantıları aracılığıyla görüşmek istediğim kişilere erişmeye çalışmak teknik açıdan daha pratik oldu. Ancak bu durum da veri elde etmemi sağlamadı.

³⁸ Konak Belediyesi'nde yaptığım görüşmelerde Limontepe yerine Belediye'nin sınırları içerisinde sosyoekonomik durumu daha iyi mahallelerin (örneğin Güzelyalı, Göztepe gibi)

Büyükşehir Belediyesi'nin Belediye ve Encümen Kararları'nın 1990'lı yılların öncesine ait kayıtlarının Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde taranarak dijital ortama aktarıldığı bilgisiyse Müze'nin yolunu tuttum. Bu kararların yüzlerce sayfayı bulan yapısı (Bkz. Ek 2), görsel niteliği taşıyan belgelerin kelime bazlı arama yapmaya müsait olmaması yalnızca kısıtlı bir tarih aralığına göz atmayı zorunlu kıldı. Bu sebeple elimdeki Temmuz 1979 bilgisinden yola çıkmaya karar verdim. Ancak 1930 yılından 1980 yılının Nisan ayına dek arşivlenen kararların tüm ayları içermemesi, kaydedilen belgeler arasında kimi zaman bir yıla varan boşluklar bulunması ve en önemlisi de benim odaklandığım ayı kapsamaması (1979 yılının Şubat – Ekim aylarına dair herhangi bir belgenin aktarılmamış olması) kararlardan mahalleye dair bir bilgiye erişebilme ihtimalini ortadan kaldırdı.³⁹ Bunun üzerine dönemin yerel gazetelerinin Temmuz sayılarını incelemeye karar verdim. Yeni Asır ve Ekspres gazetelerinden herhangi bir mahalle bilgisine erişemedim. Yerel haberlere daha çok odaklanan Demokrat İzmir gazetesinin de aynı yıl yayın hayatına son vermesi basın yoluyla bilgi sağlayabilme olanağını da ortadan kaldırdı.⁴⁰

İzmir'in yaz mevsiminde yüksek sıcaklıkların yarattığı olumsuz fiziksel koşullara ek olarak sahada bulunduğum kısıtlı sürede verimsiz günler geçirince motivasyon kaybı yaşamak neredeyse kaçınılmaz oldu: “Belediye dairelerinde iş yapmak Kafkaesk bir hayat! Roman karakteri gibi oldum” (19 Temmuz 2017). İlgili dönemin mahalle düzeyinde seçim sonuçlarını öğrenmek için Karabağlar İlçe Seçim Kurulu'na gidince, “Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'ta tasvir ettiği *devlet dairesi* mantığını neredeyse

kuruluş ve diğer bilgilerine erişmenin imkânlarını sorguladım. Kuruluşa dair resmi bilgilerin erişilebileceği belediye meclis tutanaklarının arşivde en fazla on yıl saklandığı ve daha öncesine ait resmî belgelere erişmenin mümkün olmadığını öğrendim. Kent tarihine dair arşiv tutmanın bazı açılardan sınıfsal durumu da önemsiz kıldığını not düşmek isterim.

³⁹ Arşivdeki yetkililer erişemediğim dönemlere ait kayıtlara ait belgelerin kaybolmuş olduğunu, elde edebildikleri tüm belgeleri tarayarak aktardıklarını belirtti. Bunun üzerine 1979 ve 1980 yıllarına ait kararlara göz attığımda kararların sayfalarının önemli bir kısmının yüklenirken sorun çıkarması ve binlerce sayfayı bulan kararları incelemenin teknik anlamda yarattığı kısıtlılık verimsiz bir süreci ortaya çıkardı ve yaptığım taramalarda Limontepe adına herhangi bir yerde rastlamadım.

⁴⁰ Tarama yaparken yerel gazetelerin yerelle kurduğu bağı en çok spor haberlerinde hissettirdiği bilgisini özellikle belirtmek isterim. Çoğunlukla ulusal düzeyde haber paylaşan bu iki gazetede İzmir'e dair özelleşmiş haberlere rastlamadım. Gazetelerin içeriğini de kapsayan bütün bu süreci yerele, yaşadığımız kentlerin hafızasına dair not tutmakta, bellek oluşturmakta, kaydederek arşiv kurmaktaki eksiklik üzerinden değerlendirmek mümkündür.

bir asır sonra burada da görmüş oldum” (19 Temmuz 2017). Gönülsüz bir ekiple yapmaya çalıştığım görüşmelerden elde edebileceğim bilginin (2000’li yıllar sonrası dijital ortama aktarılan) hali hazırda internet üzerinden eriştiğimden fazlası olamayacağını ısrarlı sorularımın ardından öğrenince (yine hiçbir şey elde edemedim) Kurul’dan ayrıldım. Bunun üzerine Yüksek Seçim Kurulu’na (YSK) Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında başvuru yaparak bu iki mahallenin geçmiş dönemlere dair seçim sonuçlarını talep ettim (16 Ağustos 2017). Seçim Bilişim Sistemi’nin (SEÇSİS) Türkiye genelinde ilk kez 2007 yılında uygulanmaya başlandığını, daha öncesine dair mahalle bazlı kayıt tutulmadığını ve elde edebileceğim bilginin bu tarihten sonra internet üzerinden erişebileceğim/eriştiğim olduğu yanıtını aldım (Ek 3).

Mahalleliyle görüşmeye devam ederken özellikle ikinci kuşağın anlatılarında eğitim meselesi öne çıkmaya ve anlatılarının önemli bir kısmını kapsamaya başlayınca iki mahallede yer alan ilkokul ve ortaokulun müdürleriyle görüşmeye karar verdim. Ortaokul müdürü görüşmeyi kabul edip sorularımı detaylı olarak yanıtlarken ilkokul müdürü Karabağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden izin alırsam konuşmayı kabul edebileceğini belirtti. Bunun üzerine talebimi dile getiren bir dilekçeyi, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nde görev yapan şube müdürlerinden birine verdim (Bkz. Ek 4). Burada yaşadığım karşılaşma bütün araştırma süreci içerisinde en rahatsız edici olanıydı:

İlçe Milli Eğitim’e izin almak için gittim. Öncesinde şube müdürlerini araştırmıştım. ... Bölgenin tarihi ve kültürel dokusu, yaşayanların gündelik hayatını kapsayan bir araştırma konusuyla başvurduğum. Şube müdürü dilekçeye bakınca, “Bu mu tez konun?” diyerek dalga geçer bir hâl takındı. “Bu, yüksek lisans konusu olur, yanlış anlama ama”, dedi. Kendi yazdığı doktora tezini çekmecesinden çıkarıp benim yapmam gereken “anket çalışmasının” nasıl olması gerektiğine dair kendi tezinin girişinden bir parça okudu. ... SPSS programını kullanmış. ... Sonra sorularıma baktı, “Bu sorular çok kişisel ve 12 sorunuzdan yedi ya da sekizi sizin işinize, tezinize yaramaz”, diye buyurdu. Ben de umutsuzca bu çalışmanın anket içermediğini, bir sözlü tarih araştırması gibi düşünülmesi gerektiğini anlattım. “Siz nicel bir çalışma yapmışsınız, benimki nitel bir araştırma ve bölgede yaşayanların anlatısına dayanıyor” diye kısa kısa açıklamaya çalıştım. ... Sonunda dilekçeyi istemeyerek aldı. Süre kısıtımı söyledim. “Biz burada o kadar yoğunuz ki”, dedi, alışlageldiği üzere. “Sahada kaldığım sürede yanıtınız yetişirse çok sevinirim”, dedim. Cevaben “İnşallah”, dedi. Ne denir?

Aslında odasına gittiğimde anlamıştım buna benzer bir karşılaşma yaşayacağımı. Bir süre odasında yokmuşum gibi diğer çalışanla ettiği sohbetten, sonrasında “N’aber, nasıl gidiyor?” diye bana seslenişinden. Bir doktora öğrencisiyle beş yaşındaki bir çocukla konuşur gibi konuşuşundan. ... Daha sonra ne hikmetse

YÖK tez arama motorundan kendisinin yüksek lisans tezine eriştiğim halde hemen çekmecesinde, hazırda tuttuğu doktora tezine dair herhangi bir bilgiyle karşılaşmadım. Kapısındaki *Dr.* ibaresine rağmen. ... Elime bir izin geçmeyeceği çok muhtemel. Birazdan bu devlet – belediye erkânıyla işlerimin nasıl ilerlediği ya da ilerleyemediğine dair bir algoritma yapacağım (16 Ağustos 2017).

Sahada resmî kurumlar nezdinde ciddiye alınmamanın bir örneği olan bu karşılaşmaları iki temel mesele üzerinden gerekçelendiriyorum. Birincisi, sahada kariyerinin henüz başında genç bir kadın olmaktan kaynaklı bir sorundur. İkincisi ise sosyal bilimler alanında bir araştırma yürütüyor, gündelik hayatı araştırmanın merkezine yerleştiriyor olmaktan kaynaklı, görüşüne/iznine başvurulmuş birçok kişinin kendilerinde araştırmaya müdahale etme/edebilme, araştırmayı yeniden çerçeveleme hakkını görmesiyle ilişkilidir. Sosyal bilimler alanında bilimsel bilgi üretimini ve ortaya çıkan/çıkacak ürünün değerini/geçerliliğini de sorunsallaştıran bu karşılaşmalar, feminist yöntem ve epistemolojiyi sahada işleterek katılımcı ve çoğulcu bilgi üretiminin imkânlarını sorgulamaya da davet eder (Finger ve Rosner, 2001; Stacey, 1998; Reinharz, 1983).

Saha süresince ve sahadan ayrılıp İstanbul'a döndükten sonra Müdürlüğü arayıp dilekçemin sonucunu öğrenmeye çalıştım. Sürekli yönlendirilen, muhatap bulmakta güçlük çektiğim telefon görüşmelerimde dilekçemin henüz görüşülmediği bilgisinden öteye geçemedim ve bu sebeple diğer okul müdürüyle de görüşemedim. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ayrıldıktan sonra Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi'ne de gittim. Dijital ortamda "Limontepe" anahtar kelimesiyle yaptığım aramalarda sadece mahallenin havadan çekilmiş fotoğraflarına eriştim. En erken 2006 yılında sisteme yüklenen bu fotoğrafların ne zaman çekildiğine dair net bir bilgi bulunmuyor. Yerleşimin bugünkü hale benzerliğinden görsellerin 1990'lı yıllardan daha önce olmadığını belirtmek mümkündür. Benzer aramaları İzmir'in farklı gecekondulu mahalleleri üzerine yaptığımda da önemli bir veriye erişemedim. Bununla birlikte orta ve üst sınıf sakinlerin yaşadığı, tarihi, kültürel ve ekonomik olarak kente katma değer sağlayan diğer bölgelerin (örneğin Alsancak, Karşıyaka, Konak'ın bazı mahalleleri) yaklaşık bir asır öncesinden itibaren haber ve görsellerine erişmenin mümkün olduğunu fark ettim.⁴¹

⁴¹ Bu durumu ortaya çıkaran en önemli etmen bu bölgelerde yerleşimin çok eskiye dayanması olmakla birlikte, kentin kaydının/tarihinin burjuvanın tarihi üzerinden tutulduğu/inşa edildiğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bununla birlikte İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin

Fotoğraf 8 ve 9: Limontepe'nin havadan çekilen fotoğrafları (Kaynak: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkileri Müdürlüğü Fonu, Aktarım tarihi: 2017, Erişim tarihi: Temmuz 2017).

Burada anlattıklarım, gecekondü mahalleleri üzerine kurumsal düzeyde bir araştırma yürütmenin güçlüğüne örnekler niteliktedir. Resmî kurumlardan elde edemediğim birçok bilgiyi dönemin Limontepe Mahalle Muhtarının kişisel arşivinden edindim. Bölgenin ilk toplu ulaşım aracı Limontepe – Basmane otobüsünün Konak Belediye Başkanı Ahmet Sarışın'ın döneminde, 1991 yılında, mahalledeki sokak sayısından esinle aldığı 87 numarayla hizmet vermeye başladığını, 1984 yılında Anavatan Partisi'nden (ANAP) Turgut Özal'ın başbakanlığında 45. Hükûmet tarafından çıkarılan İmar ve Gecekondü Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'un 1985

Hemşehri İletişim Merkezi'ne (HİM) Bilgi Edinme Kanunu kapsamında başvuru yaparak Limontepe'nin yanı sıra orta ve orta üst sınıf kentlilerin yaşadığı Güzelyalı Mahallesi'nin kuruluş tarihine ilişkin bulunduğum bilgi talebine gelen yanıt yerleşimin uzun yıllar önce başladığı bölgelere ilişkin arşiv kaydına da rastlanmadığını gösterdi: "Güzelyalı mahallesi tarihçesi çok eskiye dayandığından arşivimizde herhangi bir bilgiye ulaşamadık" denmiştir (Bkz. Ek 5).

yılında uygulanmasıyla bölgeye su ve elektrik verilebildiğini öğrendim.⁴² Resmî kurumlardan erişemediğim önemli olayların bilgisini, biyografi ve “oto-biyografinin prizması”ndan geçirerek elde etmek (Voloshina ve Demeshkina, 2015, s. 564), bu mahalle özelinde yegâne yol olarak belirdi.

Fotoğraf 10: Limontepe'nin havadan çekilen bir fotoğrafı (Kaynak: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkileri Müdürlüğü Fonu, Aktarım tarihi: 2017, Erişim tarihi: Temmuz 2017).

Araştırmayı, her bir motifi bir görüşmecinin hayat hikâyesi yoluyla örülen ve sonunda ortaya bir mahalle hikâyesinin çıktığı bir dantele benzetiyorum. Tek bir elden örülmediği için her parçanın büyük bir uyumla birbirine denk gelmesini, ortaya (böyle bir araştırma mümkünse) kusursuz bir iş çıkmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır: Kimi zaman tarihlerin birbirini tutmayabileceği, hafızaların insanları yanıltabileceği, anlatmanın yeniden yaratım süreci olmasından kaynaklı bazı durumların anlatıdan çıkarılıp hayal gücünün ürünü hikâyelerin eklenebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum, kişilerin biyografisine başvurmanın, hafızalardan devşirilen yaşam anlatılarını araştırma kapsamında üretilen bilginin önemli bir basamağı kılmanın da sınırlılıkları arasındadır. Bu sebeple bu araştırmayı, onlarca kişinin

⁴² 1986 yılında su ve elektriğini bağlatan, 1985 yılında da Türk Telekom'da devlet memuru olduğu için bölgenin ilk telefon hattına sahip olduğunu ileri süren bir mahalle sakiniyle yaptığım görüşme de bu bilgiyle uyum içindedir.

katılımıyla ortaya çıkarılan, katılımcıların ellerinin izini taşıyan bir ürün olarak düşünmek mümkündür.

Fotoğraf 11: Limontepe'nin havadan çekilen bir fotoğrafı (Kaynak: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkileri Müdürlüğü Fonu, Aktarım tarihi: 2017, Erişim tarihi: Temmuz 2017).

Araştırma kapsamında görüşmeler yapmak için sahaya gittiğimde kaynak kişiler aracılığıyla diğer görüşmecilere eriştim. Pilot görüşmelerimi Ocak 2017'de yapmaya başladığımda salt kentsel dönüşüm eşiğinde bir bölgede yaşayanların hayat hikâyesini dinleyeceğim bilgisine sahiptim; çerçevesi belli, net sorularım yoktu. Dinledikçe ve konuştukça, anlatılar aracılığıyla araştırmanın çerçevesi ortaya çıkmaya, araştırma sorularım belirginlik kazanmaya başladı. Gömülü/temellendirilmiş teorinin (*grounded theory*) araştırmacıyı çalıştığı ortama yakın tutan, ampirik veriden teorik kavramlara erişmeye izin veren, eşzamanlı olarak veri toplama ve analize imkân tanıyan yapısından (Charmaz, 2005, s. 508) istifade etmek sadece araştırmanın sonucuna değil sürece de odaklanmamı sağladı. Keskin kurallardan ziyade araştırmayı yürütmek için temel prensiplere dikkat çeken, keşifsel bir yol izlemeye izin veren temellendirilmiş teori (Charmaz, 2006, s. 2), önkabullerden ziyade sahanın karşıma çıkarabileceklerine açık olmamı sağladı.

Pozitivist yaklaşıma öncelenen objektiflik, tarafsızlık, temsil edilebilirlik iddialarının karşısında sübjektiflik, tarafgirlik,⁴³ kişisel deneyimi ve duyguları araştırmanın parçası kıldım. Bu sebeple, büyük örneklem gruplarını temsil etmekten öte, az sayıdaki bireylerin gerçekliklerini resmeden bu *nitel araştırmada* (Kümbetoğlu, 2008, s. 30), yaşam anlatıları, katılımlı gözlem, enformel, derinlemesine ve bazı durumlarda odak grup görüşmeler ve iç ve dış mekânlarda çektiğim ve bölgenin gündeliğini yakalamaya çalıştığım fotoğraflar aracılığıyla bilgi topladım. Kullanıcıların mekân kullanım pratiklerini diyagramlar oluşturarak anlaşılır kılmaya, düzenli olarak alan notları (*field notes*) ve araştırmacı günlüğü tutmaya çalıştım. Görüşmeler esnasında izin alarak ses kaydı yaptım. Mahalle ziyaretlerim sırasında sokak seslerini kaydettim. Aile albümleri aracılığıyla mahallenin eski dönemlerine ve mekânda geliştirilen gündelik pratiklere ilişkin görsellere eriştim. Sesli ve görsel verileri eleştirel analize tabi tutarak çoklu metodolojinin imkânlarını genişletmeye çalıştım.

Yukarıda detaylarıyla açıkladığım gerekçeler dolayısıyla arşiv kayıtlarından elde edemediğim ve kurumsal düzlemde karşılığını bulamadığım bilgileri sözlü anlatılardan topladım. *Anlatı*, belli bir olay ya da karşılaşmayla ilgili kısa bir hikâyeye, hayatın önemli bir döneminin (eğitim, evlilik, hastalık, savaş gibi) genişletilmiş aktarımına ya da doğumdan bugüne dek süren hayat hikâyesinin tümüne ya da büyük bir kısmına dayalıdır (Chase, 2005, s. 652). Anlatı, bireylerin yaşamlarını ya da yaşamlarından bir kesiti kendi kelimeleriyle/sesleriyle dillendirecekleri ve hikâyeleştirecekleri alan yaratır. Bu araştırma kapsamında görüşmeler yoluyla dinlediğim/dinlemeye çalıştığım hayat hikâyeleri, en temelde, görüşmecilerin çocukluklarını, eğitim hayatlarını, ev ve köy koşullarını, gençlik hikâyelerini, evliliklerini, göç gerekçeleri ve biçimlerini, Limontepe'ye yerleşme ve orada ev ve mahalle kurma süreçlerini, çocuk yetiştirme, iş bulma yöntemleri ve çalışma koşullarını ve kentsel dönüşüm karşısında geliştirdikleri pratikleri anlamaya yöneliktir. Görüşmecilerin bireysel anlatıları, kişiler aracılığıyla toplumsal ve tarihsel hayatı gündelik yaşam üzerinden anlamama ve analiz etmeme

⁴³ Belkis Kümbetoğlu, toplumsal hayatı inşa eden üyeler arasındaki etkileşimi ve ilişkiler sistemini anlamaya çalışarak kavramlaştırmalar ve teoriler ortaya koyan sosyal bilimcinin, kendisi de belirli bir kültürel donanımla meselelere yaklaştığı için tarafgir olduğunu, bununla birlikte emik bir bakış açısıyla dahil olduğu sosyal ortamda içeriden bakışı yakalayan empatik bir anlayış geliştirmesi gerektiğini ileri sürer (2008, s. 30).

yardımcı oldu. Anlatı, otobiyografik hikâyelerin kişilerin kendi kelimeleriyle aktarılmasına (Chase, 2005, s. 652), anaakım tarih çalışmalarında seslerini ve sözlerini duyamadıklarımıza alan açmaya imkân yarattı.

Araştırma esnasında kaynak kişilerin yönlendirmesi ve referansı ile kartopu örneklem tekniğini kullanarak diğer görüşmecilere eriştim. Görüşmelere, yaptığım çalışmayı ve kendimi tanıtarak başladım (Magolda, 2010, s. 179). Bir sonraki adımda, görüşmecilerden hayat hikâyelerini diledikleri şekilde anlatmalarını istedim. Ardından araştırmada izlediğim dönemlere dair daha detaylı bilgi alabilmek için yarı yapılandırılmış (*semi-structured*), açık uçlu ve derinlemesine (*in-depth*) görüşmeler yaptım.⁴⁴ Birçok çeşidi olsa da araştırma kapsamında bireysel, yüz yüze ve sözlü görüşmeler yürüttüm (Fontana ve Frey, 2005, s. 698).⁴⁵ Yarı yapılandırılmış görüşmelerin araştırmacıya açtığı önemli pencerelerden biri, araştırmacının ihmal ettiklerini görüşmecinin dillendirme ihtimaliyken diğeri araştırmacıyı görüşmecinin anlam dünyasını kuran değerlere ve deneyime yakınlaştırmasıdır (Stephens, 2010, s. 293). Derinlemesine görüşmeler, bir kişinin hayatına yapılandırılmış bir görüşmenin kısıtlı çerçevesinden daha derin bakma olanağı yaratır (Charmaz, 2010, s. 61). Bazı görüşmecileri zaman içerisinde birkaç kez ziyaret ederek onların hayatına dair daha derin bir bakış kazanmak ve görüşmelerden daha yoğun veri elde etmek mümkündür (Charmaz, 2005, s. 529). Sahada bu durumu şartlar elverdikçe uygulamaya geçirmeye çalıştım. Farklılık göstermekle birlikte 90–100 dakika süren görüşmeleri, görüşmecilerin izniyle kaydettim ve daha sonra bu ses kayıtlarını deşifre ederek talep edenlerle paylaştım.⁴⁶ Kaydı istedikleri zaman durdurabileceklerini, konuşma esnasında ya da sonrasında rahatsızlık duydukları kısımların çıkarılmasını talep edebileceklerini

⁴⁴ Pilot görüşmeleri yapılandıradım (*unstructured interviews*) ve bu vesileyle araştırmanın çerçevesini ve sorularını belirginleştirmeye çalıştım. Görüşme soruları için bkz. Ek 6.

⁴⁵ Farklı kısımlarda belirttiğim gibi bazı görüşmeler, bölge sakinlerinin mekân kullanım pratiklerinden kaynaklı birden fazla kişinin katılabildiği *odak grup görüşmelere* evrilmek durumunda kaldı. Odak grup görüşmeleri, birden fazla katılımcıya yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış şekilde sorular sorarak yapılır. Bu tür görüşmeler, araştırmacının görüşmecileri belli bir bağlam içerisinde, formel bir ortamda bir araya getirebildiği gibi doğal bir ortamda karşılaşan insanlarla yaptığı sistematik bir görüşmeye ya da beyin fırtınasına da dayanabilir (Fontana ve Frey, 2005, ss. 703-705).

⁴⁶ Görüşmecilerin bir kısmı, hayatlarının bir döneminde yaşam öykülerini yazmayı düşündüklerini, bu sebeple anlatılarının deşifresini almaktan mutluluk duyacaklarını belirtmişlerdi. Bu durum, yaptığımız görüşmeleri her iki taraf için de anlamlı bir zemine oturtmuş oldu.

belirttim. Alanda bulunduğum süre boyunca etnografik bir araştırma yürütmenin yapısı gereği yürüttüğüm enformel görüşmeler ve katımlı gözlem yoluyla elde ettiğim veriler, görüşmelerden elde ettiklerimi doğrulamama olanak tanıdı. Görüşmecilerin bir kısmıyla tanışık olduğum, diğerleriyle de güçlü referanslar yoluyla bağlantı kurduğum için görüşmeler öncesinde, süresince ya da sonrasında güven ilişkisini sorgulayan herhangi bir durum yaşamadım.⁴⁷ Yaptığım görüşmelerde, kadınlar çoğunlukla daha az soru sormamı gerektirecek kapsamda bir anlatı tuttururken özellikle birinci kuşak erkekler hayat anlatılarını hızla geçip bugüne dair gelişmeleri anlatmaya odaklandığından onlarla yaptığım görüşmeleri daha fazla yapılandırmak durumunda kaldım (İlerleyen bölümlerde bu durumu somutlayan örnekler veriyorum).

Araştırma kapsamında anlatıya başvurmak, çoklu metot kullanmamı olağanlaştırdı. Şemsiye bir metot seti sunan anlatı, oto-etnografik bilgiyi bilimsel bilgi üretiminin parçası haline getirmemi sağladı. Kişisel deneyimin sosyolojik kavrayışı geliştireceği düşüncesiyle (Wall, 2008, 39) etnografik çalışmalarda araştırmacının kendi tecrübesi üzerinden bir kültür ya da disiplini anlama pratiklerini içeren oto-etnografi (Holt, 2003), araştırmacının kişisel hayat hikâyesinin toplumsal ve kültürel bağlantısının kurulduğu bir yöntemdir (Reed-Danahay, 1997). Anlatı temelli bir yöntem olan *oto-etnografi* (Warren, 2009, s. 68), otobiyografik saiklerle (içsel bakış) etnografik saiklerin (dışsal bakış) iç içe geçmesine imkân verir (Tedlock, 2005, s. 467). Araştırmacıyı araştırdığı sahanın içerisine dahil eden, araştırmanın sonuçlarının yanı sıra süreci de sorunsallaştırarak veri üretimine dahil eden oto-etnografi, anlatıyı kişisele hapsedmek yerine toplumsal olanla bağ kurmaya davet eder ve feminist bilgi üretiminin imkânlarını genişletmeye katkıda bulunur (Coşar ve Bektaş-Ata, 2017). Araştırmacının kendi (*auto*) deneyimini kültürel olanla (*ethno*) ilişkilendirdiği araştırma üzerinden ele almasını (*graphy*) sağlar (Reed-Danahay, 1997). Geleneksel yöntemlerin katkısını gözardı etmez; baskınlığını sorgular ve bilgi toplama ve paylaşma yöntemlerinin kanallarını genişletmeye çalışır (Wall, 2006, ss. 147-148).

⁴⁷ Bölgenin kentsel dönüşüm eşiğinde olması, alan araştırmasından kısa süre önce dönüşümü yürütmek isteyen ekibin yerleşimcilerden imza almaya çalışmasının etkisinin yüksekliği ve sözlü kültürün hâkim olduğu bir bölgede yazılı bir rıza formu düzenlemenin yaratabileceği rahatsızlığı göz önünde bulundurarak tez izleme komitemin de onayıyla yazılı-imzalı bir rıza formu almadım. Ancak görüşmecilerin diledikleri zaman bana ulaşabilecekleri kanalları hep açık tuttum.

Bu araştırma kapsamında oto-etnografi, metin boyunca sürdürdüğüm etnografik anlatıyı destekleyen bir yöntemdir. Araştırma kapsamında sahaya çıkmama, bağlantılar kurmama, sahada gözlemleyip öğrendiklerimi analiz ederek akademik veri üretiminin bir parçası kılmama önemli katkı sağladı. Özellikle ikinci kuşak sakinlerle görüşürken mahalledeki kendi deneyimimi paylaşmak, kendi pratiklerimden örnekler vermek araştırmanın işleyişini kayda değer düzeyde etkiledi. Bu süreçte fark ettim ki, araştırmacı olarak ben kendimle ilgili paylaşımında buldukça görüşmeciler de kendi deneyimlerini aktarmaya daha istekli hale geldi. Bilginin görüşmeciden araştırmacıya akan tek yönlü yol izlemesini gerektirmeyen ve paylaşım ortamı da yaratan bu durum, sahada ulaşılması daha zor, görüşmecilerin ilk elde aktarmayı düşünmediği ya da üzerinden atlayıp geçebileceği (mahalle baskısı ya da bu baskıyı hafifletmeye yönelik geliştirilen pratikler, ev içi emekte çocuğun rolü gibi) meseleleri de araştırmaya dahil edebilmeme alan açtı.⁴⁸

İlişkiler kurma, bilgi sağlayacak kişileri seçme, günlük tutma gibi pratikler gerektiren etnografik araştırma (Geertz, 2010, s. 20) yapmanın en önemli bileşeni olan *katımlı gözlem* tekniği (Atkinson ve Hammersley, 1994), yerleşimcilerin rutinlerini ve diğer gündelik pratiklerini derinlemesine anlamamı ve analiz edebilmemi mümkün kıldı (Low, 2017, s. 46). Araştırmacının, toplumsal düzenleri içerisindeki insanların aktivitelerinden gözlem ve katılım yoluyla öğrenmelerini sağlayan (Kawulich, 2005) bu teknik aracılığıyla gözlemci, araştırdığı insanların “gündelik aktiviteleri, ritüelleri, etkileşimleri ve olaylarına” dahil olarak onların kültürlerinin “örtük ve belirgin” yönlerini anlamaya çalışır (Dewalt vd., 1998, s. 260).⁴⁹ Uzunca süre etnografiyle

⁴⁸ Bu araştırmanın sahası, oto-etnografik yöntemi kullanmam için gerekli koşullara sahipti ve yöntem, veri toplama pratiklerimi geliştirmeme imkân sağladı. Bu durumun, oto-etnografinin bu araştırmada diğer yönetsel referanslarda daha öncelikli olduğu ve/ya da tüm araştırmalara uygulanabileceği ya da bir araştırmanın muhakkak bu yöntemi de içermesi gerektiği anlamına gelmediğini özellikle vurgulamak isterim.

⁴⁹ Katımlı gözlemin sahada uygulanma biçimi çeşitlilik gösterir: Araştırmacının pozisyonunun gözlenenler tarafından bilinip bilinmemesi, yapılan gözlemin kapsamının ne kadarının gözlemlenenlerle paylaşıldığı, ne tür aktivite ve olayların araştırmanın kapsamı içerisine girdiği, araştırmacının içeriden – dışarıdan olma durumu gibi birçok değişken gözlemin çerçevesini belirler (Atkinson ve Hammersley, 1994, s. 249). Benim araştırmam kapsamında görüşmecilerin ve evlerini ziyaret edip yakinen vakit geçirdiğim insanların tümü, kahvehane ortamında ise görüşmeler yürütüp sohbet ettiğim kişiler araştırmacı olduğum bilgisine sahipti. Bu süreçte,

eşanlımlı kullanılan katılımlı gözlem (Vannini, 2009, s. 736), özellikle görüşmeler sırasında dillendirilmeyen, gözardı edilen ya da kanıksandığı için görünmezleşen dinamikleri açığa çıkarmaya yardım eder. Ayrıca, formel bir görüşmenin sınırlı ve planlı ortamından uzaklaşan insanların hayatını olağan akışı içerisinde (yapılandırılmamış bir ortamda) incelemeye ve düşünmeden gerçekleştirilen, otomatikleşmiş davranışlara sinenleri analiz edebilmeye imkân tanır.⁵⁰ Sürece ve ürüne odaklanan etnografik araştırmanın en önemli aşamalarından katılımlı gözlem, araştırmacıyı sahanın içerisine yerleştirir, birinci elden veri toplamasını, araştırılan insanların pratiklerini tecrübe etmesini mümkün kılar (Tedlock, 1992). Bu yönüyle, diğer sosyolojik metotlardan daha yoğun bilgi elde edilmesini sağlar (Becker ve Geer, 1957). Gündelik hayatta yapılan gözlem ve katılımı, sosyal bilimlerde etnografik bir araştırma yürütmenin bir tekniği kılmanın yolu ise ilgili grupları uzun süre gözlemlemekten, sahada sistematik notlar tutmaktan ve bu notları araştırmanın temel amaçlarıyla ilişkilendirmekten geçer; bu yönü, katılımlı gözlemi alanda kullanılan diğer formel/yapılandırılmış tekniklerden (görüşme, yapılandırılmış gözlem gibi) farklı/ayırt edici bir pozisyona taşır (Dewalt ve Dewalt, 2011, ss. 2-3). Bu çalışmada da yerelin perspektifini ortaya çıkarıcı bir teknik olarak katılımlı gözlemden yararlanmak, sosyal olguları, içerisinde geliştiği sosyal koşullar içerisinde, gündelik hayatın akışında ele almamı sağladı (Kümbetoğlu, 2008, s. 127). Mahalleli kadınların ekmek pişirilişine dahil olmak, babamın ve sahadan kaynak kişilerin de katılımıyla kahvehanelerde vakit geçirmek, uzun ziyaret sürelerinde görüşmecilerin gündelik hayatlarına onlarla birlikte tanık olmaya çalışmak, muhtarlıklarda ve dernekte vakit geçirip toplantıya katılmak yoluyla başvurduğum katılımlı gözlem, mahalle sakinlerinin mekân kullanımını, komşuluk ilişkilerini, sınıfsal dezavantajlarını hafifletmeye yönelik pratiklerini yakından inceleme fırsatı yarattı.

Etnografik çalışmalarda araştırmacılar, etkileşim halinde olacağı topluluğa katılarak bilgi toplamaya çalışır. Bu esnada insanlarla konuşur, incelediği cemaatle mümkün olduğunca fazla zaman geçirmeye çalışıp insanlardan öğrenir ve bu esnada notlar tutar

vakit geçirdiğim herkese araştırmayı anlatmaya ve yoğunlaştığım meseleleri elimden geldiğince açık ve anlaşılır kılmaya çalıştım.

⁵⁰ Paul Atkinson'ın işaret ettiği gibi, toplumsal düzeni oluşturan aktörleri çevreleyen kültürel bilgi de toplumsal olarak inşa edilir (2015, s. 29). Bu sebeple, bu kültürel bilgiyi açığa çıkarmak için o ortamda bulunmak, zaman geçirmek ve kayıt tutmak önemlidir.

(Vannini, 2009, s. 224). Araştırma süresince tuttuğum alan notları, her anı görsel ya da sesli kayıt altına almanın imkânsız olduğu gözlemler ya da görüşmelerin yanı sıra sahada metotları işletme hikâyemi de sistematik biçimde kaydetmemi sağladı (Fontana ve Frey, 2005, s. 708). Deneysel ve yaratıcı yazımın da bir türü (ve bazılarına göre ilk adımı) olan alan notları, bilimin çoğu zaman sessizleştirdiği araştırmacının iç sesini sansürlü duymaya ve araştırmacının duyularını geliştirmeye alan yaratır (Richardson ve St. Pierre, 2005, s. 974). Araştırmacıya içinde bulunduğu ortamdaki olumsuz durum ve duygularla baş edebilmesi için özel bir ortam sağlayan bu notlar, birçok araştırmacı için kişiselle bilimsel, nesnelle öznel arasındaki dokümanlardır (Jackson, 2010, s. 63-76). Gündelik olayların daha fazla açıklanabilir kılınmasını sağlayan alan notları (Katz, 2010, s. 259), bir araştırma sürecinin arka planını da açığa kavuşturur. Bu araştırma süresince tuttuğum alan notları, sahadan topladığım verileri analiz ederken işimi kolaylaştırmanın yanı sıra benim sahayla ve bu verilerle nasıl ilişkilendiğimi de ortaya çıkardı. Bir sonraki kısımda alan notlarımdan paylaştığım pasajlar, kişisel olanın kamusal bilgi üretimindeki rolünü de tartışmaya açıyor.

2.2. ARAŞTIRMACININ POZİSYONU: SAHAYA DÖNÜŞMENİN BİLGİSİ

Etnografik araştırma yürütmek, sahada elde edilen verilerin analizinin ötesine geçer; saha öncesi, süreci ve sonrasını da araştırmanın bir parçası kılar. Sahada olmak kadar sahaya hazırlanmak da araştırmaya dahildir. Söz konusu oto-etnografik yöntem olunca bir yeri saha kılan etmenler de araştırmanın veri üretiminin bir parçası haline gelir. Bu kısımda sahayı ve araştırmacı olarak sahadaki pozisyonumu sorunsallaştırıyorum.

2.2.1. Saha Öncesi

Tanıdık bir bölgede araştırma yürütmek önemli pratik olanaklar sağlamanın yanında saha sürecinde çeşitli endişeleri de beraberinde getirdi. Ocak 2017 itibarıyla sahaya çıkmaya başlasam da düzenli araştırma yürütmek için 12 Temmuz 2017'de İzmir'e, Limontepe'ye çok yakın bir muhitte yaşayan ailemin yanına taşındım. Öncesinde

görüşmeler yapmaya hayli istekli olmama rağmen fizikî olarak Limontepe'ye yaklaştıkça sahaya çıkmaya korkar hale geldiğimi ve kendimi geri çekme eğiliminde olduğumu fark ettim. Sahada bulunmayı ertelediğim yaklaşık bir hafta boyunca, bu durumu da sorunsallaştırmak üzere *Saha Notları* adlı bir blog açarak *saha korkusu* olarak adlandırdığım hislerimi tarif etmeye ve anlamaya çalıştım:

İyisiyle kötüsüyle nostaljiye bürünmüş, çocukluğun halesiyle sarmalanmış geçmişe uzanmak, bugünden geçmişe giden bir yolculuğa çıkmaya, hafızanın taşlarını yerinden oynatmaya davetiye çıkarıyor. Tasanın kaynağını ise bu yolculuğa çıkmanın riskleri oluşturuyor. On dokuzuncu yüzyıl Paris'inden söz ederken Satürn benzetmesi yaparak, Satürn'ün halkasını, "Satürn sakinlerinin akşamları hava almaya çıktıkları, dökme demirden yapılma bir balkona" benzeten Walter Benjamin'in [imlediği] endişe[ye] benzer bir korkudur bu. Bir mekâna, muhite yüklenen ve zamanın tozuyla çevrelenen *aura*'yı yitirme, hatırlamak istediğin gibi yeniden yazdığın tarihin zeminini kaydırma korkusudur. İyi insan ve iyi komşuya dair güncel kabullerin, bir anda bugünden geriye doğru işleyebileceği, meyve ağacında sallanan minik kızı dalından düşürebileceği korkusudur (Bektaş-Ata, 15 Temmuz 2017).

Saha korkusu, mahalle(li)yle uzun zaman sonra ve farklı bir sınıfsallık ve yaşam biçiminden bağlantı kuracak olmanın yarattığı gerilimin yanı sıra kendi kişisel geçmişimi mercek altına alma ve hatırlayacaklarımdan rahatsızlık duyma ihtimaliyle de ilişkilidir. Günlüğüme düştüğüm aşağıdaki not, saha korkusuna, onu tanımlamaya girişmeden çok daha önce kapıldığımı gösteriyor:

Ne olursa olsun [bir başkasıyla] konuşurken benim de çocukluğuma iniyor, hatırlamaya zorluyoruz bir şeyleri. Görüşme esnasında, [çocukken] balkonda bulaşık yıkayışım geldi aklıma. Fatma gelirdi yanıma.⁵¹ Ben bir köşede bulaşıkları yıkarken o da yanımda otururdu. Güzel bir arkadaştı. Onunla konuşmak daha zor olacak gibi. Söylemek istediklerinin ne kadarını söyler ne kadarının etrafında dolanmayı tercih eder bilemiyorum. Bir de aklıma [mahallede] giyim kuşamımıza ne kadar çok karıştıkları geliyor. Onun baskısını ne çok duyduğum. Çok çok küçükken bile (30 Ocak 2017).

İkinci kuşak görüşmecilerden Defne'yle yaptığım ön görüşmenin akşamında araştırmacı günlüğüne yazdığım bu satırlar, sadece saha korkusuna değinmez; aynı zamanda mahalledeki toplumsal cinsiyet kodlarını, gündelik hayat pratiklerini, ev içi emekte (kız) çocukların(ın) rolünü, yakın bir arkadaşla görüşme yapmanın taşıdığı gerilimleri de içerir. Bu yönüyle, daha araştırmacının başındayken temel tartışmalara dair ipuçları

⁵¹ Görüşmeci isimleri, görüşmecilerin kendileri tarafından cinsiyetlerine uygun olarak seçilen takma isimlerdir.

barındırır. Çünkü burada bahsi geçen pratikler ve hissedilen baskı bir kişinin meselesi olmanın ötesine uzanarak aynı nesil ve cinsiyetteki diğerlerinin deneyimlerine de işaret eder. Keza, birkaç ay sonra yaptığım görüşmelerde, aynı içeriği farklı cümlelerle tekrar tekrar dinledim: “Çocukken ev işi yapıyordum. Ondan sonra annem işe gidiyordu, kardeşlerime ben bakıyordum, üç tane kardeşime” (Fatma) denerek ev içi emeğe işaret edildi; “Topuklu giyme mesela düşüncesi bile yoktu. Giyemezsin ki. Çünkü sana karşı düşüncelerinin ne olacağını biliyorsun” (Karakız) denerek mahalle baskısı dillendirildi.

2.2.2. Saha Süreci

Sahada yaşadığım karşılaşmalar mahalledeki gündelik yaşamın ardını incelememe olanak sağlamanın yanında yukarıda belirttiğim gibi kendimi de araştırmanın bileşeni haline getirmeme sebep oldu. Çocukluk arkadaşlarımın hatırlattıkları, 1990’lı yılların çocukluğuna, kız çocuğu olmaya ve aile ilişkilerinin yapısına dair önemli ipuçları verdi:

Fatma: Elbise dikiyorduk onlara (oyuncak bebeklere) parçadan. Annemin çoğu şeyini yırttım ben onları yapmak için. Kesiyorduk, dikiyorduk. Dantel yapıyorduk. Çok dantel yaptık. Oyalar... [Sabah] kalkıp baya yarışircasına dantel yapıyorduk. Gençlik hırsı. Tamam, el becerisi, ama hiçbir şeye yaramadı. Git bak benim gümüşlüğüm var, hiçbir şey asılı değil. Çarşaf kenarı yaptım, kullanmıyorum.

Ben: Ama yapmamız gerekiyordu sanki biraz da?

Fatma: Ya aileler öyle öğretiyordu. Bir de boş boş durmaktansa, diyorlardı herhalde, dantel öğretilir. Yarın bir gün belki lazım olur (Fatma).

“Yarın bir gün belki lazım olur” diye öğrendiklerimiz, örneğin bir müzik aletiyle haşır neşir olmak yerine dantel yapmak, oya işlemek ya da elbise dikmek gibi beceriler kazanmış olmamız, içine doğduğumuz habitusa dair güçlü veriler içerir. İçindeyken, orada yaşıyorken sorgulamadığımız, kanıksadığımız ve çoğu zaman da bir parçası haline geldiğimiz habitus, Pierre Bourdieu’nün hatırlattığı gibi, balığın içerisinde yüzdüğü su gibidir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 118). İçerisindeyken sorgulamadığımız, görerek, uygulayarak ve tekrarlayarak rutinimiz haline getirdiğimiz ve sabah kalkar kalmaz “baya yarışircasına” giriştiğimiz pratikler, ileride bizleri cazip kadın yapabilecek gereklilikleri karşılamaya, bu meziyetlere sahip olmaya yönelikti. Bu pratikler aracılığıyla mekâna gömülü toplumsal cinsiyet kodlarını gündeliğe döküyor, hane içinde kalarak üretebileceklerimiz konusunda yetkinlik kazanıyorduk. Biz dantel

yaparken erkekler evlerine hiç de yakın olmayan yollarda bisiklet sürüyorlardı (Bkz. 4. Bölüm): “Bisiklete binmek için ... ta yukarı yola gidiyorduk. ... Hep böyle geziyorduk bisikletle. Bisiklet bizi özgürleştiriyordu” (Metin).

Akademik bilgi üretim sürecinde tanıdıklarla (arkadaş, akraba, komşu gibi) görüşme yapmak, araştırmacının da içerisine konumlandığı anlatıyı birlikte inşa etmeye imkân sağlamanın yanında çeşitli sorunlar da içerir. Görüşmeyle sohbet arasındaki sınırı net biçimde çizmenin güçlüğü bu sorunu pekiştirir. Tanıdıklarla görüşme yapmak, onların kendilerini uzun uzun anlatabilmelerini mümkün kılarken, araştırmacının izlediği yolu ve “küçük sohbetlerin” araştırmadaki yerini sorgulamasına sebep olur (Cotterill, 1992, s. 5596). Bununla birlikte tanıdığımı düşündüğüm kişilerle yaptığım görüşmelerin büyük kısmı, onlara dair bilgimin sınırlılığını ortaya çıkardı. Birlikte uzun bir dönemin paylaşıldığı kişiler genellikle tanıdık olarak değerlendirilse de ilişkiye önemli katmanlar ekleyebilecek kişilerin anlatılarında biriktiği/kümelendiği haliyle geçmişin bilgisi çoğu zaman gözardı edilir. Kişilerin deneyimlerinden devşirdikleri bu bilgi, bugünkü mekân kullanım pratiklerini daha derinlikli anlayabilmeye de kapı aralar. Tanıdığımı varsaydığım kişilerin doğup büyüdüğü evleri, aile ve arkadaşlık ilişkilerini anlattıkları hayat hikâyelerini dinlemek, onları yeterince bilmemenden kaynaklanan iletişim kopukluklarımızı fark etmemi sağladı. Bir kısmıyla beraber büyüdüğüm ikinci kuşak sakinlerle yaptığım görüşmeler ise aynı mekânı paylaştığımız dönemlerde yaşadığımız gerilimlerin, gündeliğin sınırları içerisinde geliştirdiğimiz taktiklerin benzerliği karşısında şaşırma sebep oldu.

Bir dönem yakın arkadaşlıklar kurulan kişilerle aradan yıllar geçtikten sonra bir araştırma kapsamında görüşme yapmak, birtakım gerilimler de taşır. Onların hassas olacağını düşündüğünüz meselelerle ilgili soru sormak çeşitli endişeler içerir. Benden iki yaş büyük olan Fatma, ilkokulu bitirdiğinde maddi imkânsızlıklar öne sürülmüş ve eğitimine devam etmesine izin verilmemişti. Mahalle için sıra dışı olmayan bu karar onu çok üzmüş, arkadaşlığımızın önemli paylaşımlarından birine, okul hayatına dair sohbetlerimize sekte vurmuştu. O, yaklaşık iki yıl sonra babasını ikna edip çalışmaya başlamış, birkaç yıl sonra da evlenmişti. Bense okula devam ettim. Eğitimi hayatımda merkezî bir yere koyduğumdan, Fatma’yla yaptığım görüşmede beni en çok endişelendiren sorular da bu alanla ilgili olanlardı. Bu konudaki hassasiyetini

bildiğimden ya da ben onu en son o hassasiyetle hatırladığımdan, sorularıyla ve pozisyonuyla bir hiyerarşi kurma endişesi taşıdım. Daha sonra bu düşüncelerimi paylaştığım hocam Simten Coşar, arkadaşlarımızın bıraktığımız yerde, o zamanki değerler düzleminde kalmadığını hatırlatınca iki çocuk annesi Fatma'nın kendi hayatında motivasyonunu kurduğu düzlemin ayırına vardım. Kızı Sevgi'nin okuldaki başarısından bahsederken gözlerinin içi gülen, kendi mahrumiyetini ona yaşatmamanın yollarını geliştirmeye çalışan Fatma'nın anlatılarında çocuklarıyla ve özellikle kızıyla geliştirdiği ilişki önemli bir yere sahipti: “[Dersleri] çok güzel, takdir alıyor. Ders çalışmayı da seviyor. Biraz ben ona anlatıyorum. Ben küçükken şöyle yaşadım, şuyum oldu, buyum olmadı. Nasıl diyeyim, çoğu şeyim olmadı. Çoğu isteklerim olmadı. Ben de elimden geldiğince kızımaya çalışıyorum”, “Ben şimdi kızımaya diyorum: ‘Kızım oku, mesleğini eline al, yarın bir gün evlendiğinde kocana muhtaç olma.’”

Fotoğraf 12 ve 13: Sahada yürüttüğüm görüşmelerden. Sağdaki fotoğraf, Limontepeliler'in yaz aylarında günlerinin önemli bir kısmını geçirdiği balkonlarını düzenleme ve kullanma biçimine de örnek teşkil eder (Fotoğraflar görüşmecilere erişmemi sağlayan kaynak kişiler tarafından çekildi, Temmuz 2017).

Sahada görüşmeleri yürütürken, birinci kuşakla genellikle kaynak kişiler aracılığıyla bağlantı kurdum. İkinci kuşak sakinlerle görüşme planlamak ise geleneksel yöntemlerin dışına çıkmamı ve çevrimiçi iletişim araçlarını (çoğunlukla *WhatsApp*) kullanmamı gerektirdi. Bu esnada görüşeceğimizden emin olduğum ikinci kuşak sakinler tarafından geçirildiğim ya da son anda atlatıldığım da oldu. Sahada sınırlı bir süre bulunan ve vaktini planlamaya çalışırken bağlı olduğu pek çok değişken dolayısıyla programından kolaylıkla sapmaya açık olan araştırmacı, böyle durumlarda (çoğunlukla) hissettiği gibi tepki veremediğinden, bu ilişkiler hiyerarşisinde zayıf bir pozisyondadır. Pamela Cotterill de benzer bir argüman geliştirir ve ne kadar eğitilmiş olursa olsun,

araştırmacının iletişimde bulunduğu kişilere karşı ilişkilerini özveriyle sürdürmesi gerektiği için zayıf bir konumda olduğunu düşünür (1992, s. 603). Özellikle ikinci kuşak görüşmecilerle yaşadığım sorunlar, araştırmacı olarak kendimi güçsüz hissetmeme neden oldu. Çevrimiçi mesajlarımın okunduğu halde günler sonra cevaplanması, görüşmeye söz verip sonradan gönülsüz yanıtlar yazılması, vazgeçilmesi ya da mesajların yanıtız bırakılması motivasyon kaybı yarattı. Kararlaştırılan gün ve saatte görüşmeci uyuyakaldığı için yapamadığım bir görüşme, bütün bir günü kaybetmeme ve sinirlerimin bozulmasına sebep oldu. Cotterill, randevulaştığı görüşmeciler, görüşmenin gün ve saatini unuttuğunda, onlarla görüşme yapma olanağını yitirmemek için kendisinin yanıldığını söylemeyi tercih ettiğini, bunun da araştırmacıyı pasif bir konuma sürüklediğini ve savunmasızlaştırdığını hatırlatır (1992, s. 603). Aşağıdaki satırlar, alandayken ve bu satırları yazarken metnini henüz okumadığım Cotterill’le benzer ifadeler kullandığımızı, bu durumun araştırmacıların sıklıkla karşılaşılabileceği örnek olaylar arasında yer alabileceğini gösteriyor: “Resmen görüşmeciye küsmeye hakkım olsun istiyorum. ... Hem kendini çaresiz hissediyorsun hem de gün ziyan oldu düşüncesiyle sinirleniyorsun. Karşı tarafı da anlıyor ve hak veriyorsun. Tam da bu yüzden bir yere yönlendiril[e]memiş sinir, üzüntü ve hayal kırıklığı yumağı oluşuveriyor içine oturan” (27 Temmuz 2017).

Sahadayken birinci kuşaktan bazı kadınlarla aramızdaki güçlü bağı fark ettiğim anlar, zorlu süreçte bana güç verdi. Kadınların tarihinin gündeliğın belleği yoluyla süregelen olarak yeniden kurulumunda olumlu ve olumsuz olayların iç içe geçtiğini fark ettim. 2017 yılında “iyi bir komşu” temasıyla düzenlenen 15. İstanbul Bienali kapsamında T24’e yazdığım bir metinde, Limontepe’deki komşularımızdan olan Sadegül’den bahsetmiş, içerisine düştüğüm zor durumla baş ederken bana verdiği desteği bir örnek üzerinden anlatmışım:

Kömüre dönmüş pilavın yapıştığı tencere kapkara bir hal almış. Çocuğın aklına ilk gelen annesinden yiyeceği terlik. Koşarak komşusundan yardım istemeye gidiyor. Komşusu hamile. Doğurdu doğuracak. Alnından terler akıtarak mutfağa giriyor. Bir yandan da çocuğu teskin etmeye çalışıyor. Olur böyle ev kazaları, ona bir şey olmamıştı ya! Çocuk annesinin titizliğini ve eşyalarına gösterdiği özeni iyi biliyor. An geçtikçe korkusu büyürken komşu da tencereyi temizlemek için hamile haliyle kırk derecede uğraştıkça uğraşiyor. Tencere bütünüyle eski haline dönmese de epey temizleniyor. İyi bir komşu annenden yiyeceğın terliğın önüne geçen komşu mudur? (Bektaş-Ata, 10 Nisan 2017)

Yazı yayınlandıktan sonra kızı aracılığıyla Sadegül'ü haberdar etmişim. Metin okunurken gözyaşlarını tutamamaya başladığını öğrendiğim Sadegül, beni mahallede gördüğünde, o günü ve verdiği emeği hatırlayışından ne kadar mutlu olduğunu belirtti. Bir başka eski komşumuz Buket'e, uzun bir görüşmenin ardından teşekkür ederek evinden çıkarken hamileliği esnasında bir gün onun için pişirdiğim çorbayı hiç unutmadığını söyledi. Öne çıkan bu iki örnek, kadınlarla aramda uzun süreli iletişimsizliğin silemediği bağı hatırlatır. Ayrıca, "tarihin bellek yoluyla nasıl anlamlandırıldığını, nasıl hatırlandığını – veya hatırlanmadığını" (Neyzi 1999, s. 2) ve/ya da unutulduğunu gösterir. Gündelik hayat içerisinde bir tarafın, büyük anlamlar yüklemeyen yaptığı eylemlerin, karşı tarafta yıllar geçse de hatırlanmaya devam etmesi, dayanışmanın kadınların hafızasındaki yerine işaret eder.

Fotoğraf 14: Sahada yürüttüğüm görüşmelerden. Görüşme sonrasında üç kuşak mahalleliyle aynı sofrada buluşarak yıllar sonra bir araya gelmiş olduk. Ben birinci kuşakla görüşmemi yaparken diğerleri bu sofrayı hazırlamaya yöneldi (Temmuz 2017)

Görüşmeler esnasında, görüşmecilere olabildiğince müdahale etmedim ve içlerinden geldiği gibi konuşabilmelerinin yollarını yaratmaya çabaladım. Örneğin, sahaya henüz çıkmamışken kapılarını annemle çalacağım birinci kuşak kadınlarla yalnız başlarımken görüşmeyi planladığım halde hemen hepsinin görüşmeler esnasında annemin de bizimle kalmasını istemesi, üç kişi olarak başladığımız görüşmelere kimi zaman çocukların ya da teklifsiz ve plansızca ziyaretlerine gelen komşuların da katılımı

birçok görüşmeyi bir tür odak grup görüşmeye dönüştürdü (Bu durumu, mahalledeki ilişki biçimlerini ve mekân kullanımını incelediğim 4. Bölüm’de tekrar ele alıyorum). Bununla birlikte ikinci kuşak kadınlarla mümkün oldukça tek ya da yanında konuşurken kendilerini rahatsız hissetmedikleri başka bir genç kadın varken görüştüm. Bu görüşmeler sırasında, aldığım bazı yanıtlara tepkisiz kalamadım. Kadınların, tanımadıkları kadınlar hakkında sarf ettiği eril sözleri kabul edemedim ve kendimi, ezbere geliştirilen bu tür tutumların ardını sorgularken buldum:

Yüstra: Bizim burada, mahallede de okuyanlar var. Hani, mesela, Serhat (erkek kardeşi) onlar geçtiğinde, bu kız bunu yaptı, bu kız bunu yaptı, diyor, yani. İnsanların ağzına dolaşıyor.

Ben: Serhat erkeklerin de neler yaptığını söylüyor mu?

Yüstra: Yok, o kadar söylemiyor.

Ben: Peki, erkeklerin uydurması da olabilir mi bu?

Yüstra: Bilmiyorum. ... Olabilir de. Ama kızlara bakınca insanın kafasında da bir şey oluşuyor. Bir profil oluşuyor yani kızlara baktığında.

Ben: Peki, erkeklere baktığında oluşuyor mu öyle bir profil?

Yüstra: Buradakileri ben zaten görmüyorum ki. Birkaç tane var.

Ben: Şunu anlamaya çalışıyorum. Aslında senin kafanda böyle bir şey var mı, kızlar şöyle davranmalı, erkeklere yakınlaşmamalı gibi...

Yüstra: Hep bir adım geride olmalı.

Ben: Erkekler mi önde olmalı?

Yüstra: Hani mesela diyelim sen bir erkeksin, ben bir kıyım. Benim geride olmam lazım.

Ben: Ne açıdan?

Yüstra: Zaten ben ona yakınlaştım o bana yakınlaşır iyice. Arkadaş olarak, diyorum. Erkekler zaten direkt koşuyor o yüzden kızların dur demesi lazım.

Ben: Acaba öyle mi? Yoksa böyle bir algı mı yaratılıyor?

Yüstra: Bence öyle. Bir de lise hayatı daha farklı. Hani erkeklere gittiğinizde daha korkuyorsun. Bence öyle, ki benim okulumun etrafı, dışarı da içerisi de çok pis. ... Bir kızın çıkmadığı bir erkek yoktur o okulda (Okuldaki kız öğrencilerin birçok erkekle ilişki yaşamamasından duyduğu rahatsızlığı dile getiriyor). Onun için de o okula gittikten sonra bu algı oluştu.

Henüz 18 yaşındaki görüşmeci, eğitim aldığı sorunlu lisenin, içinde yetiştiği aile ve mahallenin etkisi ve erkek kardeşinin de katkısıyla hemcinslerinin diğer erkekler tarafından yaftalanmasına ve ötekileştirilmesine ses çıkarmak yerine bir genç kadın olarak bunu yeniden ürettiğinde sessiz kalabilmem pek mümkün olmadı ve normalde sormadığım (yukarıdaki) soruları sormaya başladım. Görüşme sonrasında araştırmacı olarak geliştirdiğim tutumu değerlendirdiğimde, bir paylaşım ortamına dönüşmesini temenni ettiğim sahanın esnek sınırlarının yaş faktörünün de etkisiyle özellikle ikinci kuşakla yaptığım görüşmelerde araştırmacı pozisyonuma verebileceği zararı fark ettim

ve sahayla arama biraz daha mesafe koymaya karar verdim. Bu mesafelenme, görüşmecilerle ilişkilene biçimimi ve kendi pozisyonumu tekrar gözden geçirmemi sağladı. Aksi takdirde, bu durumun sahada en çok dikkat etmeye çalıştığım eş düzey ilişkiyi tehlikeye atabileceğinin ve özellikle benden yaşça küçük görüşmeciler karşısında sorgulayıcı bir tutum takınabileceğimin ayırıcısına vardım. Öte yandan bu karşılaşma, ikinci kuşak kadınların da mahalle dinamiklerince geliştirilen *normallik haritasının* sınırlarında dolaşabildiğini, arkadaş ve komşuları tarafından gündeliğin sıradan bir malzemesi haline gelebilen “profil”deki kadınları bu sınırların içerisine davet edebildiğini fark etmemi sağladı.

2.2.2.1. Sahanın İçinde(n) ve Dışında(n)

Araştırma yürüttüğümüz sahanın parçası haline gelebilmek, gündeliğin devam ettiği ortama fiziksel olarak katılmanın yanında, bölge sakinleri tarafından araştırmacı kimliğinin bulanıklaşmasını, görüşen/görüşülen ikiliğinin kırılmasını içerir. Araştırma sahasında, görüşmecilerin her adımında, her soruda, her paylaşımda söylenen/eylenenlerin kayda geçtiği düşüncesinden uzaklaşması, davranışlara ve sözlere sinen (olası) kurgunun zayıflamasını sağlar. Bunu mümkün kılmak için güvenilir kaynak kişilerle sahaya adım atmak, sahada uzun süre vakit geçirmek ve görüşmecilerle paylaşım kanallarını artırmak önemlidir. Çoğunlukla bilmediğimiz, daha önce yaşamadığımız ve bir parçası haline gelmediğimiz ortamlarda kritik önemdeki bu adımlar, uzunca bir süre yaşadığımız, kimliğimizin inşasında da payı olan bir ortamda ve gruplar karşısında da işler mi? Farklı sınıfsal durumlar, değer yargıları, ilişkilene hallerinin karşılaşması biçiminde de değerlendirilebileceğim bu araştırma süreci, bir yandan bilinenden hareket etmenin, görüşmecilerle iletişim kurmakta ciddi bir sorun yaşamamanın rahatlığını içerirken diğer yandan özellikle evli bir genç kadın olmaktan kaynaklı, kabul etmek istemediğim rollerin taşıyıcısı haline gelmeme sebep oldu. Örnek olaylar üzerinden somutlamaya çalışacağım bu durumlar, feminist bilme biçimlerinde önemli yer tutan *araştırmacının pozisyonuna* yönelik tartışmalarla güçlü paralellikler taşır.

Alana yaklaşık bir yıldır evli bir kadın olarak gittiğimde, eşim İstanbul’da yaşamaya devam etti. Bu durum, araştırma esnasında kaynak kişilerin bana karşı tutumunda önemli bir belirleyici oldu ve bu süreçte, görüşmeleri bir an evvel bitirip eşimin yanına

dönmem önerildi. Kaynak kişiler, araştırmamı tamamlayıp tezimi yazmamı can-ı gönülden isteseler de yaz boyunca motivasyonlarını evli bir kadını kocasının yanına göndermek üzerine kurdular. Bu durum, başlarda sıcak, samimi bir sohbet niteliği taşıyormuş izlenimi verdiği için beni çok rahatsız etmedi:

... Yenge işleyişi eline aldı. Bana yapacağım görüşmeler için önderlik edecek. ‘Günde bir kişiyle görüşmekle olmaz, bitmez bu iş’, diyor ☺ Çalışmayı çabucak bitirtip Yasin’in yanına göndertmek istiyor beni. Liste bile yaptı bir anda oturduğu yerden. Salı günü için sözleştik. Buluşacağız ve onun belirlediği kadınlarla görüşeceğim (16 Temmuz 2017).

Ancak benzer ifadelerin sürekli tekrarlanması zamanla bu durumun benim için bir baskı unsuruna dönüşmesine sebep oldu. Aynı davranış, özellikle birinci kuşak erkeklerle görüşebilmemde büyük katkı sağlayan başka bir kaynak kişi tarafından da tekrarlandı: “Görüşmeler arasında ‘Yasin orada sen burada, bir an evvel bitirip evine gitmeni istiyoruz’, gibilerinden bir şeyler dedi. Başlarda incelik gibi gördüğüm bu düşünce beni artık bir hayli rahatsız etmeye başladı” (10 Ağustos 2017). Bu durum kimi zaman koştururcasına görüşmeler yapmaya sürüklenmeme sebep oldu. Her fırsatta görüşmelerin böyle yürütülmesinin sorunlu olduğunu, görüştüğüm kişilerle daha uzun vakit geçirmem gerektiğini söylesem de onlar aracılığıyla çıktığım yollarda bu gerilimi hep taşıdım:

... görüşme bitince ... İbrahim’le de görüşmeye çalıştırdı beni. Onlara kalsa iki arada bir derede olabilecek bir şey bu. Ama değil, tabii ki. ... de Yasin’i daha fazla yalnız bırakmamam için “gayret etmem” gerektiğini söyleyip duruyor. Saha enteresan karışma hikâyeleriyle dolu, resmen. Bugün için çok da istemediğim halde epey bir görüşme yapma planımız var yukarı mahallede. ... Bu akşam Kenan’la görüşeceğim. Bu görüşme bugünlük benim için yeterliydi, mesela ama... Bakalım nasıl ilerleyecek gün. Bazen böyle fazlasıyla benim kontrolümden çıkıyor (9 Ağustos 2017).

Sahada, beklenmedik durumlarla karşılaşmak araştırmacılar için bir önkabul olsa da beni görüşmeci bolluğuna yöneltecek bir durumdan rahatsızlık duyacağımı öngörememiştim. Bu süreçte, görüşme yapmanın sayısal bir boyuta evrilmesi bir yandan yaptığım işe verdiğim değeri sorgulamama sebep olurken diğer yandan İzmir’in kavurucu yazında fiziksel olarak bitap düşmemi beraberinde getirdi. Daha ötesi *ait olduğum* yerin neresi olduğunun başkaları tarafından belirlendiği bir düzlemde, bir anda karşımda beliriveren bambaşka takvimlere göre hareket etmemi gerektirdi. Sahayı

akademik bilgi üretim sürecinin bir parçası kılmak üzere çıktığım yolda çizilen toplumsal cinsiyet sınırlarına takılmak, bir mekânın içinde(n) – dışında(n) olma hâlimi süregelen biçimde sorunsallaştırdı. Tim Cresswell'in mekân üzerinden tarif ettiği içeriden/dışarıdan olma, içine düştüğüm pozisyonu anlaşılır kılmak için önemli ipuçları taşır:

Mekânlar, farklılığın temel yaratıcılarıdır. Bir mekânın içinde veya dışında olmak mümkündür. Mekânın dışındakilere güvenilmez; içeriden olanlarsa kuralları bilir ve onlara uyar. İçeriden ya da dışarıdanın tanımı, uzamsal bir işaretlemenin çok daha ötesindedir. Tıpkı mekânın nesnel ve öznel yönlerinin olması gibi, mekân üzerinden farkın belirmesi de birbiriyle bağlantılı iki anlam taşır. Dışarıdan olan, yalnızca kelimenin tam anlamıyla başka bir yerden gelen birisi değil, “bizim” yerimizin sınırlarından varoluşsal olarak uzaklaştırılmış, kuralları bilmeyen birisidir (1998, s. 154).

Mahalledeki durumum özellikle kaynak kişilerin gözünde Cresswell'in ayrımını yapmaya çalıştığı sınırlara dair belirsizlikler taşıdı. Kaynak kişiler, görüşme yapabilmem için tanıştırdıkları görüşmecilere, beni, “yeğenim”, “benim evin yanında oturuyorlardı”, “abimin kızı”, “... Abi'nin kızı” gibi, soya ve aynı mekândan olmaya dair yakınlıklarla takdim ederek güven ortamı yakalamaya çalışarak *içeriden* olduğumu işaret ettiler. Ben de bu süreçte, içerinin kurallarına riayet ettim ve gerek giyim tarzımla gerekse mahallede sergilediğim tutumla bu kurallara ters düşmemeye çalıştım. Mahallede hangi davranışların uygun olup olmadığını bilecek kadar orada yaşadığımdan, bu sınırların dışına çıkmamaya özen gösterdim. Diane L. Wolf'un (2009, s. 383) hatırlattığı gibi, sahaya girmek ve sahadaki mevcudiyetini sürekli kılabilmek, kadınlar için, toplumsal cinsiyet dolayısıyla, “kadınlara özgül zorluklar” çıkarabilir. Ben de bu zorluğun baş edebileceğim seviyede kalabilmesi için elimden geleni yaptım. Ayrıksı davranmamaya ve görünmemeye özen gösterdim. Hangi davranışların iyi, hangilerinin kötü olduğunun tanımlanmasında, değer sisteminin oluşmasında önemli rol oynayan coğrafya (Cresswell 1998, s. 9), bu örnekte mahalle düzleminde karşımda belirirken, ben de mahallenin *normaline* uymaya çalıştım. İçeriden olmayı kısmen başarırken (ya da ben bu yanılısamayı yaşıyorken) bir yandan da mahallenin fiziksel sınırlarının dışına çıkarılmaya, evli bir kadın olarak eşimden daha fazla ayrı kalmamam gerektiğinin bilince varmaya çağırıldım. Hatice Şule Oğuz da (2012, s. 70) doktora tez araştırmasını yürüttüğü bölgedeki görüşmecilerine evli olduğunu söyledikten sonra, alanda kalmaya devam ettiği sürece, “kocasını bırakıp başka bir şehirde aylarca

kalabilen tekinsiz kadın” olarak değerlendirilmeye başlandığını ve eşini “bu kadar uzun süre yalnız bırakma[sının] hiç de doğru olmadığı” yönünde baskılara maruz kaldığını anlatır.

Bunun bir adım ilerisi, özel hayata kamusal düzeyde müdahale etmenin aracı konumundaki hamilelik sohbetleriydi. Evli, genç bir kadın araştırmacı olan Farha Ghannam, Kahire’de, orta alt sınıfların ikamet ettiği bir mahallede araştırma yürütürken mahalledeki kadınların Ghannam’dan beklentisi, nikâhtan hemen birkaç ay sonrasında hamile kalmasıdır. Görüşme yapmak üzere mahalleyi ziyaret ettikçe bölge sakinleri tarafından hamile olup olmadığı sorulur, olumsuz yanıt aldıkları her seferinde üzüntüler dile getirilir. Tüm görüşmecileri için çocuklarının ve evlilik hayatlarının merkezî bir konumunda olduğunu belirten Ghannam, görüşmecilerinden, bir bebek sahibi olmanın eğitimden ve diğer profesyonel amaçlardan önde geldiğine dair yorum ve eleştirileri sıklıkla duyar (2002, s. 9). Ghannam’ın tasvirine yakın sosyokültürel yapıdaki Limontepe’de ben de benzer değerlendirmelerle karşılaştım. Görüşmeler süresince, kadınların yaşadıkları yoksulluğa göğüs gerebilmelerini mümkün kılan, onları güçlendiren bir unsur olarak tespit ettiğim çocukları, Aksu Bora’nın da hatırlattığı gibi yoksul kadınların gurur duydukları pek az şeyin başında geliyordu (2007, s. 117). Çocuklar, anneler için verilen emeklerin karşılığında yetiştirilen bir hediye gibi görülüyordu: “Fedakârlık ettimse ... Ama benim çocuklarım da fedakâr çıktı, temiz, terbiyeli. ... Cenab-ı Hakk’ın ödülü de bana pırlanta gibi çocuk oldu. ... Her anne için çocuğu değerlidir ama benim için daha başka değerlidir” (Sadegül). Mahalleli kadınların birçoğu tarafından farklı kelimelerle de olsa benzer ifadeleri duymak mümkündür. Tam da bu yüzden, çocuk sahibi olmak, bölge kadınları için en çok değer verilen özelliklerden biridir. Bunu, araştırmacı olarak benimle kurdukları bağa da sık sık yansıtılar. Örneğin yıllar sonra ilk defa gördüğüm bir kadın komşumuz selamlaştıktan sonra evlenip evlenmediğimi, ardından elini karnına götürüp hamileliği çağrıştıracak bir hareket yaparken “Bebek var mı?” diye sormayı unutmadı. “Bebek var mı?” sorusu, mahalle kadınlarından sıklıkla duyduğum ve bir süre sonra yanıt vermekten bunaldığım bir soru haline geldi. Ayak üstü sohbetlerde selam vermenin hemen ardına yerleşebilecek önemde bu soruya verilen olumsuz yanıtın karşı tarafta yarattığı ve yüzüne yansıttığı farklı duygu durumları (geç kalmıyor muyum, acaba olmuyor mu, daha ne bekliyorum, gibi) benim üzerimde de ayrı bir stres nedeni oldu. Elbette bu tür

soruları her zaman ayaküstü geçiştiremedim. Bazı durumlarda tam karşıma yerleşip konuyu bambaşka noktalardan bu meseleye getiren ve benim yerime zaman planlaması yapanlar dahi oldu:

... konuşmaktan hiç hazzetmediğim çocuk konusunu açtı. Sonuçta artık evlenmiştik ve bir sonraki adıma geçmemiz gerekiyordu. Tezi ne zaman bitireceğimi sordu. ... gibi deyince de çok geç buldu. Altı aya bitirip hamile kalmamı öğütledi. Gerçekten içimi büyük bir sıkıntı basıyor bu tür konular benim isteğim dışında açılınca. Ve hızla kapatmak istiyorum. Sinirlerime zor hâkim oluyorum, denebilir. Neden bu kadar tepkili yaklaştığıma apaçık bir yanıt veremesem de. ... Galiba benim izin vermediğim kadar özel alanıma girilmesinden rahatsızlık duyuyorum (21 Ağustos 2017).

Görüşmecilerin bir kısmıyla tanışık olmaktan da kaynaklanan ilişkilene biçimi bu tür soruların sorulmasını kolaylaştırıyordu. Kendimi sahaya hazırlarken ve sahada uygun bir pozisyon almaya çalışırken görüşmecilerle hiçbir şekilde hiyerarşik ilişki biçimi geliştirmiyor, sahada feminist bilme biçimlerine yöneliyordum. Ancak bu durumun pratikteki karşılığının tez ve hamilelik programımı başkalarının yapmasına evrileceğini kesinlikle tahmin edemezdim. Hamilelik ve çocuk sahipliği meselesi, kamusal bir statüye sahip aile kurumunu güçlendiren bir gösterge olarak belirlediğinden, özel alanın sınırlarını terk edip, bir anda kamusal ortamların tartışma konusu haline gelebiliyordu (Bkz. Ghannam, 2002; Özbay, 2015). İçerisinde, dışarısında, sınırlarında dolaştığımız mekân, burada hareket edenlerin nasıl olması ve ne yapması gerektiğini imledi, tekrarlardı, bu yolla bir doktora tezi yazmanın araştırmacı olarak üzerimde yarattığı baskıya ek başka bir baskı bileşeni haline geldi. Bu tür durumlara karşı nasıl bir tepki vereceğimi kestiremedikçe sessiz kaldım ya da konuyu değiştirmeye çalıştım.

2.3. SONUÇ YERİNE

Saha, sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği belirsiz bir ortam; işin içine bir de araştırmacının kendini saha kılma hali girince karşımıza çok katmanlı saha(lar) çıkıyor. Bu yüzden bu metin kapsamında *sahanın ardına* bütünüyle geçemediğim açık. Ancak görüşmeler yaptıkça bazı anlatılar ortaklaşmaya, elde edilen veriler birbirini tekrarlamaya, kavramlar belirginlik kazanmaya başladığında (4 Eylül 2017) sahadan fiziksel olarak ayrıldım.

Kurumsal düzeyde erişemediğim mahallenin geçmişinin bilgisini yaşayanların hayat anlatısından ve gündelik tecrübelerinden derlerken feminist etnografinin bilme biçimlerinden yararlanmaya çalıştım. Araştırmacı olarak kendi deneyimimi de oto-etnografik müdahaleler yoluyla dahil ettiğim bu bölümde, özellikle kent yoksullarının yaşadığı ve kentin tarihine diğer bölgelere kıyasla sonradan eklenen periferinin bilgisine erişirken attığım adımları/yaşadığım karşılaşmaları ve bunların kentin hafızasını inşa etmekteki yerini tartışmaya açtım. Mahallenin hikâyesini derlemeye çalışırken sadece kurumların bilgisine başvursaydım ya da sadece formel yolla gerçekleştirdiğim derinlemesine görüşmeleri, görüşmelerde söylenen, anlatılanları baz alarak ilerleyseydim yukarıda değindiğim birçok meseleyi görünmez kılardım: Sıradan ayaküstü sohbetlere sinen kadınlık rollerini, sokaklarda pedallara sinen cinsiyetçi mekân paylaşımını sorunsallaştırmayı, bilinenle araştırmacı olarak karşılaşmanın taşıdığı gerilim ya da imkânları. Bu anlar, kayda basıp da sesi aldığımızda görüşmecilerin bir derece daha kontrollü olduğu, sözünü tartarak söylediği zamanın dışında, gündeliğin seyrinde karşımıza çıkar. Oto-etnografi aracılığıyla gündeliği ele alınca ise yaşanmakta olanın etkilerini de birinci elden ifade edebilmek mümkün hale gelir.

Henüz ilköğrenliğimin başındayken ayrıldığım, aradan yaklaşık on yıl geçtikten sonra bir yıllık evli bir kadın olarak içerisine girdiğim sahada yaşadığım dayanışma ve gerilim içeren karşılaşmaları oto-etnografi aracılığıyla sorunsallaştırmaya çalıştım. Mekânların ve mekân kullanıcılarının en son bıraktığımız noktada/anda, hatırladığımız düzlemde kalmayışından doğan karmaşık durumları çözmeyi imkânları üzerinde durdum. Oto-etnografi, araştırmacının kendi hikâyesinin peşine takılarak onu anlatmasına ortam yaratırken aslında o özneyi özne yapan bileşenlere temas etmeyi de sağlar. Bu bölüm, en genel hatlarıyla, bir araştırmacının bir dönem yaşadığı bir mahallenin kurumsal düzeyde erişemediği bilgisini yaşayanlardan erişmeye karar verdiği, görüşmeler yapmaya başlarda çekindiği, ancak sonunda sahaya çıkabildiği, burada olumlu ve olumsuz karşılaşmalar yaşadığı üzerinden bir hikâye anlatırken bahsi geçen gecekondu mahallesinde süregiden toplumsal, sınıfsal ve kültürel ortamın nasıl bir habitus ortaya çıkardığına, burada yetişen çocukların nasıl bir kültürlenme sürecinden geçtiğine, mahallede hangi davranışların makul karşılandığına ve buradan yola çıkarak makbul kadın ve erkeğin sahip olması gereken özelliklerin neler olduğuna değin pek çok meseleye dair de gündelik hayattan toparlanan ipuçları taşır. Bu sebeple, metin boyunca

aktarılanlar benim hikâyem gibi görünmekle birlikte, aslında anlatılan, burada yaşayan diğerlerinin hayatlarından kesitler de içeriyor. Yanı sıra sahada feminist bir kadın araştırmacı olmaya, nitel araştırma yürütmeye dair içerimler de barındırıyor.

3. BÖLÜM

GÖÇ, YERLEŞME, DEVAM (SÜREÇ): GÖÇMEN, SAKİN, YOLCU (FAİL)

Bu bölümde, ağırlıklı olarak birinci kuşak yerleşimcilerin göç basamakları⁵² üzerinde duruyorum. Dönüşüm coğrafyasında yaşamaları sebebiyle *süreğen göçmen* olarak nitelendirdiğim faillerin, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşadıkları mekân deneyimini, 1970'lerden itibaren onları göçe iten sebepler üzerinden ele alırken doğup büyüdüğü ortam koşullarını ve göç kararlarını köy anlatıları aracılığıyla inceliyorum (*Köylüden Göçmene*). Ardından İzmir'de bir gecekondu mahallesi kurma ve bir *mahalle sakini* haline gelişlerini, ev inşasından temel hizmetlere erişimleri ve ardından birkaç katlı apartmana dönüşen evleri aracılığıyla edindikleri sınıfsal durumu, devletle ve birbirleriyle ilişkileri üzerinden ele alıyorum (*Göçmenden Sakine*). Son kısımda ise mahallenin kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesinin mahalleliyi davet ettiği belirsizlik hâlini ve mahallelinin bu sürece yaklaşımını değerlendiriyorum (*Sakinden Yolcuya*). Limontepeliler'in zaman-mekânsal yolculuklarına dönemsel olarak yaklaşıp gündelik hayata gömülü sınıf ve toplumsal cinsiyet bağlantılarını açığa çıkarıyorum.

Faillerin anlatılarına kulak vererek 1970'lerden 2018'e, sosyal güvenlik uygulamaları, eğitim politikaları, toplumsal cinsiyet algısı, istihdam şekilleri, kentleşme dinamikleri gibi birçok meseleyi tartışmaya açıyorum. Bu bölümde, hayat anlatıları yoluyla eriştiğim mahalle hikâyeleri vasıtasıyla, mikro düzlem (mahalle) ile kentleşmenin makro süreçleri arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışıyorum. İkinci kuşak faillerin dönüşüm coğrafyasında kendilerine biçtiği pozisyona da değindiğim bu bölümde, mekân anlatısını nesiller üzerinden sürdürüyorum.

⁵² Göç basamakları ifadesiyle, ilk adımda yaşadıkları köylerden kente, Limontepe'ye gelen, buraya yerleşen, ancak bölgenin bir dönüşüm coğrafyası olması dolayısıyla her an yerinden edilecekmiş gibi yaşayan ve resmi olarak kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilen mahalleden de kentin bir başka noktasına göç etmek durumunda kalacak olmalarını kastediyorum.

3.1. KÖYLÜDEN GÖÇMENE: BİRİNCİ KUŞAK SAKİNLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE SOSYOEKONOMİK DURUMLARI

Birinci kuşak yerleşimcileri İzmir'e ve Limontepe'ye getiren etmenler, o esnada sahip oldukları özellikler, kente adım attıklarında kurdukları hayaller, geliştirdikleri beklentiler ve karşılaştıkları mekâna dair düşünceler üzerinde durmak, bu mekânı mahalle kılan kuşağın, mekân deneyimini anlayabilmek için elzemdir. Bu anlatıyı cinsiyetler üzerinden sürdürmek, kadınların ve erkeklerin mekânla nasıl ilişkilendikleri ve bunu nasıl anlattıklarının ayırdına varabilmek için önem taşır. Mekânı anlatırken kendini anlatan, kent tahayyülünün karşısına Limontepe'yi yerleştiren mahalleli, kendi hayat anlatılarını paylaşırken göç ettikleri dönemin politik yapısına dair ipuçları da verir. Demografik ve sosyoekonomik özellikleri hayat anlatıları aracılığıyla tespit edilen görüşmeciler, bu kısımda göç öncesi yaşamlarını kendi ifadeleriyle ortaya koyarlar. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan köylerin 1960 ile 1980 arası dönemdeki genel aile yapısı, geçim şartları, eğitim olanakları, istihdam koşulları, kadınlık ve erkeklik rollerine gündelik rutinler üzerinden erişmemizi sağlar. Bu anlatılar, bireysel hikâyeler üzerinden kırdan kente göçün ekonomik ve toplumsal gerekçelerini açığa çıkarır.

Çoğunlukla çalışma, nadiren ve “kaçarak” oyun oynamayla başlayan çocukluk anlatılarını, ilkokuldan sonra parmağına takılan yüzükle bitiren birinci kuşak kadınlar, hayatlarının bu dönemini genellikle hayal kırıklıklarıyla anlatırlar. Bu hayal kırıklıklarının ilk sırasında dilediğince oyun oynayamamak vardır: “Hiç oyun oynamadım Leyla. Bir sefer oynadım o da anam dövdü beni” (Buket), “Öküzleri sürer gelirdik, okula giderdik. Sabahleyin ezanla kalkar öküz sürmeye giderdik. Gelir okula. Okulda öğlen yemeğine çıkınca suya varır, gelirdik eve” (Neşe). Oyun oynayamamanın gerisinde, çocuk olmalarına rağmen çok fazla çalıştırılmaları vardır: “Evin işini yapıyorduk. Tütün yapıyorduk, ekiyorduk. Tarladan topluyorduk. Eve getirip evde diziyorduk. Götürüp güneşe dizip kurutuyorduk” (Nergis), “[Kardeşlerimin] hepsini büyüttüm. Anam sene sene doğuruyordu. Dokuz ay var hepsinin arasında. Bir de ... hemen doğuruyordu ya iki gün sonra tarlaya gidiyordu o çocuğu yanımıza koyuyordu” (Buket). Geleneksel aile yapısının sürdürüldüğü bu bölgelerde kız çocukları büyütüldükleri ortamın ve evlendikten sonra yanına gidecekleri ailenin ataerkil yapısına

uygun olarak yetiştirilir ve yeniden üretim işlerinin sorumluluğunu erken yaşlarda alır (Vatandaş, 2007, s. 39). Bu yüzden evde anneye düşen işlerin sorumluluğu ailedeki kız çocukları arasında paylaşılır.

Hayal kırıklıklarının bir diğer sebebi eğitimlerine devam edememektir: “genelde erkekler [okurdu]. Hani bizim zamanımızda kadın mı okurmuş, kadın mı dışarı gidermiş” (Gonca). Çocukların eğitim durumu, ailede çocuk emeğinin kullanımıyla doğrudan bağlantılıdır (Özbay, 2015, s. 63). Çocukların okula hiç gönderilmediği ya da işlerin yoğun olduğu dönemde devamsızlık yapmak zorunda bırakıldıkları örneklerle sıklıkla karşılaşılır. Aile kurumunun yapısı, aile içindeki kaynak dağılımından karar alma mekanizmalarına dek pek çok meselede merkezî rol oynarken, kadın emeğinin konumunun en önemli belirleyicisi olan bu durum, kadının aldığı/alacağı eğitimi, beslenmesi gibi değişkenlere doğrudan etki eder (Dedeoğlu, 2000, s. 144). Çoğunlukla eve yönelik ve daha pasif nitelikler kazanacakları şekilde yetiştirilen kız çocukları, erkek çocuklarıyla aynı derecede etkin olma imkânlarından yoksun bırakılırken, ailenin maddi kaynakları da genellikle erkek çocukların eğitimine yönlendirilir (Vatandaş, 2007, s. 49). Kadınlar o dönem için maddi olanaklara sahip ailelerin erkek çocuklarının eğitimlerini sürdürmelerine imkân tanıdıklarını belirtir.

Erken yaşta görücü usulüyle evlendirilmek de kadınların hatırlamakta ve anlatmakta beis duyduğu durumlar arasındadır: “Kız çocuğunu zaten beşi bitirdi mi saçından tutuyorlardı, parmağına yüzük takıyorlardı, nerede öyle. Artık gelin kız oldun [dediler], her işi yapmaya başladık” (Sultan), “Büyükler ne derse oradaydık. Ne sevme vardı ne görme vardı. Nişanladılar evlendik. Gittik işte gözü kapalı bir dağın doruğuna” (Gonca). Ataerkil düzenin hüküm sürdüğü bu ailelerde, gençlerin eş seçimi de aile büyükleri tarafından yapılır (Özbay, 2015, s. 67). Kadınların anlatılarına sinen çaresizlik, kendi evlerinden 14-18 yaşları arasında yaptıkları evlilik sonrası yerleştikleri eşlerinin evinde, kalabalık bir grupta birlikte yaşamaya devam edince ve bu kez iş buyuran aile dışından birileri olunca iyice artar. Gelin olarak dahil oldukları evlerde kadınlara düşen görevleri de üstlenmek durumunda kalırlar:

18’i bitirdim elin evinde... Küçük evlendik. O zaman küçük de görünmüyorduk. Millet tuttu mu kanadından hışırını çıkarıyordu. Her işini ...Bir nişanlandın mı, tamam! Büyük sınıfına giriyordun. Evde görünce senden büyüktür, “o kız

çocuğu; o, onu bilmez. Kalk. Sen o işi yap” [derler]. Kanun öyleydi gülüm (Sultan).

Tablo 2: Birinci Kuşak Kadınların Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri

Adı	Mahalle (Aşağı Mahalle – A, Yukarı Mahalle – Y)	Yaşı	Doğum Yeri	Eğitim	Evlenme Şekli (Görücü usulü – G; kendi isteğiyle – K), Yaşı	Göç Gerekeçesi	SGK/Çalışma/ Emeklilik Durumu	Tapu
Güllü	A; 2007’de taşındı	55	Erzurum	İlkokul	K, 20	Eşinin sağlık sorunları	Düzensiz ve sigortasız çalışan gündelikçi	Var
Sadegül	A	45	Erzurum	İlkokul	K, 18	Eşi İzmir’e daha önce göç etmiş	SGK’lı çalışan temizlik şirketi işçisi	Var
Ayfer	A	51	Erzurum	İlkokul	K, 18	Kalabalık aile	Yok	Var
Besna	A; 2015’te taşındı	58	Erzurum	İlkokul	G, 17	Ailenin iflas etmesi	Emekli	Var
Hatice	Y	58	Erzurum	İlkokul	K, 16	Eşi İzmir’e göç etmiş	Yok	Var
Nergis	A	49	Amasya	İlkokul	G, 16	Sosyal güvence, kalabalık aile	Emekli olacak, düzensiz ve SGK’lı çalışan tütün, incir fabrikası işçisi	Yok
Neşe	A	50	Antalya	İlkokul	G, 22	Sosyal güvence	Emekli	Var
Meral	A	43	Kırşehir	İlkokul	G, 25	Sosyal güvence	Yok	Yok
Gonca	A	57	Çorum	İlkokul	G, 18	Geçim sıkıntısı	Emekli olacak, düzensiz ve SGK’lı çalışan tütün, incir fabrikası işçisi	Var
Gülay	Y	65	Kahramanmaraş	Eğitim almamış	G, 15	Çocuklar için iş	Yok	Var
Derya	Y	57	Kırşehir	Ortaokul	G, 20	Geçim sıkıntısı	Yok	Var
Sultan	Y	50	Afyon	İlkokul	G, 19	Sosyal güvence	Yok	Yok
Neslihan	A	53	Amasya	İlkokul	G, 16	Geçim sıkıntısı	Emekli olacak, düzensiz ve SGK’lı çalışan tütün, incir fabrikası işçisi	Yok
Buket	A	51	Malatya	İlkokul	G, 22	Aileyle geçinememek	Düzensiz ve sigortasız çalışan gündelikçi	Yok

Büyümenin, biyolojik ve fizyolojik bir durum olmaktan çıkıp nişan yüzüğünün takıldığı an'a endekslendiğine tanık olduğumuz bu örnekler, çocukluktan yetişkinliğe geçişin ölçütünü evlilik üzerinden kurar. Evlenen kişi, yaşı kaç olursa olsun yetişkin kategorisine girer (Özbay, 2015, s. 34). Yetişkinlik, kadınların erken yaşta ağır yükler altına girmesine sebep olur. Birçoğu komşuları ya da akrabalarıyla görücü usulüyle evlendirilen kadınlar, genellikle kendi evlerinden fiziksel olarak çok uzaklaşmazlar. Ancak buna rağmen, artık *başka* alışkanlıklarla örülü, farklı bir yere adım atarlar. Buket'in, "Ne bileyim yabancı gibi hissettim. Alışamıyorsun. Biz tuzlu yiyorduk, onlar tuzsuz yiyordu. Biz çok pişiriyorduk, onlar az pişiriyordu yemeği" diyerek ifade ettiği yabancılığın izlerini, sıradan aktivitelerde, rutinlerde, gündelik edimlerde toplamak mümkündür. Bu dönem, kadınların "nereye sürsen oraya gi[ttiği]" (Gonca), kendilerini "orada bir hizmetçi" (Sultan) gibi hissettikleri bir süreçtir. Bir ya da iki odalı evlerde birkaç ailenin birlikte yaşadığı bu dönem, kimileri için sadece bir hafta sürerken kimilerinde altı yedi yılı bulur. Evlenmeden önce yaptıkları tarımsal işleri yapmaya burada da devam ederler. Erken evlilik, kısa süre sonra erken yaşta anneliği getirir: "Daha küçücük 22 yaşındasın. Ama işte kendimi 22 yaşında görmedim. İki çocuğumla kocaman kadın oldum diye, ben her şeyi yapmaya çalışıyordum" (Sultan). Kadınların bir kısmı köyden ayrılmadan bir ya da daha fazla çocuk doğurur. Böylece, ataerkil aile ortamında doğup büyümüş, sadece temel düzeyde eğitim almış, evleneceği kişiye ve ne zaman evleneceğine karar vermeden yapılan evliliklerden kısa süre sonra çocuk doğurmak durumunda kalan birinci kuşak kadınlar, çoğunlukla yirmili yaşların başında ve çocuklu olarak göç sürecine katılırlar.

Tablo 3: Birinci Kuşak Erkeklerin Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri

Adı	Mahalle (Aşağı Mahalle – A, Yukarı Mahalle – Y)	Yaşı	Doğum Yeri	Eğitim	Evlenme Şekli (Görücü Usulü – G; Kendi İsteğiyle – K), Yaşı	Neden, Nereden Göç?	Emeklilik/ SGK Durumu, Meslek	Tapu
Ahmet	Y	61	Mersin	İlkokul	K, 19	Sosyal güvence	Emekli, Bekçi	Var
Kadir	Y	65	Niğde	Ortaokul	G, 35	Sosyal güvence	Emekli, Memur	Var
İsmail	A	54	Erzurum	İlkokul	K, 22	Büyüklerin teşviki	Emekli, İşçi	Var
Osman	A	54	Amasya	İlkokul	G, 22	İşsizlik	Emekli, Kapıcı, Kargo görevlisi	Var
Sedat	A	67	Amasya	İlkokul	G, 25	İşsizlik	Emekli, İnşaat işçisi	Var
Bekir	Y	66	Kahramanmaraş	Ortaokul	G, 17	Sosyal güvence	Emekli, Memur	Var
Mustafa	A	55	Erzurum	İlkokul	K, 28	İflas	Emekli, Marangoz	Var
Mahmut	Y	67	Erzurum	İlkokul	G, 19	Sosyal güvence	Emekli, Bekçi	Var
Salih	Y	45	Tunceli	İlkokul	G, 30	Tarımın yetersizliği, çatışma ortamı	SGK'lı, kahvehane işletmecisi	Var
Doğan (Yukarı mahalle dernek başkanı)	Y	59	Bingöl	Ortaokul	*	Sosyal güvence	Emekli, işçi	Var
Abdullah (Aşağı mahalle muhtarı)	A	64	Erzurum	İlkokul	*	Sosyal güvence	Emekli, işçi	Var
Tacim (Yukarı mahalle muhtarı)	Y	61	Kahramanmaraş	Lise	*	Sosyal güvence	Emekli, bankacı	Var

* Dernek başkanı ve muhtarlarla yapılan derinlemesine görüşmeler, genellikle mahalle ve kentsel dönüşüm sürecine yöneliktir.

Kadınlar kadar dezavantajlı olmamakla birlikte birinci kuşak erkeklerde de küçük yaşlarda evlendirilme ve evlilik sürecinde söz sahibi olamamaya dair örnekler hayli fazladır. 17 yaşında evlenen Bekir, “Evlilik kararını siz mi aldınız?” sorusunu, “Biz nerede alacağız ya? Bizde öyle bir evlenme yoktu. *Evlendirilme* vardı. Öyle bir şans mı var?” diyerek yanıtlar. Evlenmenin realitedeki karşılığının “evlendirilme” olduğunu hatırlatır. Bu örnekler, evlilik sürecinde çoğunlukla cinsiyeti ikincil plana atan yaş hiyerarşisinin daha güçlü olduğunu ve sürecin yönetiminde aile büyüklerinin baskın rolünü gösterir. Aile eşrafının tanışları, tanışlarına verdikleri sözler bu aşamada büyük oranda belirleyicidir: “Hanımın dedesiyle benim babam asker arkadaş[ı]ymış. Tanışmadan dolayı; nasipte de varmış o şekilde oldu” (Osman). Bugünden o döneme bakınca “nasip” ya da “kader” olarak karşılık bulan bu süreç, erkeklerin hayat anlatılarında çok büyük bir yer etmez. Benzer şekilde çocukluğa dair anlatıları da es geçme eğilimi içindedirler. Erkeklerin göç sürecine kadar anlattıkları, detay içermeyen birkaç cümleyle atlanan yaşanmışlıklar niteliğindedir. Erkeklerin anlatılarında *bugüne* önem verişleri, an’da konumlanışları ve bugün neler olduğunu sayılar ve tarihler eşliğinde anlatmaya yönelik eğilimleri, zaman ve mekânı değerlendirme, hatırlama ve anlatma biçimlerini kadınlardan büyük oranda ayırır. Hayatlarının geçmiş dönemlerini anlatırken kısa cümleler kuran, bir sonraki adıma dair bilgi edinebilmek için beni yeni sorular sormak durumunda bırakan, akıcı bir anlatı tuttur(a)mayan birinci kuşak erkeklerin bu tutumunda, büyük güçlükler yaşadıkları dönemlerden bahsetmekten hoşlanmamaları ağır basar: “Neyse kızım o tip şeyler fazla sorma içim burkulmaya başlıyor. Çok sıkıntılar çektiğimiz zamanlar” (Abdullah). Yanı sıra kadınlara göre daha çok dâhil oldukları mahalle kamusalığında bölgenin bugününe dair tartışmaların (kentsel dönüşüm süreci) hâkim olması, erkek anlatılarının zamansal merkezini de mevcut an’a kaydırır. Birinci kuşak kadın ve erkeklerin anlatılarını dinlerken yanımızda her zaman (annem, amcam, diğer komşular, kahvehane sakinleri gibi) birilerinin olması da diğer dinleyicileri hesaba katarak hayat hikâyelerini *yeniden yazıyor olma* olasılığını güçlendirir. Erkekler, bir araya gelinen mekânın kamusal niteliği arttıkça *bugünden konuşma* eğilimlerini artırıp kendileri için *asıl meseleye* gelmeye çalışırken kadınlar geçmişe dair detaylı bir hikâye paylaşır.

Köyde yapılan tarımsal ve hayvansal üretimin, artan nüfusa yetmemeye başlaması, kalabalık ailede bireyler arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve en önemlisi de sosyal güvenceye sahip olma talebi, bir süre sonra göçe sebebiyet verir. Özellikle 1980'ler sonrası yaşanan hızlı sosyal değişim, kırdaki aile yapısının da farklılaşmasına sebep olur. Büyük çoğunluğun kentlerde yaşamaya karar vermesi, ailelerin üretim birimi olma işlevini terk ederek tüketim birimine dönüşmesini beraberinde getirir (Özbay, 2015, s. 17). Bu süreçte kente göç kararını veren erkeklerdir. Kadın ve erkek arasındaki statü farklılaşması, karar verme süreçlerinde kendini gösterir (Kağıtçıbaşı, 1991, s. 49) ve kadınlar, eşlerini takip etmek durumunda kalırlar: “Geçimin nerede, herifin nerede sen oradasın. Öyle değil mi? Dağ başına da gitse peşine gideceksin. Nereye gidecekse gideceksin” (Meral). İçinde bulunduğu edilgen pozisyon dolayısıyla mecburi takibe sürüklenen kadınlar, hayatlarının bu evresinde de yaşayacağı göçün ve yerleşecekleri kentin kararını verme aşamasına dahil olamazlar. Bu durumda, kadınların hemen hiçbirinin göç edene dek yaşadıkları köyden dışarı çıkmamış olmalarının etkisi yüksektir. Erkekler, özellikle askerlik sürecinde köyden çıkarak büyük kentleri ve farklı yaşam biçimlerini görür. Kendilerinden daha önce kente göç eden akrabalarını ziyaret ederek de kentin, kendileri için uygun bir ortam olup olmadığını test ederler. Bu sebeple, özellikle kadınlar için bilinmeyenlerle yüklü kente göçün ve bu kentin neresi olacağının belirleyicisi, kocaları olur. Erkekler, kente öncelikle tek başlarına gelerek bir süreliğine akrabalarının yanında ikamet eder. Bu süre içerisinde iş arayıp bulur ve ardından eşlerini ve varsa çocuklarını getirirler. Yerleştikleri/atandıkları işler/memuriyetler de göç edilen kentin seçiminde belirleyici olur.

Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın 1982 yılında yürüttüğü bir araştırmada, “eşine yakın olmak” kadınlar tarafından bütün değerler içerisinde en fazla önemsenen (yüzde 63) değer olurken aynısını erkekler için söylemek mümkün değildir (yüzde 19) (Kağıtçıbaşı, 1991). Kadınların eşlerine yakın olması, sadece kendilerinin değil, etraflarındakilerin de önemsendiği durumlar arasındadır. Bazı örnekler, eş takibinin sağlayıcısının kadının kendi ailesinden bir başka erkek olduğunu gösterir: “Babam da ‘Kızım üç çocuğun var. Beyin neredeyse sen de oradasın. Biri laf atar, cahilsin’ demek istedi. ‘Doğru eşinin yanına götürüyüm’, dedi. Getirdi, babam” (Gonca). Alınan göç kararı, bazı evlerde köydeki işleri bırakıp gittikleri ve işgücünden kayba sebep oldukları için olumsuz karşılanır: “Kaynanam dedi ki, ‘Gelirsen eve koymayacağım’, dedi. Onu, köyü bıraktım

buraya geldim ya. ‘Sen’, dedi ‘dönüp geleceksin, seni eve koymayacağım, almayacağım’ dedi. Ben de ‘gelmeyeceğim ki’, dedim” (Buket). Ferhunde Özbay’ın, “emeğin aileden özgürleşmesi” olarak tanımladığı bu durum, “aile işçisi” sıfatıyla çalışan fertlerin emeklerini satmak üzere kente yöneldikleri dönemde gerçekleşir (2015, s. 35). Kadınların bir kısmı için bu durum, “köyün işinden kaç[maya]” (Neşe) karşılık gelirken bir kısmı herhangi bir üretim yapmadığı kent mekânında kendini âtıl hisseder ve köye özlem duyar: “İlkten çok zor oldu. Hep köy aklımdaydı benim. Hiç burayı istemiyordum. Çok ağlıyordum. ... Boşta gibi hissettim [kendimi]. Alışmışım köye. [Burada] Oturuyoruz, çalışmak yok, bir şey yok” (Nergis). Çocukluklarından bu yana içinde oldukları tarım ve hayvancılıktan uzaklaşan kadınlar, kurallarını bilmedikleri çok geniş bir düzlemde hareket etmeye, var olmaya çalışırlar. O yaşlarına dek bildikleri her şey kent mekânında anlamını yitirir. Aile dışındaki işletmelere yönelen erkek emeğine karşılık, kadın emeği ev içinde kalır (Özbay, 2015, s. 51). Kadınlar, genellikle mahalle ortamında karşılaştıkları yeni davranış örüntülerine ve ilişki biçimlerine adapte olmaya çalışırken erkekler çoğunlukla çalışma ortamlarında bu süreci tecrübe ederek kentte tutunabilmenin yollarını arar. Doğrudan Limontepe ya da diğer gecekondu bölgelerine yerleşenler için mahalle düzleminde bir kent mekânı karşılaşması yaşadıklarını söylemek mümkün olmasa da kadınların kırsal alanda yürüttükleri faaliyetlerden büyük oranda uzaklaştıkları, tarımsal üretimden ise (Limontepe özelinde) bütünüyle koptuklarını belirtmek mümkündür.⁵³

Göç edene dek yaşadıkları köylerde tarımla ilgilenen, rençperlik yapan, hayvancılıktan anlayan erkekler de göçle birlikte bildiklerinin önemini yitirdiği bir sürece kapı aralar. İzmir’e geldikten sonra inşaatlarda ve fabrikalarda vasıfsız işçi ya da apartmanlarda kapıcı olarak çalışmaya başlarlar. Yaşadıkları köyde babaları fırıncılık, marangozluk gibi işlerle uğraşanlar ve bu mesleği edinenler, kentte de aynı işi sürdürebildiğinden, diğerlerine göre yaptığı işle ilgili daha az yabancılık çeker. İçlerinde resmî kurumlarda

⁵³ Kente göç ve bir gecekondu bölgesine yerleşmek, her örnekte tarım yapmanın imkânsız olduğu anlamına gelmez. Antalya’da bir gecekondu mahallesinin 1980 sonrası dönüşümüne odaklanan bir araştırma, bölgenin sulak ve toprağının verimli olması dolayısıyla, göçüp mahalleye yerleşen sakinlerin tarım yapmasını mümkün kılar. Mahalleli hem kendi tükettiği gıdayı yetiştirir hem de fazlasını satarak bir kazanç elde eder (Esengil ve Kahvecioğlu, 2016, s. 219).

memur statüsünde çalışmaya başlayan ve çalışma koşulları ve ekonomik durum açısından, kent hayatına görece daha avantajlı bir pozisyondan katılanlar da vardır.

Kentin işleyişine, daha önce göç eden tanıdıkları aracılığıyla uyum sağlamaya çalışan mahalle sakinlerinin, göç kararını yürürlüğe koyabilmelerinde de çok büyük oranda kökene dayalı ilişkiler belirleyici olur. Göç eden gruplar için “kamusal örgütlenmenin öneminin olmadığı kentsel ortamda” bu ilişkiler göç adımını atabilmeye imkân sağlar (Erder, 2015, s. 23): “Dayıları vardı. Ondan önce beyim zaten burada çalışıyormuş” (Derya), “Görümcem vardı. Onda iki üç ay kaldı. ... Eniştenin de bir tanıdığı varmış Pepsi’de” (Sultan). Akrabalar, göç eden yeni gruplara iş bulmanın dışında, gündelik işleyişe dair tecrübelerin de aktarıcısıdır: “Kendi köylün olduğu için senin dilinden anlıyor. ... Her şeyde kolaylık oluyor yani. Sorabileceğin birisi” diyen Neşe’ye göre kültürel yakınlık, ortak bir dil tutturabilmeyi mümkün kılar. Tüm görüşmeciler İzmir’e bir tanıdıkları vesilesiyle gelirken erkekler, ilk işlerini genellikle tanıdıklar aracılığıyla bulur.

Göç, sosyal güvenceli bir işte çalışmaya, ekonomik sıkıntılardan (“Bir şey yoktu. Yani ayakkabı bulamıyordun, kalem bulamıyordun. Terlikler vardı. Onları kesip silgi yapıyorduk” – Ayfer) ve doğdukları andan itibaren köy koşullarında emek-yoğun bir hayattan kurtulmaya dair umut barındırdığı kadar, özellikle kadınlar için, kendileriyle birlikte yaşayıp üzerlerinde baskı kuran geniş aile fertlerinden (kayınvalideleri, yengeleri gibi) uzak, başka bir yaşamın imkânlarına dair umudu da taşır: “Babam yatalaktı o zaman. Yengem sinirlendi, ‘Yav’ dedi [babama] ‘sen yatıyorsun, ediyorsun’ dedi. ‘Hastayım, diyorsun. Bize iş buyuruyorsun’ dedi. Hani, dedim [evlenmek için] her geleni [geri] çeviriyorum ben, dedim. Yarın öksüz kalsam, bu kadın bize ekmek vermez!” (Sadegül).⁵⁴ Birçoğu bir kilim, bir kat yatakla geldikleri kentte her şeylerini sıfırdan var ederken en azından kendi başlarına olacaklarına dair motivasyonla hareket eder. Kalabalık bir ailede yaşamaktan, başkalarının üzerlerine iş buyurmasından azade, kararlarını kendilerinin alacakları ve imkânları dahilinde hayat sürecekleri bir dönemi başlatır, göç.

⁵⁴ Evleneceği kişi Limontepe’de kardeşleriyle birlikte yaşıyordu. Evlenip İzmir’e gittiğinde kendilerine bir ev yapıp yerleşeceklerini biliyordu, Sadegül.

Birinci nesil erkekler için ise göçün neredeyse istisnasız gerekçesi, ürettikleri tarım mahsulüne uygun bir alıcı bulamamalarıyla bir süre sonra yükselişe geçen işsizlik ve sosyal güvenceye duydukları gereksinimdir. Değerinde satamadıkları ürünleri artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamayınca hem ortak eve düşen yükü hafifletmek hem de formel istihdam koşullarına dahil olabilmek için kentin yolunu tutarlar: “Ben köyde hayatımızı idame ettiremeyeceğimizi düşünerekten işte sosyal güvence olmadığından dolayı şehir seçenek yapmam lazım, İzmir’i seçenek yaptım” (Abdullah). Bu sebeple, İzmir’de bir gün olsun sigortasız çalışmamaya dikkat ederler: “Bana 100 lira maaş veriyorsan 90 lira ver ama benim sigortamı bir gün eksik yatırma diyerekten böyle bir diyalog içerisine girdik, işverenle” (Osman). Sadece bir görüşmeci tarafından dile getirilmekle birlikte, büyük kente göç, çocukların iyi bir eğitim alabilmelerine dair beklentiye de içerir. Kahramanmaraş’tan önce Osmaniye’ye, ancak orası da küçük bir yerleşim yeri olduğu için ardından İzmir’e taşınan Bekir, beş çocuğunun da okuması gerektiğini ve İzmir’in onlar için daha avantajlı olduğunu düşünerek buraya taşınır: “Özellikle kız çocuklarımın okumasını çok istiyordum. Okudular da. Ondan dolayı pişman değilim.” Bölgenin İzmir gibi büyük bir kentte olması, kısıtlı imkânlarla da olsa eğitim kurumlarına fiziksel olarak erişilebilir bir konumda bulunması, göç bölgesinin seçiminde belirleyici olur.

Seçimlerini yapıp İzmir’e, İzmir’de de Limontepe’ye gelen birinci kuşak sakinlerin birçoğunun ilk izlenimleri olumsuzdur. Özellikle kadınlar, bu karşılaşmayı teferruatlarıyla anlatır ve bu anlatımlar bölgenin belli zaman dilimlerindeki yapısına ilişkin önemli bilgiler içerir. Kadınların Limontepe’yi değerlendirmeleri ve bölgeye dair hatıraları, sadece fiziksel düzlem üzerinden temellenmez; burayı, hemen öncesinde konakladıkları ev(ler) ve mekânı paylaştıkları insanlarla birlikte düşünerek kapsamlı biçimde değerlendirirler. Bu sebeple Limontepe’ye yerleşmek, altyapı sorunlarıyla, maddi imkânsızlıklarla iç içe bir ortamda hayat kurmanın yanında sadece kendi aile üyelerini barındıran bir eve/ yaşam alanına kavuşmanın da aracısı olur. Örneğin, askere giden eşinin ailesiyle İzmir’in bir başka semtinde bir buçuk yıl yaşayan Hatice, “Çok kalabalık[tı]. Ve geçinemiyorduk zaten. Görümceler vardı. Buraya gelince de bayıldım. Manzara çok süper ve güzeldi. Orman çoktu. Doğası çok güzeldi. Ve bahar. Nisan ayı. Her taraf çok güzeldi” diyerek 1978 yılında ilk defa gördüğü Limontepe’yi anlatır. Bu anlatım, görüşmeler kapsamında erişebildiğimiz en eski tarihli bölge tasvirleri

arasında yer alır. Hatice'nin geldiği dönemde, yukarı mahallede tek tük evler vardır. Aşağı mahalle, bir iki evin belirmesiyle yavaş yavaş ortaya çıkarken, başlarda "... dereydi zaten. Su almaya gidiyorduk biz hep. Gidiyorduk su alıp geliyorduk. Kaynak suyu vardı" (Hatice, 1970'lerin sonu) diyerek tarif edilen bir yerdir. Öncesinde İzmir'in temel altyapı hizmetlerine sahip bir mahallesinde kirada oturan Sultan'ın eşi için (1980'lerin sonu) Limontepe, "tilkinin bakır sıçtığı yer"dir. İzmir'e gelmeden önce Kırşehir'de bir apartmanda otururken yukarı mahalleye gelen Derya'nın, "Ay burada nasıl oturuyorlar" (1988 yılı) diye isyan ettiği, Neslihan'ın "Çöplük gibi bir yerd" (1987 yılı) nidasıyla hatırladığı, Besra'nın, "Yani keçi gezmezdi. Yol yok, iz yok, elektrik yok, su yok. Hiçbir şey yok" (1984 yılı) diyerek anlattığı bir bölgedir. Çok büyük bir kısmı daha önce yaşadığı köyden hiç çıkmayan kadınlar için kente gitme düşüncesi, iyi koşullar, apartman hayatı, kolay ulaşım üzerinden somutlanırken beklentilerle karşılaşılan ortam arasındaki farkın açılması da Limontepe'yi başlarda beğenilmeyen bir yer yapar: "Ben burada sanıyorum apartmana geleceğim. Gele gele geldik bir kötü yer" (Neşe), "Ben istemiyorum, dedim. Yokuştan... Beni hamileydim ya. [Kocam] şu yokuştan tuttu elimden, kucağında Ayça, sürüdü tuttu yukarı. Gelirsin gelmezsin. Baktık kirayı veremiyoruz, geldim" (Buket), "...dedim ki şehre gidiyorum, çok güzel yere gidiyorum, zannettim. Ama memleketi aradım. Hiç tenekeyle ocak yakmamıştım. Burada tenekeyle ocak yaktım. Hiç ummadığım şeylerle karşılaştım" (Gonca). Tasvir edilen tüm bu olumsuzluklar altında Limontepe'ye ayak basılır ve her şeye rağmen, kentte bir mahallenin sakini olmaya yönelik ilk adım olarak hızla ev inşa edilmeye başlanır.

3.2. GÖÇMENDEN SAKİNE: TAVANI OLMAYAN EVLERDEN İNŞASI TAMAMLANAN ÜÇÜNCÜ KATLARA

Limontepe, olumsuz koşullarına rağmen, mahalle sakinlerinin bir ev kurabilme umutlarına karşılık gelir. Köyde birlikte yaşadıkları diğer aile üyelerinden uzakta, içerisinde kendilerinin söz sahibi olduğu, kira ödemedikleri evlerini inşa etmek, sınırlı imkânlarla geçinen failleri önemli ölçüde rahatlatır. Başlarda iki odanın üstünü kapatarak derme çatma yaptıkları evlerin altyapısını zamanla iyileştirir, fiziksel

koşullarını düzeltir ve bir kısmı seçimlere yakın tarihlerde çıkarılan imar aflarından yararlanarak zaman içerisinde evlerini *gecekondu apartmana* dönüştürürler. Başını sokacak bir çatıya duyulan ihtiyaç yıllar içerisinde çocukların evlenmesi ya da kira getirisine sahip olmak için evin üzerine ayrı bir daire yapma arzusuna/talebine evrilir. Faillerin, göçmenden mahalle sakinine dönüşmeleri sırasında mahalleli ve devletle kurdukları ilişkiler üzerinde durduğum bu kısımda, 1970'lerin ikinci yarısından 2010'lu yılların başına dek uzanan *yerleşme* dönemini inceliyorum. Göçmenlerin mekâna fiziksel ve zihinsel olarak yerleşimi, mekân aidiyeti geliştirme pratikleri ve kentleşme politikalarının bıraktığı boşluklardan yükselen sınıfsal hareketlilik talebinin mekândaki tezahürüne odaklanıyorum.

Kente göç ettiklerinde yeterli maddi imkâna sahip olmadıkları için sağlıklı, altyapısı yeterli binalarda konaklayamayan göçmenler, 1970'lerde en üst düzeye erişen gecekondulaşmanın bir parçası haline gelir. Kent yoksullarının yerleşme biçimi olarak beliren gecekondu, devlet mülkiyetinde ya da artık var olmayan/haklarını aramayan vakıflara ait, yerleşimin kanunca yasaklandığı araziler üzerine kurulur (Adaman ve Keyder, 2006, s. 19). İlk defa 1966 yılında çıkarılan 775 numaralı Gecekondu Kanunu'nda (30 Temmuz 1966) "imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar" olarak tanımlanır. İlhan Tekeli (2009, s. 26), gecekonduyunun sınıfsal boyutunu hatırlatır ve gecekonduyu, "toplumun koyduğu normlar ya da standartlar içinde konut sorununu (ev sahibi ve/veya kiracı olarak) gelirlerinin durumu dolayısıyla çözemeyenlerin emrivakilerle çözüm yolu bulması" olarak ele alır. TMMOB Şehir Plancıları Odası'na (29 Mart 2001) göre gecekondu, ucuz işgücü olarak yararlanan yoksul halk kesimlerinin, yerleşme ve barınma gereksinimlerinin karşılanmasında herhangi bir destek alamaması, devletin anayasal görevini yerine getirmemesi dolayısıyla kent çevresinde kendi konut sorununu çözmeye çalışan insanların "içine sığındıkları konutlar"dır. Tüm bu tartışmalardan uzak olan göçmenler için ise, sıralanan tanımların ötesinde, hayali kurulan eve sınırlı imkânlarla erişebilmenin yoludur.

Fotoğraf 15 ve 16: 1990'lı yılların ortalarında bir bayram sabahı. Bu iki fotoğraftan soldaki mahallenin altyapı olanaklarından yoksunluğunu (kanalizasyon boruları, düzgün bir yolun eksikliği vb.) ve inşa sürecinin devam ettiğini (bir kenarda yığılı tuğlalar) net biçimde gösterir. Sağdaki ise inşa ettikleri tek odalı evde kendisi, iki kızı, uzun süre yanlarında kalan iki kayınbiraderi ve fotoğrafı çeken eşiyle birlikte yaşayan Buket'in evinin fiziksel sınırlarına işaret eder. Evin sıvası inşa edilmişin üstünden en az üç yıl geçtiği halde yapı(a)mamıştır. Bu oda şimdi kömürlük olarak kullanılır. Buket'in, üç oda bir salonu ve genişçe mutfağı bulunan evi, odunluğun biraz ilerisine 2000'li yılların başından bu yana peyder pey inşa edilir (Kaynak: Buket'in aile albümü).

Göçmenlerin Limontepe'ye geldikleri yıllar (yoğun olarak 1970'lerin ikinci yarısıyla 1980'lerin ikinci yarısı arasındaki dönem), Türkiye'de kırdan kente göçün 1950'li yıllarda başladığı göz önünde bulundurulduğundan bir hayli geç bir dönemdir. Buna rağmen, Limontepe, bir kısım göçmeni bir süreliğine kiracı etse de sonunda ev sahibi olabilmelerini mümkün kılar. Kendi evini yapabilme ve orada yaşayabilme isteği, başlarda mütevazı tasvirlerle dillendirilir: "Orada [mahallenin başka bir noktasında] kiradayken, dedik, keşke kendimizin bir kulübesi olsa" (Neşe), "Dedim ki, 'Allah'ım ya rabbim, bana da bir oda ver, odanın içinde tuvaletim olsa yeter', dedim. Çok şükür. Verici Cenab-ı Allah. Verdi. Odayı da verdi, damı da verdi, taşı da verdi" (Gonca), "Hatırlıyorum, yani bir şey bulmuş gibi. En güzel hayalin evin. Kiraya gitmiyorsun, kendi evin oluyor. Lüks bir hayat değil de işte muhtaç değildik kimseye şükür halimize"

(Gülay). Kendine ait eve yerleşme, “başkalarına muhtaç olmadan” ailenin imkânlarıyla bir arada olabilmenin ve sınırlı olanaklarla da olsa geçinebilmenin ilk ve en önemli adımıdır. Bir ev inşa edip içerisine yerleşebilmek, kentte kalıcı olacaklarına dair umudu da güçlendirir. Bu sebeple, sadece dört duvarı inşa etmenin dahi simgesel anlamı vardır. Kira ödemedikleri, kendilerini bir süreliğine güvenceye alabildikleri hanenin fiziksel sınırları belirginleştikçe kente yerleşmeye bir adım daha yaklaşılır.

İnşa ettikleri dönemde, *gecekondu* kavramını dahi bilmediklerini belirten görüşmeciler, meselenin ayırdına daha sonra varır: “Şimdi anlıyoruz devletin olduğunu” (Sultan). Kentteki alt sınıflara ait ailelerin, konut ihtiyacını giderebilmek ya da yaşamlarını güvence altına almak amacıyla (Wedel, 2013, s. 15), satılık veya tapusuz durumdaki arazinin sahiplenilmesi yoluyla inşa edilen konut sunum biçimi (Davis, 2010, s. 55) olan gecekondu, kentleşen büyük kitlelere, mevcut kentleşme kurallarına uygun olarak konut sağlayacak kaynağın yetersiz olduğu koşullarda yükselişe geçen inşasıyla (Tekeli, 2011, s. 60), formel konut üretiminden farklı biçimde en başta gerçekleştirilen bir anlaşma ve ödeme usulüne sahip değildir. Bireysel olarak boş bir araziye ev kurulması ya da önceden etrafi çevrilen alanların kişilere ödenen belli bir ücret karşılığında el değiştirmesi usulüne dayanır. Bu süreçte, özellikle dönemin muhtarları, devlet arazisini köyden henüz gelenlere satarak önemli kazanç elde eder ve sistemde bulunan boşluğu kendi kârına çevirebilmeyi başarırlar: “[Buranın arazisini] Muhtar bulmuş. ... [Eşim] De[miş] ki ‘Ben kira veremiyorum. Bir yer olursa, böyle gecekondu olsa yapacağım’. Muhtar demiş ‘Gel bir yer var ben sana göstereyim’. ... Muhtara bir bilezikle bir büyük altın verdik” (Buket). Mahalleye görece daha önce yerleşenler de bazı arazileri çevreler ve sonradan gelenlere satar.

İçerisine inşa edileceği bölgenin sorunlarını, ikamet eden diğerlerinin de katılımıyla çözmeye çalışan, eviyle birlikte mahallenin de daha yaşanılır olması için merkezî ve yerel yönetimle yıllar süren pazarlık ve anlaşmalar yürüten gecekondu sakini, burada yaşamaya devam ettikçe bitmeyecek bir emek sürecine dahil olur. Bu aşamada, sınırları belli bir düzlemde, fırsat buldukça hareket ederler. İlk yerleşim aşamasında çok büyük bir ödeme yapılmasını gerektirmediği için tercih edilen gecekondunun aslında “bedeli peşin ödenmiştir” (Davis, 2010). İlk adımda, evin inşa edileceği araziye bulmak için ilgili otoritelere verilen rüşvetten, oy karşılığı mevcut konumunu sürdürme pratiklerine

dek süreğen bir “kira bedeli” ödenir. Arazi bulunup da inşaat sürerken ya da ilerleyen yıllarda evlerin üzerine kat çıkarken, kentleşme politikalarında bırakılan açıktan farklı farklı kişiler nemalanmaya devam eder. Bu kişiler belediye görevlisi gibi resmi bir pozisyonda bulunabildiği gibi, inşa sürecinin her aşamasında büyük bir korku taşıyan mahalle sakinlerinin bu endişelerinden çıkar elde etmeye çalışanlar da olabilir. Bir politika geliştirmek yerine yıkım tehdidini her daim gündemde tutmak, dolandırıcılık vakalarını ve rüşveti meşrulaştırırken korkulardan beslenen bir grubun ortaya çıkmasına sebep olur:

Her gün çekingenlik vardı. Bir de ceza yedik. 500 lira ceza ödedik. Zabıta geldi. Bir de o gün Zafer Bayramı’yımış. Dolandırıcı mı artık zabıta mı... 30 Ağustos Zafer Bayramı günü inşaat yapıyoruz. ‘Yasak değil mi’ dediler, ‘niye yapıyorsunuz?’. Biz dedik beş kişiyiz. 500-600 lira para getireceğiz sana. Gittik amcamdan bulduk getirdik. ... Muhtar, ‘Onlar sizi dolandırmış’, dedi. Biz zabıta biliyoruz. Zabıta kıyafeti vardı üzerinde. ‘30 Ağustos’ta’, dedi, ‘zabıta gelemez’. Biz bilmiyoruz ki çalışan adamlar mı gelmiş. Korkuyoruz zaten biz. Geliyor zabıta elin ayağın titriyor, ne yapacağımızı bilemedik. Bir de cahillik oluyor (Neşe).

Bölge sakinleriyle yerel yönetimler arasında sürdürülen bu ilişkilerde, politik ve hukuki düzlemdeki boşluklar çoğunlukla bireysel inisiyatiflerle doldurulmaya çalışılır, yurttaş-devlet karşılaşmalarının kuralları belirgin bir düzlemde seyretmez ve deneme – yanılma usulü atılan adımlarda şans ve cesaretin payı büyüktür. Şans ve cesaret, yan yana konumlanan iki binanın fiziksel olarak gelişmişlik durumunu da belirleyebilen önemli etmenlerdendir. Bu ilişkiye kimi zaman zabıtaların inşaat ustalarıyla yaptıkları işbirliği de dahil olur. 60 metrekarelik evi yedi kişilik aileye yetmemeye başlayınca üzerine kat çıkma kararı alan Bekir, inşaat sürerken ustanın uyarısıyla o gün gelecek zabıtaya ne kadar rüşvet vereceğini öğrenir. Hayatında ilk defa bu tür bir ilişki içine girer:

Böyle zabıtayla yürüyoruz. Konuşuyoruz işte. Ya cesaret edip de parayı çıkarıp vermeyi cesaret edemiyorum. Ayrı bir şey yani. Yapmamışım. Tam pazaryerine çıkacağız böyle. “Ula,” dedi “ne biçim bekçisin ya, ver şu 20 milyonu git haydi”. Adam dedi (Anlatırken gülüyor). Hemen çıkardım verdim ama titriyorum inan ki (Bekir).⁵⁵

⁵⁵ Milliyet gazetesinin 1994’te yaptığı ‘Zabıta rüşvet alıyor’ başlıklı haberde, dönemin büyükşehir belediye başkanı Burhan Özfatura, İzmir’de bazı zabıtaların, yıkımı önlemek için gecekonduların sakinlerinden rüşvet aldıklarını tespit ettiklerini belirtir (Milliyet, 16 Ekim 1994).

İkinci kat tamamlanmak üzereyken ustanın, kendi ustalık ücretini almayacağını beyan ederek yaptığı teşvik ve rüşveti ödemenin verdiği cesaretle üçüncü katın inşasına girişirler. Usta günün birinde yine zabitanın geleceğini ve yapacağı ödemenin miktarını söyler. Bu sefer Bekir aynı gün gelen zabitanın cebine doğrudan parayı koyar ve zabitanın “Maşallah, alışmışsın” cümlesini duyar. Bugün gülerek anlattığı bu anı, aslında Bekir için o dönem içerisinde düştüğü belirsizlikte kendisine de yanlış gelen yöntemlerle devam etme denemeleridir: “... benim yani felsefeme ters bir şey yani. Ya uygunsuz bir şeyse yapma kardeşim! Uygunsuzsa? E ben vereyim yap, bana ters gelir yani. Ama o zaman başka bir çaren de yok. Beş tane çocuğun var iki göz odada.”⁵⁶

2000'lere yaklaşırken, hukuki düzenlemelerde devam eden boşluk, işlerini olabildiğince yasal yollarla çözmeye çalışanlara da yeni bir öneri getiremez. 1998 yılında evinin üstüne kat çıkmak için belediyeden izin almaya giden Ahmet, imar çalışmalarının devam ettiğini öğrenir. Bu esnada Ahmet'in bölgeye yerleşiminin üstünden 20 yıl geçmiştir: “... benim şimdi eve ihtiyacım var. Yasal olarak yapmak istiyorum, ne yapmam lazım şimdi? ‘Ya’, dedi, ‘git herkes ne yapıyorsa sen de onu yap. Başka yapacak bir şey yok’, dedi”. Ahmet ikinci katın inşasını tamamladıktan bir süre sonra ikinci kat çıkmak isteyenler için geçici ruhsat verilmeye başlanır. İnşasını halihazırda tamamlayanlar için buna da gerek yoktur. Yasal düzenlemeler, pratiklerin gerisinden gelir. Yasaya göre inşadan ziyade inşaya göre yasal düzlem yaratılmaya çalışılır. Çoğaltmanın mümkün olduğu bu örnekler, işlerin kurumlarla değil, bireylerle kotarıldığını, muğlaklığın, gündelik hayatın her alanına sirayet ettiğini gösterir. Meselelerin bu yolla çözümünü doğallaştıran bir işleyişin hâkim olması bunun dışında kalmayı seçenleri de kendi yöntemleriyle cezalandırır: “... zabitalara rüşvet vermeyenler ceza olarak karşılığını aldı. Elektrik alamadılar, su alamadılar. O şekilde karşılığını gördüler” (Koray).

Kent merkezinden ve temel belediyeçilik hizmetlerinden uzakta sürdürülen ve dönemsel olarak geçireceği süreçlere dair herhangi bir netliğin bulunmadığı gecekonduların hayatının

⁵⁶ Bu aktarım, inşaatla dair yasaklar sürerken kontrollerde yaşanan gevşeklikleri örneklemenin yanı sıra gecekonduların sakininin ihtiyaçtan temellenen ev genişletme/kat çıkma talebinin şartlar uygun kılındığında gecekondusunu (üçüncü katı da çıkararak) apartmanlaştırdığını gösterir. Sahiplenme kültürü aracılığıyla mekânda kalıcılık için geliştirilen stratejileri, 5. Bölüm'de detaylarıyla değerlendiriyorum.

cazip yanı ise, bu bölgelerin “ileride geliştirilme ve ıslah edilme imkânına sahip olmasıdır, ki bu özelliği maliyetin aşama aşama yayılmasına neden olur” (Berner’den aktaran: Davis, 2010, s. 55-56). Evlerin kısımlar halinde inşa edilmesi, kapı-pencerelerinin dahi zamanla takılması, aile büyüdükçe yeni eklentiler yapabilmeye uygun olması gibi özellikleri, konuta, şartlara göre müdahale edebilme ve maliyeti zamana yayabilme olanağı tanır: “Altı ay kapısız penceresiz yattım” (Abdullah), “Önce duvarlarını ördük, sonra çatısını çattık. Bir naylon çektik pencerelerine. Duvarları sıvanınca iki sene öyle oturduk. Tavansız oturduk. Yaz gitsin anasını satayım. ...Çatı çatılınca sanki cennette buldum kendimi. ... Öyle özgür hissettim ki! Ağlanacak şeyler” (Gonca). Hanenin sınırları belirginleştikçe ve yapı bütüncül bir hal aldıkça *göçmenlerde* mekâna yerleşme duygusu “özgürlük” üzerinden ifade edilir. Kırsal alandan geldikleri kentte, inşa ettikleri evlerinin bir parçasını daha oturttukça durumlarına dair belirsizlikler de yavaş yavaş dağılır. Özgürlük, beklenmedik biçimde, mekânda yerleşik olunabileceğine dair umutla belirir. Anlatılarda karşımıza çıkan bir başka benzetme “saray”dır: “Tamamen derme çatma, briketten bir oda bir salon bir ev yaptık. O ev de bize saray gibi geliyordu o zaman. Çünkü o yaşa kadar hiç kendi evimizde oturmamıştık, hep kirada oturmuştuk” (Ahmet). Sıfır noktasından inşa edilen bir iki göz oda, kendi mülkünü ve özel alanını yaratabilmeye imkân sağlar. Bu sebeple, “Şimdi dar geliyor ama o zaman genişti” (Mustafa) dedikleri evlerin içerisine girebilmek, kendine göre bir düzen tutturabilmelerinin, imkânları doğrultusunda daha rahat hareket edebilmelerinin aracısı olur: “Şimdi herkes ayağını yorganına göre uzattı ya ben de şimdi evi aldıktan sonra böyle büzülmedim, yani ayağımı serbest şey yaptım” (Sedat). Kendi evine geçene dek yaşadığı süreci bedenine yaptığı vurguyla dile getiren Sedat, eve yerleştikten sonraki hislerini, üzerine aldığı yorganın uzaması ve bu yorganın içerisinde bedeninin kasılıp büzülme yerine serbestçe hareket edebilmesi üzerinden anlatır.

Birkaç günden birkaç aya uzanan kısa zaman dilimlerinde inşa edilen evler, aile fertlerinin inşasında rol aldığı, akrabaların da yardıma çağrıldığı bir sürecin ürünüdür: “Bir elimde buz, bir elimde sen, bir elimde yiyecek vardı. Pazar günü temel yapmaya geliyorlardı ... Cafer abi, İsmet, Bayram abi, Ahmet abi geldi. Hacı dede... Kumu ben taşıyorum. Yol yoktu” (Güllü, 55). İlhan Tekeli’nin Türkiye’deki konut sunum biçimlerini sınıflarken “bireysel gecekondü üretimi” olarak adlandırdığı bu konut

biçiminde usta emeğinin yeri başlarda düşükken, zaman içinde gecekonda kurumsal bir statü kazandıkça payı yükselir. Bununla birlikte “hünersiz emek gereksinimi” için her zaman aile bireylerinden yararlanılır (Tekeli, 2009, s. 201): “Usta tuttuk. Temelini, tabii taşını, kumunu biz çektik. Yengem [Besra], ben, Ayten...” (Sadegül). Bu inşaat sürecinde kimi zaman malzemeler de inşaatın yapıldığı bölgeden toparlanmaya çalışılır: “Dereden sel geliyordu, biz kum çıkarıyorduk ya. Evin altını yaptık. Evin önündeki taş duvarı yaptık. Dereden çaktığımız kumdan yaptık. Selin getirdiği kum” (Güllü). Böylece Limontepe, hem hanelerin üzerine inşa edildiği zemin olur hem de inşaatların harcı. Doğup büyüdüleri köy ortamında ihtiyaç duydukları pek çok şeyi yaşadıkları bölgede tarımsal üretim yaparak sağlamaya ve ürün fazlasını satarak hayatlarını sürdürebilmeye dair becerileri, bölgede “olmayanın idaresi”ni (Bora, 2007) mümkün kılar.

Limontepe, bazı sakinleri için köyden kente göçün ilk durağı değildir. Öncesinde İzmir’in farklı gecekonda mahallelerinden ya da başka kentten İzmir’e göçün adresi mahiyetindedir. İç göçü köy-kent sınırında düşünmemek gerektiğini hatırlatan Sema Erder (2015, s. 18), 1980’lere doğru kentlerarası göçün bu mahallelerin kurulumunda artan payını hatırlatır. Köyden İzmir’in farklı mahallelerine göç ettikten sonra aşağı mahalleye yerleşenler olduğu gibi, Ankara, Adana gibi büyük kentlerden işleri umdukları gibi gitmediği için yönünü İzmir’e çevirenler de vardır. Ev inşa etme süreçlerinin öncesinde başka bir gecekonda mahallesinde aylar ya da uzun yıllar süren kirada yaşama deneyimleri mevcuttur. Üçüncü Dünya’da konut seçimi, karmaşık bir denge kurmayı gerektirirken kent yoksulları, konutun maliyeti, zilyetlik güvencesi, barınma kalitesi ve iş güzergâhı gibi pek çok bileşeni göz önünde bulundurarak hareket etmek durumundadır (Davis, 2010, s. 44). Örneğin uzun süre akrabalarıyla aynı mahallede yaşayan Güllü ve Ayfer o mahallede ev sahibi olamayacaklarını anladıklarından, Besra uzun arayışlar sonrası yapılı bir eve kavuşamayınca maliyetini zamana yayabileceği biçimde konut inşa edebileceğinden, Buket oturduğu tek göz odanın kirasını ödeyemediğinden Limontepe’ye yerleşir. İzmir’de Yamanlar, Cennetçeşme, Çınartepe, Bayraklı’daki gecekonda mahallelerinden çok sonra, 1970’lerde yerleşime açılan mahalle, o dönem için ev yapabilmeye imkân verdiğinden

bugünkü sakinleri için cazip bir bölge olmuştur.⁵⁷ “Kira olsaydı burada oturmazdım. Çünkü yolu yoktu, yordamı yoktu” (Ayfer). Türkiye’de iç göçle birlikte ilk gecekonduların mahallelerinin 1950’li yıllarda kurulmaya başladığı düşünüldüğünde önemli bir kısmı 1990’ların başında (görece geç kalınmış bir dönemde) kente gelen göçmenler için bir ev yapabilecekleri arazi bulabilmek de bölgenin tüm olumsuz koşullarına rağmen azımsanmayacak bir durumdur.

Kente yerleş(eme)me pratikleri her bir göçmen için ayrı dinamikler içerir. Örneğin Ankara’dan geldikten sonra ellerindeki nakit parayla inşası tamamlanmış bir ev almayı planlayan Besra ve ailesi, paralarını verdikleri aracı tarafından dolandırılıp İzmir’in farklı noktalarında aylarca dolaştırıldıktan sonra, üçüncü adımda 1984 yılında Limontepe’ye evini inşa etmek durumunda kalır. Bu dönemde, “yarı örgütlenmiş gecekondular yapımı” dikkate değer bir önem kazanır. Çünkü, yeni gelenlerin kendi başına hazine arazisi bulabilmesi zora girer, ev için belli kişilere ciddi miktarda ödeme yapılması mecburi hale gelir (Tekeli, 2009, s. 203). Besra’nın anlattıkları, o dönemde İzmir’in pek çok noktasında yarı örgütlenmiş gecekondular yapımının uygulandığını ve aynı zamanda gecekondular bölgelerinde “işgalci”, “yapıcı” ve “kullanıcı”nın ayrışmaya başladığını gösterir (Erder, 2015, s. 133). Henüz bir yerleşim yokken bölgeyi keşfeden, çeşitli yollarla kendine ait kılan (işgalci), araziye enformel yöntemlerle birilerinden satın alan ve konut inşa ettirerek (yapıcı) üzerinde yaşamaya başlayan (kullanıcı) kişi(ler) birbirinden farklıdır. Besra, en sonunda evini inşa ettiği/ettirdiği Limontepe’de, araziye de bir başkasından satın alarak bu ayrışmaya örnek teşkil eder. Besra’nın dile getirdikleri, kente göçün yoğun olarak yaşandığı bir dönemde, bir anlamda *yetişenin aldığı*- arazi elde etme pratiklerine ve bu tür ilişkilerde çetrefilli hallerin yaşanmaya başladığı bir sürece işaret eder:

... o parayla Cennetçeşme’den bir yer buldu. Evimizi barkımızı, ev aldık diye Gültepe’den toparladık. ... Evimizi taşıdık. Biraz serdik. Bir baktık başka biri geldi yine, birisi, bu evi ben alacağım. [Aracı] Kalktı bir 50 lira fazlasına ona

⁵⁷ Görüşmecilerin bir kısmı öncesinde kirada oturdukları bu mahallelerde ev yapmaya çalışmış, ancak ev yapmak üzere girişimde buldukları yerlerin başka “sahipleri” ortaya çıktığından devam edememişlerdir. Aşağıda yer alan görüşme kesiti, diğer mahallelerde bu imkânı elde edemediklerini göstermektedir: <<Gültepe’de olmadı herhalde?>> Yok. <<Denediniz mi?>> Denedik. He. Bir yeri verdiler de sahip çıktı vermediler. <<Himm. Boş bir araziydi ama sonra sahibi çıktı?>> He he (Ayfer).

sattı. [Bize,] Ben size çok güzel bir yerden alacağım, dedi ... İşte Limontepe o zaman başladı (Besra).

İş arkadaşı aracılığıyla haberdar olduğu aşağı mahallede 1976 yılında ev yapmaya başlayan, inşaatını iki yıl boyunca bir türlü bitiremeyen Abdullah, mahallede süren arsa kavgalarından çekindiği ve bölgede yaşamaktan sıklıkla vazgeçtiği halde kendisinden önce araziye çeviren arkadaşına yaptığı ödeme dolayısıyla mahalleyi terk edemez:

O dönemler... Yav arkadaş, burada olmaz! İşte biz gelip belaya bulaşmayalım diye çekip gidiyoruz. Hafta içinde pişman oluyoruz. Yav, olmaz, arsamız var, gidelim. Sadece bizimle ilgili değil. Senin bildiğin, senin büyüdüğün o çukur var ya, orada her Cumartesi Pazar günü bir kavga olurdu, yani (Abdullah).

1970'lerin ikinci yarısında yerleşimin başladığı bölgede, 1990'lara dek Abdullah örneğindeki gibi kavgalar, arazi çevirme telâşlarının yanında, inşasına birlikte girilen ev yapım süreçleri gibi dayanışma pratiklerine de rastlanır. 1978 yılında geldiği yukarı mahallede başlayan arsa spekülasyonunun farkında olan Tacim, kendi arazisi için istenen 40 liranın 2 lirasını arazi üzerinde yapılan işçilik bedeli olarak öderken geri kalanına itiraz eder: "Al iki günlük emeğini, ama öbürünü alamayacaksın, çünkü devletin yerini satıyorsun." Bu ifadeler, yerleşimcilerin bir kısmının, bölgenin kişilere değil de devlete ait hazine arazisi olduğunun farkında olduğunu gösterir. Tacim yerleştikten sonra, herkesin tanıdığı için yer açtığını, kente göç için birbirlerine yardım ettiklerini anlatır. Bu dönemde, özellikle akrabaları teşvik etmek yoluyla, bilinmeyenle örülü kent mekânı daha fazla tanıdığı dahil etmekle bilinir kılınmaya çalışılır.

Fotoğraf 17: 1990'lı yılların ortalarında çekilen bir kare. Evlerin çevresini saran tuğlalar, inşaatın sürekliliğini gösterir. Bu yıllarda evlerin bir köşesine yığılan inşaat malzemelerine sıklıkla rastlanırdı (Kaynak: Neşe'nin aile albümü).

İlk etapta inşa edilen ana gövde üzerine evin diğer kısımlarının peyder pey eklenmesiyle inşası devam eden bu evlerde, düşük kaliteli inşaat malzemesi kullanımı, inşaatın nitelikli bilgi ve deneyime dayanmıyor oluşu gibi durumlar, sürekli bakıma ihtiyaç duyan ve yamanması gereken yapılar ortaya çıkarır (Ocak, 2007, s. 152). Ekonomik imkânlar elverdikçe tuvalet ve banyo evin içine alınır, mutfak ayrı bir bölüm haline gelir ve mümkünse çocuklar büyüdükçe yeni oda(lar) eklenir. Ancak evin (temel düzeyde de olsa) inşa edilmesi kendi başına yeterli değildir. Elektriği, suyu bağlanmamış evler ve altyapısı olmayan mahallede sürdürülmesi gereken mücadele devam eder: “Taşındık. Elektrik yok, su yok. Bir göz sıvalı bir gözü sıvasız. ... Neler çektik vallaaa!... Şeyle, tüple (lüks lambası) oturduk” (Ayfer). “Elektriği de çok çektik. Lükslerle o çocuklarım ders çalıştı. Komşum [elektrik] verdi, babası kızdı. [Babası] Dedi ki, ben elektriği vermem. O tuttu, yeri eşti. Kabloyu gömdü. Bize gizli elektrik verdi” (Besra). “Gece çeşme başlarında oturuyorduk. Sabaha kadar su bekliyorduk ki birer kova su alalım” (Hatice). Mahallede yapılan ilk evler, 1980’lerde peş peşe çıkarılan imar aflarından yararlanarak elektrik ve (su borularının erişebileceği konumdaysa) suyunu bağlatabilmişken 1990’lar ve sonrasında inşa edilenler uzunca bir süre beklemek zorunda kalır. Bu esnada evinde elektrik bağlantısı bulunan bir kişinin altı ya da yedi eve birden elektrik verebildiği dayanışma örneklerinin yanında, “Bir iki ay Mehmetgil’den aldık. Mehmet’in karısı sabah oluyordu, bakıyorduk elektriği kesmiş. ... Gündüz elektriği yakarsan çok gelir fatura!” (Sadegül) diye verdiği elektriğin ya da suyun miktarını kontrol altında tutmaya çalışanlara da rastlanır: “Suyun tonuna bakıyordu. İki ton almış üç ton almış diye. ... Tövbe tondan daha bak bugün olmuş, tövbe tondan anlamam. Anne iki ton almış, anne üç ton almış [diye bilgi verirdi]” (Ayfer). Bir evden elektrik ya da su vermesini istemenin ciddi bir işbirliği gerektirdiğini, annemle babamın su istemek için bir komşumuza yapacağı ziyaret öncesi heyecan ve gerilimlerinden, kabul görmelerinin ardından yaşadıkları mutluluktan çok net hatırlıyorum. Çoğunlukla tek bir haneden fazlasıyla paylaşılan su ya da elektrik, kullanım durumlarının belirsizliğinin de etkisiyle, kısıtlı imkânlarla hayatını sürdüren

mahalle sakinleri için bu tür ilişkiye girdikleri komşularıyla bazen belirgin bazen örtük gerilimlere sebep olur.

Yokluğunda kadınların daha büyük sorunlarla baş etmek zorunda kaldığı su, önce mahalle çeşmeleri, ardından da uzun yıllar tankerlerle verilir. Yolları, mahallenin kurulumundan yıllar sonra düzenlenerek bir aracın rahatlıkla hareket etmesine imkân veren aşağı mahallede, özellikle dere yatağının hemen çevresinde oturanlar için çoğunlukla düzensiz aralıklarla gelen su tankerine erişebilmek daha zor olur. Kısıtlı kapasitedeki tankerin suyu, bir gelişinde herkesin ihtiyacını karşılamaya çoğu zaman yetmediğinden uzun süre susuzluk çekildiği dönemler yaşanır. Sadegül'ün susuzluğa ilişkin olarak hatırladığı aşağıdaki olay, o dönemde özellikle kadınların ne tür yoksunluklarla baş etmeye çalıştıklarını gösteren güçlü bir örnektir:

Ertesi sabah arife ama suyumuz yok. Allah'ım gece saat üç, baktık bir feryat, bir figan! Ayşe Abla bağıyor. Diyor ki, Cemal'in karısına da söyleyin varili doldursun. Şimdi hâlâ düşünüyorum. Ya şimdi çeşmenin suyunu içiyoruz, diyoruz ki hastalanırsınız. Varil de nasıl biliyor musun? Çimento atmışız, Allah inandırсын küflenmiş. Sırf küf. Ama biz o küflü varilde banyomuzu yapıyoruz, yeri geliyor kabımızı kacağımızı yıkıyoruz, ama o suyu bile bulamıyoruz. Ayşe Abla bağırdı, yengem geldi kapıya vurdu. Dedi ki, "Ayşe dedi ki bir varil su da sana dolduracaktıydık". Yemin billah yüz sene de geçse o sevinci hiçbir şey tattıramaz bana. Ben, dünyayı bağışlasalar belki bana o kadar mutlu olmam (Sadegül).

Susuzluğa dair anlatıların tümünde büyük bir mahrumiyet, kadınlar üzerinde daha büyük iş yükü ve alternatif geliştirme çabaları vardır. Bahçe sulama, balkon yıkama için derenin belli bir noktasından çıkan suyu kovalarla taşımak, "camilerden su çekmek", geliştirilen emek-yoğun pratikler arasında yer alır. Eşleri işte olduğundan tankeri takip etmek, su sorununu çözmek de kadınlara düşer. Susuzluktan kaynaklı yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen, kadınlar bir bahçe yaparak diktikleri bitkileri taşıma suyla yetiştirirler: "[Suyu] Oradan buraya getiriyordum. Elimde de çamaşır yıkıyordum. Bir de bahçem vardı. Ağaç dikiyordum, ağaçları suluyordum" (Neslihan). Ev içinde ve dışında üzerlerine düşen ve seçme şanslarının pek de olmadığı ağır iş yükleriyle baş etmek zorunda kalan kadınlar, buldukları ortamları, yaşadıkları bölgeyle ilişkilenebilirler ve mekânı kurmak suretiyle kendi öznelliklerini kurma yoluna giderler.

Fotoğraf 18: Aşağı mahalleden bir kesit (Ocak 2017).

Mahalleli, ihtiyaç duyduğu temel hizmetler için yerel yönetime başvurmaya evlerinin hukukî statüsü dolayısıyla zaman zaman çekinir: “Belediyeye gidilmiyor. Yol yoktu ki su versinler. Gidip suya müracaat etsek gelip evimiz yıkarlar diye korkuyoruz” (Güllü). Bununla birlikte, mahallelinin altyapı sorunlarıyla ilgili çözüm arayışı amaçlı yerel siyasal makamlara başvuru, gecekondü semtlerindeki kolektif eylemlerin en sık uygulanan biçimidir (Wedel, 2013, s. 120). Yakın mekânsal ilişkilerin kurulduğu bu ortamlarda ortaklaşa bir adım atmak için resmî bir yapılanma içerisine girmeye gerek yoktur (Şentürk, 2015, s. 91). Müracaatlar genellikle topluca yapılır. Bu süreçte kadınlar da yolların yapımı ve tankerin kapılarının önüne gelebilmesi için defalarca muhtara gider, muhtarın yönlendirmesiyle yerel yönetime müracaat ederek idareyle ilişkilendirir:

Belediyeye gittik tabii. Yol için de gittik, su için de gittik. Hatta muhtar gönderdi, Yeşilyurt’a gittik. ... Adam dedi ki, sizin muhtarınız yok mu sizin önünüze düşse geleydi. Gittik çok gittik kızım. ... Bayanlar gittik tabii. Tahminim bundan 14-15 sene önce. Daha dereydi. O yollar yapılmadan. Gidiyorduk bir yolumuzu düzeltin, hiç olmazsa odunumuz kömürümüz kapımıza gelsin. Suyumuz kapımıza gelsin. Tankeri ta tepeden alıyorduk. Belediyeye gittik. [Erkekler] hafta sonu zaten kimseyi bulamazlar, hafta içi de çalışıyorlardı. Biz muhtara gittik, suyumuz yok mesela. Muhtar diyor toplanın İZSU’ya (İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi) gidin diyordu, gidiyorduk İZSU’ya (Ayfer).

Mahalleliyle yerel yönetimler arasındaki ilişki, seçim süreçlerinde farklı boyutlara evrilir; hizmetler mahalleye genellikle seçim dönemlerinde gelir. Bazı mahalle sakinleri bu tür hizmetler için herhangi bir girişimde bulunmadıklarını, “seçim dönemleri olduğunda belediyeler zaten bir şeyler yapıyordu” (Ahmet) diyerek dile getirirken mahalleli olarak pozisyonlarını, talep etmekten ziyade kendilerine verilenle idare eden (edilgen) bir konuma taşırlar. Buna karşın, hizmetlere erişimin, seçim dönemlerinde pazarlık ögesi haline getirildiğine de rastlanır. Örneğin elektrik trafosu kurup bölgeye yatırım yapmayı, belli sayıda abone şartını öne sürerek sağlayan resmî kurumlar olabildiği gibi, “Burada şu kadar seçmenimiz var; elektrik getirirseniz...” (Tacim) cümleleriyle başlayan oy karşılığı elektrik, su gibi taleplerin değiş tokuşu da yapılır. Bu yolla, kent yaşamının gereksinimleri, patron – yanaşma/müşteri (*patron-client network*) ilişki biçimiyle karşılanmaya çalışılır. 1980’ler, kentsel mekânın yeniden üretiminde imar aflarının önemli bir pay üstlendiği dönemdir. Mart 1983’te gecekonduların ilk kez açıkça siyasetin gündemine girmesinin ardından 1988 yılına dek beş imar affi daha çıkarılır. Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde çıkan bu aflar, mevcut gecekonduları meşru bir zemine oturtmanın yanı sıra dört kata kadar imar izni de vererek gecekonduların sahiplerinin kentsel ranttan pay almalarını sağlar (Çavuşoğlu, 2014, s. 190-195). Böylece, oy karşılığında gecekonduların apartmanlaşmasının önündeki yasal engel kaldırılır.

İmar afları, gecekonduların temel hizmetlere erişiminin de sağlayıcısıdır. Bu hizmetler, çoğu zaman mahallelinin doğrudan müdahil olup görevlilere fiziksel destek vermesiyle elde edilir. Bu süreçte, örneğin telefon hatlarının geçeceği direkleri mahalleye taşıyarak yerel yönetimin sorumluluğunu paylaşan ve daha fazla mahrumiyet yaşamamak için emek veren birçok mahalleli vardır: “Elektrik alacağız. Elektrikçinin peşinde fırıl fırıl dönüyoruz. Adam diyor biz buraya elektrik vermeyeceğiz. Biz diyoruz ‘direk dikelim’, ‘yok’, diyor, ‘siz nasıl direk dikiyorsunuz?’ En son bir elektrik direği diktiler, zar zor elektriği aldık” (Mustafa), “Adam buraya direkleri indiremiyor. Direğe yardım ederseniz elektrik verilecek size deniyordu. Telefonumuz yine aynı. Telefon direklerinin dikilmesi için adam lazım deniyordu. Komşular, birkaç komşuyu toplamıştım o zaman, direkleri diktirdik” (İsmail). Mahalle sakinlerinin bireysel ya da

grup halinde katılımını gerektirmeden herhangi bir temel hizmete erişen bir görüşmeci yoktur.

Temel hizmetlere erişmek için mahallelinin fiziksel gücünü belediyenin hizmetine sunmasının yanı sıra bireysel tanışıklıklar, belediyenin çeşitli kurumlarında çalışanlarla yapılan anlaşmalar yoluyla bu tür hizmetlere erişenler de bulunur. Kendisi Türk Telekom'da çalıştığı için evine mahallenin ilk telefonunu bağlatabilen Kadir, bu özelliğini diğer taleplerine erişimde de etkili biçimde kullanır. Bu tür temel ihtiyaçları karşılamak açısından, kurumsal ilişkilerde ikili temaslar, siyasî partilerle yakın bağ kurma ve/ya da bu tür bağlantısı olanlara yakın durma önemlidir:

... ben memur olduğum için bu mahalleye ilk telefon bende geldi. 85'te. Elektrik suyu ben 86'da aldım ama nasıl aldım onu? Şöyle aldık. Yani tesadüf oldu. Ben elektrik kurumuna gittiğim zaman benim telefoncu olduğumu, oradaki memurun da telefona ihtiyacı olduğunu, Balçova'da birisinin. Benim işimi yap ben de senin işini yapayım diye ben elektriği öyle aldım. Elektriği. Balçova'da oturuyordu Konak'ta çalışıyordu. Görevliydi belediyede. Ben telefonu hallettim, elektriği ben öyle aldım. Aynı evrakla suyu da aldım ben. ... Belediyeye ben perde duvar yaptırıp zor bela. Fen işleri[nde] bir bayan varmış ben randevu alamadım o bayandan ama bir CHP'li dost vardı rica etti benim iş öyle çözüldü geldi atıllar perde duvarı. Aynı yıllar 86-87 o aralar (Kadir).

Bu örnek, 1980'lerin ikinci yarısında hâlâ ciddi politika boşlukları olduğunu, mahallede yaşayanların tüm bağlantılarını harekete geçirmek suretiyle el yordamıyla ilerlediğini gösterir. Belirsizliğin politikasında neye ne zaman eriştiğiniz tamamen bireysel çabalar düzleminde belirlenir. Belediye ve diğer resmî kurumların sabit bir tutum sergileyememesi, bu tür mahallelerde gün geçtikçe artan nüfusla yaşayan mahallelinin gözardı edilemeyecek bir oy potansiyeli taşınması, kısa süre içerisinde birbirinin tam zıttı olabilecek kararların yürürlüğe konabilmesini beraberinde getirir; verilen hizmetler de benzer bir düzen(sizlik) izler. Örneğin, 1970'lerin sonunda bir yandan yıkım faaliyetleri sürdürülürken öte yandan sokak çeşmelerinin yapılması, elektrik verilmesi ilk elde karşımıza çıkan çelişkiler arasındadır. Yerel yönetimler bu aşamada, gecekonducuların en azından numarataj⁵⁸ olarak yarı legal statüye erişmelerini önemser.

⁵⁸ Numarataj belgesi, "belediye mücavir alan sınırları içerisinde bulunan meydan, bulvar, cadde, yol, sokaklar ile bunlara cephesi bulunan yapılara adres tespiti yapılıp, herhangi bir toprak parçası veya binanın coğrafi konumunu ve işlev açısından tanımlanmasını sağlamaktır" (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2017).

Tablo 4: Büyükşehir ve İlçe Belediyeler ile Mahalle Muhtarlarının Siyasî Eğilimi									
Dönem	Büyükşehir Belediyesi Başkanı		Bağlı olduğu ilçe belediyesi	İlçe Belediye Başkanı ve Siyasî Partisi		Aşağı Mahalle Muhtarı ve Yakınlık Duyduğu Siyasî Parti		Yukarı Mahalle Muhtarı ve Yakınlık Duyduğu Siyasî Parti	
1973-1980	İhsan Alyanak	CHP	Yeşilyurt – Merkez ilçeye bağlı						
1980-1983	Cahit Günay	Askeri dönem	Yeşilyurt – Merkez ilçeye bağlı						
1983-1984	Ceyhan Demir	Askeri dönem	Yeşilyurt – Merkez ilçeye bağlı						
1984-1989*	Burhan Özfatura	ANAP	Konak	Süha Baykal	ANAP	*Rasim Özkan			DYP
1989-1994	Yüksel Çakmur	DSP	Konak	Ahmet Sarışın	CHP	Rasim Özkan	DYP	**	
1994-1999	Burhan Özfatura	DYP	Konak	Ahmet Sarışın	CHP	Celal Altıok	MHP	İsmail Salman	CHP
1999-2004	Ahmet Piriştina	DSP-CHP	Konak	Erdal İzgi	DSP	Ahmet Şahin	CHP	Tacim Öz	CHP
2004-2009	Ahmet Piriştina, Aziz Kocaoğlu	CHP	Konak	Ali Muzaffer Tunçağ	CHP	Abdullah Karşlıoğlu	AKP	Nadir Belge	CHP
2009-2014	Aziz Kocaoğlu	CHP	Karabağlar	Kasım Sıtkı Kürüm	CHP	Abdullah Karşlıoğlu	AKP	Mert Ali Karlıdağ	CHP
2014-2019	Aziz Kocaoğlu	CHP	Karabağlar	Muhittin Selvitopu	CHP	Abdullah Karşlıoğlu	AKP	Tacim Öz	CHP

* Limontepe, mahalle olarak ilk defa 1984 yılında seçimlere katılır.
** Bu bilgiye erişilemedi

Evlerin temelini atıldığı günden bu yana mahallelinin inşaat faaliyetleri sürer. “Artık bir çivi bile çakmayacağım” dedikleri anda bile bazen tadilat bazen de evin üstüne kat çıkma yoluyla süregelen bir inşa etme hali içerisindeyler: “Doğduğumdan beri ve son şu beş seneyi altı seneyi saymayalım, yaklaşık 26 yaşına kadar sürekli tuğla taşıdım” (Can). Bu inşanın boyutunda belirleyici olansa evlerinin yasal durumudur. Belediyeden numarataj alarak evlerine kazandırdıkları hukuki statü, mahallelinin vergi ödemesini mümkün kılar ve kendilerini arsa üzerinde hak sahibi görmelerini sağlar. Ancak inşaata başladıkları andan itibaren söylentilerini duydukları “yıkım”, dozerleri bir gün

kapılarının önünde gördüklerinde somutluk kazanır: “Sonra birgün kalktık, dozerler gelmiş. Sonra polis timleri geldi, olay çıkmasın diye. Biz, herkes ağlıyor. Var yok bir gecekondumuz zaten yapılmış. Sonra yani çoğu yıkıldı zaten” (Hatice). Bu yıkımdan numarataj sahipleri etkilenmez:

Özellikle İhtilal'den⁵⁹ sonra burada çok yıkım oldu. 78 senesinde ben hemen müracaat etmişim. Numarataj almışım. Vergisini ödüyordum, işgaliye vergisi ödüyordum o zaman. O evraklarım olduğu için benim evimi yıkmadılar o zaman. Onu almasam yıkılmıştı yani. Dozer geldi bizim buradan döndü. Şu kolonları devirdi komşuların. Birisi dedi, ya ben bu kadar vergi ödüyorum, dedi. Biz, dedi, kaç senedir vergi ödüyoruz, burada, dedi. Niye yıkıyorsunuz evimizi? Şef de dedi ki, biz kayıt olanlara bir şey yapmıyoruz, dedi. Öyle deyince ben hemen geldim, evde ne kadar evrak varsa götürdüm, makbuzları filan. O zaman, dedi, senin, dedi, yıkılacak yerin yok, dedi, Allah razı olsun. Zaten o zaman ev yıkılsaydı bir daha toparlanma durumum yoktu (Ahmet).

Bu süreçte bazı evler yıkılır. Evleri yıkılanların bir kısmı yeniden ev kurarken bir kısmı kentin farklı noktalarına dağılır. Bölgede kalanların çoğunluğunda yıkım korkusu devam eder. Bu korku, belediye seçimlerini kazanan siyasîlere göre artan – azalan bir grafik izler: “Burhan Özfatura geldiğinde genelde hep korkuyorduk yıkılacak diye” (Mustafa).⁶⁰ Mahalle muhtarlarıyla ilçe belediyeler ve ilçe belediyelerle İzmir (Büyükşehir) Belediyesi arasındaki koordinasyonda, yöneticilerin temsil ettikleri siyasî partiler de önem taşır. Mahallelerin siyasî eğilimi, yerel yönetimlerin bu tür bölgelere karşı tutumunda belirleyicidir. Örneğin Burhan Özfatura'nın ikinci dönem başkanlığında merkez-sağ bir parti olan Doğru Yol Partisi'nden (DYP) büyükşehir belediye başkanı olduğu dönemde, Limontepe'nin sol-merkez bir çizgi izlemesi de mahallelinin bu dönemde kendini tekinsiz hissetmesinde önemli rol oynar (Bkz. Tablo 4).

Bu dönemde yoğun olarak yaşanan yıkım korkusunu ve belirsizliği bertaraf eden tapu, “kendini garantiye bağlama” yolu olarak görülür: “Tapuyu aldık, dedim ki, şükür. Devlet gelip de yıkmaz. Bu da masraf etmiş, kendini garantiye bağlamış. Parasını net

⁵⁹ 12 Eylül 1980 Darbesi'nden bahsediyor.

⁶⁰ Burhan Özfatura, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemlerde (1984 – 1989 ve 1994 – 1999) gecekondulara yaparlara seçme ve seçilme hakkı verilmemesi, kente yerleşmek isteyenlere vize uygulamasının getirilmesi gibi gecekondulu karşıtı görüş ve önerileriyle bilinir. Gecekonduların potansiyel oy kaynağı gören dönemin hâkim eğiliminin aksine, gecekondulardan oy istemediğini açıkça belirtmekten de geri durmamıştır (Milliyet, 10 Ağustos 1998).

ödemiş, dürüstlüğüne karşı, dedim, herhalde bu yeri de devlet bize verir, gibisine tapumuzu aldık. Kendimizi garantiye alır gibi” (Gonca), “En azından tapusu var, diyoruz. Vergilerini veriyoruz” (Neşe), “Tapu rahatlık verdi. Bankadan taksitle aldık ondan sonra rahatladık. Bir huzur geldi. Kenarına ağaç diktim, bir şeyler yaptım” (Kadir). Tapuya sahip olmak yıkım korkusunu geri plana atmanın yanında mahallelinin yaşadığı ortamla bağını da güçlendirir. O zamana dek her an ellerinden kayıp gidecekmış gibi duran mekânı kendilerine ev kılmalarında en önemli yasal basamak olur. Bu basamaktan çıkanlar evin temel eksiklerini gidermenin ötesinde bahçe ve balkon yapmaya, evinden mahalleye uzanan platformda daha rahat hareket etmeye başlar.

Çoğunluğu aşağı mahallede, özellikle dere yatağı civarına konumlanan bir grup ev, planlarda yeşil alan olarak görüldüğü için tapu alamaz. Burada yaşayanlar, tapunun sağladığı kısmî güvenceden yararlanamadığından “yıkım” konusunda diğerlerinden daha tedirgindir: “Olsaydı tapusu, derdik tapulu yine bir yerimiz var. Yıkılsa da devlet seni boş bırakmazdı, bir yer verirdi” (Neslihan). Gecekondu kavramıyla büyük bir tezatlık taşıyan “garanti”, “güvence” ifadeleri “devlet” ve “vergi”yle birlikte kullanılırken devletin gözünde yerini sağlama alabilmenin yolu ödenen vergiler üzerinden kurulmaya çalışılır. Bu örnekler, yurttaşlık anlayışının, yurttaşın topluma ve devlete karşı vazifelerine vurguyla (Kadıoğlu, 2009, s. 126) geliştirildiğini, buna karşın yurttaş olarak sahip oldukları hakların ikincil pozisyona itildiğini gösterir. Adeta kişileştirilerek ifade edilen “devlet”, korkulan, karşı karşıya gelinmemesi gereken bir yapıdadır. Gonca, tapu alma sürecindeki tedirginliklerini ve bir sorun yaşamamak için geliştirdikleri tedbirleri anlatırken, devletle girişilen işte kendi üzerine düşeni layığıyla yapamazsa büyükşehirde tutunamayacaklarını belirtir: “Tapuyu aldık. İcra mı gelir? Korkuyoruz. Bizler korkuyoruz, yavrum. Biz devletten çok korkan insanız. İcra gelmesin, diye korkuyoruz. Garibanız. Yiyecek ekmeğimiz yok. Bir de öyle bir şey olsa, hiç beceremeyiz. Temelli aç kalırız.” İkinci kuşak sakinlerden Can da ailesinin durumunu tasvir ederken “Hadi ev yapalım, hadi ev yapalım hesabı aynı yere çakılıp kalmışlar. Onlar korkularından hiçbir yere çıkamamışlar. Öder miyiz? Ya bizi işten çıkartırlarsa bu çoluk çocuk ne olacak hesabı, Limontepe’ye çakılıp kalmışlar”, der. Sistemin işleyişine uzak olan, işleyişinde de bir sistem bulunmayan yasal düzleme uygun hareket etmeye çalışan mahalle sakinleri, devlet kurumlarıyla zıtlaşmadan işlerini

yoluna koymaya çabalar. Kent içerisinde sadece temel düzeyde, ihtiyaçları ölçüsünde hareketlilik tuttururlar. Uzun saatler ve hatta bazı durumlarda bir hafta eve gelememelerine neden olan mesailerle çalışırlar. Böylece, fiziksel olarak yaşadıkları yıpranmaya, yüklendikleri endişeler eşlik eder.

Birinci kuşak sakinlerin tapu ve yıkım tartışmaları üzerine geliştirdikleri argümanlar arasında cinsiyetler arasında önemli farklar belirir. Kadınlar, yıkım ihtimaline karşı duruşlarında hak temelli bir düzlemden hareket ederler. Vergi ödeyebildikleri bir hukuk zemini (tapu almasalar da numarataj yoluyla) yarattıklarından, yıllar içinde yaptıkları ödemelerin karşılığını beklemeye başlarlar ve yurttaşlıklarını, hak iddia edebildikleri bir statüden kurarlar. Korku duydukları devletin, aldığı vergiler karşılığında barınma haklarını koruyacağını düşünür ve daha iyimser bir tutum sergilerler. Bununla birlikte, ilerleyen kısımlarda sürdürülen tartışmalarda daha net görüleceği gibi erkekler, devletle aralarında güçlü bir hiyerarşi kurar ve devlete *kafasına koyduğunu yapabilme* erki verirler.

İkinci kuşak kadın ve erkekler ise, tapu alım sürecine dair detayları hatırlamamakla birlikte öncesinde hane içerisinde sürdürülen yıkım tartışmalarını anımsamakta güçlük çekmezler. Kadınlar ve erkekler, çocukluk dönemlerinde, yıkım ihtimali karşısında birbirinden büyük farklar içeren düşüncelere sahiptir. Evlerinde bu meselenin konuşulduğunu hatırlayanlardan Karakız, yıkıma yönelik endişe duyduğunu ve olası bir durumda ne yapacaklarını planladığını; yaşadıkları evi, zihninde, yine aynı mahallede yaşayan anneannesinin evine yerleştirmeye çabaladığını anlatır. Bu tip bir plan geliştirmemiş olsam da aile içerisinde yapılan bu tür konuşmalardan ben de etkilenmiş, ebeveynlerimin endişelerini paylaşmışım. Benim yaşlarımdaki ikinci kuşak erkekler ise, bu tip söylentileri duyduklarını, ancak çok fazla ciddiye almadıklarını belirtirler. Çünkü evi babaları yapmıştır: “Babam yaptı evi. Tek güvendiğim adam yaptı. Hayatta yıkılmaz. Bu kadar!” (Can). Bir sorun yaşanır da yıkılırsa, inşaat işçisi babalarının kolaylıkla yeni bir ev inşa edebileceğine dair güvenleri de bu mesele karşısında müsterih olmalarını sağlar: “Babam inşaat ustası olduğu için hiç korkmuyordum. Bir tane daha yaparız” (Kenan). Genç erkeklerin, evi babalarının, yine bir erkeğin inşa ettiğine dair düşünceleri ve babalarına duydukları katıksız güven, haneyi kaybetme endişesi yaşamalarının önüne geçerek onları güçlü kılar.

Tablo 5: İkinci Kuşak Erkeklerin Demografik ve Sosyoekonomik Özellikleri							
Adı	Mahalle (Aşağı Mahalle – A, Yukarı Mahalle – Y)	Yaşı	Doğum Yeri	Eğitim	Medeni Durumu (Bekar– B; Evli – E), Evlenme Yaşı, Çocuk Sayısı	Mesleği	Yaşadığı Ev (Ailesiyle yaşıyor – A; Ayrı yaşıyor, Ev Sahibi – AE; Ayrı yaşıyor, Kiracı – AK)
Can	Y	33	İzmir	Meslek lisesi (Muhasebe)	B	Belediyede güvenlik görevlisi	A
Tarık	A	28	İzmir	Meslek lisesi (Motor bakım); Meslek yüksekokulu terk	B	Belediyede memur	A
Kenan	A	33	İzmir	Lisans (AÖF, İşletme)	E; 30	Tesisatçı	AK
Koray	Y	30	İzmir	Meslek yüksekokulu (Deniz ve Liman İşletmeciliği); Lisans (AÖF, İktisat)	B	Ailesinin hırdavat dükkânını işletiyor	A
Murat	Y	33	İzmir	Meslek lisesi (Muhasebe); Meslek yüksekokulu terk	B	Belediyede güvenlik görevlisi	A
Vedat	Y	40	Elazığ	İlkokul	B	Kaynakçı	A
Arif	Y	38	İzmir	İlkokul	E; 31 (2 çocuk)	İnşaat ustası	AK
Cemil	Y	29	İzmir	İlkokul	B	Tesisatçı	A

Tapu alınca yıkım endişesinin bir süre inişe geçtiği dönemlerde mahalle sakinlerinin bir kısmı (yukarıda başka örneklerde de gösterildiği gibi) evlerinin üstüne kat çıkma eğilimine girer. Kentte gelirini artırdıkça, ailesinin de büyümesiyle birlikte gecekondusuna yeni odalar ekleyenlerle ya da ikinci nesil için ev yapanlarla sıklıkla karşılaşılır (Tekeli, 2009, s. 63). Gecekonduların, *apartman gecekondulara dönüşmesinde*, Özal'ın imar ve kat çıkma izinleri vermesi, fiilî mülkiyete, zamanla resmî mülkiyet niteliği kazandırır (Adaman ve Keyder, 2006, s. 21). Yukarı ve aşağı mahallede dere yatağı civarında olmayan bölgelerde daha yoğun olarak yürütülen inşaatlarda, evlerin üzerine çıkılan kat sayısı, genellikle evlenen (çoğunlukla erkek) çocuk sayısı kadardır. Bazı mahalle sakinleri de evlerinin diğer katlarını kiraya vererek

gelir elde etmeye, uzun vadede ise fazladan bir kat daireye sahip olarak yatırım yapmaya çalışırlar:

Üç katlı evim var benim. Bütün emekli var yok hep buraya dökmüşüz bunu. Benim çoluğum çocuğum küçüktü, yedirmedim ev yaptım ben. Bir evimiz, gelirimiz olsun diye ikinci evi yaptık. Hadi olmadı, eşim emekli olunca, dedi, ben ev yapayım bir gelirim olsun (Hatice).

Adı	Mahalle (Aşağı Mahalle – A, Yukarı Mahalle – Y)	Yaşı	Doğum Yeri	Eğitim	Medeni Durumu (Bekar– B; Evli – E; Nişanlı – N), Evlenme Yaşı, Çocuk Sayısı	Mesleği	Yaşadığı Ev (Birinci kuşak ailesiyle yaşıyor – A; Ayrı yaşıyor, Ev sahibi – AE; Ayrı yaşıyor, Kiracı – AK)
Ayten	A; 2016'da taşındı	41	Erzurum	İlkokul	E; 17 (2 çocuk)	Düzensiz ve sigortasız çalışan gündelikçi	AE
Defne	A	25	İzmir	Meslek yüksekokulu (Çocuk gelişimi)	E; 23	Çalıştığı vakıf üniversitesi kapatıldığı için işsiz	AK
Sinem	A	22	İzmir	Meslek yüksekokulu (Grafik)	N	Çalışmıyor, kardeşlerine bakıyor	A
Fatma	A	32	Amasya	İlkokul	E (2 çocuk)	Ev kadını	**
Güler	Y	35	Mersin	İlkokul	E; 25 (2 çocuk)	Ev kadını	A, AE*
Derya	Y	39	Amasya	İlkokul	E; 23 (2 çocuk)	Ev kadını	A, AE*
Karakız	A; 2016'da taşındı	23	İzmir	Meslek Lisesi (Muhasebe)	B**	Muhasebeci	A
Yüstra	A	18	İzmir	Meslek lisesine devam (Bilişim)	B	Öğrenci	A

* Kendilerinin ya da eşlerinin ailesine ait evin bir katında yaşıyor
 ** Evlendiklerinden bu yana eşinin ağabeyine ait evde kira ödemediği yaşıyor

Başlarda sadece barınma amaçlı inşa edilen, zaman içerisinde çıkarılan imar aflarıyla yatayda ve dikeyde büyümesine olanak tanınan gecekondular, bir süre sonra mekânda kalıcılığı temin etmenin, mekânın sahiplenilmesi üzerinden kentlileşme talebinin dillendirilmesinin aracıları olur. Sahiplenme kültürünün yükselişi, sınıfsal hareketlilik

imkânı yaratır. Ancak 2012 yılında bölgenin resmî olarak kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesi, üç katlı, üç artı bir odalı ve denize nazır geniş balkonlu, bahçeli evlere karşılık, belirsiz bir bölgede, ortalama 90 metrekarelik dairelerin önerilmesi, bir yandan komşularla yıllardır aynı mekânda yaşamakla elde edilen *devamlılığa* ket vururken diğer yandan mekân üzerinden elde edilen sınıfsal konumu tehlikeye sokar.

Fotoğraf 19: Limontepe’de iki kat ve üzeri ev örnekleri (Ocak 2018).

3.3. SAKİNDEN YOLCUYA: KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GÖÇÜN SÜREĞENLİĞİ

Birinci kuşak Limontepeliler’i *süreğen göçmen* olarak adlandırmanın gerisinde, kente göçlerini bir dönüşüm coğrafyasında noktalamaları ve bu bölgenin belirsizliğinde kök salmaya çalışmaları vardır. Temelini attıkları günden 2010’lu yıllara gelene dek çıkarılan imar aflarıyla evlerinin hacmen büyümesine izin verilse de imar planı olmayan bir gecekonu bölgesinde yaşamaktan kaynaklanan sorunlar devam eder. Belediyecilik hizmetlerinin sınırlı düzeyde elde edilebildiği, ihtiyaç duyulan hizmet ve ürünleri satın alabilecekleri işletmelerin (imar planının olmayışından dolayı) bölgede şube açmadığı,

sosyal ve kültürel olanakların da bulunmadığı mahalle, kurulduğundan bu yana geleceğe yönelik belirsizlik halesiyle sarmalanmıştır. Bu belirsizlik, günün birinde yıkımın gerçekleşeceği kabulüne dayanır. 31 Mayıs 2012 tarihinde çıkarılan 6306 Sayılı, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında Limontepe'nin dört mahallesinin de içerisinde olduğu 540 hektarlık alandaki 16 mahalle, resmî olarak kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilince, ilk yerleşimcilerin bölgeye adım attıkları günden bu yana taşıdığı yıkım endişesi yükselişe geçer. Bu kısımda, Limontepe'nin resmî olarak kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesinin aşağı ve yukarı mahalle sakinlerinin mekân deneyimlerindeki karşılığını, mekânın topografik yapısının mahallelinin gündeliğinde yarattığı dönüştürücü etkiyi, Limontepeliler'in, mahalle sakini olma statüsünü aşındıran dönüşüm kararı karşısındaki eylemliliklerini inceliyorum.

Limontepe'de aşağı ve yukarı mahalle bazında dönüşüm kararına yaklaşım önemli farklılıklar gösterir. Aşağı mahalle sakinleri arasında (yerleştikleri arazi, imar planlarında yeşil alan görüldüğünden) tapusuz evlerin sayıca fazlalığı, özellikle dere yatağı civarında oturanların genellikle tek katlı ve altyapı özellikleri bakımından yetersiz evlere sahip oluşu, bu bölgenin önemli bir kısmının ulaşım, alışveriş, eğitim gibi olanaklara mahallenin topografik yapısının da etkisiyle daha zor erişebilmesi gibi etmenler, burada yaşayanların, daha az belirsiz koşullarda ve ortalama standartlara sahip bir ortamda yaşamalarının yolunu kentsel dönüşümde aramasına sebep olur. Bununla birlikte, kentsel dönüşümün bu mahalleyi uzun bir süre etkilemeyeceğini, çalışmaların önce yukarı mahallede başlayacağını düşünürler. Görüşmeler sürerken inşaatı devam eden evlere, henüz bir üst kata yerleşen görüşmecilere rastlanır.⁶¹ Kentsel dönüşümün bir gün gerçekleşeceği konusunda hemfikir olan mahalle sakinleri, süreç konusundaki belirsizlikten dolayı, gündelik hayatlarının sürmesini zora sokan sorunlara müdahale eder, tadilata girişirler: “Çatım olduğu gibi akıyor. Onların tamir edilme zamanı geldi. Camların filan... Artık çok berbat. Artık daha yıkım da hep söylüyorlar. Ne yıkılıyor ne de milletin lafi duruyor. Bilmiyorum ne olacak. [Tadilat] Yapacağız” (Neslihan). Görüşmeye gittiğimde kapısının önünde malzemeye işaret eden Meral, mecburen yapacakları tadilatı anlatır:

⁶¹ Burada bahis konusu olan evin üstüne sıfırdan bir kat çıkılması değil, imar afları esnasında direkleri dikilen, duvarları tuğlalarla çevrilen katların yaşanabilir standartlara kavuşturulmasıdır. Zira inşaat yasakları sürdüğünden bütünüyle yeni bir kat çıkmak mümkün değildir.

Bak malzemeyi şuraya yıktıralı dört sene oldu. Yıkılacak yaptırmayın, yıkılacak... Benim kardeşimin çocuğu da belediyede çalışıyor. Hala, bir çivi dahi çakmayın [diyor]. Ama bu sene mecbur yaptıracağım. ... Aman yıkılana kadaar... Ben buraya geleli 20 sene oluyor. 20 senedir yıkılacak. *Yaptırayım da hiç değilse bir gün de olsa...* Yıkılacak, yıkılacak. Öyle yıkılsın. Nelere harcanmıyor, nerelere gitmiyor paralar. Hiç değilse bu sene af edersin bir yanda [çatı] kafamıza aktı bir yanda soba yaktık. Naylon aldık, [serdik, güneşten yanmış], naylonu şimdi süpürüyoruz; tapır tapır başımıza düşüyor (Meral).

Fotoğraf 20: Aşağı mahallenin yukarıdan görünümü. Mahalleli, aşağı mahallenin engebeli yapısı dolayısıyla ulaşım, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için fotoğrafın çekildiği seviyeye erişmek durumundadır (Ocak 2018).

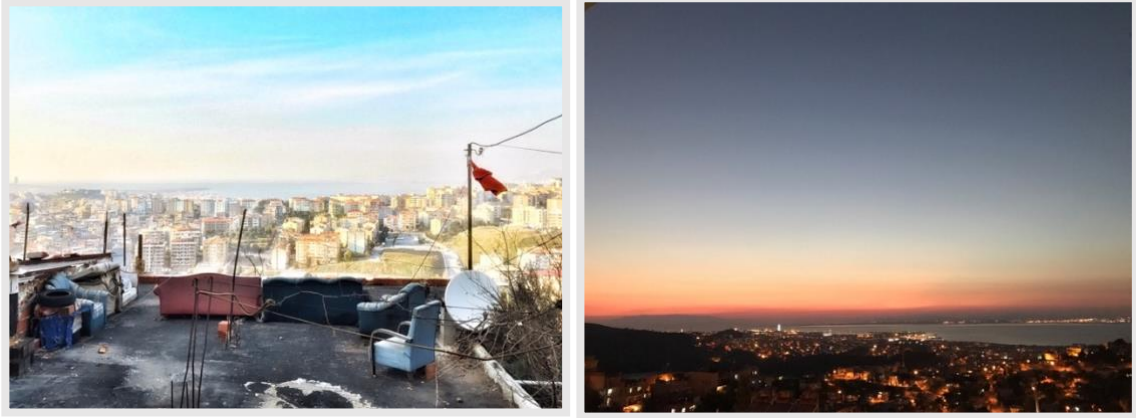
Aşağı mahallede son bir iki yıl içerisinde çatıyı yenileyen, kapı ve pencereleri değiştiren, banyoyu yeniden yaptıran birçok kişiye rastlanmıştır. Mahallenin muhtarı Abdullah Karslıoğlu da “Büyük para harcamamak şartıyla yapılır. Niye yapılmasın?” derken dönüşüm hemen yarın başlayacak olsa bile kendileriyle görüşmeleri, hazırlıkların yapılması gibi aşamalar sebebiyle bu sürenin beş altı yılı bulacağı (2020’li yıllarda gerçekleşeceği) düşüncesindedir. Bununla birlikte, aşağı mahalle sakinleri dönüşüme karşı birlikte hareket etmek için Salih Omurtak Kentsel Dönüşüm Derneği’ni kurar. Ancak devamlılık ve takipleri, kendi mahallerinde dönüşümün kısa vadede

gerçekleşeceğini düşünmemelerinden ötürü bir hayli zayıftır.⁶² Devam eden inşaa faaliyetleri de bu düşünceyi güçlendirir. Yukarı mahalle sakinlerinden Kadir, bu durumu aşağı mahallede tapusuz evlerin yoğunluğuna bağlar: “[Aşağı mahalle sakinleri] kentsel dönüşüm[ün] geleceğine ihtimal vermiyor. Olmaz, diyor, kentsel dönüşüm. O gelen keşifçiler müteahhitler var ya, tapusuz yerleri alıyor önce. Onların korkusu yok, diyorlar ki, gelmez. Buranın imarı da otuz senedir gelmediyse, diyor. [Ama] Kesin gelir.” Çünkü Kadir’e göre devlet kararlıdır ve başladığı bir işi yarım bırakmaz.

Yukarı mahalle sakinleri ise, evlerinin temelini attıkları günden bu yana taşıdıkları yıkım endişesini çok daha şiddetli yaşar. Mekânla kurulan ilişkide bir tür süreksizlik yaratan bu durum, mahallelinin yaşadığı ortamla ilgili faaliyete geçirecekleri kararları durup birkaç kez düşünmelerini gerektirir. Mahalle sakinleri, ağız birliği etmişçesine “bütün ev hizmetlerini durdurduklarını”, “boşuna emek masraf olmasın diye çivi çakmadıklarını” (Kadir, Ahmet, Doğan) dile getirirlerken, bakımsızlığın ileride mahallede yaratacağı sorunlardan endişe ederler. Her köşesine doğrudan emek verdikleri evleri, bahçeleri, balkonları günden güne bakımsızlığın ve geçiciliğin izlerini daha çok göstermeye başladığında, yaşam alanlarının geleceğine yönelik huzursuzluğun artacağından korkarlar. Yerinde dönüşüm, mevcut mülkün karşılığını alabilme, komşularla aynı ortamda kalabilme şartlarını koruyabilmek için takipte kaldıkları ve daha aktif bir üyelik sergiledikleri dernekleri aracılığıyla örgütlü bir mücadele verirler. İzmir Körfezi’ne nazır bölgenin sağladığı imkânlarla (pazaryeri, okul, sağlık ocağı gibi) rahatlıkla erişen yukarı mahalle sakinleri, buldukları mekânın değişim değerini de önemsediklerinden, 2014 yılında kurdukları Limontepe Kentsel Dönüşüm Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nin toplantılarına katılarak, dönüşüm sonrası yerleştirilecekleri öngörülen bölge için askıya çıkan imar planlarına ve riskli alan ilan edilme durumuna itiraz ederek ve iptal davaları açarak kentsel dönüşüme karşı resmî bir süreç işletirler. Ancak, davaların uzun sürmesi, davalar sonuçlanmadan mahallelinin yerleştirilmesi öngörülen bölgede Bakanlık tarafından inşaatların başlatılması ve sürece dair söylentilerin yaygınlığı, mahallelilerin yaşadığı belirsizliği güçlendirir.⁶³

⁶² Aşağı ve yukarı mahalle sakinlerinin dernekleşme süreçleri ve derneklerle ilişkilerindeki farklılıkları, 5. Bölüm’de detaylı olarak inceliyorum.

⁶³ Dönüşüme karşı sürdürülen hukukî süreç, Limontepe’deki derneğin yanı sıra dönüşüm kapsamına alınan 16 mahalleden sakinin bir araya gelmesiyle kurulan diğer derneklerin de işbirliğiyle yürütülür (Bu dernekler, Limontepe Kentsel Dönüşüm Yardımlaşma ve Dayanışma

Fotoğraf 21 ve 22: Aşağı mahallenin dere yatağı civarında olmayan yüksek bir noktadan gündüz (Soldaki, Ocak 2017) ve yukarı mahalleden gece manzarası (Sağdaki, Temmuz 2017).

Her iki mahallelinin ortak endişesi ise, komşuluğu kaybetmeye dairdir: “Kentsel dönüşüm oldu mu komşularımı kaybederim. Birinci şeyim o benim. Hepimizi bir daireye verirler çok memnun olurum” (Nergis), “Komşu olarak hepsi de çok iyi. Ben herkesi tanıyorum. Bu yaşta beni verecek bilmem nereye. Kimi tanıyacağım kimle arkadaş olacağım ben. Gelmişiz 50 küsur yaşlarına. Bundan sonra kimle tanışacağım ben? Kentsel dönüşüm çok da güzel bir şey değil” (Hatice). Komşular, tanıdıklıklarla, aşinalıklarla örülü bir çevrenin en somut tanıklarındır. Komşuluğun kaybı, bölgede

Derneği, Karabağlar Kentsel Dönüşüm Hak Arayanlar Derneği, Uzundere Köyü Harmanyeri Kentsel Koruma Derneği, Salih Omurtak Kentsel Dönüşüm Derneği’dir. 2015 yılından bu yana toplantılarını genellikle hep birlikte yaptıkları, hukukî süreci birlikte takip ettikleri için Karabağlar Mahalleler Birliği adıyla faaliyet gösteriyorlar). Dönüşüm sonrası yerleştirilmeleri öngörülen bölgenin imar planına Aralık 2015’te ilk itirazlarını yapan mahalleliler, “İlgili planda, komşuluk ilişkilerini geliştirecek kamusal alanların yeterli olmaması, esnafın, kiracıların ve yoksulların düşünülmemiş olması, ekolojik değerlerin yok sayılarak bin yıllık dere yataklarının değiştirilmesi, zeytinlik alanların yok edilmesi gibi birçok sıkıntılı durum söz konusudur. Diğer yandan yapı yasaklı heyelan bölgesine, rezerv alan adı altında yüksek maliyetli ve çok katlı yaşanamaz toplu konutlar yapılması”na karşı dururlar (Evrensel, 16 Aralık 2015). İlk itirazlarına cevap alamazlar ve planların iptali için açtıkları dava, Ocak 2016’da lehlerine sonuçlanır. Ancak Bakanlık, dava sonuçlanmadan ikinci imar planlarını askıya çıkardığından davayı hükümsüz kılar (Evrensel, 22 Ocak 2016). İmar planları, bunlara yönelik Bakanlık’a yapılan itirazlar ve açılan iptal davalarının işleyişi, ilkinden önemli farklılıklar içermez; itirazlar Bakanlıkça cevapsız bırakılır, imar planı iptal davaları mahalleliler lehine sonuçlanır. En son Nisan 2017’de dördüncü kez iptal davası açılır (Evrensel, 3 Nisan 2017). Daha öncesinde, Şubat 2017’de genel olarak kentsel dönüşüm projesinin iptali için dava açılır. Bununla birlikte, hukukî süreç devam ederken Nisan 2017’de, sakinlerin taşınacağı ileri sürülen bölgenin temeli atılır ve inşaatlar başlar (Evrensel, 7 Nisan 2017). Kasım 2017’de kentsel dönüşümün iptal davası reddedilir (Evrensel, 1 Kasım 2017). Mahalleliler hem dönüşümün mevcut işleyişinin hem de imar planlarının iptali için hukuk düzleminde hareket etmeye devam eder (Evrensel, 30 Mart 2018).

hâkim olan mevcut dilin yitimine dair endişeyi de körukler. Özellikle birinci kuşak yerleşimcilerin “bu zamandan sonra” başkalarıyla tanışıp kaynaşamayacaklarına yönelik endişeleri, bir anlamda yeni bir dil öğrenmeye karşı gösterdikleri direnç, bu talepte belirleyicidir. Fiziksel ve toplumsal çevrede değişim, mahallelinin dahil olamayacağını düşündüğü yeni bir dil ve mekân yapısını ortaya çıkarır (Atkinson, 2015, s. 382).

Fotoğraf 23: Limontepe Kentsel Dönüşüm Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği binası (Ocak 2017). Dönemin mahalle muhtarına ait olan mekân, 2017 yılının bahar aylarında Suriyeli bir ailenin işlettiği markete dönüştü. Ardından tavukçu olarak işletilmeye başlandı. Dernek, resmî olarak bir binası olmasa da çalışmalarına 2018 yılının ikinci çeyreği itibarıyla devam ediyor.

Dönüşüm, aşağı ve yukarı mahallelerin konum ve evlerinin fiziksel yapısı dolayısıyla aynı şekilde değerlendirilmez; yanı sıra her iki mahallenin 2010’larda mekân politikalarıyla mücadele etme biçimleri, kuruldukları döneme göre (yoğunluklu olarak 1980’lerin ilk yarısı) önemli farklılıklar içerir. Kuruluş döneminde yerel yönetimlere karşı tavır almakta daha çekimser kalan, evlerinin hukukî yapısından dolayı en temel hizmetleri talep etmekten çekinen ve daha zayıf mücadele pratikleri sergileyen bölge sakinleri, 2010’ların dönüşüm coğrafyasında daha güçlüdür. Geçen yıllar içerisinde önemli bir kısmının tapu alması, tapuları olmasa da on yıllardır evlerinin vergilerini ödemeleri, mekânda hak sahipliği iddia etmelerini sağlar. Bu durum, özellikle yukarı mahallelinin (ve aşağı mahallede dere yatağı dışında yaşayanların) konum avantajlarını

da kullanarak birkaç kat inşa ettikleri binaları aracılığıyla edindikleri sınıfsal konumun mekânda sürdürülebilirliği için resmî kurumları karşlarına alarak hukukî süreci işletebilmelerini mümkün kılar. Göç ettikleri dönemde uzun yıllar geçici işlerde çalışmaları, küçük çocuklarıyla birlikte ailelerini geçindirme çabasında olmaları ve bu süreçte büyük bir yoksulluk çekmelerine karşın şimdilerde çoğunlukla birinci kuşak erkeklerin emeklilik yoluyla kazandığı kısmî gelir güvencesi, çocukların önemli bir kısmının eğitim dönemlerini tamamlaması ve ekonomik bağımsızlık kazanması gibi gerekçeler, mahallelinin daha güçlü hissetmesini sağlar ve süreç karşısında çekimser kalmalarının önüne geçer.

Kentsel dönüşümün gerçekleşmesi, yıkıma dair belirsizliğin son bulması, bölgenin olumsuz koşullarının düzelebileceğine dair umudu taşıması dolayısıyla görüşmecilerin birçoğu tarafından istenir. Mahalleye adım attıkları günden bu yana yaşadıkları kaybetme korkusu, *yıkım* olacağı endişesi ve bu *yıkımı* bekleme hali, on yıllardır baş etmek durumunda kaldıkları yoğun belirsizlikler arasındadır. Belirsizlikten bir an evvel kurtulmak, yasal statüsü dolayısıyla endişeye düşmeyecekleri bir evde ikamet etmek, kentsel dönüşüme sıcak bakmalarında önemli bir etkidir: “İsterim. N’olursa olsun diyorum. Belki şey olur, tapu verirler. Daha iyi olur belki ya da çık git derler. <<Belirsizliği mi sevmiyorsun?>> Hıı. Belirsiz” (Buket).

Değerine göre nasılsa, versin oturduğumuza göre. Birer daire versin. Ona da borçlandırır mı denk mi gelir, nasıl geliyorsa gelsin. Yeter ki bizi bu şeyden kurtarsın. Bak şimdi dışından tırnağından artırıyor bir şey yaparken. Şimdi çatıyı yapacağım ama aklın kalıyor ya bir de yıkım geldiyse. E elinde zaten yok. Onu da oraya harcadin. Versin bize de ne geliyorsa. Daire mi veriyor yoksa borçlandırıyor mu... Biz hepsine razıyız. Ama tapulu bir yerimiz olsun (Neslihan).

Bununla birlikte kentsel dönüşüm kararından memnun olanlar da vardır. Bazı mahalle sakinleri, mahallelerinin fiziksel ve sosyal yapısındaki sorunlardan dolayı dönüşüme olumlu yaklaşır: “Bir gelişmiş olur. Ben yerimden memnunum ama bir doktora annemi götürsem... Şuradan çıkarsan, yürüyemese, sırtında taşımak zorundasın. O kadar zor durumdayız. Ulaşım sıfır” (Gonca, aşağı mahalle). Engebeli bir bölgede bulunan mahalle, erişilebilirlik anlamında ciddi sorunlara sahiptir. Mahallenin özellikle bazı kısımlarında ikamet edenler, bedenlen sağlıklı oldukları sürece buradaki varlıklarını devam ettirebilirler. Otomobilin evlerin kapısına dek yanaşamadığı bu bölgeler,

herhangi bir sağlık sorunu ortaya çıktığında bir hayli güç durumların yaşanmasına sebebiyet verebilir. Ayrıca, mahalle sakinlerinin hayatlarını daha konforlu yaşama talepleri de dönüşüme sıcak bakmalarında etkilidir. İzmir'in pek çok bölgesinde erişilebilir hale gelen doğalgaz, Limontepe sakinleri için de arzu edilen bir hizmettir. Kömür sobalarının kullanımı, zahmetli ve fiziksel güce dayalı olduğundan, birinci kuşak kadınları zorlayan işler arasında yer alır. Soba yakmak, evin daha çok temizlenmesini, düzenli olarak badana ve boya yapılmasını da gerektirir.

Ben yani kentsel dönüşümü istiyorum aslında. Şu derenin o yakasında var doğalgaz, bu yakasında yok. Niye ben niye yararlanmayayım ki? Niye ben pislikle uğraşayım? Başkaları uğraşmıyor, ben niye uğraşayım ki? Benim ne eksikim var? Neyse hakkımız versin bize de yani. Hakkıma ben razıyım yani. Böyle bir temiz bir insan gibi yaşamayı istiyorum. Burada bir daha bir şey alacağız Eskiizmir'e⁶⁴ kadar gideceğiz. Ne kasap var ne manav var. Her şeyden mahrumuz. *Atılmış bir şeyiz biz. Kenara atılmış bir yer yani.* Başka bir devlet gibi burası. ... Bir şey alacaksın taksi tutup geliyoruz Eskiizmir'den. Yani biz de istiyoruz. Hizmet istiyoruz yani, hiçbir şey yok di mi? Vergimi veriyorum ben, her şeyimi veriyorum (Neşe).

İhtiyaç duyulan ürün ve hizmetlerin ulaşılabilir bir mesafede olduğu bir muhit, doğalgazı bağlı "temiz" bir ev, mekân üzerinden kurulan sınıfsallığın işaretlerini taşır. Alt sınıf bir mahallede erişilemeyen bu olanakların ardını sorgulayan, kıyaslayan ve gerekçeler arayan Neşe, ödediği vergiler üzerinden yurttaşlığını kurarken, kendi üzerine düşeni yaptığını hatırlatır. Şimdi sıra devlettedir. Yurttaşlarını "temiz bir insan" olarak yaşatması, alışveriş yaptıktan sonra bir taksi tutmanın gerekmediği donanımda bir mahalle kurması beklenir. Ancak, elbette, mevcut mahalle sakinlerinin, olası dönüşüm bölgesinde de ikamet edebilmesi şartıyla.

Kentsel dönüşüm belirsizliğin ortadan kalkacağına dair umudu barındırırken Bakanlık ve mahalleli arasında yıllardır bir mutabakatın sağlanamaması, dönüşümü geçen zaman içerisinde belirsizliğin kendisi haline getirir. Başlarda kentsel dönüşüm kararına sevindiklerini ifade edenler de kısa vadede gerçekleşeceğine ihtimal vermezken, 2018 yılının ilk çeyreği itibarıyla kararın ardından beş yıldan fazla zamanın geçmesi, haksız sayılmadıklarını gösterir: "Çünkü Türkiye'de bu çeşit kararlar hep sürüncemeye bırakılır" (Ahmet). Geniş bir alanda, on binlerce kişiyi etkileyen bir dönüşüm projesinin

⁶⁴ Eskiizmir, Limontepe'ye yürüme mesafesini aşan, bir araç vasıtasıyla erişilebilen bir semttir. Manav, kasap ve market alışverişi için gidilebilecek en kısa mesafedeki bölgedir.

bir anda hayata geçirilmesi gerçekçi olmamakla birlikte, bu süre içerisinde meselenin taraflarca tartışılabilir kılınmaması ve şeffaflıktan uzak ilerleyişi tedirginlik yaratır. Sürecin ilerleme biçimi ve önemli tarihlerin tekil belirleyicisi konumundaki devlet ve özel sektör müteşebbisleri karşısında sabırlı olması beklenen mahalleli, karşı tarafın hamlelerini kestirmeye çabalayan güçsüz bir pozisyonudadır. Ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduranların mahalleliyi kendi planlarını kabule zorlama ya da bu planları dilediği gibi değiştirme, erteleme yetkisine sahip oluşu (Sakızlıoğlu ve Uitemark, 2014, s. 1370-1372), mahalleliyi tekinsizlik ve belirsizlik hissiyle sarmalar:

E şimdi ne olacağını bilmiyoruz. Ondan sonra nasıl bize bir yerde nereden nasıl vereceklerini bilmiyoruz. Daha belli bir şey bizim açımızdan yok. Ama Bakanlık bunu biliyordur mutlaka. Fakat bizim yani vatandaş olarak bizim hiçbir şeyden bilgimiz yok. Bekliyoruz. Tedirginiz. Hiçbir şey de yapamıyoruz yani (Bekir).

Erkekler kadınların aksine, dönüşüm sürecini daha belirsiz bir düzlemde değerlendirirken netlik arayışları anlatılarına siner. Erkek anlatılarında bugün, geleceği tahmin edebilmek ve planlayabilmek için mevzubahis haline gelirken kadınlar bugünü daha çok geçmişten gelen bir zamansal akışta ele alır ve bugünü değerlendirirken ileriye kestirmeye dönük iddialar anlatılarında yoğunluk kazanmaz. Bu durumda, aile içerisinde erkeğin haneyi kamusal ortamlarda temsil sorumluluğunu *doğallaştıran* iş bölümü belirleyicidir. Kentsel dönüşüm sürecinin hanedeki takipçisi birinci kuşak erkekler, kahvehanelerde ve dernek toplantılarında yapılan konuşmalardan ve belirsizliği ortaya çıkaran söylentilerden doğrudan etkilenir.

İkinci kuşağın kentsel dönüşüme yönelik yaklaşımlarında, kendilerini mahallede nasıl konumlandıkları, hayatlarının sonraki kısımlarında bu mahallenin yeriyile yakından ilişkilidir. Göçmen konumunda değerlendirilemeyen bu grubun, mahalle düzleminde *sakin* ya da *yolcu* olma halleri, dönüşüme yönelik beklenti ve taleplerinde belirleyicidir. Örneğin, evlendikten sonra kısa bir süre başka yere taşınan, ardından Limontepe'ye dönerek ailesinin evinin üst katına yerleşen Yasemin, “Kendi muhitimizden [daire] verirse [kentsel dönüşümü] niye istemeyelim? Çünkü evlerimiz büyük, güzel, yerimiz güzel, manzaramız güzel. Hani başka yere atılmak istemeyiz. Yani buralarda olmak güzel. Kendi yerimizden isteriz” diyerek bir tür pazarlık düzlemini dillendirir. Evlendikten sonra da aşağı mahallede eşinin akrabasına ait bir evde kira ödemedi yaşamaya devam eden Fatma, “Kentsel dönüşüm isterim, şu açıdan, kendi evim olur.

Belki hani [borca] girerim, ev alabilirsem o açıdan isterim. Ama şu açıdan da istemem: Komşularımı kaybedeceksem evsiz kalayım daha iyi” diyerek etraflı bir durum değerlendirmesinde bulunur. Bu örnekler, mahalle sakini olarak kalmaya yönelik talepleri somutlar. İkisinin aksine kendilerini *yolcu* olarak gören Defne ya da Sinem⁶⁵ ise komşuluk ve ev sahipliği üzerinden bir değerlendirme yapmaz; mahalleyi, çocukluk anılarıyla kurdukları sürekliliğin sağlayıcısı bir mekânsal düzlem olarak değerlendirirler.

İkinci kuşak erkeklerin büyük bir kısmı ise, evlenip ayrı bir eve çıkana dek aileleriyle yaşadıkları evlerde *bekleme* halindedirler. Bir süre sonra yolcu pozisyonuna geçeceklerini düşündüklerinden, yaşadıkları mekânla ilişkilerini daha yüzeysel kurarlar. Mahallede vakit geçirmeyen, kentin farklı noktalarında hareket eden, ev ortamını genellikle uyumak için kullanan erkeklerin bir kısmı için Limontepe, bugünkü haliyle, “para kazansa[lar] da hayat standartları[nın] yükselmediği” (Murat) bir bölgedir. Doğalgazın olmayışı, iş çıkışlarında yürüyüş yapacakları, misafirlerini ağırlayacakları, eşleriyle vakit geçirecekleri sosyal olanakların ve en temel ihtiyaçlarını karşılayacakları ticari merkezlerin/işletmelerin olmayışı, ikinci kuşak erkeklerin bir süre sonra kazanacağı *yolcu* sıfatının temel gerekçeleri arasındadır.

3.4. SONUÇ YERİNE

Kentleşme politikaları, hane içinde atılan adımlara sinerji ve mekân anlatılarında görünürlük kazanır. Anlatılar, yaşananların süzgeçten geçirildiği, toplumsal ve bireysel zaman, mekân ve kimliğin iç içe geçtiği ilişkileri irdelemeye, gündelik hayatla kamusal arasındaki çatışma ve örtüşmeleri araştırmaya olanak tanır (Neyzi, 2011, s. 10). Bu bölümde bahsi geçen pratikler dönemin sosyoekonomik ve politik düzleminden temellenirken ilgili dönemin mekânına dair betimlemelerde merkezî ve yerel yönetimlerin aldığı kararların izlerini, bireysel hikâyeler üzerindeki dönüştürücü gücünü görmek mümkündür. Türkiye'nin çeşitli kentlerinden çoğunlukla benzer gerekçelerle göç ederek gelen ve mahalle kuran göçmenler, bir süre sonra mahalle sakinine dönüşse de bir gecekondü bölgesinde yaşamının yapısı dolayısıyla mekânla ilişkilerinde

⁶⁵ Sinem, görüşmeyi yaptığımız tarihten yaklaşık dokuz ay sonra evlenerek İstanbul'a taşındı.

göçmenliklerini her daim saklı tutarlar. Kentleşme politikalarının muğlak yapısı, dönemin ihtiyaç ve taleplerine uygun sürdürülebilir net adımlar atılamaması, bu göçmenliğin gündemde kalmasında belirleyicidir. Bu durum, bir kuşağın *her an savrulacakmış gibi* yaşamasına, diğer kuşağın da mekânda güçlü bir aidiyet ilişkisi kuramamasına sebep olur.

Limontepe'ye göç ettikleri dönemde taşıdıkları kaygı ve belirsizliğin benzeriyle neoliberal kapitalizmin kriz döneminde deneyimlenen kentsel dönüşüm sürecinde yeniden baş etmek durumunda kalan mahalleli, yeni bir konut, muhit ve komşu tecrübesi yaşamak istememektedir. Bu sebeple, uzun yıllar içerisinde kurdukları ilişkilerini ve yaşam alanlarını sürdürebilmenin yollarını aramaya devam ederler. Mekân politikalarının geliştirilme ve uygulanmasındaki belirsizlik, kapalılık ve anlaşma zemininden yoksunluk, mevcut mahalle sakinlerinin beklenti ve taleplerine duyarsızlık, mahallelinin, kentsel dönüşüm eşiğinde, mahalleyi kurdukları dönemkinden daha güçlü bir belirsizlikle sarmalanmalarına sebep olur. Bu belirsizliği yaşama ve anlatma halleri cinsiyetler üzerinden farklılıklar taşır. Bu durum, birinci kuşağın doğup yetiştikleri hanelerden göçle gelip kurdukları hanelere taşıdıkları ve büyük oranda sürdürdükleri cinsiyet temelli iş bölümüyle yakından ilişkilidir.

Doğdukları evlerde oyunsuz ve sınırlı eğitimle büyüyen, henüz çocuk denecek yaşta çoğunlukla görüşleri alınmadan görücü usulü evlendirilen ve başka evlerde yaşamaya başlayan, ardından eşlerinin aldığı göç kararını takip ederek İzmir'e ve Limontepe'ye gelen kadınlar, erken yaşlarda anne olup mahalle sınırları içerisinde kalarak çocuklarını yetiştirir. Kadınların geleceğe dönük kararlar almalarının, plan yapmalarının önüne geçen, mahallenin kurulum aşamasında da temel hizmetlerin eksikliğinin ev içerisinde yarattığı mahrumiyeti çözmeye yönelten şartlar, onları daha çok günlük ihtiyaçların tedarikiyle meşgul eder. Gündelik hayat içerisinde tanınan mekânda geliştirilen pratikler, zamansallığı ve toplumsal ilişkiselliğiyle, kadınların göçmenlikten-sakinliğe geçiş süreçleriyle ve sakinlikten yolcu pozisyonuna itilişle baş etme biçimleri açısından belirleyicidir (I ve II). Kadınlar, bu koşullar altında, bugüne geçmişten uzanan bir yol çizerek ulaşır ve bugünü yoktan var ederek kurduklarına referansla anlatırlar. Bu esnada korku duydukları devletle geliştirdikleri ilişkide, üzerlerine düşeni yaptıkları

kanaatindedirler. Tapu ya da numarataj olarak ödedikleri vergilerin, dönüşüm sonrası kendileri için bir güvence olacağını düşünürler. Erkek anlatıları ise bugünden söz ederken geleceğe yönelik çıkarımlar yapmayı amaçlar. Dönüşüm coğrafyalarını sarmalayan belirsizlik karşısında bir sonraki adımda netliğe erişme çabasındaki erkekler, keskin hiyerarşinin en tepesine yerleştirdikleri devletin büyüklüğü, muktedirliği üzerinden anlatılarını kurarlar. Cinsiyete dayalı hane içi iş bölümü bu anlatılar arasındaki farklılaşmalar açısından önemlidir. Mekânın kamusal ve özel düzenlenmesini belirleyen dinamikler üzerinde durmak, kadın ve erkek anlatılarının zamansal boyutunu çizen mekânsallığı görebilmeyi mümkün kılar. Mekân kullanımını belirleyen hane içi ve dışı dinamikleri cinsiyetler ve kuşaklar üzerinden ele aldığım 4. Bölümde, mekân deneyimini aidiyet, sahiplik ve normallik üzerinden analiz etmeyi amaçlıyorum.

4. BÖLÜM

MEKÂN DENEYİMİ: AİDİYET, SAHİPLİK, NORMALLİK

Mekân içerisinde hareketlilik ve/ya da hareketsizlik yoluyla elde edilen ve failin öznelliğini kurmasında önemli bir işlevi olan mekân deneyimi, bireysel ve toplu/kolektif olarak elde edilir, aktarılır; kimi zaman da kesintiye uğratılır. Mekânı oluşturan doğanın fiziksel çehresinin yanı sıra bir topluluğa özgü ilişkiler de deneyimin ortaya çıkmasında belirleyicidir. Tim Cresswell (1998, s. 157), mekân deneyiminin üçüncü parçasının anlamlar tarafından oluşturulduğunu öne sürer: Mekâna içkin semboller ve fikirler, mekân deneyiminin ihmal edilemez boyutudur. Mekân deneyimi üst anlatıların mikro pratiklerde karşılık bulması yoluyla ortaya çıkar, gündelik hayatta görünür hale gelir, zamanla değişkenlik gösterebilir. Ekonomik, tarihsel, toplumsal, kültürel olanın dolayısıyla fiziksel düzlemde kurulur ve bu düzlemi belirler: Mekânın nasıl ve kimler tarafından kullanılacağını, nasıl bir hafıza kazanacağını, mekânda ne tür anlamların üretileceğini ve bunlar arasında hangilerinin ön plana çıkacağını hangilerininse unutulacağını... Bir anlamda mekânın dilini de kuran bu pratikler, gündelik hayatta mekânın düzenlenmesi yoluyla görünürlük kazanır. Bu sebeple mekân deneyimini inceleyebilmenin yolu, mekânın organizasyonuna ve kullanım biçimine odaklanmaktan geçer.

Bu bölümde, bir dönüşüm coğrafyasında yaşamının mekân üzerinde geliştirilen aidiyet ve sahiplikle ilişkisinin mekân deneyimine etkisi üzerinde duruyorum. Bunu inceleyebilmek için mekânın kamusal ve özel düzenlenişini belirleyen kurumsal ve gündelik ilişki ve pratikleri ele alıyorum. Kendine ait odadan kentin farklı mekânlarına uzanan bir düzlemde seyreden bölümde, mekâna gerek fiziksel gerekse toplumsal, ekonomik, kültürel açıdan erişebilir olmanın imkânlarını sorguluyorum. Erişilebilirlik tartışmalarının bir sonraki adımında cinsiyetler ve kuşaklar üzerinden normalin inşasını ve mahalle baskısının farklı tezahürlerini analiz ediyorum. Mekân deneyimini kuşaklar ve cinsiyetler üzerinden ele alırken bölgeyle ilişkilendirme biçimleri ve geliştirilen pratiklerin devamlılık ve/ya da terkini değerlendirmeye, kentleşmenin makro politikalarıyla mikro performanslar arasındaki ilişkiyi gündelik hayatta gözlemlemeye çalışıyorum. Mekânda geliştirilen aidiyet, sahiplik ve normallik pratiklerini

zamansallığı ve toplumsal ilişkiselliği içerisinde ele alıyor (I), mekânın gündelik hayattan doğru kurulumunu kabul ediyor (II) ve gündeliğin bireysel ve toplu/kolektif düzeydeki mekânsallığının birikimsel olduğuna işaret ediyorum (III).

4.1. MEKÂNIN KAMUSAL VE ÖZEL DÜZENLENMESİ

Özel ve kamusal arasındaki ayırım, mekân içerisinde seyreden gündelik rutinleri ve birey ile toplum, kendi ile öteki arasındaki ilişkileri belirler (Madanipour, 2003, s. 2). Mahallelilerin mekân kullanımlarında yaptıkları (ya da yapmadıkları) bu ayırım, ev kullanımından sokaktaki hareketliliğine dek pek çok durumu içeren sınıf ve toplumsal cinsiyet kodlarına dair nüveler barındırır. Mekânın gündelik pratikler yoluyla düzenlenmesi, kimin ne zaman ve ne tür pozisyonda nerede bulunabileceğinin ve mekâna nasıl müdahale edebileceğinin de belirleyicisidir. Ev içindeki kapalı alanlardan kentin farklı noktalarında hareketlilik kazanmaya uzanan düzlemde seyreden pratikleri incelemek, mekân deneyimini inşa eden ve bu deneyimi etkileyen bileşenlere göz atmaya olanak tanır. Bu kısımda mekânın deneyimini, mekânın kamusal ve özel düzenlenmesi üzerinden tartışıyorum. Bu düzenlemeyi devlet, piyasa ve sokakla bağlantı yoluyla analiz etmeye çalışıyorum. Devlet ve piyasayla kurulan bağlantıyı, mekân aidiyeti ve mülkiyet ilişkisi üzerinden ele alıyor, sokakla bağlantıyı açığa çıkarırken fiziksel mekânların (kahvehane, bahçe ve atölyeler) kullanımına ve bu kullanımın kuşaklar ve cinsiyetler üzerinden taşıdığı farklılıklara değiniyorum.

Limontepe’de, heterojen yapıya sahip kamusal ve özel mekânlar arasında net bir ayırım bulunmaz (Duncan, 2005, s. 129); büyük kısmı bir ya da iki oda ve bir salondan oluşan (özellikle aşağı mahalledeki) evlerde, özel ve kamusal mekânlar geçişken bir yapıya sahiptir. Çocukların tümü aynı odada ya da salonda uyur, ödevlerini yapar, (varsa) masaüstü bilgisayar yatak odasına kurulabilir; imkânlar elvermediği için *kendine ait oda* çoğunlukla lükstür. Özel ve aleni alan arasındaki sınırın muğlaklaştığı, hane içerisinde sınırlı düzeyde boş mekânın bulunduğu gecekondular evlerinde, çoğunlukla “özel hayat için” (Bayat, 2008, ss. 59-60), *kendine ait bir oda* yoktur. İzmir’e göç etmeden önce, birçoğu bir süre eşlerinin aileleriyle birlikte yaşayan kadınlar, bu dönemde, bir başkasına ait bir ev düzeni içerisinde girerler. “Pişen tencere onun. İçi onun, dışı onun”

(Sultan) diyerek mülk sahibi kaynanalarını işaret ederler. O döneme dair memnuniyetsizliklerini, “Kaynana, kayınbaba, kaynım vardı. Üç kaynım, bir görümcem vardı. Hepimiz bir aradaydık” (Buket) diyerek dile getirdikleri bu evlerden ayrılıp da kente geldiklerindeyse neredeyse sıfır noktadan işe başlamaları gerekir: “... şu aradaki halıyla bir tane kilimim var. Neyim olacak köyden ne getireceksin? Bir yatak bir yorgan. Neyin olacak yavrum? Zaten kaynananın yuvasına oturuyorsun” (Sultan). Bu şartlara ekonomik sıkıntılar da eklenince, birinci kuşak kadınlar için yaptıkları harcamanın somut bir karşılığının olması önem kazanır. Kira, bir başkasına ödenirken, kendi yaşam koşullarına doğrudan bir katkı sağlamaz. Düzenli bir gelirleri de bulunmadığından bir an evvel kiradan kurtulmaya çalışırlar. Bu sebeple, birinci kuşak kadınlar için, Limontepe’de, sahibi oldukları ayrı bir eve yerleşmiş olmak, ihtiyaçlarına büyük oranda karşılık gelir ve ayrıca bir özel alan gereksinimi duymazlar.

Birinci nesil kadınlar için burada yaşama tercihlerinde kiradan kurtulmak en önemli gerekçeler arasındadır. Öncesinde bir süre yaşadıkları kiracılık durumlarını, “Kira dediğin ne, beş dakikada geliyor aybaşı” (Ayfer) diyerek ifade ederlerken buradaki evlerinin *mülk konut* olması, kadınlar için bölgenin zorluklarına ve imkânsızlıklarına göğüs gerebilmeyi mümkün kılar: “Kendi evimiz oluşu. Bir kulübem olsun ya. Biz galiba o hırsla kapıldık hiçbir şey aklımıza gelmiyordu” (Güllü), “Hadi bizim de bir göz olsun, kendimizin olsun, dedik. Geldik, yaptık” (Ayfer). Mülk konut arzusu, kısıtlı imkânları idareli kullanma, en azından konaklamak için bedel ödememe ve bu payı diğer ihtiyaçlara üleştirmekle ilişkilendirilebilir: “Huzurlu, mutlu, kendinin dedim. Kira vermiyorum. O parayla çoluk çocuğuma yiyecek alayım diye seviniyordum yani” (Besra). Birinci nesil kadınlar için *kendine ait evin* anlamı, mülk konut olmasıyla ve evi kendilerinin yapmalarıyla yakından ilişkilidir. Aidiyet, sahiplik düzleminde kurulur: “Dokuz senedir aklım fikrim orada. Kendi emeğim de ondan galiba. Burası [şimdi yaşadığı apartman dairesi] hazır gibi geldi. Orayı tek tek tek tırnaklarımızla yaptığımız için. Buraya da çok harcama yaptık, ama ıı ıı...” (Güllü). M. Tuğba Kaya, Dikmen Vadisi gecekondularında yaşayan ve kentsel dönüşüme karşı örgütlü bir mücadele yürüten kadınlar üzerine 2010’lu yılların ilk yarısında yaptığı bir araştırmada, kadınların evlerinin yıkılmasına karşı durmada ön plana çıkmalarının gerekçesini, bu evleri zor şartlar altında ve çoğu zaman tek başlarına ya da kocalarıyla birlikte yapmış olmalarına

bağlar (2012, s. 105). Limontepe’de kadınların ev yapım sürecine dair anlatıları da evleriyle kurdukları ilişkinin aynı noktalardan temellendiğini gösterir:

Benim her bir evimin bir kenarında belki benim bir saçım beyazlamıştır. Belki başkaları için gecekondudur, küçüktür, basittir ama her bir şeyinde benim bir emeğim olduğu için evimi on katlı binaya vermem çünkü ben yapmışımdır, eşim yapmıştır. Benim eşim yapmak için belki ayranla simit yedi, ben ateşte ekmeğimi yaptım, yedim (Sadegül).

Evin inşa sürecinde önemli rol oynayan birinci kuşak erkekler için de kiradan kurtulup kendi evinde yaşamaya başlamak önemlidir. Ancak birinci kuşak erkekler için, evlerinin zaman içinde değer kazanması da eşit derecede önemlidir. Erkek katılımcılar, evin *değişim değerine* sıklıkla vurgu yapar; Limontepe yerine bir başka yerde ev inşa etselerdi elde edebilecekleri *ranta* değinirler: “Buralar gelişmiyor bir türlü. Belediye hizmetleri zayıf geldi. Hâlâ daha aynı. Yıllardır hâlâ daha doğru dürüst imarı olmadığı için ilerleme kaydetmedi. Rant yapmadı” (Kadir). Yaptıkları binanın bekledikleri değere erişememesinin en önemli gerekçesi bölgenin imar planının olmayışı ve belediye hizmetlerinin kısmen verilmesidir. İmar planının eksikliği, tapularını almalarına karşın evlerinin yasal statü kazanmasını gölgelerken Limontepe’yle yakın dönemlerde yerleşime açılan bölgelere kıyasla temel şehircilik hizmetlerinden sağlıklı şekilde yararlanmalarının önüne geçer. Yanı sıra, yerleştikleri arazinin piyasa değerinin belli bir seviyesinde sabitlenmesini beraberinde getirir: “Burası çok kurak kaldığından, sapa kaldığından dolayı oraları⁶⁶ arar olduk. Yapı olarak manzara olarak güzel yerler ama çalışma olmadığından dolayı bizim yapılarımız hiçbir zaman da değer kazanmadı. Bunu satın farklı şeyler yapalım, olmadı yani” (Salih), “Balçova’da bir arsa alsan şimdi üç dairen olur. ... Öngörü yokmuş yani, anlayacağın” (Bekir), “Adam öyle yer bağlamış ki buranın beş misline satılıyor. Öyle yer bağlamış!” (İsmail).

Yerleştikleri bölgenin *değişim değerini* öne çıkaran birinci nesil erkekler, yaşadıkları bölgeyi elden çıkarabilme ihtimaline sahip olmak isterler. Buradan farklı lokasyona açılabilme olasılığı, bir anlamda sınıfsal hareketliliğe dair umudu da içinde barındırır.

⁶⁶ Urla gibi İzmir’in kıyı bölgelerinden bahsediyor. Görüşmenin başında, göç ettikleri 1990’larda, kıyı şeridinde bulunan ve o dönem Limontepe gibi kentin periferisi olarak işaret edilen, ancak kısa sürede kentleşme sürecini tamamlayarak önemli bir piyasa değeri elde eden bir yere yerleşmediği için duyduğu pişmanlığı belirtmiştir. Bu sebeple, kurulduğundan bu yana şehircilik faaliyetlerinden yeterli düzeyde yararlanamadığını düşündüğü Limontepe’den söz ederken “kurak” ve “sapa” ifadelerini kullanır.

Bu sebeple, aynı konuta kat eklemektense bir dairenin birkaç daireye karşılık gelebilmesi daha önemli ve kârlıdır. Bu bakış açısı, görüşme yapılan erkeklerin neredeyse tamamı tarafından dile getirilir; genellikle 1970’lerin sonundan 1990’ların ortalarına dek kurdukları mahallenin *sakini* olmaya karşı *yolcusu* olma taleplerini öne çıkarır. Değişim değerini bu şekilde önceleyerek yaşadıkları evle ilişkilerini kendi özel alanları olarak görmenin ötesine, devlet ve piyasayla geliştirdikleri ilişkide aracı kılmaya vardırırlar. Kente göç ettikleri andan itibaren kapitalist çalışma ortamının içerisine giren birinci kuşak erkekler, patriyarkanın kapitalist işleyişini hayatlarının farklı boyutlarına da yansıtarak özel mekânlarında geliştirdikleri pratikleri, aidiyet ve sahiplik ilişkilerini sermaye piyasasının koşullarına uyarlarlar. Bu sebeple, mekânla geliştirdikleri ilişki de kadınlara kıyasla, daha fazla piyasa dolayımıyla kurulur. “Kapitalist patriyarka, tanımı gereği, özel ve kamusal, ev içi ve ücretli emek, aile ve ekonomi, kişisel ve politik, ideoloji ve maddi koşullar ikilikleri içerisinden yol alırken” (Eisenstein, 1999, s. 204) piyasa koşullarının özel alana sızmasına ve onu ele geçirmesine sebep olur.

2000’li yıllar, kentsel dönüşüm aracılığıyla, kent yoksulları için de evin, devlet ve piyasayla geliştirilen ilişkilerde aracılık işlevini güçlendirdiği bir süreç olarak karşımıza çıkar: “42 yıldan beri bu tepede oturdum. Oturduğum yerin benim elimde devletin verdiği tapu daha değer kazanmadı. 40 yıldan beri bir değer kazanmadı. Ha şimdi bir değer kazanacak. E birtakım insanlar mâni olmaya çalışıyorlar” (Abdullah). Kentsel dönüşüm süreciyle, evin, değişim değerine yönelik vurgular güçlenir ve kamusal statüsü pekişir. Ev, özel mekân olma özelliğini, devletle kurulan ilişkide kazandığı pazarlık aracı konumuyla aşındırırken mekân kullanımının piyasa kurallarına göre biçimlendirildiği neoliberal kent planlama paradigmasına katılır (Geniş, 2007, s. 70). “[D]evlet ile piyasa arasında kalan o geniş boşluğu doldurmak” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015, s. 112) işleviyle ortaya çıkan gecekondü, dönüşüm vesilesiyle, devlet – piyasa ilişkilerini pekiştiren ve yeniden üreten bir aracıya dönüşür.

İkinci kuşak kadınlar ise, evleriyle geliştirdikleri/geliştirecekleri aidiyeti *sahiplik* ve/ya da *değişim* değeri üzerinden kurmaz, *kullanım değerini* ya da içinde yaşayacakları “mutluluğu”, “huzuru” öne çıkarırlar. “Yıllarca tapusuz evde otur[mak]” (Karakız), genç kadınlarda, birinci kuşak kadınlardan farklı bir anlayışın gelişmesine sebep olur.

Bu kadınlar için evin içerisini dilediği gibi döşeme, organize etme, aitlik hissinin gelişebilmesinde önemli bir etkidir. Bu durumu, (Yüstra hariç hiçbirinin) evlenene dek kendilerine ait bir odalarının olmayışı ve o evlerin içinde tamamen kendilerinin söz sahibi olacağı bir özel alan yaratamayışlarıyla birlikte okumak mümkündür: “Küçükken pek şey değildi de hani büyüyünce insan zorlanıyor. Kendi odası olsun istiyor. Sonuçta arkadaşlarım geliyor bende kalmak istiyorlar. ... İçimde ukde kalan şey” (Sinem), “Kendi özelimin olmasını ben hep çok sevmişimdir. Kendime ait bir şeylerin olmasını” (Defne). Defne ve Sinem’in anlatıları, benim çocukluğumda ve ilkgençliğimde odayla ve özel alan ihtiyacıyla kurduğum yakınlığı hatırlatır. Ortaokul çağlarımdayken bir oda, bir salon evimize eklenen odanın benim odam olacağı heyecanı ile inşaatın bitimini bekleyişim, sonrasında ise bu oda salona dönüşünce yaşadığım hüsrana, bu mahallede yaşayan ikinci kuşak çoğu kadınınkine benzerdir. Çoğunlukla evin içerisinde ve çeperinde bulunması beklenen kız çocukları için iç mekânda (evin gündeliğinden/rutininden) bir (kaçış) alan(ı) yaratabilmek önemlidir. Bu yüzden, odanın olmayacağını anladığımda evdeki gardırobun bana ait bölmesine koyduğum kutuya yerleştirdiğim ve yalnızca benim kullandığım (havlu, sabun gibi) malzemeler, kendime ait alanı yaratma çabamın somut adımları olarak değerlendirilebilir. Benzer bir hamle Karakız tarafından da atılır. Annesinin dolabının bir gözünü kendisi için “mümkün olduğunca büyük ayırmaya çalış[ır]”, içerisine yapıştırdığı metal kancalara küpelerini, kolyelerini asmaya çabalar. Bu bölmeler, *kendimize ait bir düzen* tutturabilmenin sınırlı somut alanlarıdır. O bölmeyle ilgilenmek, kendi mahrem alanına temas etmeye olanak yaratır. Bu sebeple kimi zaman gerekmediğinde bile toparlamaya, içindekileri istiflemeye fırsat kollanır. Burada yaratmaya çalıştığımız özel mekânın aslında bir tür kurgu olduğunun bilinciyle, hanenin içinin de içine, kutularımızı, bölmelerimizi kurarken kendimizi kuruyor, mekânla ve eşyalarla ayrı bir yaşam biçimi tahayyülünün çeperlerinde turluyorduk:

Çok dağınıktı aslında toplayamıyordum içini. Onların içini o kadar düzenlemeye çalışıyordum ki onlarla uğraşmak bana çok huzur veriyordu. Biraz daha büyüdükten sonra müziği açıp onlarla uğraşmak saatlerce çok hoşuma gidiyordu. Çünkü kendi düzenini kuruyorsun orada. Ama o dünyanın içinden çıkınca aslında kendi düzenin değil. Odanın içinde bir dünya yaratıyorsun kendi kendine (Karakız).

İkinci kuşak kadınlar için özlemi çekilen özel alana erişim yollarından biri *evlilik*dir. İki yıl önce evlenen ve aynı mahallenin daha yüksek noktasında üç katlı bir evin ilk katında kirada oturan Defne (26), “Kendi özelimin olmasını ben hep çok sevmişimdir. Kendime ait bir şeylerin olmasını” derken, bu aidiyeti, “Orayı senin benimsemem... Senin seçmen” diyerek ifade eder. Henüz nişanlanan Sinem ise, evlendiğinde, “Her şeyim tam olsun istiyorum oraya (evlenince yaşayacağı eve) geçmeden. Ufak tefek şeyleri unutturum diye kâğıda yazıyorum, alayım, diye. Kendi hayalime göre yerleştireyim, edeyim” derken, bu isteğinin gerekçesini şimdiye kadar kendi odasının bulunmayışı ve ev içinde kendisinin belirleyici olabileceği alanın eksikliğiyle ilişkilendirir. Bir süre kirada yaşadıkdan sonra ekonomik olarak sıkıntıya düştükleri için iki yıl kayınvalidesiyle yaşayan, ardından onun evinin üzerine bir kat daha yaparak kendi evlerini kuran Güler, kiradayken de yaşadığı yeri sahip olduğu evi gibi gördüğünü belirtir: “İnsan kirayı verince burası benim evim diyor. ... Bir ay oturdu[ğumuz evin] boyasıyla, her şeyiyle ilgilendik. Bir sefer ev sahibini arayıp da burası kırıldı, burası da böyle oldu, demedik.” Bu ifadeler, Güler’in de mekânda aidiyeti sahiplik üzerinden geliştirmedeğini gösterir.

İkinci kuşak erkekler arasında şimdilerde bir odaya kavuşanlar bulunmakla birlikte, olmadığı dönemlerde özlemine çeken hiçbir görüşmeci yoktur. Çocukluğundan itibaren bir odası olsa neyin değişeceğini düşündüğü sorusuna, istisnasız “hiçbir şey değişmezdi” yanıtını veren erkekler için önemli olan evde televizyonlu odada uyuyabilmektir. Bu oda evdeki en eğlenceli, en merkezî noktadır ve orada uyumak, tüm bunlara da yakın olmak anlamına gelir. Oda talebinin hiçbir zaman kendilerinden gelmediğini, “erkek oldukları için” böyle bir ihtiyaçlarının bulunmadığını, genellikle ablalarının oda talep ettiğini anlatırlar: “[Odamın olması] benim için bir farklılık yaratmadı. Ablam çok istiyordu. Oldu, sevindi ama ben bir farklılık hissetmedim (Koray).

Ablalar evden gittikten sonra odamız oldu (Gülüyor) Lise zamanlarında filandım. ... Biz odamız olsun filan aramıyorduk. Çünkü odada biz ne yapacağız? Bir şey yapmıyorduk. Bir de biz erkeğiz yani. Çünkü o bayanlar için daha ön planda çünkü bayan olduğu için. Biz yani her yerde yatıyorduk bizim için sorun olmuyordu (Murat).

Evde bir odalarının olmasının erkekler için belirleyici bir anlam ifade etmemesinin gerisinde evin iç mekânlarında geçirdikleri zamanın kısıtlılığı vardır. Çoğunlukla sokakta vakit geçiren, mahalle sınırlarını da sıklıkla esneten erkeklerin, çocukluk anlatılarında hiçbir ikinci kuşak kadın tarafından dillendirilmeyen *özgürlük* hissi ve anlatısı merkezî konumdadır. Bu sebeple, kendine ait oda, “sadece yatmaya gidecekleri” (Murat) sıradan bir mekândan farklı değildir. Bu yönde taleplerinin gelişmemesinde, benzer örnekler olmamasını da gerekçe gösterirler. Kendilerine benzeyen aile ve ev ortamlarında vakit geçirmeleri, “görüp de isteyecekleri” (Can) oda tahayyülünün gelişmesini engeller. Zamansal ve mekânsal olarak dinamik bir alandan, coğrafi düzlemden temellenen habitus (Boterman ve Bridge, 2015, s. 3), bu mahalle nezdinde ikinci kuşak erkekler için kendine ait odayı 1990’lı yılların ikinci yarısı itibarıyla talep edilebilir kılmaz.

Erkek görüşmecilerin anlatıları, birçoğunun ancak 2010’larda sahip olabildiği odalarını özelleştirmediklerini, burayı kendilerinin kılmaya dair çabalamadıklarını gösterir: “Benim şimdi odamda bir tane gardırop var. Orada annemin de babamın da kardeşimin de herkesin eşyası var, ama gardırop benim odamda. Çünkü ‘senin odana bir yatak yeter Can, yani. Başka ne yapabilirsin ki sen? Yatacaksın yani’” (Can). Benzer şekilde annem de taşındıktan sonra yerleştikleri evde (erkek) kardeşimin odasını, fazlalık eşyaları yığabileceği ardiye olarak değerlendirmeye devam eder. Bir zamandan sonra erkeklerin kendi odalarıyla geliştiremedikleri ilişkide ailenin diğer bireylerinin o odaya yüklediği misyonun da etkisi bulunur. Örnekler, erkeklerin kendilerine ait özel alan yaratmak yönünde bir taleplerinin bulunmadığını, odaları olduğunda da orayı kendilerine özel kılmak için çaba harcamadığını, ev içi mekânın düzeninden sorumlu annelerinin de bu alanı bütünüyle onlara bırakmadığını gösterir. Bu odanın düzenini ve içerisinde kullanılan tüm eşyaların seçimini kadınlar yapmaya devam ederken bu seçimlerden duyulan memnuniyetsizlik de mekânla bağ kurmaya ket vurur. Örneğin Can, yatak örtüsüyle ilgili olarak, “Annem çiçek seviyor diye ben gül yaprakları içinde uyuyorum. Annem kumaşa bakar, modele değil. Kaç yıl dayanır bu mal?” derken estetikle ihtiyaç, zevkle sürdürülebilir ürüne sahip olmak arasında uzayıp giden gerilime işaret eder. Odadaki eşyaların seçimi ve mekânın düzenlenmesiyle ilgili doğrudan inisiyatif almaktan da (getirebileceği iş yükünden dolayı) imtina eden ikinci kuşak erkekler, kendi evlerine çıkana dek mekânda *misafir* olma pratikleri icra ederler.

İkinci nesil erkeklerin mekânla geliştirdikleri aidiyet ilişkisinde öncelik, diğerlerinden farklı olarak *evin dışıyla kurulan bağlantıdadır*. Çocukluklarından bu yana evin kapalı mekânlarından ziyade dışarı açılan kısımlarında ve sokakta vakit geçirmeleri, bu durumda belirleyicidir. Evin yer alacağı muhit ve çok yakın ilişki içerisinde olmasalar/olmayacaklarını düşünseler de komşularının özellikleri önemlidir: “Bizim bir atasözümüz var: ‘Ev alma komşu al.’ Ev senin olsa, üst katında delinin biri olsa, evi ne kadar benimseyebilirsin?” (Kenan). Bununla birlikte, hayal ettikleri evin iç yapısına ilişkin tasvirleri, kendilerini *kalıcı* olarak gördükleri bir mekân tahayyül ettiklerini gösterir. Bunda, şu an yaşadıkları evlerle ilişkilerini geçici olarak görmeleri belirleyicidir. Bu geçicilikte kiminin kirada yaşıyor olması (Kenan), kiminin ise bir gün taşınacağını düşündüğü (Tarık, Can, Koray) için mevcut evin işleyişine müdahale etmek istemeyişleri ya da edemeyişleri ağır basar: “Aslında kendi evim olsa çok bambaşka evime yapabileceğim şeyler. Ya bu evin yapılması gereken çok fazla şey var. Pimapen’inden yerlerde parke olmasına, kapıların eski olmasından işte tuvalet taşına kadar bir sürü şeyin değişmesi lazım baktığın zaman” (Kenan). Kısmi müdahalelerle toparlayamayacaklarını düşündükleri ev dekorasyonuna bir hayli mesafelidirler:

Baksana bizim her taraf ayrı oynuyor. Şu koltuk var ya dışarıdaki, ... 20 seneliktir o koltuk. Eve [alınacak] eşyalar şu renk [olsa], şurada olursa, böyle bir şey yok. Haliya mı ihtiyaç var, halı alalım. Rengine filan kimse bakmaz. O eski halılar bizde duruyor çeyizlik niyetine. Anne dedim, bak yarın bir gün evlenirim, dedim, belli olmaz da. Bırak dedim, gelin bunu yere sermez de dedim, ben zaten eve sokmam. Kırmızı böyle motifli motifli (Can).

Birçoğu doğduğundan bu yana yaşadığı Limontepe’de deneyimledikleri konut biçimi dolayısıyla, buradan ayrıldıklarında, mümkünse müstakil bir evde yaşama arzusundadırlar. Çünkü, “Aynı apartmanda yaşamak aynı evde yaşamak gibi”dir (Can). Bu sebeple, evin içerisinde ya da terasta diledikleri gibi vakit geçirebilecekleri, mangal yakabilecekleri, bazen gürültü yapıp yüksek sesle müzik dinleyebilecekleri bir ev ve çevre tahayyül ederler. Bu isteklerin temelinde, yine evin dış mekânlarıyla geliştirdikleri ilişkinin payı büyüktür: “Kafamda yine müstakil bir yer var. Ben böyle bir yer, böyle bir hayatı daha çok seviyorum. Dairede yapabilir miyim, diyorum, ama yapamam. ... Şeyi seviyorum, bitkilerle uğraşmayı, hayvanlarla uğraşmayı seviyorum” (Tarık).

Kendine ait odadan, evin diğer kısımlarına uzandığımızda, mutfağın evler inşa edilirken genellikle ana gövdenin kısımları içerisinde yer almadığını, sonraları şartlar elverdikçe ayrı bir kısım olarak eklendiğini görürüz: “İki odanın üstünü kapattık. Birinin üstü açık kaldı. Mutfagımız yoktu. Araya yaptık kendi kendimize” (Güllü). Mutfak hem inşa aşamasında hem de sonraları, özellikle aşağı mahallede evin önemli kısımları arasına girmezken diğer odalara kıyasla daha olumsuz fiziksel koşullara sahiptir. Mutfak bazı evlerde de hareketli bir yapıdadır: “Bir küçük tüp vardı, orada pişiriyorduk. Tüp nereye giderse orada mutfak” diyerek mutfağını tasvir eden, bir sonraki adımda seyyar tezgâha erişen Neşe, taşınabilir olmaktan uzak bir mutfağa ancak beş altı yıl önce yoğun bir mücadele sonrası kavuşur: “Çok zor oluyordu. Kavga ede ede yaptırdım. Ben yaptırdım. Ben çalıştım, kendim ödedim. Amcam yaptı (Heyecanla anlatıyor) parasını [eşim] çıkardı ödedi adama. Ben ona [eşime] taksitle ödedim.” Neşe’nin nadiren kullandığı *ben dilinin* bu anlatımda baskın şekilde yükselişe geçtiğine şahit olmak, çok önemseydiğini belirttiği mekânın inşası üzerinden elde ettiği deneyimin, özneliğini kurmaya etkisini incelemeye de olanak tanır. Limontepeli evleri inşa edildikten sonra içine girdiğinde ne hissettiği sorusunu hatırlayamadığı için yanıtlayamayan Neşe, mutfak yapıldıktan sonraki hislerini, “Çok mutlu hissettim (Gülüyor) İnsan çok mutlu hissediyor mutfağı oldu mu. Önemli olan mutfak zaten evde” diyerek anlatır. Çünkü evde en çok vakit geçirdiği yer mutfaktır ve ona göre, “Genellikle kadının işi mutfakta olur”. Göç kararının alınışından gelinen kente ve muhite dek hiçbir konuda belirleyici pozisyonda ol(a)mayan kadınlardan Neşe, ev içerisinde en çok vakit geçirdiği kısmın inşasını anlatırken özneliğini kurma biçimine dair işaretler de verir.

Evin daha az güneş alan kısmına, antreye, kimi zaman penceresiz inşa edilen mutfak, gecekondulu evlerinde, yeniden üretim faaliyetlerinin önem verilen *stratejik* mekânı olarak karşımıza çıkmaz. Bu durum, 1950’lerde apartmanlaşmanın hızlandığı dönemde genellikle orta sınıflar için yapılan konutlarda, müteahhitlerin karanlık, küçük, apartman boşluğuna bakan mutfaklar inşa edişiyile paralellik taşır (Özbay, 2015, s. 121). Bugünün orta-üst sınıf kadınları için, ev içinde bir mikro kozmos olarak adlandırılan, kadınların hükümranlık alanı olarak tarif edilen, aile bireylerinin, arkadaşların, misafirlerin bir araya geldiği bir mekâna dönüşebilen mutfağın (İnce, 2013, s. 248), görüşülen Limontepeli kadınların hemen hiçbirinde aynı anlama gelmediği söylenebilir. Yalnızca Derya mutfakta komşularıyla vakit geçirdiğini dile getirirken diğerleri mutfağı yalnızca

yemek yapmak için kullandıklarını belirtirler. Kışları çoğunlukla tek oda ısıtıldığı için yemeği büyük oranda soba yanan salonda hazırlayan ve sobanın üzerinde pişiren; yazları ise genellikle balkon, bahçe ya da serin bir koridorda yemek hazırlamayı tercih eden, bazen diğer kadınların katılımıyla kömürlükte ekmek yapan ya da açık alanda kurduğu tandırda yemek pişiren birinci kuşak kadınların büyük kısmı, mutfağa özel anlamlar yüklemesler. Bu örnekler, evin kısımlarının birbirinden keskin çizgilerle ayrılıp özelleşmediği saptamasını güçlendirir. Aşağıdaki (24 numaralı) fotoğraf kolajı farklı mevsimlerde aynı hanenin iç ve dış mekânını gösterir. Kış mevsiminde çaydanlık ve tencere sobanın üstüdeyken, yaz mevsiminde aynı malzemeler dış mekâna, tandır civarına taşınır.

Fotoğraf (Kolajı) 24: Sadegül'ün evinin farklı mevsimlerde çekilen iç ve dış mekânı. Yemeğin soba yanan odada (yukarıdaki fotoğraf, Ocak 2017), ya da tandıra yerleştirilen metal levhanın üzerinde (aşağıdaki fotoğraf, Temmuz 2017) pişirebildiğini gösterir.

Aşağıdaki üçlü fotoğraf kolajında (25 numara) gördüğümüz mutfaklar, ilk inşasından sonra çok büyük değişikliklerin yapılmadığı evlere örnektir. Bu örneklerde, mutfaklar evin hemen girişine (soldaki) ya da çok az ışık alan kısımlarına yapılmıştır. Bazı evlerde uzun ve dar şekilde inşa edilen mutfaklar (ortadaki), çoğu zaman sadece bir kişinin

güçlkle hareket edebileceği mekânlardır. Bir kısmı bulaşık makinesiyle buluşan bu mutfaklar, kızları evlenen hanelerde sadece birinci kuşak kadınların çalışma alanı konumundadır. Kimi zaman çamaşır makineleri de mutfığa yerleştirilir (sağdaki), çünkü mutfaklara kıyasla banyolar daha düşük standarttır. Ortadaki fotoğraf, eşinin ağabeyinin evinde kira vermeden yaşayan Fatma'nın mutfığına aittir. Mutfak dolaplarının yetersizliği, duvarların ve mutfak tezgahının fiziksel sorunları, mutfaktaki işlerin güçlkle yürütülmesine sebep olur ve mutfığı, içerisindeki eşyaların gelişigüzel yerleştirilmek durumunda kalındığı bir mekâna dönüştürür. Ziyaretim esnasında ikramlık hazırlıklar yapan Fatma'nın taşınabilir fırınına yatak odasına yerleştirdiği ve karşılıklı konumlanan mutfakla yatak odası arasında gidip geldiğine şahit oldum.

Fotoğraf (Kolajı) 25: Aşağı mahalleden mutfak örnekleri.

Aşağıdaki fotoğraflarsa (Fotoğraf Kolajı 26) ilk inşanın ardından büyük tadilatların, oda – kat eklemelerinin yapıldığı evlere örnektir. Bu evlerde mutfaklar aydınlık, geniş ve kullanışlı olarak tasarlanmaya çalışılır. Solda, mutfak tezgâhı ve dolaplarıyla yeterli olanaklara sahip, aydınlık bir mutfak görürüz. Sağda da mahallede hiçbir evde görmediğim neredeyse tavandan yere bir pencere uzanır. Ancak iki örnekte de mutfakta masa yoktur. Sağdaki fotoğrafta kahvaltı, yere kurulan bir sofrada yapılır.

Fotoğraf (Kolajı) 26: Aşağı mahalleden mutfak örnekleri.

Evlerin balkon, bahçe, çatı, kapı önü gibi dış mekânları, özel alandan mahalleye uzanan düzlemde geçiş mekânı vazifesi görür. Hane sakinlerinin sokakla bağlantı kurabildikleri bu kısımlar kimi zaman çok nizami bir yapıya sahip olurken kimi zaman her türlü malzemeye rastlanılan ardiyeye dönüşür. Aşağıdaki fotoğraf kolajı (27 numara), farklı dış mekân örneklerini gösterir. Bu örneklerde, balkon ya da bahçelere yerleştirilen koltuk, tablo gibi iç mekân eşyaları görebildiğimiz gibi salt dış mekânda kullanılan salıncak ya da masalar da karşımıza çıkabilir. Kolajın solunda gördüğümüz fotoğraf ise, zamanla balkona dönüştürülmesi planlanan alana yığılan inşaat malzemelerinin yanı sıra yalnızca üst kısmı bulunan plastik bir mankene, su deposuna, piknik tüplerine, tahta, plastik ve demir malzemelere ev sahipliği yapar. Fotoğraf Kolajı 28 ise, yaşadıkları evin üstüne kat çıkan fakat yıkım söylentilerinin ardından inşasını tamamlamayan bir mahalle sakinine ait olan, kapalı ancak, bir yaşam alanı özelliği taşımayan mekânın genel ve detay çekimlerini gösterir. Zaman zaman ekmek yapılabilen bir mekâna dönüşebilen bu alanın, içerisinde yaşanmadığı ya da uzun zaman geçirilmediği halde

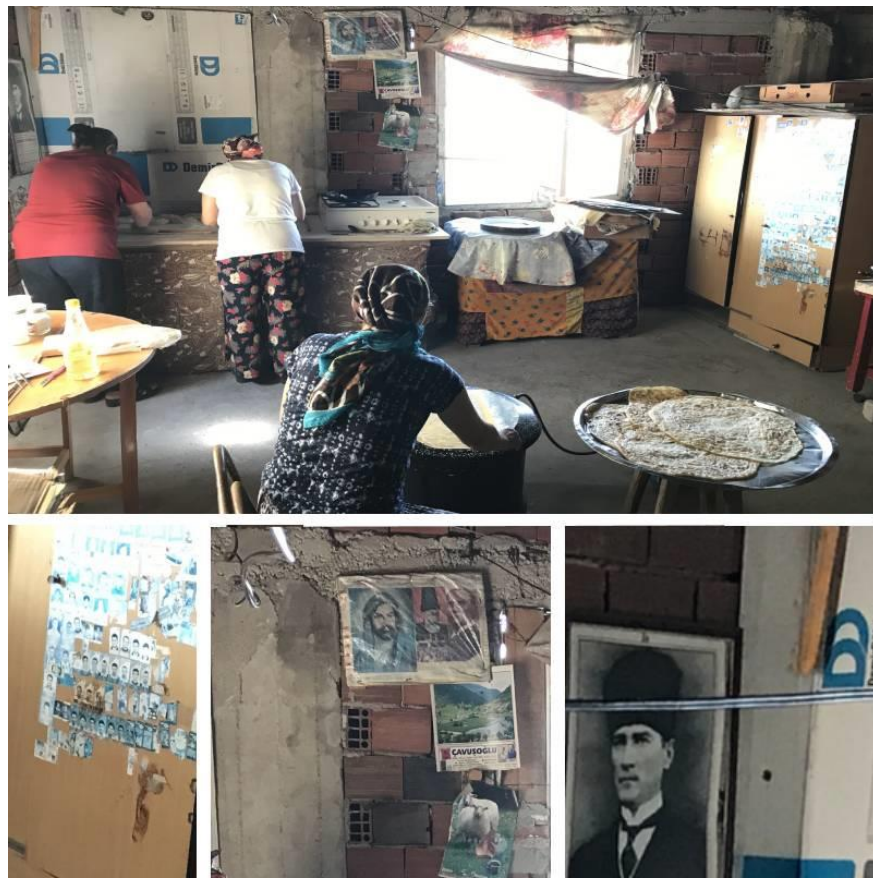
özelleştirilişi dikkat çeker. Evde kullanılmayan bazı eşyaların yerleştirildiği, pencerelerin perde ya da kartonlarla kapatıldığı mekânın duvarlarında Atatürk posterinin yanı sıra Hacıbektaş-i Veli ve Hz. Ali'nin posterleri ve eski tarihli bir takvim ve bazı pastoral görseller bulunur.

Fotoğraf (Kolajı) 27: Aşağı ve yukarı mahalleden farklı dış mekân örnekleri.

Gecekondu mahallelerinde evler genellikle bir plan doğrultusunda tek seferde yapılmayıp imkânlar elverdikçe “parça parça” tamamlanır. Bu sebeple, zaman içerisinde genişleyen evlerin giriş kapısından içeri adım atıldığında devasa büyüklükteki salonlara girilebilir, başka bir odadan geçmek suretiyle diğer kısımlara erişilebilir: “Bir odanın borcu bittikten sonra bir oda derken böyle koridorsuz, sekiz odalı bir ev sahibi olabiliyorsun. O odadan o odaya yani” (Can). Plansızlık ve peyderpey inşa, çoğunlukla koridoru olmayan evler karşımıza çıkarır. Bir kısmı bu haliyle evlerini kullanışlı bulmasa da diledikleri gibi inşa edebiliyor olmaktan memnundur: “Canımız istiyor

kapıyı o yana çeviriyoruz, canımız istiyor... (Gülerek anlatıyor) Küçük olmuş bu diyoruz, bir sene duruyoruz, yıkıyoruz” (Sultan). Kendi evleriyle ilgili kararları kendileri alabildikleri, inşa ya da yıkım yoluyla şekil verebildikleri yaşam alanları, bir apartmanda ikamet etmenin karşısına, evlerinin hareketli dış çeperleriyle büyük oranda barışık mahalle sakinleri çıkarır. Öyle ki, evlenmek üzere olan oğulları için satın aldıkları apartman dairesinde yapılacak tadilat öncesi, Sultan ne tür adım atmaları gerektiği konusunda tedirginlik yaşar: “Şimdi dairede tadilat yapacağız. Banyo-tuvaleti değiştireceğiz mutlaka. Ee, elden mi izin alacağız? Tıkırdamayacağız mı küpürdemeyeceğiz mi, bilmiyorum.”

Fotoğraf (Kolajı) 28: Yukarı mahallede inşaatı yarım bırakılan bir kat. İçerisine yerleştirilen malzemelerle özelleştirilmeye çalışılmış.

Evlerini kurmak için temel attıkları günden bu yana süregelen bir inşa faaliyeti içerisindeki mahalle sakinleri için hanenin sınırları esnektir. Son dönemde genellikle çok büyük inşaatlara girmeseler de bahçelerin balkona, balkonların çardaklar ya da güneşlikler yardımıyla iç mekânın uzantısına dönüştürülmesi gibi faaliyetler özellikle

aşağı mahallede devam eder.⁶⁷ Bu durum, hane içi özel alanla mahallenin kamusalılığı arasındaki sınırları geçişken kılar ve bu alanlardaki hareketliliği artırır.

Annem aracılığıyla ziyaretlerine gittiğim birinci kuşak kadınların neredeyse tamamı görüşmeyi annemin de katılımıyla salonda ya da balkonda yapmayı tercih ederken benim isteğimle çok kalabalık olan salondan ayırıp farklı bir odaya geçtiğimiz bir görüşmecinin ise bu esnada kızı ve torunu yanında olmaya devam etti. Görüşmelerin birçoğunun yapıldığı salonlar ve balkonlar ise, bu süre zarfında geçiş noktası konumunda oldu. Bu yönüyle de gerçekleştirmeyi planladığım görüşmeler, bir tür odak grup görüşmelerine evrildi. Mahallede mekân üzerinde yaşanmayan keskin ayrımları zaman kullanımında da görmek mümkündür. Modern kent yaşamında parçalara ayrılan ve planlanarak/yönetilerek kullanılan zamanın, bu mahallelerde yürütülen araştırmalarda farklı aktığını, görüşmeler için randevu almanın tuhaf karşılandığını belirtmek gerekir. Mahallelinin gündelik hayatında, özellikle formel bir işte çalışmayan orta yaş üstü kadınların günleri, gündüz ve eşlerinin işten ve/ya da kahvehaneden döndükleri akşam olmak üzere iki büyük parçadan oluşur. Çocukları formel eğitimlerini büyük oranda tamamlamış bu gruptaki kadınlar için mekân kullanımının daha esnek ve geçişken olduğu, komşu ziyaretlerinin, enformel işlerin ve ortaklaşa yürütülen pratiklerin (birlikte ekmek pişirmek gibi) gerçekleştirildiği gündüz saatlerini, çoğunlukla salon ya da balkonda aile bireyleri ve misafirlerle geçirilen akşamlar takip eder. Bu yüzden evde değilse bile mahalle sınırları içerisinde karşılaşılma olasılığının çok yüksek olduğu kadınların kendi aralarında (ve annem dolayısıyla benimle de) geliştirdikleri ilişki, alışageldiğimiz kent hayatına kıyasla daha teklifsiz ve kendiliğindedir. Bu da gündüz saatlerinde daha esnek olabildiklerini, özel bir etkinlik için değilse (gün yapmak gibi) görüşmek için randevulaşmanın gerekmediğini ve kilitsiz kapıları vurduktan sonra açılmasını beklemeden içeri girmekte bir sakınca bulunmadığını gösterir. “Öyle apartman gibi müsait misin diyecek şey yok. Çatı kapı girebiliyorsun” (Derya) diyerek tarif edilen komşuluk ilişkisi, “maniniz yoksa anneler size gelecek” (Tunç, 2015) anlayışının işaret ettiği apartman hayatından/orta sınıf

⁶⁷ Aşağı mahallede kentsel dönüşümün kısa vadede gerçekleşmeyeceği, gerçekleşse de sıranın kendilerine gelmesinin yıllar alacağını düşünen pek çok mahalle sakini bulunur. Çatıyı değiştirme, önceden direkleri dikilen ve kısmen üzeri kapatılan katların inşasını tamamlayarak yeni bir daire inşa etme gibi faaliyetler burada kısmen devam eder. Yukarı mahallede bu tür faaliyetler neredeyse durmuştur. Bu konu üzerinde ileride detaylı olarak durulur.

pratiklerinden ayrılır. Bu durum, özellikle birinci kuşak kadınlar için mahallenin en güzel özellikleri arasında yer alır. Komşuluk ilişkilerinin devamlılığının ve iyi bir düzeyde sürdürülebilirliğinin işareti olarak kabul edilir: “Ben pat diye giderim Ayfer’in evine 1’de giderim, 2’de giderim. Komşuluk var daha burada” (Neşe). Komşuluk ilişkileri hane içi mekân kullanımında sürdürülen geçişliliğin mahalle düzeyine taşınmasının da sağlayıcısıdır.

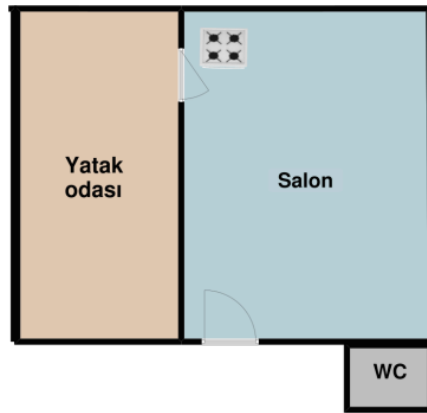
Yıllar içerisinde geliştirilen ilişkiler, evlerin içini teklifsiz dahil olunan bir mekân haline getirebilirken kadınların bir araya gelip ayakkabı diktikleri, halı yıkayabildikleri, sohbet ettikleri sokaklar da *evden daha az özel mekân* ya da *yarı-kamusal mekân* statüsü kazanır. Heidi Wedel (2013, s. 113), 1990’ların sonunda İstanbul’un iki gecekondu mahallesinde yüz yüze görüşmeler yaparak kadınların yerel düzlemdeki siyasal katılımını incelediği *Siyaset ve Cinsiyet* adlı çalışmasında sokakları, kadınların bir araya gelerek birbirlerine yardım ettiği, bilgi alışverişinde bulunduğu ve enformel ağlarını oluşturup sürdürdüğü bir kamusal mekân olarak değerlendirir. Ancak bu mahalle düzleminde sokakların bütünüyle bir kamusal taşıdığı dile getirmek olası değildir. Bunun gerekçelerinden biri bir sonraki kısımda tartışılan mahalle baskısıdır. Özellikle ikinci kuşak kadınlara uygulanan mahalle baskısı, genç kadınlar üzerinde aile fertlerinden devşirme bir gözetim mekanizmasını işletirken, bir anlamda *komşuların akraballaşması* yoluyla mahalleyi geniş bir aileye çevirir. On yıllardır bir arada yaşayan ve bu dönemde birbirlerinin farklı durumlarına tanıklık eden, aralarında güçlü bağlar kuran komşular arasındaki bu ilişki, mahalle sakinleri tarafından da akrabalık düzleminde dile getirilir: “Şimdi biz 40 seneye yakın mahallede iç içe konu komşumuzla akraba gibi yaşayıp gittik şimdiye kadar” (Ahmet). Birinci kuşak erkeklerin komşuluk tasviri, Neşe’nin, Derya’nın ve diğer birinci kuşak kadınların bahsettiği, birbirlerinin evlerine “çat kapı girivermek” üzerinden dillendirilir. Birinci kuşak kadın ve erkekler tarafından sürdürülen bu ilişki biçimi, komşuların birbirlerinin kusurlarını görmeyebileceği, küskünlüğün geri plana atılabileceği türde ilişkilenebilir. İşaret edebileceği gibi (“Ben buna – yanındaki komşusunu gösteriyor – iyi de söylesem gülüyor, kötü de söylesem gülüyor. Niye biliyor musun? 27 senedir hep birbirimizi tanıyoruz. İyi de söylesek kötü de söylesek yine komşuyuz” – Sedat), farkında olarak ya da olmayarak, özellikle ikinci kuşak için gözetim temelli baskının meşrulaştırıldığı bir ortamın inşasına zemin de yaratabilir. Kamusal mekânda olmanın anonimleştirici

yönünü ortadan kaldıran bu durum, bu tür mahallelerde sokağın, modern kent mekânında üstlendiği protestoların, toplumsal karşılaşmaların, direnişin, zevkin mekânı gibi özellikleriyle (Fyfe, 1998, s. 1) karşımıza çıkmasına da engel teşkil eder. Çoğunlukla mahalleden sakinlerin/tanıdıkların geçtiği, aşinalığın yeniden üretildiği sokak, hane içine nazaran üzerine düşen gözlerin niceliksel artışı dolayısıyla hal ve hareketlere daha fazla dikkat edilen bir yer olmakla birlikte *evden daha az özel mekân* ya da *yarı-kamusal mekân* işlevi görür. Bu durum daha büyük sokaklara, otobüs ve yabancı araçların geçişinin yoğunlaştığı bölgelere erişene dek geçerliliğini korur.

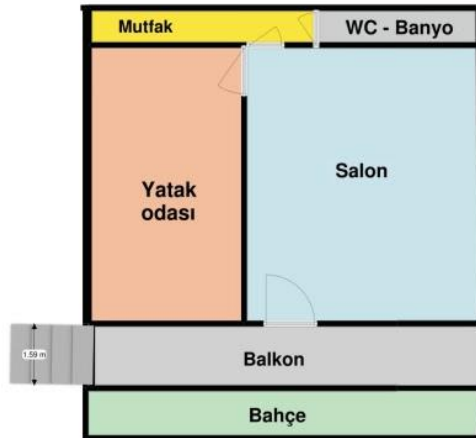

Fotoğraf (Kolajı) 29: Aşağı mahalleden farklı sokak örnekleri, sokakta iç mekân eşyalarına sıklıkla rastlanabildiğini gösterir (Ocak 2017).

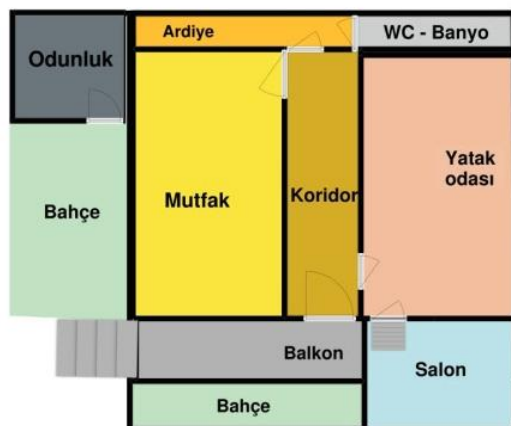
Şekil 1: Aşağı Mahalledeki Evimizin Zamanla Değişimi

I: 1989 yılında iki oda olarak inşa edilir. Tuvalet dışarıdadır. Mutfak olmadığından uygun bulunan yerde yemek pişirilir.

II: 1990'lı yılların başlarında evin çeperi arkaya doğru genişler. Evin ön kısmına büyük bir balkon yapılır. Zamanla tuvalet de evin içerisine alınır.

III: 2000'li yılların başından taşınana dek (2007) evin kısımları bu şekildedir Güneş görmeyen bir bölgeye yapılan mutfak, evin en geniş bölümü haline gelir. Sadece yemek yemek için değil vakit geçirmek için de mutfaktan yararlanılır. Aynı zamanda, üniversite sınavına hazırlanırken benim için çalışma odası haline de gelmiştir. Balkon ve bahçenin bir kısmının doldurulmasıyla inşa edilen salon yine de evin temelinden iki basamak aşağıdadır.

Ev içlerinin sokağa taşabildiğine örnek teşkil eden Fotoğraf (Kolajı) 29, sokakların evden daha az özel mekân olduğunu görsel düzeyde de pekiştirir. Kenarlarına mahalleli tarafından çekilen tellerin üzerine serilerek sokakta güneşlendirilen yorgan, halı/kilim gibi iç mekân eşyalarına ya da kullanılmayan mobilyalara rastlamanın olağanlığı, evin içiyle dışı arasındaki ayrımın keskin olmadığını gösterir. Mekânın kamusal ve özel düzenlenmesinde önemli bir belirleyici olan sokak kullanımı üzerinde dururken kahvehaneler, bahçe ve atölyelerin kullanımına değinmek, mekân deneyiminin sınıf ve toplumsal cinsiyete yönelik içerimlerine dair bilgi verir.

Birinci kuşak kadınların sokağı rahatlıkla kullanabilmeleri, mahalle içerisinde hareketli bir gündelik tutturabilmelerinin yolu olurken mekânsal ve sosyal kaynaklara erişmelerine de ortam yaratır (Wedel, 2013, s. 226). Sokak, temel hizmetlerin eksikliğini çektikleri (suyun tankerden alınması) ya da enformel işler yürüttükleri (örneğin ayakkabı dikimi) dönemde kadınlar tarafından daha aktif biçimde kullanılır. Bu dönemde sokağın bilgilendirme yönü öne çıkar. Sokağa katılmak birtakım kaynaklara ulaşmanın da aracısı olur. Şimdi birçoğu bir noktadan diğerine erişmek için sokağı kullanır; çalışmadıkları zaman kendilerinin ya da komşularının evinde vakit geçirirler. Sokak, kadınların bir kısmı için spor amaçlı yürüyüş yapma ve bu esnada sohbet etme ortamı yaratır: “Şimdi de yürüyüşe çıkıyoruz kilo almamak için arkadaşlarla. Top sahasına gidiyoruz orada hareket yapıyoruz, jimnastik yapıyoruz. Akşam 7, sabah 7 gidiyoruz” (Meral), “Yürüyoruz biz iki kadın hep” (Derya). Mahalleli kadınların eşlerinin bir kısmının emekli olması ve kahvehaneye gitmedikleri ya da mahalle dışına çıkmadıkları müddetçe evde bulunmaları da kadınların sokaktaki hareketliliğini etkiler. Eşleri evdeyken kadınlar da genellikle evde veya ev civarında vakit geçirir; birçoğu ev işlerinin kotarılmasında herhangi bir destek almadıkları eşlerinin ve diğer aile fertlerinin günlük gereksinimlerinin karşılanmasını sağlar.

Şimdi büyük bir kısmı çalışan ya da öğrenimine devam eden ikinci kuşak görüşmeciler ise, ulaşım işlevi dışında sokağı genellikle kullanmazlar. Çocukluk dönemlerine dair anlatılarda, sokağı kullanma biçimleri cinsiyetler arasında farklılıklar taşır. Çocukları mahallede hareketli kılan bisiklet, erkekler tarafından “Bisiklete binmek için hep üst yola gidiyorduk. ... Bisiklet bizi özgürleştiriyordu. Bisiklete binince kendimizi çok

havalı hissediyorduk” (Metin) diyerek tarif edilirken, örneğin Sinem için, “Çok uzak yerlere değil, bizim buradan yolun sonuna kadar gidip gel[diği]” bir araçtır.⁶⁸ İkinci kuşak erkeklerin anlatılarında büyük yer tutan çocukluk dönemi, sokağı sınırsızca kullanabildikleri oyunlarla geçer. Kendi mahallelerinin dışına sıklıkla çıkan, birkaç kez (bir tür oyun gibi olsa da) evden kaçma deneyimi yaşayan erkekler, kentin farklı mekânlarıyla küçük yaşlarda tanışarak önemli bir deneyim edinir: “12 yaşındaydık. Buradan on kişi biz evden kaçtık. ... Buradan Torbalı’ya kadar yürüdük. Yani hakikaten ciddi bir mesafe. 60 km yol yürüyorsun. ... Ertesi gün oldu hepimizin karnı acıktı. Belediyenin tarlasındaydık. Biraz yürüdük yer gök şeftaliydi zaten” (Vedat); “Mesela biz buradan çıkar, Yeşilyurt’a kadar giderdik. Topluluk içinde olduğun için korkmuyorsun yani. Kendin de sonra bireysel olarak gidiyorsun. Yeşilyurt’u o şekilde öğrenmişim ben” (Koray).⁶⁹ Bu örnekler, erkeklerin kent kullanımını daha çocuk yaşlarda bir grup üyesi olarak öğrendiğini, bu vesileyle topluluk içerisinde birlikte hareket etme becerisi de kazandığını, farklı mekânlar ve hayat biçimleriyle kız çocuklarına kıyasla çok erken tanışabildiğini gösterir. Bu durum, erkekleri kentle ilişkilerinde kız çocuklarına kıyasla daha cesur, kentin farklı yüzlerine daha açık hale getirir. Sürekli aynı kişileri gördükleri mahalle ortamında ev içerisinde kapalı bir odaya özlemden ziyade, bilmediği bölgelerin keşfine yönelmelerini mümkün kılar. Çoğulculuğa daha açık hale gelebilmeye de imkân yaratan bu karşılaşmalar, bir anlamda erkeklerin kentte yaşamının çoğul yüzleriyle, (kendi imkânlarıyla) çok erken tanışmalarını sağlar; kentte yaşamının getirdiği farklılıklara, başkalıklara temas edebilmelerini mümkün kılar. Erkeklerin sokakla bu denli haşır neşir oluşu, özgüven sahibi bireyler haline gelmelerine de yardımcı olur: “Çocukluğumu sokakta geçirmek bana özgüven kazandırdı” (Koray).

Aşağı mahalleye sınırı bulunan, bir kısmının askeriyenin atış alanı olarak kullanıldığı tepeye erkek kardeşleriyle sıklıkla gittiğini belirten Vedat, tepenin bir noktasından akan dereyi benim gözümde canlandırabilmek için uzun uzun tarif eder: “Biz kayaları yuvarlıyorduk dereye o kayalarla set yapıyorduk ve içinde ciddi ciddi yüzebiliyorduk.

⁶⁸ Bisiklet sür(ebil)me faaliyeti yarı-kamusal mekânların kullanımında da yakın ve uzak mekânlar ayrımı yaratır. *Mekânda Normalin İnşası: İkinci Kuşağa Mahalle Baskısı* başlığı altında bu konuyu daha detaylı inceliyorum.

⁶⁹ Limontepe – Yeşilyurt arasında, yürümeye pek de elverişli olmayan 3 – 4 kilometrelik bir mesafe vardır. Yeşilyurt, araç trafiğinin yoğun olduğu, kentin merkezî bölgelerindedir.

Askeriyenin içinde. Hatırlaman lazım.” Aşağı mahallede, bahsedilen tepeye de çok yakın bir noktada yaşadığım halde bahsettiği suyu hiç görmediğimi belirtince, “Gerçi kız çocuğu olunca, evet” diye yanıt verir. Gözün görebileceği sınırlar içerisinde kalması beklenen kız çocukları, değil başka mahalleleri, kendi mahallelerini dahi sınırlı düzeyde tanır. Vedat’ın cevabı da başka türüsünün mümkün olmadığını tasdik eder ve bir anlamda bu durumu doğallaştırır. Neyin doğal olduğuna yönelik kavrayışımızın kültürel bir oluşum, toplumsal cinsiyete ilişkin düşünüş biçiminin bir parçası haline geldiğini (Connell, 1998, s. 113) gözardı eden bu cevap, aile ortamındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sokağa uzandığını gösterir (s. 183).

İkinci kuşak erkek görüşmecilerin çocukluk anlatıları, erkek ve kız çocukların ne tür oyunlar oynadığına/oynayabileceğine dair örnekler de içerir. 2010’ların çocuklarını ve çocukluk anlayışını eleştiren, teknolojinin çocukların kullanımına yoğun biçimde girmesine tepkiyle yaklaşanlardan Tarık, “Çocukluk dediğin, kızını alacak Barbie bebeğiyle oynayacak, oğlu alacak ne bileyim arabasıyla oynayacak” diyerek kendi hayalini tasvir eder. Bu tasvir, bisiklete erişimde gördüğümüz cinsiyet temelli ayrımı bir kez daha üretir. Tarık’ın, bugünün çocukları için salık verdiği oyunları bu şekilde kategorize etmesinde, çocukluk oyunlarının cinsiyet temelli sınıflandırılmasının etkisi vardır: “Yani meşeyi topu erkekler oynardı, saklambaç benzeri şeyleri kızlarla beraber oynardık” (Kenan), “Biz erkek olduğumuz için genelde futbol. Ablalar karıştı mı da yakar top, voleybol” (Murat). Çoğaltabileceğimiz bu örnekler, kız çocuğu olduğum için benim mahalledeki bazı bölgelerin ayrıntılarından haberdar olmamamın, hemcinslerimin de “O zaman biz on tane arkadaşlık. Biz aşağıya gidiyorduk bisikletleri alıp, Narlıdere’lere gidiyorduk”⁷⁰ (Murat) gibi cümleler kurabilmesinin önüne geçer.

Kız çocuklarını korumacı, gözetim altında büyüten birinci kuşak kadınların mahalle ortamından çıkarak kentin diğer noktalarına erişimi, kamusal mekânlara katılımı zaman alır. İzmir’e gelene dek yaşadıkları köyün (yalnızca Derya buraya taşınmadan önce kent merkezinde oturur) sınırları dışına da neredeyse hiç çıkmayan (“Kız çocuğuyuz ya köy yerinde hiç götürmüyorlar anam!” – Gonca) birinci kuşak birçok kadın için kent merkezi korku ve endişe yüklüdür: “Böyle bakına bakına gidiyordum işte” (Gonca), “Kimseye güvenemiyorsun böyle kendini yalnız hissediyorsun. ... Okuma yazman yok.

⁷⁰ Narlıdere, Limontepe’ye yaklaşık 12 km uzaklıkta bir ilçedir.

Bir doktora gitsen acaba ne olacak ne edeceğim yanlış yola gidersin. Bunlar tabii hep endişe yani” (Gülay), “Salih Amcan hasta olmuştu. Bana dedi ki, git Eskiizmir’den ilacı al gel. Dolmuşçu beni [kaçırıp] götürecekti diye koşu koşu gittim, koşu koşu da geri geldim. Otobüse binemiyordum korkumdan biri beni alıp da gidecek diye” (Buket). Kadınların, kamusal mekânlarda bulunmaya dair deneyimlerinin yetersizliğinden kaynaklanan çekincelerini aşabilmeleri uzun zaman alır. Kentle çok sınırlı karşılaşmalar yaşayan kadınlar, kentin önemli/bilindik pek çok bölgesini (on)yıllar sonra ziyaret eder: “Düşün yani 25 sene İzmir’de otur ama sen Kemeraltı’nı tanıma, sen Konak’ı tanıma” (Sadegül). Özellikle mevsimlik işlerde çalışmaya başlamaları, servisle gidip gelmelerine rağmen, kadınları mahalle dışında farklı noktalarla karşılaştırır. Ev işlerine temizlik için gitmeleri ise kadınlara bilmedikleri muhitlere (kamusal mekânlara) ve evlere (özel mekânlara) dahil olabilme cesareti ve imkânı verir. Şimdilerde kadınların kente katılımının arttığını, ihtiyaçlarını karşılamak için harekete geçmekten imtina etmediklerini belirtmek mümkündür: “Pazara neye kendim gidiyorum. Bir ihtiyacım oldu mu Eskiizmir’e kendim gidiyorum” (Meral), “Giderim şimdi dünyanın öbür ucuna gider gelirim” (Gülay). Kentin özellikle sık kullandıkları bölgelerine aşinalığın artması, kent içinde sınırlı sürelerle de olsa farklı noktalarda çalışmaya başlamaları kadınları kentsel düzlemde hareketli kılar.

Kadınlar genellikle akrabalarını ya da kentin farklı noktalarında yaşamaya başlayan çocuklarını ziyaret etmek, düğün ve cenazelere katılmak, hastaneye gitmek ya da alışveriş yapmak için kentin farklı noktalarına gidip gelirler. Sayıca az olmakla birlikte, içlerinde yalnızca gezinmek amacıyla mahalleden çıkanlar da vardır: “Canım sıkıldı mı da alırım torunumu, kızımı giderim Konak’a. Kahvemi de içerim, yemeğimi de yerim. En azından burada, mesela Balçova’ya götürürüm torunumu. Gezdiririm. Yani burada zaten gezdirecek çocuğu bir sosyal faaliyet yok” (Derya).⁷¹ Çıkmayı arzu edip bunu tek

⁷¹ Derya, diğer görüşmecilerden birçok açıdan farklı koşullara ve özelliklere sahiptir. Limontepe’ye bir köyden göç etmeyen tek kişidir. Kırşehir’de bir apartmanda yaşar, anne-babası Almanya’ya çalışmaya gittiği için babaannesi tarafından büyütülür. Ailesinden ayrı olduğundan kendi tabiriyle “bir dediği ki edilmemiş”tir. Kırşehir’de evlenen Derya, işleri kötü giden eşinin, Limontepe’de yaşayan akrabalarının tavsiye ve teşvikiyle buraya göç eder. Geldiğinde suyu ve elektriği olmayan bir evde nasıl yaşayacağını bilemez: “Allah’ım ya rabbim, ben buralarda nasıl oturur nasıl yaşarım? Yani, isyan ettim açıkçası”. Mahalleye taşındıkları dönemde kendisini, “Geldiğimde sosyetik. Kollar sıfır, saçlar burada (belini gösteriyor). Genç” diyerek tarif eder. Gerek mahalleliyle kurduğu iletişimi gerekse mekânla geliştirdiği ilişkiyi anlatma biçimi, kendine güvenini ve burada yaşarken daha iyi koşullara duyduğu özlemi dışa

başına yapamayanlar da: “Gezmeyi severim ama giden yok. Toplanıp öyle gidip de bir yerde oturduğumuz yok kızım. Benim çocuklarım iş güç şeyinde bir araya gelmiyorlar pek. Tek başıma nereye gideyim” (Gülay). Bir araya gelip mahalledeki komşularıyla şimdiye dek neredeyse hiç dışarı çıkmayan kadınlar, belediye tarafından nadiren gerçekleştirilen ve farklı mahallelerden insanları bir araya getiren etkinlikleri hatırlamaya ve örnek vermeye değer bulurlar:

Bir araya gelip mahalle dışında... (hatırlamakta güçlük çekiyor). Belediye götürmüştü. Sen üniversitede olduğun zamanlarda. 8 Mart Kadınlar Günü'nde. 2005 miydi 6 mıydı? ... Öyle hiçbir imkânımız olmadı. Teşvik edemedik gel gidelim şuraya diye. Nergisgil'le tütüne gittik hep beraber. Yemek yedik hep beraber tütünden gece dönüşte. Bir yere gider birer çorba içer, gece gelirdik dörtte (Güllü).

Fotoğraf 30: Belediyenin düzenlediği geziden (8 Mart 2005 ya da 2006 tarihli, Annemin arşivinden).

Birçoğu 2000’li yıllarda emekli olan birinci nesil erkekler, hayatlarının bu döneminde daha önce olmadığı kadar ev ve mahalle ortamında vakit geçirirler. Ev anlatıları, mahalle anlatılarına kıyasla daha düşük orandadır. Evde oldukları vakit mevsim şartlarına göre çoğunlukla balkon – bahçe ya da salonda vakit geçiren erkekler içerisinde ev işleriyle ilgilenenlerin sayısı bir hayli azdır. Örneğin erkeklerin evle ilgili

vurur. Ancak bu durumu, diğerleri üzerinden hiyerarşi kurarak anlatmaz, bir farkındalık ve hak üzerinden geliştirdiği talep olarak ifade eder.

anlatılarında mutfak kelimesi herhangi bir gerekçeyle hiç geçmez. Kadınlar arasında da eşlerinin ev işlerine düşük bir oranda katkı sağladığı dile getirilir. KONDA araştırma şirketinin Aralık 2017’de, 31 ilde yaklaşık 2 bin 700 kişiyle yüz yüze yürüttüğü *Yeme İçme Değerleri ve Alışkanlıkları Araştırması* da “modern kesimde erkeklerin yüzde 49’u, geleneksel kesimde ise erkeklerin yüzde 60’ı”nın mutfaka girmediğini gösterir (MediaCat, 2018). Bu araştırma kapsamında görüşülen birinci nesil erkekler arasında bu oran yüzde 90’lar seviyesinde seyrediyor. Mahalledeki hanelerde, kadınlarla erkekler arasında genellikle cinsiyete dayalı işbölümü vardır. “Belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesi” olarak tanımlanan bu işbölümü (Connell, 1998, s. 141), gündelik yaşamın akışında diğer pratiklere de uzandığı ölçüde cinsiyetçi toplumsal yapının tanımlayıcı unsurlarından biri haline gelir. Ne tür işlerin düzenli olarak her gün takip edilmesi ve zaman/öğün aksatmaksızın yapılması gerektiği (yemek yapmak, bulaşık ve çamaşırların yıkanması, çocukların bakımı gibi her gün emek verilen, takip ve koordinasyon gerektiren işler), hangilerinin ertelenebilir/esnetilebilir ve bir rutine bağlı olmadan kotarılacağı (evdeki onarım ve tadilat işleri), ilgili işlerin sorumluluğunu yüklenen kişinin günlük programının ne kadarını işgal ettiği gibi durumlar, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü hakkında önemli ipuçları içerir. Limontepe örneğinde, takip edilmesi gereken günlük işler, kadınların gündeliğinin neredeyse tamamını kaplarken erkeklerin, çalışmadığı/emekli olduğu dönemde hane içi işbölümündeki paylarını artırmadığı görülür. R. R. Pahl’ın İngiltere’nin güneyinde 1990’larda yaptığı bir araştırmada, işsiz erkeklerin ev işlerine daha fazla katkıda bulunduğuna yönelik bir eğilim olmadığı (Connell, 1998, s. 143) saptaması bu mahalle düzleminde de geçerlidir.

Birinci nesil erkeklerin gündeliği, genellikle evin kapalı mekânlarının dışından mahalle çeperlerine yayılan alanda geçer. Birçoğu vakit geçirmek için düzenli olarak kahvehaneye gider. İki mahallenin sınırları içerisinde beş kahvehane bulunur. Kadınlara bütünüyle kapalı bu mekânlar, mahallenin eril nitelikteki noktalarıdır. Mahalle dışında bir yere gitmediklerini belirten erkekler için kahvehane, balkonlarında değillerse diğerleriyle bir araya gelmelerinin neredeyse tekil mekânıdır. Aşağı mahallede camiyle yan yana konumlanan kahvehane, özellikle cuma günleri namaz sonrasında uğrayan erkeklerin toplanma yeridir. Türkiye’de tarihsel, toplumsal ve ticari bir müessese özelliği taşıyan kahvehaneler, camiye gelen cemaatin namaz öncesi ve sonrası eğlenme

mekânıdır (Ergin'den aktaran: Akyazıcı Özkoçak, 2007, s. 971). Her ikisi de toplumsal ve fizikî olarak mahalle içerisinde bulunan bu mekânlar arasında kahvehane, camiye alternatif lokal bir alan olarak ortaya çıkar. Kentleşme sürecinde yeni kentlilerin kentle ilişkilmesini sağlayan bir “katalizör” işlevi gören kahvehaneler, ucuz, vakit geçirmek için fazladan bir hüner gerektirmeyen ve “kırsal nüfusun taşıdığı sözel geleneği, sohbet kültürünü icraya uygun yerler olmaları” sebebiyle, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir merkez haline gelir (Aytaç, 2005, s. 181). Bu durumda, göçle gelenlerin, kentte geleneksel kurum ve mekanizmaları yitirmesi ve kahvehaneyi yeni çevresel koşullara uyum sağlamak için tampon bir kurum olarak görmesi; kahvehanelerin, boş zaman değerlendirme mekânı olmasının yanı sıra işçiyle işverenin buluşmasına, kentsel yaşantıya ilişkin durumların ele alınıp bilgi değiş tokuşunun yapılmasına imkân yaratması belirleyicidir (Şenyapılı, 1977, s. 93). Kahvehanelerde, genel ve herkesin katılımına açık tartışma konuları, farklı masalar etrafında bir araya gelen erkeklerin toplumsal katılımına izin verir (Akyazıcı Özkoçak, 2007, s. 975). Bu sebeple, kahvehaneler herkesi ilgilendiren mevzuların tartışılabileceği bir ortam sunabilirler. Bir dönemin mahalle kuruluş sürecine şahit olan kahvehaneler, özellikle kentsel dönüşüm süreciyle birlikte, dernekleşme aşamasında Limontepe’de yapılan toplantılara mekân olur. Devlet meselelerinin farklı sınıflardan halk kesitlerinin bir araya gelerek tartışılabilir kılındığı önemli mekânlardan biri olarak Osmanlı İmparatorluğu’nda on altıncı yüzyılda ortaya çıkan, kazandığı/kazanabileceği politik yönünden duyulan rahatsızlık sebebiyle de uzun süre devletin gözünü üzerinden eksik etmediği kahvehaneler, yalnızca erkeklerin toplanmasına izin verdiği, kadınları dışlayan alanlar olduğu için (Akyazıcı Özkoçak, 2007), tartışmalı bir kamusalığa sahiptir. Limontepe’de kentsel dönüşüme ilişkin düzenlenen toplantılarda kadınlara da açılan kahvehaneler, farklı karşılaşmalara zemin olabilirken toplantıların ardından mekân yine yetişkin erkeklerin girebildiği yapıya büründüğü için taşıdığı kamusal kesintilidir. Bununla birlikte kahvehaneler, mahallelinin bir araya gelerek müştereklerde buluşmalarına imkân yaratır.

Görüşmelerin bir kısmının gerçekleştirildiği mekân haline de gelen kahvehane, mahalle sınırları dışına çıkmanın gerektirdiği ekonomik imkânlardan yoksun mahalle erkeklerine çeşitli oyunlar oynayarak vakit geçirme olanağı sağlar. “Kendim için bir gün geçirmedim. Günde iki saat okey oynamak, benim kendim için yaptığım tek şey” diyen

Bekir, maddi durumu daha iyi olsa İzmir'in güzel muhitlerine, örneğin Alsancak'a ailesiyle birlikte gidip bir restoranda balık yemeyi hayal ettiğini belirtirken bu pratiğin işaret ettiği sınıfsal konuma duyduğu özlemi de dile getirir. Kahvehane dışında vakit geçirecekleri bir yerin olmadığını sıklıkla vurgulayan erkekler, mahallenin dışına zaruri oldukça çıkarlar: “Mahalleden dışarı çıktığımda, bir ihtiyacım olur[sa] şehir merkezine inerim. Onun haricinde pek gittiğim bir yer yok” (Osman), “Herhangi bir yere işin varsa gidersin, yoksa evdesin yani” (İsmail). Yukarı mahallede 12 yıldır kahvehane işleten Salih ise, gününbirlik çalıştığı ve geçimini o günkü kazancından çıkardığı için kendi işinde 12 yıldır izinsiz çalıştığını, ancak çok acil durumlarda buradan ayrılabilmediğini belirtir.

Tüm birinci kuşak erkek görüşmeciler içerisinde belirgin bir hobisinin olduğunu ve emekli olduktan sonra ona daha çok zaman ayırabildiği için mutluluk duyduğunu belirten tek kişi Ahmet'tir. Çocukluğundan bu yana hem hobi hem de ek iş olarak bağlama yapan ve bahçesinin hemen yanında bir atölyesi bulunan Ahmet, vaktinin büyük kısmını burada ya da bahçesinde geçirir. Meyve ağaçlarına çeşitli aşılar yapıp bir ağaçtan farklı meyveler almaktan mutluluk duyduğunu belirten Ahmet'in bahçesi, yaklaşık 40 yıllık meyve ağaçlarıyla kaplıdır. Osman ve İsmail de emekli olduktan sonra bahçeleriyle daha çok ilgilenebildikleri, kümes hayvanı besleyebildikleri için memnundur.

Emekli olan ve kentin farklı noktalarına düzenli olarak gidip gelmeyi bırakan erkeklerin kahvehaneye yönelmek dışında mahalle içerisinde sosyalleşebilecekleri başka bir fiziksel ortam bulunmaz. Aşağı mahalle muhtarı Karşlıoğlu, “bizim yaşta emekli olan insanlar kahveye mahkûm oluyorlar” diyerek bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirir ve çözümü emeklilerin (erkekleri kastederek) “... kendilerine göre faaliyet göstereceği böyle bir dernek gibi... Bu insanların kendilerine göre ufak tefek maddi gelir sağlayacak bir yere” duydukları ihtiyaç üzerinden dile getirir. Kendisinin de görevli olarak bu sorunun çözümünde bir rol oynayamamasından yakınan Karşlıoğlu, ilçe belediye başkanına bu ihtiyacın bilgisini verdiğini, ancak mahallede de bu tür bir adım atmaya dair hevesin bulunmadığını belirtir. Görüşmeler esnasında erkekler özellikle park alanlarının yetersizliğinden yakınırken, böyle bir ortama sahip olsalar en azından yürüyüş yapabileceklerini dile getirir. İsmail, mahalleden taşınan babamın

şimdi ikamet ettiği bölgede yer alan parkta gün içerisinde uzun süre vakit geçişiğini hatırlatır ve “... buradan gitti mesela orada bir parkı var. Bak gitmiş geziyor, oturuyor, kapısının karşısında [parkta] oturuyor. Hayatını geçiriyor orada mesela. Öyle bir şey olmuş olsa insan buradan gitmez ki!” diyerek aynı anda hem mahallesinde eksikliğini çektiği durumu hem de bu eksiklik giderildiğinde ayrılmak istemediği bir bölge olacağı bilgisini verir.

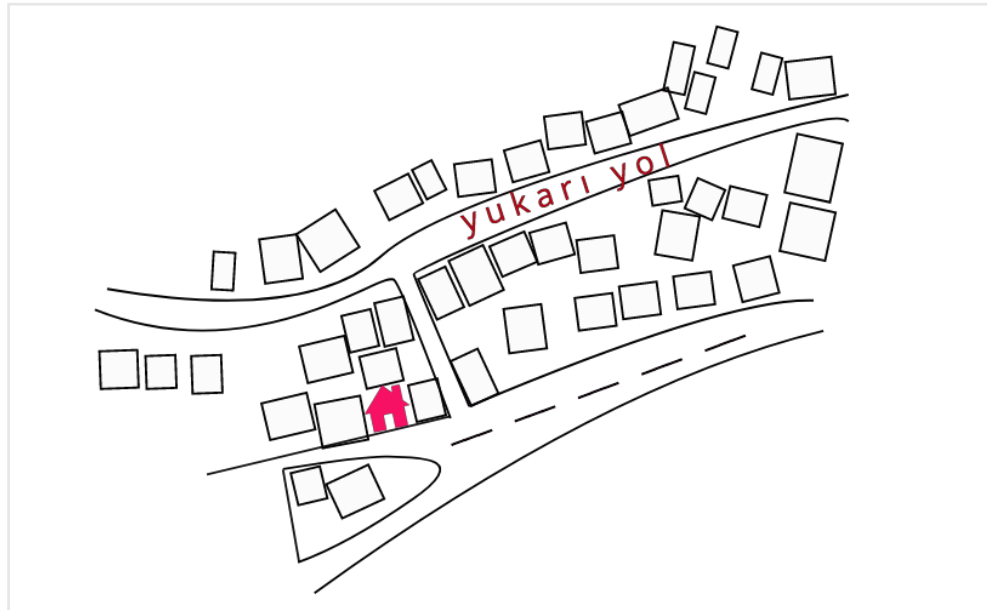
4.2. MEKÂNDA NORMALİN İNŞASI: İKİNCİ KUŞAĞA MAHALLE BASKISI

Mekânın kamusal ve özel düzenlenmesini belirleyen haneden sokağa uzanma pratiklerinin özellikle ikinci kuşak kadınlar üzerinde yarattığı mahalle baskısını incelediğim bu kısımda, toplumsal cinsiyetin mekân deneyimindeki belirleyiciliğini araştırıyorum. Mahalle düzleminde *normalin* izini sürerken makbul kız ve erkek çocuğuna, genç kadın ve erkeğe düşen rolleri saptamaya çalışıyorum.

Üyeleri arasında uygun bir etkileşimin geliştirilmesine dayanan toplumsal düzen (Frega, 2015, s. 5), *uygun* (kabul edilebilir) olanın sınırlarını toplumun gündelik hayatından üretir. İlişkiler, mekân kullanım pratikleri, rutinler ve alışkanlıklar mekânın deneyimini biçimlendirir ve aşına, kabul edilebilir davranışları şekillendirir. Mekânı inşa eden özneler için kabul edilebilir olan, toplumun diğer üyeleriyle geliştirilen etkileşim, onların beklentileri, niyetleri ve çıkarımlarının sonucunda ortaya çıkar (Frega, 2015, s. 6). Roberto Frega için yaşanan etkileşimler düzeni, örtük ve karmaşık olmakla birlikte sıradan deneyimlerin temel gerekçelerini açıklamak ve toplumsal hayatın farklı boyutlarını analiz etmek için önemli içerimlere sahiptir (ss. 3-5). Bu sebeple mahallelinin karşılıklı etkileşimini analiz etmek mahalledeki baskın normları, kabul edilen ve edilmeyen davranışları incelemek için önemli ipuçları sağlar.

Birinci kuşak kadınların köydeki tanıdık ve akrabalarından uzakta kurdukları ve kendilerini daha özgür addettikleri mahalle hayatı, ikinci kuşak kadınlarda aynı serbestliğe karşılık gelmez. Mahallede birinci kuşak kadınların genç kadınlar üzerinde işlettiği gözetim, ikinci kuşak kadınlarda bir tür mahalle baskısı yaratır. İlk olarak 2007

yılında sosyolog Şerif Mardin tarafından bir görüşme esnasında kavramsallaştırılan mahalle baskısı, “sosyal bilimce ifade edilmesi çok zor olan bir hava”dır (Çakır, 2007). Müslümanların, komşuları üzerinde Müslümanlığa uygun davranışlar sergilemeleri için yarattıkları toplumsal baskı olarak değerlendirilebilir (Çakır, 2007). Kent yaşamının çeşitliliğine ve katılımına açık olmayan, genellikle mahalle sakinlerinin vakit geçirdiği muhitlerde egemen norm ve değerlerin sürdürülmesine yönelik geliştirilen baskı mekanizması olarak tanımladığım mahalle baskısı, ilgili bölgede marjinal addedilen gruplar üzerinde uygulanır. Kadınlar, farklı etnisite, din ya da mezhep mensupları, başka bir ifadeyle, bir yönleriyle baskın addedilen(ler)in karşısında konumlananlar üzerinde işletilir. Çoğunluğun onayını aldığı için “normal” olarak değerlendirilen mevcut yapıyı korumak ve sürdürmek için geliştirilen muhafazakâr bir tutum olan mahalle baskısı, çoğunlukla psikolojik baskı unsurlarının devreye sokulmasıyla aykırı kabul edilen tutum ve davranışların önüne geçmek için uygulanır. Gözetleme, dedikodu, izole etme, yok sayma, ciddiye almama bu baskının en temel uygulanma biçimleridir.

Şekil 2: Aşağı mahalleden bir kesit. Kırmızı renkli olan benim evim. İkinci kuşak kadınlar tarafından pek çok bağlamda söz edilen “yukarı yol”, evimize yalnızca 150 metre uzaklıktaydı.⁷²

⁷² Diğer haritalarda da aynı bölgeden yararlandım ve her seferinde kırmızıyla kendi evimi işaret ettim.

Limontepe’de, özellikle birinci kuşak kadınlar arasında sessizce ya da dedikoduya dönüşüp söze de dökülebilen mahalle kurallarına, sakinlerin riayet etmesi beklenir. Huzur, güvenlik ve ahlakın korunması için uzlaşmış bir misyon üstlenen kadınlar, denetim mekanizmasının aktörleri olarak karşımıza çıkar (Şenol Cantek vd., 2014, s. 139-140). Bu durum kadınların erkek iktidarını sorgulayan bir bilinç geliştirmekten ziyade, mevcut erkek egemen yapıyı yeniden ürettiklerini gösterir (Erman, 2014, s. 118). Çocukları biraz büyüdükten sonra çoğunlukla mevsimlik işlerde çalışan kadınlar, çocuklarını önce evin en büyük çocuğuna (çok büyük olasılıkla kızına), ardından da mahalledeki diğer kadınlara emanet ederken bu durum, özellikle kız çocukları üzerinde, bir anlamda izin verilen bir denetim/baskı mekanizmasını da çağırır. Annesi çalışırken ilköğrenimini yaşayan kadınlar, bu dönemlerde anne denetiminden biraz uzaklaşır; ancak, etkisi daha güçlü biçimde kendilerine dönen komşu gözetimine maruz kalırlar. Bu denetim, kız çocuklarının mahalle kullanımından, evlerinin kamusal alanına açıldığı balkon, bahçedeki hâl ve hareketlerine sirayet eden, bu alanlardaki davranışlarını büyük ölçüde belirleyen bir dozdadır. Dahası, bu çocukların hangi oyunları oynayabileceği, ne tür alışkanlıklar kazanabileceğini de sınırlar niteliktedir. Bisiklete binmeyi çok sevdiğini, ancak bir türlü öğrenemediğini belirten Fatma’nın bu durumunda, mahallede olan biteni çok rahat takip edebilecek bir fiziksel konumda oturan komşusu belirleyicidir:

Ondan çok çekiniyordum. Bir kere bisiklet sürmesini öğreneceğim. Zaten bir yolumuz yoktu yukarı yola çıkardık.⁷³ Ben o bisiklete bindim diye anneme gel sen söyle. Annem beni bir dövdü bir dövdü, sen bisiklete bindin, diye. Kız kısmı bisiklete biner miymiş? ... Şimdi öğrenemem. Bisiklete binmeyi çok severdim. Çok isterdim. Ama işte aileden... Annem işe gidiyordu, mahalleye diyordu çocuklar size emanet...

Fatma’nın ve aşağı mahallede oturan diğer ikinci kuşak kadınların yaptığı bu “yukarı yol” ayrımı, dere yatağının üstünde, o dönem için ulaşım araçlarının mahalleye en çok yaklaşabildiği kısma karşılık gelir. Dere yatağının çevresine henüz hiçbir çevre düzenlemesi yapılmadığı bu zamanlarda değil bisiklet sürmek, yürümek dahi zordur. Buraya, ancak 2000’lerin başında beton atılabilmesi, çocukluğunu 1990’larda

⁷³ İlerleyen kısımlarda çok sık duyacağımız “yukarı yol”, en başta yaptığımız ayrımındaki “yukarı mahalle”ye karşılık gelmez, aşağı mahalle sınırları içerisindedir. Dere yatağının hemen üstünde konumlandığı için bu adı alır.

yaşayanların bisiklet sürebilmek için *yukarı yola* çıkmasını zorunlu hale getirir. Ancak bu yolun gözün takibinin dışında oluşu kız çocukların bu beceriyi kazanmasına ket vurur. Bir anlamda *aşağıda* oynamak kız çocuklarına bırakılmışken *yukarı* ve *daha yukarı*sı erkek çocukların *özgürce* pedal çevirmelerine mekân olmuştur. Mahallede saha çalışması yürütmeden önce üzerine düşünmediğim bisiklet sürme faaliyeti, görüşmeler esnasında ikinci kuşak kadınlar tarafından sıklıkla dile getirildi; kadınlar, bisiklet sürememeye ya da sınırlı düzeyde kullanabilmeye dair içlerinde kalan ukdeyi paylaştı. Barlas Tolan, kız çocukların toplumsallaşmasındaki en önemli belirleyici olarak oynanan oyun ve oyuncaklara dikkat çeker. Küçük yaşlardan itibaren ev içi rollere alıştırmaya çalışılan kız çocukları mutfak eşyaları ve bebeklerle oynarken erkek çocukların silahlara, arabalara yönlendirildiğini belirtir (1991, s. 209). Celalettin Vatandaş'ın, Türkiye'nin çeşitli illerinde 15 yaş üzeri kadın ve erkekler üzerinden yürüttüğü *Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı* adlı araştırmanın verileri de erkeklerin bisiklet sürmeye kadınlardan daha yatkın olduğu algısının hâkimiyetini gösterir. Araştırmaya katılan kadınlar, yüzde 11 oranında bisiklet sürmenin kadınlar, yüzde 33 oranında erkekler; erkekler ise yüzde 8 oranında kadınlar, yüzde 35 oranında erkekler için uygun olduğunu belirtirler (2007, s. 52).

Kadınlar		Erkekler	
Kadınlar	Erkekler	Kadınlar	Erkekler
11	33	8	35

İkinci kuşak kadınlar üzerindeki gözetimi, oynanan oyunlardan daha geniş bir düzleme taşımak ve hatta mahalle mekânının sınırlarının dışına esnetmek mümkündür. Gerek mahalle içerisinde gerekse mahalle dışına çıkarken ne giydikleri dikkatle gözden geçirilen, nereye gittikleri art arda birkaç kişi tarafından sorgulanan kadınlar için bu durum, güçlü bir otosansür mekanizması geliştirmelerine sebep olur: “Benim ailem karışmadığı halde benim içimden de gelmedi açıkçası. Açık giyinmek, kapalı giyinmek. Ben olabildiğince usturuplu giyinmeye çalıştım. Dikkat çekmemek benim en önemli şeyimdi hani. Kıyafet anlamında...” (Karakız), “Böyle hesap vererek gidiyorum. ... Annem de [giyinmeme] izin vermedi. Annem bana kısa demişti. Ben giyineceğim

demıştim ama baktım herkes kısa diyor. Sonra vazgeçtim” (Yüstra). Etraflarındaki birçok kişiyle tek tek uğraşmak yerine dikkat çekmemeye, göze çarpmamaya çalışırlar; mahalleliyle karşı karşıya gelmek yerine yanlarından sessizce geçip gidebilmeyi tercih ederler.

Şekil 3: Bisiklete binme ve oyun oynama haritası. Kırmızı evin civarında oturan kız ve erkek çocukların hareketliliğini gösteren bu haritada, yeşil yuvarlaklar erkek, mor yuvarlaklar ise kız çocuklarını temsil eder. Haritadan görüldüğü gibi, "yukarı yol" ve daha yukarısı genellikle erkek çocukların kullanımına açıktır.

Bu mekanizmayı geliştirmek, bir süre sonra kadınların karakterini dahi etkileyebilen bir yapı kazanır. "İnsanların istediği insan oluyorsun, kendi istediğim insan değilim" diyen Karakız, "usturuplu giyinme"nin, yaşadığı mahalleye ters düşmemeye çalışmanın sonucunda, başkalarınca belirlenen koşullar tarafından bir kalıba sokulduğundan yakınıdır. Geçtiğimiz yıl Limontepe'den taşındığı ve nispeten daha anonim olabileceği bir mahallede yaşamaya başladığı halde "Rahat giyinemiyorum, aşamadım hâlâ" der. Genç kadınlar diledikleri gibi giyinip evlerinden çıktıklarında ise, özellikle "yukarı yol" civarında oturan birinci kuşak kadınlar, bu durum karşısındaki rahatsızlıklarını, genç kadınların duyabilecekleri şekilde dile getirmekten imtina etmezler:

Sinem: Ben mesela kısa giyinmeyi, açık giyinmeyi seven insanım. Çok severim mesela. Ama buradan çıkarken mesela kendimi yabancı bir insan gibi hissediyordum. Tabii oralara [merkez bölgelere] gidince normal de buralara gelince tuhaftı mesela. ... Hani giyinip çıkıyordum hiçbir sıkıntım yoktu. Tabii onların bakışından kaçarak. Tuhaf tuhaf bakıyorlar.

Ben: Evden çıktın. Otobüs durağına gidene kadar neler hissediyorsun?

Sinem: Kendi gözümü kapatıyorum etraftaki insanlara karşı kendi yolumda ilerliyorum. Hiç kimseyi görmüyorum.

Ben: Görmeye başlasan, dikkat etsen ne göreceğini düşünüyorsun?

Sinem: İnsanların bana bakışlarını görüyordum baktığım zaman. Arkamdan konuştuklarını duyuyordum, hissediyordum.

Ben: Ne diyorlar?

Sinem: Aa, bu da böyle giyinmeye başladı. Bu da açık giyinmeye başladı. Limontepe de iyice sosyete oldu, gibisinden kelimeler duydum birkaç defa (Gülüyor) N'apalım yani giyinmeyelim mi?

Birinci kuşak kadınların yarattığı denetim mekanizması, genç kadınlar için nasıl giyineceklerini belirlemenin ötesine uzanıp kimlerle ve nasıl yürüyeceklerini de belirler: “Ama mesela yukarı yolun başından yürümeye başladığımdan itibaren orada kadınların bakışları... Ben mesela halamın oğluya bile yürüdüğümde acaba insanlar tanımayacak, yanlış anlayacak [mı] diye düşünüyordum” (Karakız), “Nişanlımı ailemle tanıştırmaya geldiğim zaman... Aslında yukardan çok çekinerek gelmişim, çünkü hemen bir şey söylerlerdi. Mesela gelirken el ele falan tutuşamazdım hiçbir şekilde. Şimdi ailemle tanıştırdığım için rahatım. Yüzük falan takıldığı için” (Sinem). Bu örnekler, ailenin, hane sınırlarını aşarak mahallenin bir kısmını da kapsayacak şekilde genişlediğini ve bu yolla kadınlar üzerindeki kontrol noktalarının çoğaltıldığını gösterir. İkinci kuşak kadınların daha kalabalık bir aileye her an hesap verebilir olmasını gerektirir.

İkinci kuşak kadınların birçok gözün takibinde olması, kentte yaşamalarının sağladığı anonimleşmeyi ortadan kaldırır. Öyle ki, “[Dekolte] giyinmem zaten, kendimi bilerek giyiniyorum” ifadeleriyle, bu “bilme”nin altına gömülen kodlara uygun davranmayı seçtiğini (ya da davranmak zorunda olduğunu) belirten Yüstra bile, kent merkezinde bir mahallede yaşasa nelerin değişebileceği sorusuna, “Mesela ben kısa giyerim, buradakiler çok farklı gözle bakar, oradakiler farklı. Buradakiler ‘Aa, bak ne giymiş ne giymiş!’ der. Oradakilerin hiç umurunda olmaz. <<Umurunda olmasın mı istiyorsun?>> Evet” diyerek yanıt verir. Kendilerinden önce kurulan bu tanışıklık ortamının üzerlerinde yarattığı kısıtlara somut bir duruş geliştiremeyen kadınların, duydukları rahatsızlığa karşı neredeyse aynı cümlelerle dile getirdikleri tepkileri, mahalledeki

iletişim ağlarına dair önemli ipuçları içerir. Üzerlerinde yaratılan baskı karşısında, bu davranışın öznelere *selam vermeden* geçip gitme isteği duyan genç kadınlar için bu durum, verebilecekleri karşılığın ve geliştirebilecekleri tepkisel duruşun yegâne yoludur: “Şu yukarı[dakiler] çok bakıyor, gözleri kör olmasın. Hiç selam vermiyorum ya zaten onlara. Neyim var da neyime bakıyorlar?” (Yüstra), “Bakışlarından çok rahatsız olduğum için selam veresim bile gelmiyordu açıkçası” (Karakız), “Mesela [yukarı] yolda gidip gelirken insanlara pek selam vermez oldum” (Sinem).

Şekil 4: Gözetim haritası. Özellikle ikinci kuşak kadınlara yönelik gözetimin birinci kuşak kadın ve erkeklere düşen payının mekânsal karşılığını gösterir. Aşağı mahalledeki kırmızı evde oturan ve otobüs durağına giden ikinci kuşak bir kadın, renklendirilmeyen alanlarda kadınların, cami ve kahvehaneler civarında, otobüs durağı ve kentin farklı noktalarında (yeşille taranan bölgelerde) erkeklerin gözetimine maruz kalır (Not: Haritayı incelerken cinsiyetler arasında gözetimin mekânsallığının bu kadar keskin olmadığını göz önünde bulundurmak gerekir).

Mahalle sınırlarında gözetimin temel sorumlusu olarak birinci kuşak kadınlar işaret edilse de erkeklerin denetleme mekanizmalarının da genellikle kahvehane, otobüs durağı ya da kent merkezinde devreye girdiğini belirtmek gerekir. Bu ayrım, kadının ve erkeğin kent kullanım haritası hakkında da bilgi içerir. Durağa çıkıp otobüse bindikten sonra çekinilecek, karşılaşılabilecek olanlar, erkeklerdir. Cami imamıyla yaptığım görüşme, erkeklerin de bu gözetimin gerisinde kalmadığını gösterir. İmam, mahallenin

genç kadınlarının gerek mahalle gerekse kent merkezinde kimlerle ne yaptığının bilgisine sahip olduklarını, “Biz herkesi görüyoruz nereye gidiyor, n’apıyor?..” diyerek belirtir. Herkesin birbirini tanıdığı ve birbirlerine dair pek çok şeyi bildiği ortamlarda, özel hayat mefhumu büyük oranda ortadan kalkar, kamusalın çerçevesi ise genç kadınların dahil olmadığı bir ekip tarafından belirlenir. Kuzguncuk’ta yürüttüğü araştırmada Amy Mills’in görüşmecilerinden genç bir kadın da aynı mahalleden sözlendiği erkekle evlenene dek mahallelinin görebileceği ortamlarda bir arada olmamaya dikkat ettiklerini, toplumsal çevrenin kurucusu olan dedikodunun ağlarına dolanmamaya çalıştıklarını belirtir (2014, s. 219). Bu örnek, diğerlerine göre daha kapalı bir mahalle özelliği taşıyan bu tür çevrelerde genç kadınların dikkat etmeleri gereken davranışların benzerliğine işaretir.

Mahallenin “sosyete”den uzak, kendi içerisinde belli normlara göre inşa edilen bir mekân olduğunu, kurduğu baskıyla imleyen birinci kuşak kadınlar, ikinci kuşak kadınların belli taktikler geliştirmelerine yol açarlar. Mekân deneyimi, baskın kuralları öğrenmeyi ve onları dönüştürmeyi mümkün kılar; öznenin davranışları neler için savaşılmaya değer olduğunu belirleyen algı ve ideolojisiyle üretilir (Hillier ve Rooksby, 2002, s. 7). Bu davranışlar, baskın grubun geliştirdiği stratejiler aracılığıyla kurulan egemen kodları manipüle etmeyi ve değiştirmeyi sağlayan taktiklerdir (de Certeau, 1988, s. 30). Taktikler, mahalle sakinlerinin büyük çoğunluğu tarafından onaylanan ya da sessiz kalınarak kabul edilen ahlaki normlar, güçlünün kurduğu düzen karşısında kendine hareket alanı yaratmaya çalışan zayıfın, “çevirdiği dolaplar”dır (de Certeau, 2008, s. 117). Bu dolaplar, mekâna gömülü belirgin kalıpların altını oymaya, iktidar ve denetim biçimlerine karşı koyabilmek için “direniş ya da kaçış yolları” yaratmaya çabalar. Bir anlamda gündelik hayatın “anamlara meydan okunan ve anlamların erişilemez ötekilerden geri alındığı bir mücadele alanı ya da ortamı” haline gelmesini sağlarlar (Chaney’den aktaran: Bennett, 2013, s. 119). Bu taktikler, baskın ve sinik okuma biçimlerine (Cresswell, 1998) bir alternatif olarak önerdiğim *kabullenici okuma* kapsamında değerlendirilebilir. Kadınlar, mahalle içerisinde birinci kuşağın belirlediği kısıtlamaları, başka bir ifadeyle *normali* kabul eder ve bu limitlerin farkındalığıyla kendi isteklerinden mümkün olduğunca az ödün vermeye çalışırlar. Bir köşeye sinmez, normalin sınırlarında gezinirken alternatif geliştirirler.

İkinci kuşak kadınlar, görmezden-duymazdan gelmek, yok saymak, yanında yedek kıyafet taşıyıp mahalle sınırları dışına çıkınca dilediğinde giyinmek gibi taktikler uygulayarak kabullenici okuma edimleri geliştirirler: “Yanımda yedek kıyafet oluyordu (Gülüyor). Mesela kısa tulum giyiyordum daha sonra değiştiriyordum kıyafetlerimi” (Sinem), “Topuklu giyme mesela. Düşüncesi bile yoktu. Giyemezsin ki! Çünkü sana karşı düşüncelerinin ne olacağını biliyorsun. İşyerinde giyiyordum, mahalleye babetle dönüyordum” (Karakız). Üniversiteye başlayana dek burada yaşayan eski bir mahalle sakini olarak benim de benzer pratikler geliştirdiğimi söyleyebilirim. Burada Sinem, Karakız ve benim gibi ikinci kuşak kadınların maruz kaldığı dedikodular ve rahatsız edici bakışlar karşısında geliştirdiğimiz taktikler, sergilediğimiz kabullenici okuma pratikleri, bir yandan mahallede kabul görmemizi devam ettirir, diğer yandan yapmak istediklerimizden kısmen ödün vermememizi mümkün kılar. Ancak bu taktikleri herkesin başarıyla uyguladığını söylemek pek mümkün değildir. O dönem için mahallede imam hatip okuluna giden nadir kız çocuklarından Seher için Karakız’ın anlattıkları, olumsuz örneklerle karşı geliştirilen yaftalama pratiklerini ve bu pratiklerin diğer genç kadınlar üzerinde yarattığı korkuyu ve kadınların durması gereken sınırı gösteren güçlü bir örnektir:

Eteği uzundu mesela evinden çıkarken. Bakkalın o arada merdivenler vardı. Oraya girip mesela eteğini kısaltıp, çorabını indirip, çantasına koyup, saçını başını açıp, rujunu sürüp... Gözümle gördüm film gibi. Okula gittiğini gördüm mesela. Arkasından herkes işte tabiri caizse orospu, kaşar, yollu bunun gibi şeyler söylediler. Seher şu anda evli, çoluğu var çocuğu var ve bence öyle bir insan değil. Sadece yapamadıklarını baskı yoluyla yaptığı için öyle. Mesela sen Seher’e yapılan yorumları bildiğin için bunları yapamazsın.

Mahalle sınırları içerisindeyken nelerin yapılabileceği, nelerinse yapılamayacağını hududu genellikle çok nettir. Muğlak alanlarda salınmaya çalışıldığında o alanların da kategorizasyonun hangi kısmına dahil edildiğini hızla fark edersiniz. Ancak farklı mekânlarda sıradan olabilecek bu küçük deneyler, bu (tip) mahalle(ler)de bazı olumsuz sıfatlara nail olmayı ve mahalledeki mevcudiyetinizi tehlikeye düşürmeyi beraberinde getirebilir. Mahalle için kabul edilemez olarak değerlendirilen davranışa karşı geliştirilen tepkilerin, bu pratiği gerçekleştiren kişinin Alevi ya da Sünni oluşuna göre farklı tepkiler verilmesine karşılık gelebileceğini de Alevi görüşmeci Karakız’dan dinlemek mümkündür: Seher örneği üzerinden giderek “[Onun] annesi Sünni’ydi, yine

yapabiliyordu. Senin ailen Alevi. Senin ailen ... açık gez dese bile yapamazsın. Çünkü insanlardan o lafı duyacağını biliyorsun. Seher'e denince üzülyorsan sana denince yıkılırsın artık" der. Başka herhangi bir görüşmeci benzer bir argüman geliştirmediği için tekil bir yargı olabilme ihtimali taşıyan bu durumun, yine de bir genç kadının mekânda alacağı pozisyonu belirlerken önemli bir bileşen olduğunu hatırd tutmak gerekir. Toplumsal cinsiyetin, dinle de rahatlıkla iç içe geçebileceği ve buradan bir tahakküm kurulabileceğine örnek niteliğindedir. Böylece, cinsiyet ayrımcılığıyla din ayrımcılığı pekiştirilir ve genç kadınlar üzerindeki baskı güçlendirilir.

Mahallece makbul bulunmayan davranışlardan biri de özellikle ikinci kuşak kadınların spor amaçlı yürüyüş yapmasıdır. Annesiyle yürüyüş yapan bir genç kadın hakkında, "Herkes işte niye yürüyorlar, ne koşuyorlar, niye böyle yapıyorlar, ne gerek var mahallenin içinde" diyerek yargıda bulunulması Karakız'ın isyan etmesine sebep olur: "Alt tarafı yürümek. Bunun nesi kötü olabilir ki!" Yürümeyi de içeren hareketlilik, toplumsal, kuramsal, teknik ve politik bir meseledir ve kaçınılmaz olarak toplumsal cinsiyetle birlikte okumak gerekir.⁷⁴ Bir kişinin nereye ne kadar sıklıkta ve ne kadar hızla yürüdüğü, cinsiyetlendirilmiş iktidar hiyerarşilerine dair içerimde bulunurken bir mekânda hareketli olmak kadar hareketsizlik de toplumsal ve kültürel olarak inşa edilir (Cresswell ve Uteng, 2008, s. 1-2). Bu sebeple yürümeyi, sadece fiziksel bir hareket değil, aynı zamanda bir tecrübe olarak, his, duygulanım ve bedenselleştirme süreçleriyle ilişkilendirerek değerlendirmek gerekir (Cresswell'den aktaran: Özbay 2014, 167). Çünkü yürümek, özel mekânın sınırlarını terk etmek ve kamusal mekânda boy göstermeyi gerektirir. Yürümeyi de içeren bu tür eylemler, mekânın kendisi gibi toplumsal olarak nötr edimler değildir; tahakküm ve dışlanmanın toplumsal ilişkileri içerisinde yer alır ve üretilirler (Göle, 2002, s. 185). İnşasında orada yaşayan herkesin bir payı olsa da dinamikleri büyük oranda kişi dışı belirlenen kamusal mekânda hareket etmek, bakışların nesnesi olabilmeye imkân yaratır. Bu yüzden kamusal mekâna bir yürüyüşçü olarak adım atmak, gündelik akışa bir pratik olarak yerleştirmek istemedikleri bu edimi, gündelik sohbetin olumsuz içerikle yüklü ögesi haline getirir. Henüz birkaç yıl önce yaşanan bu olayın benzerlerini ben de hatırlıyorum. İlla spor

⁷⁴ Bu örneği, ilk kısımda kent içerisinde onlarca kilometre yürüyen erkek çocuklarıyla birlikte okumak mümkündür. Erkek çocuklarına/genç erkeklere mahalle ve kent içerisinde dilediğince hareket serbestliği veren mahalleli, kız çocukları/genç kadınlar için aynı rahatlıkta değildir.

amaçlı yürüyüş yapmak için olmasa da bir kişi kısa zaman aralıklarında aynı yerden ikinci kez geçtiğinde bile, neden geçtiği, bir şey mi olduğu gibi sorgulamalara girildiğini, bu geçen özellikle genç biriye karşı cinsten birine mi görünmeye çalıştığı gibi sorular bir anda birçoklarının aklını kurcalayan, dikkatini çeken bir durum haline gelebilirdi. Yoldan geçen kişinin kilosu, boyu, giydiği kıyafet, saç, sakalı derken fiziksel olarak da sokağa çok yakın konumlanan evlerde ikamet edenler, o an sokakta olmasalar da sokağı teftiştten geri durmazdı. Sokak kullanım kılavuzu, mahalleli tarafından gündelik içerisinde yazılırdı.

Gündelik hayatta, mekânla uygun davranış arasında bir ilişki olduğunu belirten Cresswell (1998, s. 10), gündeliği, davranışın mekânda açığa çıkmasını mümkün kılan bir unsur olarak değerlendirir. Mahallenin gündelik hayatına tanıklık ettiğimizde karşımıza çıkmayan, mahalle mekânında bunun için özel alan da ayrılmayan bir pratik olan yürüyüş yapmak, en yakın parkın da erişilebilir bir mesafede olmayışı dolayısıyla, kabul edilebilirlikten uzaktır. İnsanın kendine yoğunlaşmasına, “dünya karşısında çırılçıplak” bir insan düzeyine inmesine olanak yaratan yürüyüş (le Breton, 2008, s. 11-19), bu mahalle içerisinde, özellikle de bir genç kadın tarafından yapıldığında farklı anlamlar yüklenir. Çünkü coğrafya, bir toplumdaki değer sisteminin oluşmasında önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkar. Hangi davranışların iyi, hangilerinin kötü olduğunun tanımlanmasında merkezî rol oynar. Her coğrafya kendine has “normallik haritası”na sahiptir (Cresswell, 1998, s. 9). Kuruluşundan yakın dönemlere dek mahallede en çok vakit geçiren, bölgenin bugünkü çehresini kazanmasında ve değer yargılarını edinmesinde önemli misyon üstlenen birinci kuşak kadınlar,⁷⁵ bu haritanın da çok büyük oranda belirleyicisi konumundadır. Sabitlenmeyen, zaman içerisinde değişip dönüşmeye açık bu harita, mekâna kabul edilebilir olanın özelliklerini işaretlerken, örneğin dekolte giyinmeyi, topuklu ayakkabıyı, kız çocukları için bisiklete binmeyi, yürüyüş yapmayı sınırları dışına iter.

⁷⁵ Son dönemde mahallede vakit geçiren erkeklerin sayısı da artar. Emekli erkekler, iş gitmedikleri için mahallede eşleri kadar vakit geçirirler. Bir kısmı vaktinin çoğunu kahvehanede harcarsa da Limontepé sınırları içerisinde daha çok bulunurlar. Hatta şimdilerde, çocukları büyüdüğü, kendileri de düzenli, sigortalı bir işte çalışmadığı için emekli olamayan kadınların bir kısmı çalışma ortamına dahil olmaya çabaladıkları için erkeklere göre mahallede daha az vakit geçirir.

Mahalle düzeyinde özellikle ikinci kuşak kadınlara yönelik sıklıkla karşılaştığımız dedikodu, bazen ev içi işleyişe dek uzanan bir boyut kazanır. Aynı mahalleden bir erkekle evlenen Ayten’in görüncesinin yaptığı baskı, mahalle anlatılarında önemli bir yer tutar: “Hamilelik boyunca eşim bana bir tane Tumburlent [marka] ayakkabı almış, bir hamilelik aldık işte. Ama n’oldu? Gelin bunu yiyecek. ... Adam inşaatta çalışıyor. Üç gün çalışıyor beş gün işi yok. Ama ben onun hani malını mülkünü yiyormuşum hesabı yapıyorlar.” Bu örnek, Erder’in (2015) “hiyerarşik güç ilişkileri” kurabilen kökene dayalı ilişki ağlarını hatırlatır. Ayten için bu laflara göğüs gerebilmenin yolu ise hakkında söylenenleri zamanla ciddiye almamayı ve yok saymayı öğrenmek olur. Mahalleliyle birlikte aile de sürece dahil olunca kadınların giyim kuşamı ve davranışlarına yönelik baskılara karşı durabilmesi daha da zor bir hâl alır. Kendi ailesinin kılık kıyafetle ilgili güçlü bir baskı uyguladığı, “Açık giyinme. Kız çocuğusun bakarlar” diye giyimine müdahale ettiği Fatma için, mahalle ortamında bir başka belirleyici de yakın akrabalarlardır: “Başımı kapatmamda en çok eniştemin şeyi (etkisi) oldu. Başımı kapatmazsan bir daha teyzenin yanına gelemezsin, dedi. Ben de Neslihan Teyze’ mi çok seviyordum. Kapattım. Bir daha da açmadım.” Bu durum, zaman zaman birinci kuşaktan erkeklerin de doğrudan aksiyon alarak genç kadınlara müdahale ettiğine örnektir. Bu örneklerin az olduğunu düşünmemekle birlikte genç kadınlar ağız birliği etmişçesine gözetim ve baskı mekanizmasının sorumlusu olarak birinci kuşak kadınları işaret ederler: “Kadınlar daha çok yapıyor. Kadın düşmanı kadın derler ya, bence öyle. ... Kadınlar olmayanı bile çıkarırlar sırf sana gıcık olduğu için” (Karakız) diyerek kadınlar arasında *özel kötücüllük* vurgusu yaparlar ya da bu durumu, kontrol düzeneğinin üstünde bulunan erkeğin bakış ve değerlendirmesine karşı deneyimlerinden gelen bilme hallerine yorarlar: “Çünkü erkeklerin nasıl bakacağını biliyorlar” (Yüstra).

Baskı, ikinci kuşak kadınların yaşı ilerledikçe daha çok belirginlik kazanan ve bir tür makbul genç kadının inşasına hizmet eden yörünge izler. Sahada, genç kadınların da hemcinslerine yönelik olumsuz söz ve düşüncelerin geliştirilmesine ve yayılmasına katkıda bulunduğu örneklere şahit oldum. Yüstra, kendi mahallesinde öğrenci olan diğer genç kadınların, (erkek kardeşinin anlattıkları üzerinden), “insanların ağzına dola[ndıkları]nı” düşünürken “kızlara bakınca insanın kafasında da bir şey oluşuyor. Bir profil oluşuyor yani” diyebilir, kadınların *durması* gereken yeri, “Hani mesela diyelim sen bir erkeksin, ben bir kızım. Benim geride olmam lazım. ... Erkekler zaten direkt

koşuyor, o yüzden kızların dur demesi lazım” ifadeleriyle işaret edebilir. Yüstra, benzer düşünceleri erkeklere karşı geliştirmezken aile, mahalle ve okul çevresinin katkılarıyla hemcinslerini yaftalama ve ötekileştirmeye katkıda bulunur, kadınların ve erkeklerin “durması” gereken yerleri belirtebilir. Mahalle içerisinde, söz konusu genç kadınlar olduğunda merkeze yerleştirilen namus kavramı, bir süre sonra genç kadınlar için de korunması gereken bir ereğe dönüşür: “Benim amacım, dayımlara, babama, aileme laf getirmemektir. Çünkü o mahalle öyle bir mahalleydi” (Karakız). İkinci kuşak erkeklerden Murat da erkeklerin “özgür” olduğunu ve dışarıda istediklerini yapabildiklerini, ancak kadınların, örneğin ablalarının başta kıyafetleri olmak üzere her şeylerine karışıldığını dile getirir. Buna karşı ablalarının sürekli tetikte olduğunu, bunu da “ailesine laf gelmesin diye” yaptığını anlatır. Genç kadınlar kendi gündeliklerini sürdürürken topuklu ayakkabılarını nerede giyeceklerini, etek boylarının uygun olup olmadığını, yanlarındaki kuzenlerinin komşular tarafından tanınıp tanınmadığını dert etmenin yanında kendilerine değil de dayılarına, babalarına, kısacası etraflarını çevreleyen diğer erkeklere “laf getirmemek”le mükelleftir. Bu örnekler, mahalle mekânında seyreden gündelik hayatın kadınlara ve erkeklere ayrı yükümlülükler, rutinler, denetim mekanizmaları yüklediğini gösterir.

Bir başka araştırma kapsamında, kentte yaşayan alt sınıftan bir babayla yapılan görüşmede, kız çocuğundan beklentisini dile getirişi, bu çalışma için de örnekleyicidir:

Bence Türk toplumu kızlardan, kadınlardan iffetine yakışır yaşamalarını bekliyor. Ben kızım[ın] okula gitmediği zamanlarda annesine yardım etmesini istiyorum. Bunu şunun için istiyorum. Bizim bu çevre gecekondu bölgesi ve öyle şeyler duyuyoruz ki buradaki kızlar için. Kızlar bu çevrelerde okuldan çıktıktan sonra yanlarına bir erkek alıp geziyorlar. Sonra adları çıkıyor. Felancanın kızı şu serseriyle geziyor diye. Ben kızıma şu evin çevresinde ne aşağı ne yukarı kesinlikle gitmeyeceksin diyorum. Şimdi sadece kuran kursuna gönderiyorum. ... O yüzden ben kızımdan evine bağlı biri olmasını istiyorum. ... Ama bizim adımızı karalamasın başka bir şey istemem. Bizim bu gecekondu bölgesinde kız çocuğu yetiştirmek çok zor” (Aktaş, 2011, s. 134).

Bu örnek, ailelerin kız çocuklarına karşı, toplumun beklentisi üzerinden bir yaklaşım geliştirdiklerini gösterir. Kız çocuklarına hanenin içini, evin çevresini işaret eder. En fazla uzaklaşacağı mesafe camiye gitmektir. Orada olmak başka türlü bir gözetimi beraberinde getireceğinden endişeye mahal yoktur. Bu kısmın başında, aynı mahalle içerisinde aşağı ve yukarı yol ayrımı üzerine yürüttüğümüz tartışmayı da güçlendiren bu

ifadeler, kamusal olarak değerlendirilebilecek mekânlarda kız çocukların mevcudiyetini gözün takip mesafesinde tutar. Aynı zamanda hane içerisinde yeniden üretim pratiklerini yerine getirenlerin/getirmesi gerekenlerin kimler olduğunu hatırlatmaktan da geri durmaz: anneler ve kız çocukları. Gül Aktaş'ın (2011) yürütmüş olduğu araştırma, sınıf farkı gözetmeksizin, ebeveynlerin kız çocuklarından bekledikleri arasına, “kendi bedenlerini denetleme rolü”nü yerleştirir. Aksi taktirde, her sınıftan ebeveynlere kızlarıyla ilgili *laf gelmesi* mümkündür.

Mahalledeki genç kadınların hangi tür davranışlar sergilerlerse makbul olacağına dair argüman geliştirenler arasında genç erkekler de yer alır. Kız çocuklarının, ileride anne olacakları kabulüyle erkeklere göre davranışlarına daha fazla dikkat etmesi gerektiği, çünkü çocuk yetiştireceklerini hatırlatan Koray, tasvip etmediği davranışlar sergileyen bir grup genç kadına yaptığı uyarıların ciddiye alınmamasından şikayetçidir: “Geçen sekizinci sınıf öğrencileri oturmuş kızlı erkekli küfürleşiyorlar. Çıktım bağırdım. Baktım erkekler hemen kaçtı böyle. Kızlara dedim, siz de anne olacaksınız utanmıyor musunuz, dedim. İleride çocuklarınız olacak böyle mi annelik yapacaksınız?” Bu serzeniş, kız çocuklarını yaptıkları hatalardan/yanlışlardan dolayı hem bugün hem de gelecek için azarlamayı haklı bir zemine oturtma gayretini imler. Barbie bebekle oynaması beklendiği andan itibaren anne olacağı/olması gerektiği kabulüyle yetiştirilen kız çocuklarının bu çizgide yaşadığı sapma hem bugün hem de gelecek için azarlanmalarını ve etiketlenmelerini beraberinde getirir ve ikinci kuşak erkekleri de makbul kız çocuğunun özelliklerini belirlemeye davet eder.

Genç kadınlar üzerindeki baskı farklı bir sorunu tetikleyebilir. Mahallede yaşayan genç kadınların evden kaçması ya da evde yaşayan genç erkeğin bir kadını kaçırmaması mahallede rastlanan olaylar arasındadır. Çocukluğumdan da örnekler hatırladığım bu tip durumlara görüşmeler esnasında da tanık oldum. Görüşmecinin ziyaretine gelen komşusu, oğlunun aynı mahalleden “kız kaçırdığını” ve yakında düğün yapacaklarını yüzünde gülümsemeyle anlatır. Karakız da mahallede genç kadınlar üzerinde bu derece baskı yaratılmasının evden kaçmaları körüklediğini düşünür: “Böyle yaptıkları için de bizim mahallede birçok kız kaçarak evlendi ve hepsinin yaşı da küçüktü yani.” Görüşmeler kapsamında bu durumdaki kadınlara temas edemediğim için aşırı okuma riski taşıyabilecek yorumlardan imtina ederek, genç kadınlar üzerinde aile bireyleri ve

ailenin üyesiymişçesine söz söyleyebilme yetkisine sahip diğer mahalle sakinleri, bu tür durumları genç kadınlara *kurtuluş yolu*, ertelenen hayalleri gerçekleştirme fırsatı olarak tahayyül ettirir. Bir kısmı için evlilik, kaçma yoluyla değilse de yeni ve umut dolu *başka* bir yaşamın adımı olarak görülür: “[Evlence] güzel bir hayat düşünüyordum. ... İyi olur diye düşündüm” (Fatma), “Bir nevi hayallerimi gerçekleştirebileceğim bir şey” (Sinem). Ancak mahalle sakini genç kadınların bazıları evlilik kararını veren konumunda da değildir. Özellikle aşağı mahallede, henüz 12-13 yaşına geldiğinde akrabaları arasında evlendirilen büyük bir grubun olduğunu da gözardı etmemek gerekir.

İkinci kuşak erkeklere uygulanan baskı ise çeşitli bileşenlere sahiptir. Kime göre *makbul* olunacağına bağlı olarak beklentiler de pratikler de farklılık gösterir. Kız çocukları gibi kontrollü bir aile – sınırlı mahalle ortamı – okul üçgeninde değildir. Yine bu üçgenin kenarlarında gezinseler de üçgen hiçbir zaman bütünüyle kapanmaz. Sızmalara, sınırdan kaçmalara her zaman açıktır. Erkeklerin kendilerini nasıl kurmak istedikleri, onların kimlerle nasıl vakit geçireceğini ne içip ne giyeceklerini büyük oranda belirler. Bu tercihte, genç erkeklerin o dönem içinde buldukları koşullar, örneğin aileleriyle ilişkileri, okul hayatları, arkadaşlıkları ve hatta mahallede hangi sokakta sosyalleştikleri büyük önem taşır. Çocukluktan gençliğe, oradan yetişkinliğe uzanan süreçte kimin için makbul oldukları değişkenlik gösterir. Bazı durumda ailelerinin görmek istediği “efendi, aklı başında” bir delikanlı olmaya meylederlerken aynı zaman dilimlerinde, arkadaş ortamlarında “istemedikleri halde” sigara içme pratikleri sergileyebilir, yakınlarından/tanıdıklarından kaçırdıkları arabaların içerisinde şehir turları yapabilirler.

Makbul olana yüklenen anlamlar dönemden döneme de farklılık gösterir. Koray, 1990’larda aileler için, “çalışacak, evine yardım edebilecek, mesela elektrik faturasını yatıracak ya da pazar parasını verebilecek” bir gencin makbul olduğunu, 2010’larda ise mahalle ortamında olumsuz örneklerle daha fazla karşılaştığı ve “aileler [çocuklarının] önünü alamadığı için”, çocuklardan ailelerine maddi anlamda katkı sunması beklenmez; aileler “sigara içen çocuğa” razı hale gelirler: “Diyorlar ki, daha fazlasına gitmesin. ... Başka şeye bulaşmasın. Biz neler görüyoruz, diyorlar.” Çünkü mahallede uyuşturucu kullanımı “ilkokul öğrencileri seviyesine” düşmüştür. Öyle ki, “... esrar vardı. Şimdi bonzai çıkmış mesela. Artık ne olacak? Aile diyecek ki, esrara da

razıyız, yeter ki bonzai içmesin” (Koray). Mahallede genç erkeklerin tekelinde şekillenen ve ikinci kuşak erkekler tarafından “sokak kültürü” olarak adlandırılan madde kullanımını da içeren pratikler, mahallenin suçla anılmasında önemli bir belirleyicidir. Mahallede belli noktalarda toplanarak uyuşturucu madde kullanan grup, birinci kuşak yerleşimcilerin özellikle erkek çocuklarını sakınmaya çalıştığı bir topluluktur. Zaman içerisinde etkileri artan, bonzaiden esrara çeşitli uyuşturucu ürünleri tüketen ve satışını yapan bu grup, kolluk kuvvetlerinin kendilerine “bulaşmadığı” mahalle düzleminde pazaryeri, Adil İçel İlkokulu’nun civarındaki park ve Heykel bölgelerinde vakit geçirir.

Ebeveynlerin tahayyülünde, düzenli işte çalışan, vakti geldiğinde evlenip çocuk sahibi olan erkek makbuldür: “Can gidecek sabah sekiz, akşam altıda işten gelecek, ailesi olacak, çoluk çocuğu olacak, böyle geçinecek gidecek işte” (Can). Bu tasvirin dışında kalan, 30 yaşında ve bekâr olan Koray, komşularının üzerinde yarattığı evlilik baskısından bunaldığını belirtir: “Sürekli aynı lafı söylüyorlar: Evlenmiyor musun? Evlenmiyor musun? Evlenmiyor musun? Böyle bir sosyolojik baskı olabiliyor.” Bu baskı, çok küçük yaştaki kız çocuklarıyla sıradan/ gündelik bir sohbetin de önünü kesen, rahatsızlık veren *yakıştırmalara* varabilir. Toplumsal kabul ve beklentide önemli bir yer edinen evlilik baskısı, kamusal mekânlarda erkekler üzerinde de sistematik bir gözetimi beraberinde getirir.

Erkeklerin kılık kıyafetlerine yönelik gözetim, genç kadınlara ve 2010’lar öncesi dönemlere kıyasla daha zayıf olmakla birlikte mevcuttur. Örneğin, top sakal bırakmak, küpe takmak, dövme yaptırmak, saçına ustura çizdiği attırmak, güneş gözlüğü takmak, renkli pantolon giymek genel kabulün dışındadır. Kendisini, bir zamanların “belalı tiplerinden” biri olarak tanıtan Vedat, kendisinin de 2000’lerin başına dek kot pantolon giyen erkeklere rahatsızlık verdiğini, “Erkek adam kot mu giyer?” diyerek dalga geçtiğini belirtir. Can, mahallenin tabusu olan bu edimlerden birini gerçekleştirirse, birinci kuşak sakinlerin, “Veysel’in oğluna bak, küpe takmış” diye arkasından konuşacaklarını ve ebeveynlerinin buna razı olmayacağını dile getirir. Bu örnekler, özellikle birinci kuşak sakinler nezdinde genç erkekler için dış görünüşün *normallik haritasını* çizer.

4.3. SONUÇ YERİNE

Bu bölümde, mekân deneyimini aidiyet, sahiplik ve normallikle ilişkisi üzerinden anlamaya çalışırken mekân düzenlenmesi ve kullanımına odaklandım. Mekânın düzenlenmesi ve kullanımında, odaya ve eve yüklenen anlamlardan mahalle ve kent içerisinde pozisyon almaya dek geniş bir yelpazede sürdürülen ilişkiler belirleyici konumdadır. Kiradan ya da bir süre birlikte yaşadıkları geniş aile ortamından uzakta, Limontepe’de inşa ettikleri evleri vasıtasıyla içerisinde yalnızca kendilerinin söz sahibi olduğu bir ev, cinsiyetler ve kuşaklar üzerinden farklı tezahürlere sahiptir. Birinci kuşak kadınlar yaşadıkları evlere sahip olmayı, onun mülk konut özelliği taşımasını öncelerken birinci kuşak erkekler mekânın değişim değeri üzerinde dururlar; mekânla kurdukları piyasa dolayımı ilişkiden doğabilecek sınıfsal hareketliliğin imkânlarını kollarlar. Çocukluk dönemleri gecekondu bölgesinde, çoğunlukla da kendilerine ait odalarının ve bir düzenlerinin olmadığı ortamlarda geçen ikinci kuşak kadınlar ise mekâna sahip olmayı değil, mekâna dilediğince yerleşebilmeyi, onu kendi zevkine göre kullanabilmeyi önemser. Buna karşılık ikinci kuşak erkekler, mevcut mekân kullanım pratiklerinin bir uzantısı olarak ileride yaşamayı planladıkları evlerin içinden ziyade bulunduğu muhite ehemmiyet verir, çevresiyle kolaylıkla ilişkilenebilecekleri ortamlarda yaşamak isterler. Kendi evlerine çıkana dek yaşadıkları aile evinde herhangi bir talepte ya da müdahalede bulunmadan misafir pozisyonu üstlenirler.

Hanenin sınırlarından çıkıp mahallenin sokaklarına temas etmek, mahalleli tarafından geliştirilen *normallik haritasına* riayeti gerektirir. Toplumsal cinsiyetin merkezî bir rol üstlendiği bu harita, genç kadın ve erkeklerin neyi nasıl yapmalarının makbul olduğunu belirler. Ailenin sınırlarının esneyip genişleyerek mahalle sakinlerini de kapsadığı, bir başka ifadeyle komşuların akrabalığı bu düzlemde makbul olanın tayini genellikle mahallenin birinci kuşak yerleşimcileri tarafından yapılır. Özellikle ikinci kuşak kadınlar üzerinde denetimin artması, mekân kullanımında cinsiyetler arasında ciddi farklılıkların belirmesine sebep olur. Kendilerinden beklenen uygun davranışların diktesi ikinci kuşak için çocukluklarından bu yana sistematik olarak sürdürülen bir tür mahalle baskısını beraberinde getirir. Bütünüyle kurtulamayacakları bu baskıyla birlikte

yaşarlarken geliştirdikleri taktikler, güçlünün kurduğu mekânda kendi isteklerini kısmen de olsa karşılayabilmelerine yardımcı olur.

Bu saptamalar, mekânın kullanımı ve mekânla kurulan bağın toplumsal ilişkiselliğine (I) ve mekânın gündelik hayat içerisinde tanınırlığına örnek teşkil eder (II). Bu bölümde tartışılan mekân kullanım pratiklerinden elde edilen mekân deneyiminin ortaya çıkardığı öznel hallerini bir sonraki bölümde inceliyorum. Özellikle ikinci kuşakta sınıfsal hareketlilik imkânı olarak görülen eğitimin, bir dönüşüm coğrafyasındaki sınırları üzerinde duruyor, eğitim tercih ve beklentilerini sorunsallaştırıyorum. Yanı sıra, geçiciliğin mekânı olarak değerlendirilen gecekondu mahallelerinde kalıcılık için atılan hane içi ve dışı bireysel ve toplu/kolektif adımları inceliyorum.

5. BÖLÜM

MEKÂN VE ÖZNELİK HALLERİ: DÖNÜŞÜM, GEÇİCİLİK, YOKSULLUK

Öznelik hallerinin kurulmasında, sürdürülmesinde ve/ya da kırılmaya uğratılmasında bir dönüşüm coğrafyasında ve kentin periferisinde yaşamak önemli bir belirleyicidir. Bölgede yaşamın başladığı dönemden itibaren kalıcılıkla geçicilik arasında salınmak ve bu esnada yoksulluğun etkilerini hafifletmeye yönelik süregelen bir mücadele içerisinde olmak, bu mekânın dinamiklerine has pratikleri ve öznelik hallerini ortaya çıkarır. Geçiciliğin mekânında sürekliliği inşa etmeye çalışan birinci kuşak sakinler, yoksulluğun gündelik hayattaki tezahürüyle bireysel, kesintili ve çoğu zaman güvencesiz bir mücadele tutturur ve dönem koşullarının da gereği, bir topluluk olarak hareket etmenin zaruriyetini fark ederler. Mahalle sakinlerinin sahip olduğu mekân deneyiminin birikimselliği, bir sonraki kuşakta daha kökten bir sınıfsal hareketliliğin kurumsal imkânlarını zorlamaya imkân yaratır (II ve III).

Bu bölümde, ikinci kuşak sakinlerin yetiştiği ve 2010'larda bir dönüşüm mekânı haline gelen mahallenin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısını, bu yapı içerisinde kentin farklı bölgelerine sınıfsal hareketliliğin imkânlarını tartışıyorum. İlk alt bölümde, bu hareketliliğin eğitim olanaklarıyla ilişkisini ve birinci kuşağın ikinci kuşak üzerindeki yönlendirici etkisini, toplumsal mekânı inşa eden dinamikler üzerinden ele alıyorum. Mahallelileri, yapısal süreçlerin (salt) etkileneni olarak değil; evleri, mahalleleri, komşuları ve kentle ilişkilene biçimleri ve gündelik pratikleriyle bu politikalara etki eden, eyleyen failer olarak değerlendirdiğimden, ikinci alt bölümde gecekondular mahallesinde yaşamın dayattığı geçiciliğe karşı, mekânda kalıcılık için geliştirilen stratejileri inceliyorum. Yoksullukla, kent politikalarındaki boşluklardan kaynaklanan belirsizlikle ve tüm bunların gündeliğe sirayetiyle baş ederken hayata geçirdikleri bireysel ve kolektif stratejileri inceliyorum. Ev içi üretimin, enformel dayanışma ağlarının ve hatta orta sınıflaşmakla kentleşme taleplerinin/hamlelerinin bir sembolik göstergesi olarak *sahiplenici kültürün* mekânda kalıcılığı tesis etmedeki rolünü

tartışıyorum.⁷⁶ Dönüşüme karşı sürdürülen örgütlü mücadelenin ortaya çıkışının ve sürdürülüşünün kamusalılıkla ilişkisini kuruyorum. Mahalle sakinlerinin mekânla geliştirdikleri bağı toplumsal ilişkiselliği içerisinde ele alırken (I) gündeliğin yapısal değişiminin bireysel ve kolektif/toplu düzeyde ne tür öznellik halleri ortaya çıkardığına ve bu öznellik hallerinin bir sonraki kuşakta nasıl karşılık bulduğuna (nasıl sürdürüldüğüne ya da kesintiye uğratıldığına) odaklanıyorum (II ve III).

5.1. İKİNCİ KUŞAKTA EĞİTİM: SINIRLAR, BEKLENTİLER, TERCİHLER

Limontepe’de yaşam, yerleşim başladıktan yıllar sonra çözülebilen temel altyapı sorunlarının da etkisiyle uzun dönem boyunca yokluk ve zorluklarla iç içe geçer. Mekânda geçicilik hissinin karşısında durmaksızın sürdürülen kalıcılık çabaları, sıklıkla yoksulluk engeline takılır. Birinci kuşak sakinler, mahalleye yerleşmeye başladıkları andan itibaren mekânın fiziksel sorunlarına çareler aramanın yanında çocuklarını da yetiştirmeye çabalar. Bu süreçte, yerleşimcilerin önemli bir kısmı için çocuklarına eğitim aldirabilmek ve kendi *çektiklerini* onlara çektirmemek mücadelelerinin temel gayesidir. Bir yandan mahallede çocuklarına *kalıcılık* tesis etmek için evlerinin fiziksel koşullarını düzenlemeye, oda ve kat sayısını artırmaya, kent politikalarının izin verdiği ölçüde evlerine yasal statü kazandırmaya çalışırken diğer yandan, mahallenin fizikî ve kurumsal imkânlarıyla yetiştirdikleri çocuklarının beyaz yakalı olarak istihdam edilebilmelerinin kestirme yollarını ararlar; “en azından” onlar için bir tür sınıfsal geçişin imkânlarını zorlarlar. Bu kısımda, mahallede eğitim alan ikinci kuşağın, yetiştirilme ve eğitim durumları üzerinden sınıfsal hareketliliklerinin imkânlarını araştırıyorum. Kendi durumlarını değerlendiren ikinci kuşak mahallelinin, bir sonraki kuşak için tahayyül ettiği ortam koşulları ve uygulamaya çalıştığı pratikleri, mekânda sınıfsallığın kurulması ve sürdürülmesi üzerinden inceliyorum.

1980’lerden itibaren yerleşimin yoğunlaşmaya başladığı mahallede, yetersiz altyapı hizmetlerinin yarattığı sorunlarla baş etmek büyük oranda birinci kuşak kadınlara düşer.

⁷⁶ C. B. Macpherson (2011), Fordist kapitalizmi analiz ederken *sahiplenici bireyin* mevcut durumunun özgürleşmek açısından taşıdığı sorunlara dikkat çeker. Limontepe örneğinde ise sahiplenicilik katmanlı bir yapıya sahiptir. Mülke sahip olmak yoluyla elde edilen güvencenin yanı sıra kentsel dönüşüm sürecinde bir mahalle savunusunun aracına da dönüşür.

Mahalleye taşındığında henüz evlenmiş ya da küçük yaşta çocukları olan kadınlar, bölgenin yükünün çok büyük bir kısmını taşıyan gruptur. Çoğunlukla düzenli bir işte çalışmayan, çocukların bakımı ve ev işleriyle ilgilenen, yanı sıra enformel sektör için ucuz işgücü olan kadınlar, tüm sıkıntılarına rağmen dönüp geriye baktıklarında, çocuklarına eğitim aldrabildikleri için memnundurlar: “Çocukları orada okutup orada yetiştirdik. Belki başka yerde olsa böyle yetiştiremezdik” (Güllü), “Amaaan n’apalım kızım bugünümüze de çok şükür. İyi ki yine o şartlarımız var da çocuklarımızı yine çok şükür çalıp çırpmadan namusumuzla doğru yolda giderek mücadelemizi verdik yani” (Besra). 2016 yılında mahalleden başka bir semte taşınan Besra, Limontepe’yle ilgili hatırladığın, aklına geldiğinde iyi hissettiğin, unutmadığın neler var, diye sorduğunda, “Valla çalışmaktan hiçbir şeyi hatırlamadım. Hep gideyim çocuklarıma, okuyorlar, öğrenci[ler]. Bulamadım” diye yanıt verir ve çocuklarına eğitim aldrabildiği için yaşadığı mutluluğa vurgu yapar. Birinci kuşak kadınların, sahip olduklarını büyük bir şükür ve minnetle andıklarının altını çizmek gerekir. Aksu Bora da yoksul kadınların gurur duydukları pek az şeyin başında çocukların geldiğini belirtir (2007, s. 117). Çocuklar ve onlara eğitim aldrabilmek, onları “terbiyeli” yetiştirebilmek kadınların büyük fedakârlıklar yapmalarını gerektirse de yaşadıkları yoksulluğa göğüs gerebilmelerini mümkün kılan, onları güçlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkar:

Fedakârlık ettimse sokağa gitmediysem de... Benim çocuklarım da fedakâr çıktı. Çöp toptasam bile hiç arkama dönüp bakmam. Çocuklarım fedakâr, temiz, terbiyeli. ... [hiç kimse] tütün üstüne tencereyi koymazken ben dışarıda [ateş yakarak] onlara on çeşit yemek yaptım iste pasta. Ama hiç de güvenmedim. Ama Cenab-ı Hakk’ın ödülü de bana pırlanta gibi çocuk verdi. Benim kızım 22 yaşında ben kızımın yüzüne demiyorum, daha bana sesini yükselttiği yok. ... Düşün yani 25 sene İzmir’de otur ama sen Kemeraltı’nı tanıma, sen Konak’ı tanıma. Her anne de yapamaz onu kuzum. Senede bir tane tütün tüp değişemez her anne...⁷⁷

Sadegül ve Besra’nın anlatıları, içselleştirilmiş zorunluluğun bir erdeme dönüştürüldüğünün, buradan bir “fedakârlık miti” yaratıldığının örnekleridir. Bireylerin düzene karşı dolaysız itaat geliştirmelerinin sağlayıcısı olan habitus, hayat koşullarının kabullenilmesinde ve toplumsal eşitsizliğin meşrulaştırılmasında önemli rol oynar (Swartz, 2013, s. 150). Önümüze suyun ağırlığını hissetmediğimiz, doğal bir dünya

⁷⁷ Doğalgaz bağlantısının bulunmadığı mahallede mutfakta kullanılan büyük tüpler dört kişilik bir ailenin ortalama kullanımında iki ya da üç ay dayanır. Sadegül, bir büyük tüpü bir yıl yetirmek için dışarıda ateş yakmak zorunda kaldığını, ancak bunu becerebilmiş olmaktan da gurur duyduğunu belirtir.

serer (Bourdieu, 2014, s. 118). Bu yüzden kadınlar, maruz kaldıkları olumsuz yaşam şartlarını sorgulamaz, eşitsizliğe itiraz ya da isyan etmez. İçinde bulunduğu koşulları doğallaştırır. Çünkü habitus, tabakalı bir toplumsal düzende, “özgül konumları içerisindeki bireyler açısından neyin olanaklı, neyin olanaksız, neyin olası olduğunun bilinç dışı bir şekilde hesaplanmasını içerir” (s. 152). Kadınlar, içerisinde yer aldıkları habitusun gereği, mevcut düzen içerisinde kalarak olası adımları geliştirmeye yönelir. Niyetleri de içeren habitus, “mantıksal değil, pratik bir sistemattir” ve bir grubun davranışlarına ilişkin de önemli ipuçları verir; bu sebeple, *yaşam biçimi* olarak da tanımlanabilir (Bourdieu, 2002, ss. 28-29).

Görüşme yaptığım birinci kuşak kadınlar, çoğunlukla formel bir sektörde tam zamanlı olarak istihdam edilmeyen, mahalle sınırlarından nadiren çıkan, yaşam biçimleri bakımından büyük farklılıklar taşımayan komşularıyla vakit geçiren, bu yönleriyle de sınıfsal ve kültürel karşılaşmaları sınırlı düzeyde yaşayan mahalle sakinlerinden oluşur. İkinci kuşak sakinlerin ise bir kısmı ilköğretim mezunuyken bir kısmı lise eğitimini tamamlayan, son dönemde sıklıkla İzmir’deki üniversitelerin meslek yüksekokullarında iki yıl daha eğitim alan gerek öğrenciyken gerekse çalışmaya başladığında kentin birçok noktasında aktif olarak bulunan, sosyokültürel ve sınıfsal karşılaşmaları çok daha keskin biçimde yaşayan bir gruptur. Bu sebeple, birinci kuşak kadınlar, kendilerinden ödün vermek pahasına çocuklarını yetiştirmeye, yoksulluğu kayda değer düzeyde yaşadıkları dönemlerde kısıntılar yaparak onlara eğitim aldirmaya çalışsalar da eğitim alan ikinci kuşak kadınların hiçbiri aldığı eğitimden memnun değildir. Bu sebeple, annelerinin mahalle içerisindeki karşılaşmalardan hareketle olumlu, şükre değer olarak yorumladığı çocuklarının eğitim durumları, ikinci kuşak kadınların önemli bir kısmı için belli/kısıtlı alanlarda istihdam edilebilmelerinin temel sebebidir. Martin Ravallion, Amerika Birleşik Devletleri’nde, çocukların yetiştikleri bölgenin özelliklerinin, eğitim sürecindeki başarıları ve istihdam edildiklerinde ücret ve işgücü piyasasındaki konumlarıyla son derece ilişkili olduğunu ileri sürer (aktaran: Şenses, 2009, s. 180). Limontepe’de yaşayan ikinci kuşağın büyük kısmının yakın statü ve gelir durumlarına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Formel eğitim, bu eşitsizliklerin kurulmasında ve içselleştirilmesinde önemli bir aracı vazifesi görür. Bununla birlikte ebeveynlerinin (özellikle babalarının) yerleştikleri arazinin değişim değeri üzerinden elde etmeye çalıştığı sınıfsal hareketliliğin yolu, bir kısım ikinci kuşak sakinler için eğitimde aranır.

Ancak bu eğitim, ikinci kuşağın önemli bir kısmı için üniversite okumayı içermeyen, orta sınıf pratiklerine yaklaşabilmelerine imkân tanıyan devlet memurluğu, muhasebecilik gibi meslekleri edinebilmelerine yöneliktir. İşçi sınıfından bir ailenin çocuğu olmaları, “muhtemelen zorunlu olarak uzun bir eğitim gerektirmeyen, ancak hayatı[larını] kazanma[larına] ve sonra belki aile[lerinin] geçimini sağlama[larına] izin veren bir mesleği hedefleyerek okulu erken yaşlarda” (Bauman, 2010, s. 35) tamamlamalarına imkân tanıyacak bir rota izlemelerine sebep olur.

İkinci kuşak sakinlerden Defne, yaşadığı mekânla ilişkilendirerek aldığı eğitimi ve bugünkü durumunu sorgular ve eğitiminin hayal ettiklerini karşılamaya yetmediğini belirtir:

Ya ne bileyim sosyoekonomik düzeyi daha yüksek bir yerde olmayı isterdim daha farklı bir eğitim ortamı daha farklı insan ilişkileri olan bir yerde olmak isterdim. ... Hani kendimi geliştirmek adına daha farklı akademik anlamda hem de farklı anlamlarda kendimi geliştirmeyi daha çok istemiştim. Mesela yurtdışına gidip Erasmus’la ya da herhangi bir programla yurtdışına gidip dil eğitimi almayı bu alanda kendimi geliştirmeyi hep daha çok istemiştim. ... Yani ne bileyim çok eksik kaldığımı düşünüyorum, bu konularda (Defne).

Defne’nin, hissettiği eksikliği *Limontepede yaşamaya* bağlayışı, bire bir örtüşme de Eylem Ümit Atılğan’ın damgalı mekânlar üzerine Ankara Çiçin’de yürüttüğü araştırmada, görüştüğü suça bulaşan çocuklardan birinin, “Bazen Bahçeli bebese olsam ne olurdu diye düşünüyorum” ifadelerini hatırlatır: Daha iyi bir hayatın ancak mekânın farklılaşmasıyla birlikte tahayyül edilmesini (2014, s. 75). Limontepede, başka bir ifadeyle bir gecekondu mahallesinde yaşıyor ve onun fiziksel ve kurumsal olanaklarıyla eğitim görüyor olmak, aldıkları eğitimi yetersiz bulmalarının ilk ve en sık rastlanan gerekçesidir. Sinem, bölgeyle eğitim arasındaki ilişkiyi, “hiç tam anlamıyla bir kitabımızı bitirdiğimizi hatırlamıyorum. ... eğitim olarak tam olarak bir eğitim alamıyorduk. Hani hedeflerimize ulaşacak bir şekilde eğitimimiz yoktu bizim. Konularımız hep yarım kalırdı” diyerek anlatır ve *aldıkları eğitimin sorunlu yapısını* öne çıkarır. Bu sorunlar içerisinde en çok dillendirilenler sınıf mevcudunun yüksekliği, öğretmenlerin sıklıkla sağlık raporları alması gibi gerekçelerle derslerin boş geçmesi ya da bu esnada diğer sınıflarla birleştirilmiş eğitim görmeleri (“Bir şey öğrenemedim. ... Beşinci sınıfta ... vardı. Sağ olsun hep rapor alıyordu. 20 gün. Biz ...’in sınıfına gidiyorduk. ... Hani hiçbir şey öğrenemedim ben. Yani taban yoktu” – Tarık), sınıf

öğretmenlerinin çok sık değişmesi (“Mesela Üçyol’da bu çok farklı benim kuzenimin çocuğu orada okuyor. Hiç boş geçen dersleri olmuyormuş mesela. Bizde üçüncü sınıfta üç tane mi ne öğretmen değişmişti” – Koray), ortaokul döneminde branş öğretmenlerinin eksikliği dolayısıyla öğretmenlerin branşı olmayan derslere de girmesidir (“Branşı olmayan derslere giriyordu. Çünkü bilmediği bir şeyi nasıl öğretecek çocuğa? Edebiyat öğretmeni, atıyorum bilgisayar dersine giriyordu. Müzik öğretmeni beden dersine giriyordu” – Murat). Örneğin Karakız, ilkokul hayatı boyunca, okula kesintili devam eden sınıf öğretmeni ve bu soruna ciddi bir çözüm arayışına girmeyen okul yönetimi yüzünden ara ara farklı sınıflarla birleştirilmiş eğitim alır: “Oturacak sıra bile yoktu. Ne kadar temel oturabilirsin ki? Limontepe’de okuyorsun zaten o kadar ahım şahım bir eğitimi yok. Bir de hocan gelmiyorsa hepten kötü oluyor” diyerek bir gecekondu mahallesinde alınan eğitimin kentin merkez bölgelerine kıyasla geriden başladığını, buna bir de sınıf öğretmenin süreksizliği eklenince, durumun hepten sorunlu olduğunu hatırlatır. Aldıkları formel eğitimin yetersizliğine dair kabulleri ve özellikle ilkokul döneminde yaşadıkları karşılaşmaların bu düşüncüyü güçlendirmesi eğitim hayatlarında motivasyon kaybının temelini oluşturur. Bu sebeple, Karakız okumayı öğrenmekte güçlük çeker. İmdatına yetişen babasıysa çareyi gazete okutarak okuma öğretmekte arar. Ancak bu durum tahmin edileceği gibi, Karakız’da “ıstırap gibi bir şey” olarak karşılık bulur. Eğitim hayatıyla ilgili yaşadığı sorunlara aile içerisinde de çözüm geliştirilemez: “Babam inşaatta çalışıyor, annem de zaten tamam biliyor okumayı ama öğretebilmek farklı bir yetenektir.” Ebeveynlerin, okula göndermek dışında, yaşadıkları ortamın sosyoekonomik ve kültürel dokusunun pekiştirici etkisi ve kendilerinin de bu konudaki yetersizliği dolayısıyla çocuklarının eğitimleriyle ilgilen(e)memesi, ikinci kuşağı olumsuz yönde etkiler.

Bu tür durumlar, ikinci kuşağın hedeflerine ulaşamamasındaki önemli engeller olarak belirir: “Benim en büyük hayalim matematik öğretmeni olmaktı. ... Ama tabii eğitimimi tam alamadığım için sonunda farklı liselerle, okullarla sınava girdiğimiz için bizim eğitimimiz yetersizdi. Dershaneye de gitme durumum olmadı zaten” (Sinem). Sosyoekonomik kısıtların, eğitimlerine destek verebilecek kişi ve kurumlara fiziksel ve finansal olarak erişmelerine engel olması da eğitimlerinden memnuniyetsizliklerinin önemli bir gerekçesidir. İhtiyaç duydukları anlarda, buldukları çevreden bir destek görememeleri, mahallelinin eğitim seviyesinin birbirine yakın ve yetersiz oluşu, hane

dışında bir rol modelin bulunmayışı (ya da çok sınırlı oluşu) gibi gerekçeler ikinci kuşağın eğitimlerinde karşılaştıkları sorunları doğallaştırır ve içerisinde buldukları durumu kabullenmelerini sağlar. İkinci kuşak erkeklerden Kenan sorun yaşadıkları derslerle ilgili bir destek alamadıklarını, bu tür durumlar karşısında ebeveynlerin çözüm odaklı bir yaklaşım geliştirmekten ziyade, çocuklarını cezalandırmaya yöneldiğini belirtir: “Matematiği mi kötüydü, hımm, gel buraya bakayım. Bir tokat veya kızma, tamam, yeter. Yeter bu” (Kenan). Eğitim sisteminde karşılaştıkları sorunlara ek olarak aile içerisinde de yardım görmemek Kenan’a göre mekânın dinamiklerini önemli ölçüde etkileyen farklı durumların da tetikleyicisi olur. Bölgenin, 2010’larda artan oranda suçla anılmaya başlanmasının gerekçeleri arasına ebeveynlerin çözümü yanlış yerde arayışlarını yerleştiren Kenan, çocukluk döneminde gerek derslerde gerekse oyunlarda zekâsıyla ön plana çıkan arkadaşlarının sayısının ihmal edilemez düzeyde olduğunu, ancak ailelerinin ilgisizliği sebebiyle bu arkadaşlarının yarısından çoğunun suça bulaştığını ya da madde bağımlısı haline geldiğini belirtir. Sorunların kaynağını doğrudan tekil bireylerin (ebeveynler) yetersizliğinde arayan ve iç içe geçerek yumaklaşan sorunları sadeleştirmeye yönelik bu düşünce, dersleri zayıf olduğu için sadece öğrenciyi sorumlu kılan ebeveynin karşısına, suça bulaştığı için doğrudan aileyi mesul tutan bir tutumu yerleştirme tehlikesi taşımakla birlikte, aile yapısının bir mahalleyi dönüştürebilmekteki güçlü etkisine işaret ettiği için önemlidir.

İlköğretim aşamasında, bir anlamda temel eğitim sürecinde yaşanan sorunların sonraki dönemlerde üstesinden gelmek daha zordur. Karakız, ilköğretim zamanlarından tanıdığı bazı arkadaşlarının daha sonraki dönemlerde dersane desteği görseler de belli bir seviyede kaldıklarını, içlerinde “alıp başını giden” olmadığını belirtir. Bu yüzden birçoğu, eğitimlerine devam etmek yerine “evlen[ir], çoluk çocuk sahibi ol[urlar]”. İkinci kuşak kadınlar, Limontepe dışında aldıkları lise eğitimlerinden de memnun değildir. Mahalleye fiziksel ve sınıfsal olarak yakın liselere giden, hakkında herhangi bir araştırma yapmadıkları okulları tercihleri arasına yerleştiren kadınlar, bir kere kayıt yaptırdıkları, okul formasını aldıkları yerlerden ayrılmakta da yeterince ısrarcı ya da kararlı değillerdir. Bu ısrarcı ve kararlı duruşu sergileyememenin gerisinde ise çoğu zaman maddi sıkıntılar yatar. Yüsrâ, herhangi bir araştırma yapmadan tercih ettiği ve “çok tehlikeli” bulunduğu meslek lisesinde, annesi istediği için bilişim okur. Aşçılığa daha çok ilgisinin olduğunu fark eder, ancak o alana yöneleceği sırada aşçılıkta yapılan

yemeklerin masraflarını öğrencinin kendisinin karşıladığını öğrenince bilişim programında kalır ve “[Öğretmenlerimiz] birinci ders geliyor, şunu şunu yapacaksınız, diyor. Onuncu ders bir daha geliyor, yoklama alıyor” diyerek tarif ettiği okuldaki sorunlu eğitim hayatına devam eder. Kendisi görüşme esnasında üniversiteye gitmek istediğini belirtse de birkaç gün önce görüştüğüm annesi, kızının çalışmayı düşündüğünü aktarır. Karakız da benzer bir örnek olarak karşımıza çıkar. Yeterli rehberlik hizmeti alamadığı için “karambole” bir lise tercihi yapar. “Hem muhasebe hem de çocuk gelişimi yazdım, yani düşün ne kadar kararsızım” diyerek tercihlerindeki tutarsızlığa dikkat çeker. Limontepe’ye yakın bölgede bulunan bir lisenin muhasebe bölümüne yerleşir. Hakkında olumsuz yorumlar duyduğu liseye başlarda gitmek istemez. Başka bir tercih yapma hakkını değerlendirir ve Alsancak’ta bir liseye kabul edilir. Ancak, yeni okulun “kıyafet[in]e para veremeyiz bundan sonra bir daha” diye düşünür. Ayrıca, “Alsancak deyince kafamda farklı şeyler canlanıyordu. Zengin insanların gittiği yerler diye düşünüyordum” derken okul seçiminin arkasındaki ekonomik etmenleri sıralar. Böylece, içerisinde buldukları sınıfsal konumu aşındırmaya/esnetebilmeye dair kısıtlı da olsa bir imkân yaratan eğitim, eğitim kalitesi yüksek okulların kentte belli muhitlerde toplanması ve bu bölgelere fiziksel olarak katılımın belli bir sosyoekonomik bandı gerektirmesi dolayısıyla İzmir gibi bir metropol kentin merkezine fiziksel konumu itibarıyla çok yakın bir muhitin sakinleri için bile erişilemeyen bir yapıdadır. Salt okula devam etmek için gereken harcamalar arasında ulaşım bedeli, okul kıyafeti ve diğer materyallerin satın alınmasında yaşayacakları güçlükten değil, diğer gençlerle paylaşacakları sosyal ortamın kültürel ve ekonomik sermayesinden yoksun olmaları dolayısıyla da öğrencisi olmaya hak kazandıkları okulların bir parçası haline gelemeler. Ailelerinin ekonomik durumlarının farkındalığıyla şartlarını zorlamayan kararları kendileri alabildiği gibi, ailelerinin aldığı kararlara uymak durumunda kalanlar, aksi yönde ısrarcı ol(a)mayanlar da vardır. Örneğin, ilkokulu bitirdiğinde maddi imkânsızlıklar öne sürülerek okula devam etmesine izin verilmeyen Fatma, o dönemki duygularını “Çok üzuldüm, çok ağladım” diyerek tarif etmekle birlikte, kendisinden küçük üç kardeşinin de (temel düzeyde de olsa) okuyabilmesi için alınan bu karara şimdilerde hak verir. Okula gidemediği için çalışmayı kararlaştırır ve babasını ikna ederek henüz 14 yaşındayken konfeksiyon atölyelerinde çalışmaya başlar.

İlköğretim aşamasını tamamlayıp liseye devam eden genç kadınların okul ve bölüm/program tercihinde kendileri düşünüp tarttıktan sonra kararlarını verebildiği gibi ailenin doğrudan pozisyon aldığı durumlara da rastlanır. Burada belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri, bu mahallelerde gençlerin genellikle meslek liselerini tercih ettiğidir. Yerleşilecek alanların belirlenmesinde, ilgili dönemde revaçta olan meslek ve programlar belirleyicidir. Genellikle 1980'lerin ilk yarısında doğanlar arasında muhasebe programlarını tercih etme eğilimi varken benim (2000'li yılların hemen başında) lise ve (2004-2005 yıllarında) üniversite tercihi yaptığım dönemlerde bilgisayar programları öne çıkmıştı. Benim ardından gelerek altı – yedi yıl sonra tercih yapan Sinem lise eğitiminde web tasarımına yönelirken, ondan yaklaşık beş yıl sonra tercih yapan Yüstra'nın bilişim okuduğunu görürüz. Örnekler, bu mahallenin genç kadın yerleşimcilerinin dijital platformlarda yetkinleşmeye yönelik meslekleri tercih ettiğini gösterir.

İkinci kuşak erkekler ise eğitimleri devam ettikleri erken yaşlarda çalışma hayatıyla tanışır. Bu durum, ev bütçesine cüzi bir ek gelir sağlamanın yanında, eğitim almalarının/“okumanın” önemini fark etmeleri ve bir meslek öğrenmeleri için de sıklıkla teşvik edilir. Bu sebeple, ikinci kuşak erkekler, formel eğitimlerini sürdürürken özellikle yaz tatillerinde de çalışırlar. Pazarda su ya da farklı mahallelerde gevrek/simit satarak başladıkları çalışma hayatı, ayakkabı boyacılığı, dondurma satışı gibi işlerle devam eder ve daha ileri boyutta demir/plastik/alüminyum doğrama, oto tamiri, asansör montajı gibi işlerde çıraklık yapmalarına dek uzanır. Özellikle çıraklık mertebesine yükselmeleri, “altın bir bilezik” elde edebileceklerine dair umut verici bir gelişmedir. İkinci kuşak erkeklerin bir kısmı, bugün, çocukluklarında öğrendikleri meslekleri icra etmeye devam ederler. Bununla birlikte, erken yaşta giriştikleri beden-yoğun işler, Arif'in, “Bizim [boya] sandığımız vardı. Ben 28 kiloyum, sandık 20 kilo. Ben buradan Güzelyalı'ya sabah 7'de gidip akşam 6'da döndüğümü biliyorum. Ben küçük kaldıysam o sandığın yüzündendir” tespitinde olduğu gibi fiziksel olarak gelişmemelerinin ve “ergenlik yaşayamama”larının (Tarık) sebebidir. Eğitimleri devam ederken tanıştıkları çalışma hayatı, bazılarının eğitimlerini aksatmalarına neden olur. Özellikle 1980'lerde doğan ikinci kuşak erkeklerin büyük bir kısmı, üniversiteye devam edemeyecekleri düşüncesiyle ticaret meslek lisesine gitmeye ve çoğunlukla muhasebe programını

seçmeye teşvik edilir. Muhasebe, ebeveynler için beden-yoğun, “pis” işlerin karşısına, “temizliği” ve “masa başı” olmayı yerleştirir. Öte yandan, “Oturuyorsun. İşin temiz, elin ayağın temiz” (Can) tasviriyle yönlendirilen çocuklar için muhasebe aynı değerlere karşılık gelmez. Bir anda ileri düzey matematik, vergi hukuku gibi derslerle karşılaşan ikinci kuşak erkekler, daha liseye başladıklarının birkaç ay sonrasında, okulu bitirdiklerinde muhasebeci olmayacaklarını bile bile eğitimlerini güçlkle tamamlarlar. Ebeveynlerin muhasebe baskısında,⁷⁸ üniversite okumadan, hızlıca yakalanabilecek beyaz yakalı istihdam biçimi olması belirleyicidir. Beden gücüne dayalı farklı işlerde yıllarca çalışan, bu süreçte hem ekonomik hem de fiziksel açıdan büyük güçlükler çeken birinci kuşak sakinler, aynı sıkıntıları çekmemeleri için en azından lise eğitimi aldirmaya çalıştıkları çocuklarının eğitimlerine yönelik tercihlerini belirlemekte ısrarcı olur. O dönem aşına oldukları/ulaşabildikleri beyaz yakalı meslekler içerisinde “en üst mertebe” işin muhasebe olması, ebeveynlerin bu programda ısrar etmelerinde önemli bir yer tutar. Can’ın ifadeleriyle, “Bir doktorumuz[un]” olmayışı, örneğini görebildikleri en somut işin muhasebecilik olarak belirmesinde etkilidir. Muhasebe ısrarı, sayısal derslere yatkınlıkları olmayan, ortaokulda bu dersleri zayıf gelenler üzerinde de sürdürülür. Gençler, “masa başı iş olur, ağır işte çalışmazsın” (Murat) tavsiyesiyle gerçek olmayacak hayallerin gerekliliklerini yerine getirmeye sevk ettirilir. Ebeveynlerin, “m’sini bilmedikleri” muhasebe bölümüne çocuklarını yazdırmaları, içinde buldukları maddi koşullar göz önüne alındığında “meyvesini almak ist[edikleri]” önemli bir “yatırım”dır: “Bak ben o zor durumda, ben bu çocuğu okuttum ve bu hale geldi, demek istiyorlar yani. Allah var!” (Can). Bu ifadeler, çocuğunu anlatırken kendini anlatan, anlatmak isteyen ebeveynlerin, çocukları üzerine dolaylı olarak yüklediği diğer baskıları da örnekler. Tüm kısıtlara rağmen eğitim aldırabildikleri çocuklarıyla gurur duymaya dair beklentileri, maddi/sınıfsal düzeyde bir hareketlilikten ziyade manevi düzeyde bir tatmin arayışlarına da karşılık gelir.⁷⁹

⁷⁸ Kimi zaman kendilerinden birkaç yaş büyük kardeşleri de bu seçimde belirleyici olmuştur. Koray ve Murat’ın muhasebe seçimini ablaları yapmıştır.

⁷⁹ Muhasebe bölümünün popüler bir eğilime dönüşmesi kararsız kalanların da tercihlerinde yer verdiği ve yönelindikleri bölümler arasına girmesine sebep olur: “Hem muhasebe hem de çocuk gelişimi yazdım yani düşün ne kadar kararsızım” (Karakız). Muhasebe, sadece erkekler arasında değil özellikle benden birkaç yaş büyük olan ikinci kuşak kadınlar arasında da yaygın bir bölümdür.

Ben liselere giriş sınavında İzmir'in sosyoekonomik açıdan iyi bir muhitinde bir Anadolu Meslek Lisesinin bilgisayar programcılığı bölümüne yerleşmiştim. İlköğretim ortalamam 5 puan üzerinden 5 olduğu halde buraya yerleştiğim için meslek lisesine kayıt yaptıрма kararı almış, bu lisenin müdürünün beni iyi bir süper liseye yönlendirme talebini kabul etmeyerek okula kayıt yaptırmış, okul kıyafetlerimi de almıştım. Ardından o dönemki Devlet Parasız Yatılı ve Bursluluk Sınavı'nda (DPY) yine İzmir'in iyi bir semtinde bulunan bir düz liseye gitme ve öğrenci yurdunda kalmaya hak kazanmıştım. Bu hak, o zamana dek aklımda olmayan meslek lisesine gitme fikrini hızla ortadan kaldırmış ve ailemin üzerinde yaratacağı ekonomik külfete rağmen kesinlikle meslek lisesinden kaydımı sildirmeye karar vermiştim. Çünkü üniversiteye devam etmek istiyordum. O dönem, babamın beni bir meslek lisesine gitmem yönünde yaptığı ikna çalışmalarına kulak asmamış, hayatımda nadiren bir konuda direktme kararlılığı göstermiştim. Üniversiteye devam edebilme ihtimalimi aklının ucundan bile geçirmeyen babam, aldığım bu karardan pek memnun kalmamış, bir memur olabilme fırsatını geri teptiğimi, başarılı geçen lise hayatım boyunca fırsat buldukça hatırlatmıştı. Babam ve onun gibi düşünen birçok mahalle sakini, çocukları için en iyiyi, onların yatkinlık ve ilgilerini dikkate almadan fikir yürütürken, aslında her adımında ebeveynlerinin tahmininin ötesinde temkinli davranmaya çalışan genç kuşağı öğrencilikleri esnasında sevemeyecekleri derslerle, mezuniyetlerinin ardından istihdam edilemeyecekleri sektörlerle baş etmek zorunda bırakırlar.

İkinci kuşak sakinlerin bir kısmı, başarısız geçen lise hayatlarının ardından iki yıllık meslek yüksekokullarına kaydolar. Ancak kimileri (iki yıllık normal eğitim süresini) üç yıl devam ettiği halde bitiremediği, kimileri umduğunu bulamadığı ya da başka dersler görmeyi beklediği için eğitimini yarıda bırakır. Bu süreçte ağız birliği etmişçesine neredeyse tüm ikinci kuşak görüşmeciler *yönlendirme eksikliğinden* söz eder. Temel eğitimlerini sağlıklı şekilde alamadıklarını öne süren görüşmecilerin bugünden geçmişe baktıklarında yaşadıkları pişmanlıkların genellikle eğitim hayatlarında yoğunlaştığına, formel eğitim sürecinin dışına çıkınca kendi beceri ve eğilimlerinin farkına vardıklarına şahit oluruz:

Ben ta yüksekokulu kazanana kadar, [yüksekokula] gidene kadar eğitim hakkında pek bir bilgi becerim yoktu. Oraya gittik, hani eğitimin güzel olduğunu... Böyle okul hayatında güzel şeyler edinebilsen, meslek edinip güzel işler yapabilirsin

bilincini yüksekokulda kazandım, ben. Sonra geriye dönmek istedim ama olmadı. Sosyoloji okumak istedim ben mesela (Koray).

Bölgedeki ilkokulun okul-aile birliği üyelerinden Kadir, bölgenin çocuklar için yetersizliğini veli olarak birinci kuşak sakinlerin okul ve eğitimle ilgilenmeyişleri üzerinden değerlendirir. Limontepe’de 1992 yılında eğitim öğretime açılan Adil İçel İlkokulu’nun müdürü Yasin Öztürk de benzer görüştedir. Velilerin öğrencilerle ve onların eğitimiyle ilgilenmediğini, ilgilenenlerin de çocuklarını bu mahalledeki okullara göndermediğini belirtir. Sınıf mevcudunun önceki dönemler gibi sorunlu olmadığına, en fazla 25 kişilik sınıflarda derslerin işlendiğine dikkat çeker. Öztürk’e göre hem kendi görev yaptığı hem de diğer okullardaki sorun, okulların fizikî yapısı ya da öğretmenlerin başarısıyla ilgili değildir:

Hani öğretmen olarak da merkezdeki okuldaki öğretmen buradan çok daha başarılı olduğundan değil, bence. Çünkü başarılı çocuk oraya (merkez okullara) gidiyor, ilgili veli çocuğunu oraya gönderiyor. Biz, tabiri caizse kalbur altı, bütün kalburun altına dökülen çocuklar burada kalıyor. E tabii ilgi de fazla olmayınca başarı da o kadar oluyor. Velinin işin içine girmesi işi çok değiştiriyor. Bizdeki veli çocuğu sadece okula gönderiyor, birçoğu için. Belki istisnaları vardır ama sadece gönderiyor. Ama oradaki veli çocuğuyla oturup bizzat ders çalışıyor. [Burada] belki bir sene geçiyor çocuk okumaya dahi geçemiyor. Niye? Sadece öğretmenin gayretiyle olmuyor (Yasin Öztürk).

Defne de ailelerin çocuklarıyla geliştirdiği iletişimin önemini farklı muhitte yaşayan arkadaşlarında gözlemler. İzmir’in sosyoekonomik açıdan daha müreffeh bölgelerinde yaşayan arkadaşlarına dair anlattıkları, mekânın ebeveyn – çocuk ilişkisindeki belirleyiciliği açısından örnekleyicidir:

Ben mesela ilk şeyi fark etmiştim dışarı çıktığımda, ilk defa arkadaşlarımla aileleriyle görüştüğümde aile iletişimlerinin bile çok farklı olduğunu fark etmiştim. Hani bir düzenleri vardı, birbirlerine karşı. İletişimleri hep saygı çerçevesi içindeydi. Yani çok farklı ortamlar görmüştüm mesela. Şeye bağladım, belki farklı yerde otursaydım benim annem, babam da böyle olacaktı, diye düşünmüştüm (Defne).

Bu anlatım, ilişki biçiminde belirleyici olan, mekâna gömülü sınıfsal ve toplumsal kodları –söze dökülmemesine rağmen–çağırır. Limontepe’de yaşamak, kent mekânının herhangi bir noktasında değil, bir gecekondu mahallesinde, kentin diğer noktalarından mekânsal olarak ayrılmış bir düzlem içerisinde, belli alışkanlıklar, yaşam biçimleri, yatkınlıklar içerisinde, kendine has bir habitusta yaşamak da demektir. Ailelerin

çocuklarının gerçekten ne istediğini anlamaya çalışmadıklarını, çocukların da ekonomik sıkıntılarının farkında oldukları için yönelmek istedikleri alanı açıkça belirtmekten imtina ettiklerini görürüz: “Söyleyemiyordum. Biraz geri çekiyordum kendimi. İstesem yaparlardı. Şu ana kadar bir dediğim iki olmadı benim, ama kendi vicdanen rahat olmazdım. Sonuçta benden başka iki kardeşim daha var” (Sinem). Bu ifadeler, Sinem’in toplumsal deneyimleri yoluyla edindiği eğilimleri gösterir. İçinde bulunduğu koşullar altında sağladığı bilgi ve kaynaklar üzerinden aldığı kararlar, habitusunun, aktörün içinde bulunduğu toplumsal bağlamın etkisini devreye sokan “bilişsel ve güdüsel bir mekanizma” olarak faaliyet göstermesinin ürünüdür (Tatlıcan ve Çeğin, 2014, s. 315). Bu örnekler, ikinci kuşak kadınların, erkeklere kıyasla formel eğitim süreçlerine yönelik aldıkları önemli kararlarda içerisinde buldukları ekonomik sıkıntılarını daha fazla göz önünde bulundurduğunu gösterir.

İkinci kuşaktan Ayten (Karakız’ın annesi) kız kardeşi okula yazdırıldığında kendisine de teklif edildiği halde eğitimine devam etmediğini, çünkü ailesinin maddi durumundaki sıkıntılarının farkında olduğunu, belki de bu durumun kendisi için bahane haline geldiğini belirtir:

Ayten: Zaten maddiyat yok. Serap’ı babam bir yazdırdı işte [muhasabe bölümüne]. Onu yazdırınca seni de yazdırayım dedi. Zaten ona çanta alamamış, önlük alamamış. Bana nasıl alacak?

Ben: Sen zaten o şartları gördüğün için...

Ayten: Yani. Biraz ondan da üç yaş büyük olduğum için gitmedim. Ya da kolayıma geldi, gitmedim. Ama babamın da maddiyatı yok. Babamın da yok. Olsa belki hani gideceğim. Okul yok yakında. Ulaşım yok doğru düzgün. Eskiizmir’e kadar yürümen lazım okula gitmek için. Düşün. Serap şeye yürüyordu, Karabağlar’a. Endüstri meslek lisesine Esin, Sevda, Serap yürüyerek gidip geliyordu. Kestirmeden Eskiizmir’den onlar yürüyerek gidip geliyorlardı. Yürüyerek gidip geliyorlardı. Uzak. Yani...

Defne, birinci kuşak kadınların anlatılarının merkezine yerleşen “çocuklarının karınlarını doyurabilme”nin yetersizliğine vurgu yapar: “Çocukken de yemekle ilgileniyorlardı, sadece. Kaç saat televizyon izlemiştir, kitap okumuş muyuz okumamış mıyız, ödevimi düzenli yapmış mıyım yapmamış mıyım bunların hiç olduğunu düşünmüyorum.” Gecekondu bölgelerinde, evin fiziksel sorunları nedeniyle bir türlü bitmeyen ev işleriyle uğraşmak, ek gelir sağlayabilmek için ev içi işler yürütmek, bazı gıdaları daha ekonomik yollarla elde edebilmek için saatler – günler süren çabalar

içerisine girmek gibi gerekçelerle emek-yoğun gündelik pratikler hüküm sürer. Çocuklarla geçirilen zaman kısıtlanır ve çocuklar ebeveyn yerine sokaktan, mahalleden etkilenme ve öğrenme süreci geliştirir. Bu yüzden, ikinci kuşak göç edenlerin, ilk kuşaktan farklı aile ilişkileri olduğu söylenebilir (Erder, 2015, s. 29). Genç kadınların bir yandan yapmak istedikleri, diğer yandan içinde buldukları ekonomik sorunların farkındalıkları, aileleriyle ilişkilerini sürekli sorgulamalarını, nadiren yargılamalarını, ancak çoğunlukla da vicdan merkezli empati kurmalarını, bunu da buruk bir anlatımla ifade etmelerini beraberinde getirir: “Bazen yargılıyorum, bazen de kabul ediyorum, hani hep bir telaş içindelermiş onlar da baktığımız zaman. Bir yetirme, bir şeyi yetiştirme çabası içindelermiş. Belki onun telaşından hiç bunun farkına varamadılar” diyen Defne, ailesinin kendisini ilgileri doğrultusunda yeterince yönlendirememesinin ya da idealize ettiği ebeveyn – çocuk ilişkisini kuramamasının gerekçesini, onların yetiştirilme biçimine ve göç koşullarına bağlar:

Ya ailelerimiz de öyle görmüşler. Hani öyle gördükleri için farklı bir ortam onlar[ın] da görmediklerini düşünüyorum. ... Erzurum gibi küçük bir yerden (köyünden) gelip büyük şehirde bir yaşama tutunmaya çalışmışlar. O yüzden, böyle düşündüğüm zaman hani onlar da kendi açısından haklı.

Kendi aileleriyle geliştirdikleri/geliştiremedikleri ilişkilerin aktarıcısı olmak istemeyen ikinci kuşak sakinler, ileride kendi çocuklarıyla ilişkilerini bambaşka biçimde kurmayı isterler: “... mesela ben basketbola gitmek isterdim, ama onu dile getiremedim, hani o zamanlar pek durum yoktu, diye, ama ileride eğer çocuğum olursa bütün yatırımımı ona yapacağım. Ne istiyorsa ona yönlendireceğim. Daha çok sosyalleştireceğim, çocuğumu” (Sinem).

Yani, o neyi istiyor? Onu mesela önce sorgularım. ... Bana hiç sorulmadığı için... Ne yapmak istiyor? Ya da onun herhangi bir ilgi alakası varsa bir şeye yönelik, o alanda onu yönlendirmeye çalışırım. Keyif alırsa eğer kendisi de ne bileyim bu müzik olur resim olur. İlla eğitimle alakalı bir şey değil. Spor olur, mesela. Spor alanına yönelmek ister o alana yönlendiririm. Bunları onun için yaparım. Onun dışında daha çok hani onla konuşup vakit geçirmeye çalışırım. Park olur, birlikte vakit geçirmek için. Evde aile etkinlikleri oluyor, onları yapmaya çalışırım elimden geldiğince hani tamamen onun geleceğine yönelik onun isteklerine. Mutlu bir çocukluk ve mutlu bir yetişkin olsun diye onun için çalışırım (Defne).

Kendi durumlarını ekonomik sıkıntıların yanı sıra ailelerinin bilinçsizliği ve yönlendirme eksikliği üzerinden okurken ebeveynlerin çocuklarının eğilimlerinin farkında olmadığını belirtirler: “Biraz anne baba evladını tanıyacak ona göre yönlendirecek. Bunları biz yaşamadık. Hiçbir kardeşim yaşamadı. Kardeşlerimi bırak arkadaş grubum da bunları yaşamadı” (Kenan). Kendi yetiştirilme koşullarında yaşadıkları bu tür sorunları bir sonraki kuşağa aktarmak istemezler. Halihazırda çocuk sahibi görüşmeciler ise imkânlarıyla hayalleri arasındaki farkı olabildiğince kapatmaya çalışır. Kendi eğitimlerini aldıkları ilkokula ve civar liselere çocuklarını göndermemenin yollarını ararlar. Derya için bunun sebebi, okulların yetersizliği ve “çevredeki insanlar”dır. Kendi çocuklarını, çocuklarla ilgilenilmediğini düşündüğü bu çevreden uzaklaştırıp başka semtlerde eğitim aldırabilmenin imkânlarını zorlar. Fatma, ilkokuldan sonra eğitimine devam edemediği için 12 yaşındaki kızının ikametini başka bir muhite taşıyarak iyi bir eğitim alması için uğraşır. Bütçesinin sınırlarını zorlayarak kızının servisle okula gidip gelmesini sağlar. İki odası ve bir koridoru bulunan evinin bir köşesini çevirerek kızına oda yapmaya çalışır. Kendine ait oda, kendine ait özel bir alan yaratmaya olanak tanıdığı gibi, çocukların rahatlıkla ders çalışabilmelerine de ortam sağlar. Kendi kuşağında birçoğu, televizyonlu, sıklıkla misafir ağırlanan ve sohbet edilen salonlarda ders çalışmak durumunda kalan çocukların bu durumu, eğitim hayatlarını da olumsuz yönde etkiler:

Bizim evde ders çalışacak ortam yoktu. Çünkü bir odada oturuyorduk, dediğim gibi. Orada da hem oturup hem yatıyorduk. Diğer odalar çok soğuktu, nemliydi, rutubetliydi. E misafir gelse onun yanında ders çalışmak zorundasın. E zaten misafir de eksik olmuyor. Misafir olmasa bile televizyonlu ve insanlı bir oda. Ne kadar ders çalışabilirsin? Odam olursa daha düzenli çalışacağımı düşündüm. Ama olmadı. Olsa bile annemlerin yatak odası şeklindeydi (Karakız).

Çocukların ders çalışabilmeleri için ihtiyaç duyulan odanın fiziksel varlığı tek başına yeterli değildir. Sobanın salonlara kurulduğu evlerde, kış aylarında bu odanın dışında vakit geçirebilmek zordur. Salona bitişik odalarda ders çalışma ortamı kurmaya çalışan çocuklar, sobanın yarattığı sıcaklıktan yararlanmak için yarı açık kapılı odalardan içeri giren sesin dikkatlerini dağıtmasını engelleyemezler. Karakız’ın bahsettiği durumun benzerini görüşmeler esnasında Sinem’in ailesinin evinde gördüm. Bilgisayarın yatak odasına kurulduğuna ve Sinem’in iki kardeşinin burada ders çalışma gayreti içerisinde olduğuna tanıklık ettim. Benzer şekilde ben de lise son sınıfta devlet yurdundan ayrılıp

daha rahat ders çalışmak için okula evden gidip gelmeye başlamış, mutfağa evin ikinci sobasını kurdurtup orayı kendime çalışma odası kılmıştım. Salona uzak mutfağa ben çalışırken kontrollü olarak girip çıkan ailem de bu süreçte beni desteklemişti. Aksi bir durumda herhangi bir konu üzerine yoğunlaşp çalışabilmek mümkün değildi.

1990 yılında İstanbul Ümraniye’de bir gecekondu mahallesinde yürütölen bir araştırma, öğrencilerin başarısızlıklarının ilk sırasına ekonomik yetersizlik ve arkadaş – çevre faktörlerini yerleştirir, ardından evlerde öğrencilerin müstakil odalarının bulunmayışı ve televizyon gelir. Aynı bölgede çalışan öğretmenler ise, ilk sıraya televizyonu, ardına öğrencilerin kendilerine ait odalarının bulunmayışını yerleştirir (Doğan, 1993, s. 28). Limontepe’de bu dönemlerde eğitim görenler televizyonu öne çıkarmamış olsalar da ödevlerin evlerin salonlarında, bütün aile bireyleriyle televizyon başında geçirilen ortamlarda hazırlanıyor oluşu, bu bölgedeki öğrencilerin durumuyla araştırma verileri arasında yakınlık kurar ve *uygun şartlara sahip müstakil bir odanın olmayışı* önemli bir eksiklik olarak belirir (Bkz. Woolf, 2015).

Birinci kuşak kadınların maruz kaldığı yokluk ve yoksunluktan kayda değer oranda sıyrılan ikinci kuşak kadınların bir kısmı, çocuklarının formel eğitimlerinin yanı sıra kültürel ve sportif faaliyetlerle ilgilenmelerini de isterler. Örneğin Güler, kaymakamlık ya da belediyenin çocuklar için açtığı kurs ve diğer aktiviteleri takip etmeye çalışır. Ancak, bu etkinlikler ücretsiz ya da çok cüzi bir bedelle sağlansa da ulaşım giderlerini karşılamakta çektiği güçlük sebebiyle oğlunun katılımını destekleyememekten yakınır: “Kaymakamlığın spor tesisi, devlet hastanesi civarında. İki kişi (kendisi ve oğlu) haftada iki gün götürüp getiremedim. [Katılım bedeli] 10 lira gibi bir şey olsa da servisi yok.” Yaz aylarında eve kapanan oğlunun, “‘Yüzmeye, kütüphaneye mi götürüyorsunuz?’, diye” isyan ettiğini belirtir. Oğlunun herhangi bir aktiviteyle ilgilenememesindeki sorumluluğun bir kısmını da kendi payına ekler: “Biraz flüt çalışıyor, ‘Mert çalma, başımız ağrıyor’, diyoruz”. Bu mahalleye, evlendikten sonra Mersin’den taşınan, eşinin ailesinin Limontepe’deki evlerinin üstüne çıktığı kata yerleşen Güler, bir de kız bebek annesidir ve çocuk bakımının yanı sıra ev işlerini de kotarması gerekir. Eşi çalıştığı ve çocuk bakımı dahil ev içi emek dağılımında önemli düzeyde eşitsizlikler bulunduğu için çok az uyku ve yoğun bir tempoyla gündeliğini sürdürür:

Günde dört saat uyuyabiliyorsam uyuyorum. Bebek uyanmış oluyor, sabah. Oğlum arkasından uyanıyor. Direkt kızımın altını değiştirip üstünü değiştirip örümceğine koyunca etrafı toplamak oluyor. Hani yataklar falan kalkıyor. Hemen kızımın kahvaltısı, arkasından bizim kahvaltımız, ondan sonra kızımı uyutup ya da banyosunu yapıp uyutup ondan sonra yemeğe giriyorum direkt. Evi topla, temizlikten sonra. Yemek, çamaşır, bulaşık peş peşe geliyor. Çok iş yani. Bebek de olunca iş bitmiyor. Her gün çamaşır.

Eşi uzun saatler çalıştığı için Güler'in tek başına sürdürdüğü bu rutin, ileride oğlu Mert'in, yukarıda görüşleri tartışılan ikinci kuşak sakinlerle benzer serzenişlerde bulunacağına, ailesinin yönlendirme eksikliğinden, gecekondu mahallesinde yaşamının kentten diğer imkânlarından yararlanmasına fiziksel ve ekonomik olarak izin vermeyişinden yakınacağına dair öngöründe bulunmak; bölgenin mevcut sorunlarının büyük ölçüde üçüncü kuşağa da aktarıldığını ileri sürmek mümkündür. Mekânın sınıfsallığından kaynaklanan yapısal sorunların yanı sıra ev içi emek dağılımındaki eşitsizliğin de bu serzenişteki yeri büyüktür. Özellikle 0 – 5 yaş arasında çocuğu olduğunda, gün içerisinde kadınların ortalama sekiz, erkeklerinse bir saat ücretsiz emek harcadığı göz önünde bulundurulduğunda (Kongar ve Memiş, 2017, s. 17), günde dört saat uyuyabildiğini belirten, kendine zaman ayıramadığı gibi oğlunun kişisel gelişimiyle de yeterince ilgilenemeyen Güler'i, ileride oğlunun karşılaşacağı eğitim ve istihdam eşitsizliğinin sorumlusu ilan etmek, emek piyasalarında cinsiyete yönelik ücret eşitsizliğini, sosyal politika ve iş piyasalarındaki düzenlemelerin yetersizliğini (Özar, 2018, s. 6), kısacası patriyarkanın neoliberal kapitalizm içerisinde işleyişini gözardı etmek anlamına gelir.

İkinci kuşağın Limontepe'de, bir gecekondu mahallesinde yaşıyor olmaktan yana sıraladıkları sorunların birinci kuşak sakinler tarafından nasıl değerlendirildiğine göz atmak, kuşaklar üzerinden mekâna yüklenen anlamdaki süreklilik ve kopuşların izini sürmeyi sağlar. Birinci kuşak sakinlerin mekânı ele alışları cinsiyetler üzerinden önemli farklılıklar gösterir. Kadınların birçoğu Limontepe'yi bir çocuğun yetişmesi ve eğitim alması için uygun bir yer olarak değerlendirir ve çocuk yetiştirmede aileyi, muhitten bağımsız bir belirleyici olarak ele alırlar: “Valla [çocuk] yetiştiren yetiştiriyor, kızım. Ailenin temeli sağlamsa yetişir. Niye yetişmesin? Öyle bir yetişiyor ki! Ama ilgilenmezsen çocuk yetişmez. Limontepe değil de neresi olursa olsun” (Gülay). Bir kısmı ise meseleyi, çocuğun bireysel çabası üzerinden okur: “Çünkü mahallemizden

öğretmen çıktı, doktor çıktı, hemşire çıktı... Her şeyden çıktı. Şu dereden al buraya hepsi çıktı. ... Sen okuyup çalıştıktan sonra hiçbir yerde bir sorun olmaz” (Gonca). Bu ifadeler, mahallenin mevcut kurumsal olanaklarıyla yetişenler arasından sınıfsal hareketlilik kazananları işaret etmesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda habitusun kapatacıcı bir özellik taşımadığına, bireyin hayat akışının yegâne belirleyicisi olmadığına da örnek teşkil eder.⁸⁰ Az olmakla birlikte görüşmeciler arasında, mahallenin eğitim olanaklarından, sosyal imkânlardan mahrum olmasının yarattığı sorunlara değinenler de vardır:

Eğitim açısından da mahalle açısından da [uygun] değil. Bir parkı, bir eğlence yeri, bir çocuk kreşi yok. ... Torunumu her hafta parka götürüyorum. Morali, motivasyonu yerini bulsun diye, ben aşağılara (kent merkezine) götürüyorum yani. Oralarda eğlendirip getiriyorum. Burada nereye götüreyim ben? ... Çok eksik yani (Derya).

Kadınların aksine, birinci kuşak erkeklerin tamamı, 2017'nin Limontepesi'ni çocuk yetiştirmeye uygun bulmaz. Geldikleri dönemde duymadıkları bu kaygının ardında, mahallenin sosyal, kültürel ve fiziksel imkânlar açısından yetersizliği, bölgenin bugünün ihtiyaçlarını karşılayamayışı vardır. Çocukların oyun oynayabileceği bir parkın olmaması, sosyal hizmetlere erişememe, okulların eğitim seviyesinin yetersizliği en önemli gerekçeler arasındadır. Birinci kuşak erkeklerin tamamının, kadınların ise bir kısmının, çocukların kültürlenme sürecinde önemli belirleyici konumundaki sokak kültürüne karşı endişeleri, bu dönemde mahallede yaşayan çocuklar için bölgeden kaygı duymalarının gerekçesidir. Sokak kültürünün taşıdığı riskler, “çocuğuna sahip çıkmayı” zorunlu kılar. Bugünün mahallesini, “Kalabalık. Ne bileyim küfürlüdür müfürlüdür. Ondan şey değil yani ben şimdi çocuklarımı burada küçük olsa burada oturmak istemem” (Bekir) diyerek tasvir ederler. Kendileri de mahalle sakini olan gençler tarafından uyuşturucu satış ve kullanımının artmasından kaynaklı endişeler de birinci kuşak sakinlerin, bölgeyi çocuklar için elverişli bir ortam olarak görememesinin nedenidir: “Ortamı iyi değil. Eroini, balisi” (Buket), “Hap dolayısıyla. ... Çok var. Polisler burada” (Meral). “Esrar, eroin içenler, hap içenler... Çık şu pazaryerine

⁸⁰ Bu örnekleri, habitusun belirleyici değil üretici bir yapı sergilediğini göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir (Lawler, 2005, s. 112). Habitusun sınırlandırıcı/ket vuran bir barikat görevi görmediğini, mahalle sınırlarını sınıfsal konumuyla aşanların mevcudiyeti üzerinden okumakta fayda vardır.

satıyorlar. Herkes biliyor, polis bile biliyor, bir şey demiyor” (Mustafa). Bu sebeple çocuklarını dışarı salamadıklarını, evde tutmak zorunda kaldıklarını belirtirler: “Ondan dolayı çocuklarımızı dört duvar arasında büyüttük, diyebilirim” (Salih). İzmir’in pek çok bölgesinde rastlandığını belirttikleri bu durum, mahalleyi güvenli bulmamalarının da en temel sebebidir. Kadınlar, evlerinin yakınında uyuşturucu madde kullanan ya da bundan zarar gören (ya da tedavi gören) birileri varsa bu konuyu dile getirir; bu tür maddelerin alım – satımına uzak bir konumda yaşıyorlarsa genellikle hiç değinmezler. Erkekler ise bölgeye dair olumsuzlukları sıralarken madde kullanımını ilk sıralara yerleştirir ve kullanma pratiğinin mekânsal olarak yoğunlaştığı yerleri de işaret ederler. Birinci kuşak kadın ve erkeklerin mahalle kullanımları, kamusal ve özel mekânlarda sürdürdükleri pratikler arasındaki farkın keskinliği bu durumda belirleyicidir. Günün farklı saatlerinde mahalleyi kullanmak da erkeklerin mekânda cereyan eden olayların bilgisine sahip olmalarını sağlar. Ayrıca birçoğu düzenli olarak kahvehaneye giden erkekler, mahallenin farklı bölgelerinde oturan, farklı yaş gruplarından diğer sakinlerle karşılaşır ve daha geniş bir haber ağının parçası haline gelirler. Kadınlar ise pazar ya da sağlık ocağı gibi (yarı) kamusal mekânlara gitmedikleri sürece genellikle evlerinin civarındadırlar ve fiziken yakın oldukları komşularıyla vakit geçirirler. Bu durum, kadınların yaşadıkları bölgenin sınırlı bir alanından haberdar olmasına sebep olur.

Bu kısımda, ikinci kuşağın mahalleden kentin kamusalına katılımının sınıfsal imkânlarını sorguladım. İkinci kuşak sakinler, kentin kamusalına katılımlarındaki eşitsiz koşullar arasında ebeveynlerinin bilinçsizliğini önemli bir bileşen olarak işaretler; bununla birlikte, birinci kuşak sakinler büyük oranda üzerlerine düşeni yaptıklarını düşünürler. Özellikle kadınlar arasında, mahallenin fiziksel ve kurumsal yapısının, çocuklarının eğitim aracılığıyla sınıfsal olarak yükselmelerine bir engel teşkil etmediğini, bireyin çabasının bu süreçte tek başına yeterli olduğunu savunan önemli bir grup vardır. İkinci kuşak kadınların ailelerine yönelik eleştirileri ise doğrudan bir suçlama niteliği taşımaz. Ebeveynlerinin eğitim durumlarını, göç koşullarını ve sosyoekonomik pozisyonlarını göz önünde bulundurarak eleştirilerini sıralar, kapsamlı bir değerlendirme yaparlar. Bununla birlikte, ikinci kuşak erkekler, özellikle eğitim süreçleriyle ilgili pişmanlık duydukları kararları, doğrudan ebeveynlerinin yanlış tercih ve yönlendirmeleriyle ilişkilendirir. İki kuşak üzerinden takip ettiğim bu anlatılar, kuşaklar arasında mekâna yüklenen anlamda ciddi kırılmalar yaşandığını gösterir.

Birinci kuşak (özellikle erkek) sakinler eğitimin yanı sıra sosyal ve kültürel imkânlardaki yetersizliğin son dönemde daha çok farkına varsa da bu durumu büyük bir sorun olarak değerlendirmezler. Bununla birlikte, ikinci kuşak yerleşimcilerin tamamı, bir gecekondü mahallesinde, geçiciliğin ve dönüşümün coğrafyasında yetişmeyi ve eğitim almayı, ilerlemeyi ve başarıyı önleyici bir durum olarak nitelendirir. Mekânın sınıfsal, toplumsal ve kültürel yapısından kaynaklı maruz kaldıkları eşitsizlik koşullarını üçüncü kuşağa aktarmak istemediklerinden uygun şartlar oluştuğunda (evlendiklerinde, ekonomik durumlarını düzelttiklerinde vb.) kentin imkânlarından daha fazla yararlanabilecekleri yerlere taşınmayı kendileri için değilse de çocukları için isterler. Eğitimin niteliği, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere katılımın önemi gibi konularda bir önceki kuşağa göre daha bilinçli tavır geliştirseler de bireysel imkânlarıyla yapısal engellerin üstesinden gelebilmeleri kolay olmadığından tahayyül ettikleriyle uygulayabildikleri arasındaki fark, 2017'nin Limontepe'sinde tatmin oldukları/olabileceklerinin çok üzerinde seyreder.

5.2. MEKÂNDA KALICILIK STRATEJİLERİ

Kentin periferisinde, bir dönüşüm coğrafyasında yaşam, mekânda geçiciliğin ve belirsizliğin egemen olduğu bir gündeliği dayatmanın yanı sıra burada yaşayanları bölgenin altyapı eksikleriyle, içerisinde oldukları yoksulluk ve yoksunlukla baş etmeye sevk eder. Bu sorunların gündelik hayata etkisini ve nasıl yaşandığını anlayabilmek için mekâna bakmak, mağduriyetin boyutunu fark edebilmeye vesile olduğu gibi insanların bu koşullarla baş edebilmek için ne tür yollar geliştirdiğini görmeye de imkân sağlar. Ayrıca bireylerin mağduru olduğu durumlar karşısında mücadele veren toplumsal özneler olduğunu görebilmemizi mümkün kılar (Bora, 2007, s. 99). Mücadele stratejilerini yok saymak, yoksulluğun, insanların hayatının yegâne belirleyicisi olduğunu kabul ederek, yoksul insanların geliştirdiği adımları görmezden gelmeyi beraberinde getirir (de la Rocha'dan aktaran: Snel ve Staring, 2001, s. 10). Mücadele stratejileri, devlet, yerel kurumlar, akraba ve komşular, dinî kurumlar gibi hane dışı bir kaynaktan olabileceği gibi, hane içinde de geliştirilebilir (s. 13). Stratejilerin, bireysel düzeyde ya da komşular ve mahallenin diğer sakinleriyle birlikte kolektif/toplu olarak geliştirilmesi mümkündür. Bu kısımda, mekânda kalıcılığı tesis etmeye yönelik

hamleleri üç başlık altında inceliyorum. Bunların ilki ev içi üretim pratiklerine ve birinci kuşak kadınların bireysel çabalarına dayanır ve en temelde yoksulluk koşullarını hafifletmeye yöneliktir. Enformel sektörle ilişkilerini salt sömürüye endeksli olarak değil, sömürüye rağmen ve sömürünün içinden güçlenme, dayanışma geliştirme ve mücadele imkânlarını soruşturmak için inceliyorum. İkincisi, mekânın belirsizliğiyle bireysel mücadeleye, sınıfsal hareketliliğin imkânlarını zorlamaya dayanır. Sahiplenme kültürünün, bir tür orta sınıflaşarak kentlileşme talebinin izini süren bu kısım, mahallede kalarak evin fiziksel koşullarını iyileştirme ve üzerine kat çıkma pratiklerinden, kentin, dönüşüm tehlikesi taşımayan diğer bölgelerine hareketliliğine dek uzanan pratikleri inceler ve bütünüyle bireysel düzlemde, hane boyutunda geliştirilen stratejilere odaklanır. Üçüncü adımda ise, mücadele düzlemini mahalleye yayıyorum. Doğrudan yakın tanışıklıklar gerektirmeyen, tüm mahalleyi ilgilendiren durumlara bir topluluk olarak karşı durma ve ortak çıkarı korumaya yönelik hamleleri ele alıyorum. Mahallenin kuruluş aşamasından itibaren yaşadıkları altyapı eksiklerine karşı yerel yönetimler düzeyinde çözüm bulma çabalarından, kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmeleriyle yaşam alanlarını korumaya yönelik örgütlenme sürecinde geliştirdikleri pratiklere dek birçok durumu, mekânda bir aradalık üzerinden tartışmaya açıyorum. Bu esnada, kentsel dönüşüm sürecindeki mahallelerde yaşayanların gündelik hayat pratiklerinin, mahallelerde sürdürülen mücadele/çıkar ilişkileriyle bağımlı ortaya çıkarmaya çalışıyorum.

5.2.1. Ev İçi Üretim ve Enformel İş Yapma

Yoksul hanehalklarının geliştirdiği geçim stratejileri çeşitlilikler gösterir: Gıda üretmek ve yakacak toplamak gibi geçimlik etkinliklere yönelmek; daha ucuz ürün ve hizmetlerin satın alınması, öğün sayısının azaltılması, çocukların okuldan çekilmesi, ev eşyalarının ve sahip olunan araç ve gerecin onarımını erteleme, sağlık, eğitim ve giyim harcamaları yanında sosyal amaçlı harcamaları kısma; geliri artırmak için hanehalkının, yakınlarının katılımıyla genişletilmesi veya yeni doğumları önleme; daha fazla hanehalkı bireyinin işgücüne katılımını sağlayarak gelirin artırılması önemli kategoriler olarak belirir (Şenses, 2009, s. 247-249). Limontepe’de, ev içi alanın, özel mekânın

düzenlenmesinde en büyük sorumluluğu yüklenen birinci kuşak kadınlar, özellikle ev içi üretime, örneğin gıda üretimine ağırlık vererek, kimi zaman da evde yapabilecekleri enformel işlere yönelerek yoksullukla mücadele etmeye çalışır. Bu süreçte çocukların katılımına da sıklıkla rastlanır. Geçim stratejileri üretmeleri, kadınların içinde buldukları koşulları değiştirmeye, iyileştirmeye yönelik inisiyatif aldıklarını, mevcut durumun pasif kabullenicisi olmadıklarını gösterir.

Kadınların geliştirdiği stratejilerin ev içinde yoğunlaşma nedenleri üzerinde dururken aile yapısından istihdam koşullarına uzanan geniş bir perspektiften değerlendirme yapmak, kamusal ortamlarda görünmez kılınmalarının ardındaki ev içi ve ev dışı caydırıcı etkenleri açığa çıkarabilmek için önemlidir. Limontepe’de, kadınların büyük kısmının ev içi stratejiler üretmeye yönelmesi, çocuklarına düzenli olarak bakacak kimsenin olmayışı ve bu nedenle tam zamanlı, sosyal güvenceli bir işte çalışamamaları ve formel istihdam olanaklarından büyük oranda yararlanamayışlarıyla ilişkilidir. Buna bağlı olarak, dönem dönem küçük yaştaki çocuklarını komşularına ya da daha büyük yaştaki çocuklarına bırakarak mevsimlik çalışma deneyimi edinirler. Bu deneyimlerin olumsuz koşullar altında edinilmesi de kadınların çalışma hayatlarındaki süreksizlikte belirleyicidir. İncir ve tütün fabrikalarında, sosyal güvenceleri olmadan çok uzun saatler çalışan kadınların, “... günde 13 saat. Sigorta göstermemiş. Girişte kâğıtları alıyorlar. Ama gün yok. Ayağın banda sıkışınca giriş yapıyorlar hemen” (Güllü), “Beş altı ay önce [e-devlet şifresi] aldım sigortam işliyor mu işlemiyor mu diye. ... Hiç giriş yapılmamış” (Sadegül), “Çoğu yerler göstermedi sigortayı. Kâğıtlarımızı veriyoruz, giriş yapılıyor, ama sigorta yok” (Besra) diyerek 1990’lar ve 2000’li yılların ilk yarısına dair tasvir ettikleri çalışma ortamı, Kuvvet Lordoğlu’nun 1996 yılında İstanbul’da yürüttüğü araştırma verileriyle uyum içerisindedir. O dönem için en büyük istihdamın gerçekleştiği ve büyük kısmını kadınların oluşturduğu sektörlerden biri olan tekstil/konfeksiyon işlerinde çalışanların yüzde 47,2’sinin sigortasının yatırılmadığını gösterir (1998, s. 12). Limontepe örneğinde tekstil/konfeksiyon işlerinde genellikle ikinci kuşak kadınlar çalışmakla birlikte çok büyük oranını kadınların oluşturduğu diğer sektörlerde de sosyal güvencesiz çalıştırılmak bir hayli yaygındır.⁸¹

⁸¹ Burada sürdürülen tartışmalarda, piyasa koşullarını tanımlayan sömürü pratiklerinde, başka bir şansı olmayan yoksul insanların emeklerinin kayıt dışı kullanılmasını sömürülenlerin stratejisi olarak okumuyorum. Ya da böylesine gömülü bir sömürü pratiğinden bir özgürleşim

Sosyal güvenceli bir işte çalışan Nergis ise sosyal güvenceli istihdamın hem günlük ihtiyaçların karşılanmasına hem de geleceğe dair bir umut yaratmasına değinir: “Sigortan oluyor, bir geleceğin oluyor. Evine yardımı oluyor. Kocana destek oluyor. Yani seviyorum çalışmayı.” Sosyal güvenceli bir işte çalışmak, emeklilik imkânını canlı tuttuğundan ayrı bir motivasyon yaratır. Kadınların bir kısmı, daha önceleri bu şekilde çalışmaya başlamadıkları için pişmandır: “Keşke daha o zaman, çocuklar ufakken, çocuklara bakıcı bulsaydım da gitseydim, diyorum. En azından şimdiye [sigorta] günüm dolardı. Bak 53 yaşındayım, daha günüm dolmamış. Bir gidiyorsun gözün kesiyor bir kesmiyor” (Neslihan). Fiziksel sınırlarını zorlayarak çalışmaya devam eden kadınlar, yaşam şartlarının üzerlerinde yarattığı tahribattan şikâyetçi olmalarına rağmen (“E, beden yoruldu artık. Evde de kalınca işi de görmek istemiyorum” – Buket) çalışarak elde ettiklerinden memnundurlar:

İyi ki çalıştım, dedim. O zaman çok çalışıyordum. [Temizlik için evlerden] Birine öğleye dek gidiyordum. Öğleden sonra birine. Biriyle çeyrek [altın] alıyordum, birini eve getiriyordum. [Kocam] Kaça çalıştın, diyordu. 30 liraydı o zaman yevmiyeler. 30 lira getiriyordum. 25 lira getiriyordum, çeyreği göstermiyordum. Birikim yaptım. Hepsini bozdurdum, ev aldım (Buket).

Limontepe’ye yakın bir muhitte alınan apartman dairesinin peşinatını Buket karşılar, kalanı için sosyal güvenceli bir işte çalışan eşi bankadan kredi çeker. Benzer şekilde çalışmaya devam ederek çektikleri krediyi ödemesine rağmen daire, eşinin üzerindedir. Bu durumda, bankacılık sisteminin dayatmaları belirleyici olsa da Limontepe’de tersi örneklere rastlamak pek mümkün değildir. Tüm karşılaşmalarda Limontepe’deki evlerin tapularının erkekler üzerine olduğu görülür.⁸² Köy ortamındaki aile yapıları burada bir

hikâyesi aramıyorum. Sadece, kamusal ya da (ileride değinileceği gibi) özel mekânda yapılan üretim, kadınların kendilerine duyduğu güveni artırdığı ve diğerleriyle ilişkilenmelerine olumlu bir etki yarattığı için yoksulluk ve yoksunlukla baş etmelerinde önemli bir strateji olarak belirlediğine işaret ediyorum.

⁸² İkinci kuşak erkeklerle yürüttüğüm bir görüşmede, evin tapusunun kadının üzerinde olduğu herhangi bir örneğe rastlamadıklarını öğrendim. Görüşmecilerden Can, bu mahallede başka şansın olmadığını belirtirken Murat, kendi annesinin, üzerine bir arsa yapılması yönündeki talebi üzerine, babasının, “Benim mal varlığım zaten senin, sen niye üzerine istiyorsun ki?” diye sorduğunu belirtir. Bu sahiplik yapısı pek çok mevzuda farklı tezahürlerle karşımıza çıkar. Örneğin, ikinci kuşağın evlendikten sonra mahallede kalmayı mı, yoksa başka muhitlere gitmeyi mi tercih ettiği sorusunu, “Eğer babasının evinde bir yeri yoksa gidiyor. Babası ona bir yer yapmadıysa altında üstünde, gidiyor. Zaten ev sayısı belli. Eğer babasının evinde bir yer yoksa yüzde 80’i taşınıp gidiyor” diyerek yanıtlayan ve her ifadesinde babaya referans veren Kenan,

dereceye dek kırılrsa da büyük oranda sürdürülmeye devam edilir. Patriyarkal aile yapısının korunmasında, kadınların düzenli bir işte istihdam edilmeyip hane içi yeniden üretime yönelik işlerle ilgilenmek durumunda kalmalarının rolü büyüktür. Bu örnek, aile ilişkileri hakkında bir başka ipucu daha verir: Kadınlar elde ettiği gelirin kontrolünü sağlayabilmek ve birikim yapabilmek için hane içindeki fertlere karşı da strateji geliştirmek zorunda kalırlar.

Göç eden vasıfsız kadınların formel sektörde tam zamanlı çalışamamalarının ardındaki sebepler üzerinde duran E. Mine Çınar (1994, s. 374), küçük çocuk sahibi kadınlar için esnek çalışma saatlerinin önemini ve eşlerinin izin vermeyişini ilk sıralara yerleştirir. Sultan'ın ifadeleri her iki gerekçeyi de örnekler niteliktedir: “Çocuklarımıza kim bakacak? Sen koyacaksın çocuklarımızı, gideceksin. Perişan olacak[lar], diye beni adam çıkarmadı. Çıkarsaydı ben de çalışırdım.” Bu örnekler, Saniye Dedeoğlu'nun, Türkiye'de çalışan kadınlar üzerine yapılan araştırmaların ortak bulgularından birinin, ailenin erkek üyelerinin, kadınların çalışmasına izin vermemesi olduğu yönündeki tespitini destekler. Bu durum, kadınların emek piyasalarına formel olarak katılımının önünde önemli bir engeldir (Dedeoğlu, 2000, s. 165). Aynı zamanda kadın ve erkeğin hane içi ve dışındaki rollerini de belirleyen bu durum, ataerkil yapının sürdürülebilirliğinin teminatıdır. Ancak, kadınların emek piyasalarına dahil ol(a)mamalarını salt kocalarının izni üzerinden düşünmemek gerekir: “Yani o zaman (mahalleye göç ettikleri dönem, 1980'ler) kadın işe pek şey yapılmıyor. Yani karşı çıktığımızdan dolayı değil. Çocuklar ufak. Gelmişsin kimseyi tanımıyorsun. Ne yapacak? Onlara sahip çıkacak, o. Yoksa çalışmaya karşı diye değil yani” diyen Bekir, dönem koşullarının erkeklerin çalışan, kadınların çocuk bakan rolünü bir anlamda doğallaştırdığını dile getirir. Eşinin okuma yazma bilmemesi de istihdam edilme koşullarını kısıtlar. Bütün bunları bir arada değerlendirdiğimizde, kadınların doğup büyüdüğü ortamlarda en başından beri eksikliğini/yoksunluğu çektikleri durumların, hayatlarının sonraki dönemlerinin önemli bir belirleyicisi haline geldiğini, yükledikleri pozisyonları doğallaştırdığını görürüz.⁸³ Annelik, ailenin kurucu unsuru olarak

bir anlamda “Mülk, babanıdır” der ve konutların yasal düzlemdeki sahiplik yapısından fiziksel varlığına dek tek malikinin erkekler olduğuna işaret eder.

⁸³ Bekir ve kardeşi Tacim eğitimlerini temel düzeyde tamamlar, Bekir memur, Tacim de yukarı mahallenin muhtarı olur. Ancak kız kardeşleri Gülay hiç eğitim almadığından bunun sorunlarını

belirirken aile bir süre sonra kadının dünyası haline gelir. Bu durum, üretim olanaklarından ve kamusal hayattan dışlanan kadınların, kamusal ortamlarda güçsüzleşmesine sebep olur (Eisenstein, 1999, s. 206).

Kesintili devam etmekle birlikte çalışmak, birinci kuşak kadınların maddi olarak ailelerini rahatlatmalarına fırsat yaratmanın dışında kadınların hem üreterek mutlu olmalarına hem de kendilerini eşlerinin karşısında güçlü hissetmelerine aracı olur: “Tütün işine tekrar girdim. Çok hoşuma gitti. Severek çalıştım. Çünkü tütün işini ben çok seviyorum. Çalıştım. Hangi işe gönderirler o işi yaptım” (Nergis),⁸⁴ “Ben adama hiç şey etmiyorum. Ne canım isterse gidiyorum, alıyorum ihtiyacımı. Adama para da vermiyorum para da istemiyorum (Anlatırken gülüyor)” (Neşe). Çalışma, sadece ekonomik ürün ve hizmet üretmez, aynı zamanda politik ve toplumsal öznelerin kurulumunu da sağlar (Weeks, 2011, s. 8) —talep eden, taleplerini karşılayan ve bunun farkında olan öznelerin. Kadınların kendilerini özgür hissedebilmelerinin, belli işlerde uzmanlık edinebilmelerinin, farklı konularda bilinçlenebilmelerinin ve mahalle sakinlerinden farklı insanlarla tanışabilmelerinin yolu çalışmaktan geçer: “Çalıştığım için kendimi çok özgür hissediyorum. Çünkü çalışmak gerçekten özgürlüktür. Her konuda. Geleceğin oluyor, çevre ediniyorsun, kazanç öğreniyorsun. Kendine bir iş bilgisi yapıyorsun. Çocuğunu işe koyacaksın yardımcı oluyor. Bir çevren oluyor” diyen Gonca, çalışmayı kent ortamında sürdürülen toplumsal ilişkileri düzenleyen bir mekanizma olarak görür. Kathi Weeks, *The Problem with Work* adlı eserinde, çalışmanın sadece maddi kazanç anlamına gelmediğini, işin, toplumsal düzen ve disiplini sağlayan bir aracı da olduğunu hatırlatır. İş, salt ekonomik sisteme entegre olabilmenin değil, aynı zamanda işbirliğinin toplumsal, politik ve ailevi yönlerini geliştirmenin de birincil aracıdır. Ücretli bir işte çalışmak birçok kişi için toplumsallaşmanın kaynağıdır (2011, ss. 6-8). Mahalle sınırları dışında sürdürülen çalışma hayatı, kadınların kentin dinamiklerine dahil olabilmelerini, farklı muhitlerde

hayatının her döneminde yaşar. Bu durum, eğitim önceliğinin erkek çocuklarına verildiğinin birçok örneğinden sadece biridir.

⁸⁴ Nergis, İzmir’e göç etmeden önce Amasya’da tarımla, özellikle de tütün yetiştirmekle uğraşmıştır. Kente geldiğinde bu tür üretim faaliyetlerinden uzaklaşmış olur. Başlarda, kendini atıl hissettiği zor dönemler geçirir. Bu yüzden özellikle tütün fabrikasında çalıştığında, yaptığı işle, diğerlerinden farklı bir ilişkilene geliştirir.

yaşayan insanlara temas edebilmelerini ve yeni ilişki ağları geliştirebilmelerini mümkün kılar.

Birinci kuşak kadınlar için zorluklarına karşın olumlu değerlendirilen ve anlatılan, emek piyasasına sigortalı ve kayıtlı olarak formel katılım, çoğunlukla çocukların okullarının tatile girdiği dönemlerde sürdürülür. Kadınların işe gittiği bu dönemde, ev işleri ve kardeş bakımı, genellikle evin büyük kızına devredilir ve kadınlar eve ek bir kazanç yaratmaya çalışır. Evde, annenin üzerine düşen hemen hemen bütün işlerin sorumluluğunu henüz ilkokul/ilköğretim çağlarındayken alan ikinci kuşak kadınlar bu dönemden sıkıntıyla bahseder: “Çocukken ev işi yapıyordum. Ondan sonra annem işe gidiyordu, kardeşlerime ben bakıyordum, üç tane kardeşime. Kardeşlerime bir nevi yarım annelik yaptım. Annem çalışmak zorundaydı, babam yetiremiyordu” (Fatma). Gün içerisinde birçok işin sorumluluğunu alan, tüm evi temizleyen, yemek hazırlayan çocuk, akşam yemeğinin yenmesinin ardından bulaşıkları yıkar ve sonrasında vakit kalırsa oyun oynama hakkı elde eder. Çocukların ev işlerine katılımını, çocuğun sosyalizasyonu ya da evde bir işgücü oluşu üzerinden inceleyen Sampson Lee Blair, ebeveynlerin çocuklarını sorumluluk sahibi yetişkin haline getirebilmek için ev işi yaptırabildiği gibi, evde önemli bir işgücü olarak değerlendirilmesine de vurgu yapar (1992, s. 244). Birçok araştırma, çocuğun işgücü olarak kullanımının anne ev dışında olduğu zamanlarda arttığını gösterir. Çünkü anne dışarıda çalışmaya başladığında üzerindeki iş babaya değil, çocuğa devrolur (s. 245). Kız çocukları, erkek çocuklara göre daha çok iş üstlenir.

Toplumsal çevre de çocukların ev işine katılımında belirleyicidir. Örneğin kırsal bölgelerdeki çocuklar (bazı mevsimlerde daha da artan biçimde) daha çok iş yüklenir (s. 245).⁸⁵ Limontepe’de de özellikle annelerinin çalıştığı yaz dönemlerinde, okula gitmedikleri için çocuklar ev işlerinin sorumluluğunu daha çok alır. Gecekondu bir evde

⁸⁵ Dünyada kız çocuklarının erkek çocuklar karşısında adaletsiz biçimde yüklenmek durumunda kaldığı sorumluluklara, maruz kaldıkları ayrımcılık ve şiddete dikkat çekmek için 2012 yılından bu yana bir günü (11 Ekim) Dünya Kız Çocukları Günü ilan eden Birleşmiş Milletler’in araştırmasına göre, özellikle tarım alanında kadınlara ve kız çocuklarına yönelik büyük bir ayrımcılık mevcuttur. Türkiye’de de durum farklı değildir: Tarım alanındaki kadın nüfusunun yüzde 95’i kayıtdışı çalışırken, bu nüfusun yüzde 80’i aile işçisi statüsündedir. Gelir tanımı olmaksızın, güvencesiz çalıştırılan bu kadın nüfusunun kayda değer bir kısmını kız çocukları oluşturur (Tarlaser, 2017).

oturmak da iş yükünü artırır. Evin fiziksel altyapısı sorunlu olduğundan diğerlerinden daha çok temizlik gereksinir. Örneğin zemini betonsa zaman içinde kazınır, bu yüzden düzenli olarak süpürülmesi ve silinmesi gerekir. Oda sayısı kısıtlı olduğundan yataklar yükülden indirilip yere serilir, sabahları toplanır. Bu gibi işler, günlük rutine dahildir. Annesi çalışmayan kız çocukları da bu sürece çoğunlukla aktif olarak katılır ve önemli sorumluluklar üstlenir. Anne babaların çalıştıkları ortamda yaşadıkları sömürü ilişkilerinin hane içindeki karşılığı, özellikle kız çocuklarının sömürüye maruz kalması biçiminde vuku bulur. Birinci kuşak kadınlar arasında formel çalışma olanaklarından hiçbir şekilde yararlan(a)mayanlar bu durumu *kız çocuklarının olmayışı* üzerinden gerekçelendirir: “Şimdi evde bir hazırlayan eden olmadıktan sonra mecbur kalıyorsun. Ama benim evimde bakanım olsa, *mesela kızım falan olmuş olsa*, evimde sıcak yemeğim olduktan sonra, her şeyim hazır olduktan sonra, kim istemez çalışmayı?” (Meral). Bu örnek, kız çocuklarının evde çalışmasını doğallaştırır ve bu durumu aile ilişkilerinde norm kılar. Bir kadının çalışabilmesinin yolunu ailede kız çocuklarının mevcudiyeti üzerinden kurar. Mahallede egemen konumdaki aile yapısı, belirli cinsiyet rolleri ve ilişkileri sonucu örülen toplumsal cinsiyet ideolojisini yeniden üretirken (Dedeoğlu, 2000, s. 141) kız ve erkek çocuk olmanın maddi çerçevesini de çizer. Aktaş (2011), 2009 yılında, Ankara’nın farklı sosyoekonomik yapıdaki bölgelerinde (Çankaya, Mamak, Yenimahalle’de ve Çanılı kırsalında) yaşayan farklı kültürel sınıftan anne-babayla görüşmeler yaparak kız çocuklarına ilişkin kültürel tanımlamaları araştırdığı doktora tezinde, özellikle alt ve orta sınıf mensubu bireylerin kız çocuklarının rollerinin, “ev işlerinde becerikli olma rolü”, “erkek kardeşe hizmet etme rolü”, “ücretsiz aile işçiliği rolü” üzerinde yoğunlaştığını saptar. Kız çocuklarıyla yapılan görüşmeler de kendilerinden beklenenler arasında, “gelecekte ideal bir ev kadını olma rolü”nün ağırlıkta olduğunu gösterir. Bu saptama, sosyoekonomik yapının toplumsal cinsiyet rollerini belirlemede güçlü etkisine örnek teşkil ederken orta sınıftan alt sınıfa doğru işyükü dağılımında kadınların aleyhine bir seyir izlendiğini ortaya koyar.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) yayınladığı rapora göre, Türkiye’de 5-14 yaş arası kız çocuklarının yaklaşık yarısı, erkek çocuklarınsa üçte birinden fazlası ev işlerinde çalıştırılır. Dışarıda da çalıştırılan kız çocukları için bu durum “çifte yük” anlamı taşır (Gündem Çocuk, t.y.). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’nun

(UNICEF) 2016 yılında yayınladığı bir rapora göre tüm ülkeler bazında kız çocukları, erkek çocuklardan yüzde 40 oranında daha fazla ev işi yapar. Kız çocuklar büyüdükçe, üzerlerine düşen yük de artar (BBC, 2016). Lordoğlu'nun 1990'lar İstanbul'unda yürüttüğü araştırmanın verileri, kentte istihdam edilen çocukların dörtte üçlük kısmının evde de çalıştığını, bu oranın kız çocuklarında daha yüksek olduğunu gösterir (1998, s. 8). Veriler, Limontepe'de kız ve erkek çocukların ev işleriyle ilişkilene biçimleriyle uyumludur.

Evin gelirinin artırılmasına yönelik olarak hane içinde sürdürülen enformel işlere çocuklar da destek verir: “Çocuklarım da çok [ayakkabı] dikti, kendim de diktim, eşim de dikti. Ayakkabı dikiyorduk, çok zaman ayakkabının parasıyla geçindik” (Nergis), “Çocuklarım okula başladılar. Okul paraları için ayakkabı dikerlerdi, çuval çuval. Ayaklarına botlarını alırdılar, çantalarını alırdılar” (Besra). Çocuklar eğitimlerine devam ederken ve kendi ihtiyaçlarını karşılamak için enformel çalışma biçimine dahil olurken bölgenin yaşam şartlarıyla “para kazanmak” yoluyla tanışırlar. Özellikle aşağı mahallede yaşayıp/büyüyüp de ayakkabı dikiminin ucundan kıyısından bir parçası haline gelmeyen yoktur, denebilir. Kısa ya da uzun dönem az ya da çok mahallede herkes bu sürece dahil olur:

Hemen hemen 20 sene [ayakkabı] diktik, Leyla. Aha, burada iki senedir dikmiyoruz. Yani 20 sene diktik. Diktik. Ömrümüzü yedi, ama. Gerçekten ömrümüzü yedi. Çalışsaydık aha şimdi emekli olurduk. Ayağımızı ayağımızın üstüne koyardık. ... Kazak ördüm. Ördüm, ördüm. Onu da ördüm (Ayfer).

Bizim evin temelinde sarımsak soyuyorduk. Su bile bulamadık. Bir beş altı ay soyduk. Ben yeni gelinim, sarımsak soydum. ... Yaşadığımızı şükür değil mi? Bir ara, ilkin kazak ördük ayakkabıdan önce. ... Ondan sonra ayakkabı dikmeye başladık ki hayatımızın maksadı başlamıştı zaten (Sadegül).

Sadegül'ün “hayatımızın maksadı” diyerek tanımladığı ayakkabı dikimi, mahalleli kadınların bir kısmı tarafından halen sürdürülür.⁸⁶ Mahallede birkaç kişinin aracılık ederek getirdiği ve belli süreler içinde dikilip teslim edilmesi gereken, bir çiftinin çoğunlukla bir ekmek bedeline karşılık gelmediği bu enformel iş, düşük ücretine karşın

⁸⁶ Ayakkabı dikiminde her kadın/hane, diktiği ayakkabı çifti üzerinden ücret alır. Genellikle aşağı mahalle sakinleri arasında yaygınlaşan ayakkabı dikimi, bu mahallede ilk defa mahallenin üç dönemdir muhtarı olan Abdullah Karşlıoğlu tarafından başlatılır. Zamanla aracısız ayakkabı getirip evinde dikenlere ya da bu işi Karşlıoğlu gibi ticari düzeyde yürüten farklı kişilere de rastlanır.

önemli bir geçim kaynağıdır. Bununla birlikte, ayakkabı dikimi dolayısıyla kadınlar kendi hayatlarından feragat eder ve kendileriyle ilgili birçok işi ve pratiği ertelerler. Kent hayatına katılım da bunlar arasında yer alır:

Önceden ayakkabıdan nerede fırsat bulduk nerede gidelim, Leyla. Şimdi şimdi gidiyoruz. Nerede gidecektik. Ayakkabıdan fırsat bulup da. Affedersin tuvalete gidemiyorduk. Ayakkabı kalacak. Bir bakkala gidiyorduk, korkuyorduk ayakkabı yetişmeyecek, diye. Pazara koşu koşu git, koşu koşu geri gel, ayakkabı dik. Öyle yani. Hayat öyle geçti (Ayfer).

Limontepe'nin kuruluşundan bugünlerine uzanan anlatılarda kadınlar tarafından geliştirilen mücadele stratejilerinin önemli bir yeri vardır. Yanı sıra, geliştirdikleri güçlü komşuluk ilişkileri, maddi olmasa da manevi anlamda yoksullukla mücadelelerinde önem teşkil eder: “Mesela kısır falan yapar, oturur yerdik. ... Ekmek yapardık” (Ayten). Ayakkabı dikimi ya da diğer enformel üretimlerinde diğer komşularıyla bir arada olmak ve hep birlikte çalışmak kadınlar için motive edici bir durumdur. Örneğin, sabahın erken saatlerinde kalkıp güneşe göre yerleştikleri pozisyonu değiştirerek öğlene dek birlikte ayakkabı diktikleri günler (Sultan), kadınların anlatılarına sinen birlikteliğe dair mutluluğun izlerini taşır. Aşağıdaki 31 numaralı fotoğraf, görüşmek üzere ziyaretlerine gittiğim kadınların kış mevsiminde yardımlaşarak ekmek yaptıklarını gösterir. Aşağı mahallede yaşayan Buket'in evinin dışındaki kömürlükte, yere serilen birkaç parça karton ve kilimin üstünde oturarak saatlerce bu pozisyonda çalışan kadınlar, temel ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda uzun süre sohbet etme fırsatı yakalar. En az iki kişinin varlığını gerektiren, birinin yufkayı açarken diğerinin çoğunlukla piknik tüpüyle ısınan sacın üzerinde çevirerek pişirdiği ekmekler, bir yandan çalışmaya devam ederken diğer yandan içerisine yağ sürülüp peynir konarak yenir. Emek-yoğun bu süreç, kadınların birbirlerine verdikleri desteğin, geliştirdikleri dayanışma pratiklerinin önemli bir örneğidir. Mevcut sorunların konuşulup paylaşıldığı, geçmiş dönemlere dair yaşantıların dillendirildiği bu ortamlar, yardımlarına gelen komşuları dolayısıyla kadınların kendilerini yalnız hissetmelerinin de önüne geçer.

Heidi Wedel, İstanbul'daki gecekondu mahallelerinde yaşayan kadınların eve iş almayı, iş olarak değerlendirmedeğini, yaptıkları üretime değer vermediklerini tespit eder (Wedel, 2013, s. 111). Benzer bir saptama, Saniye Dedeoğlu tarafından da geliştirilir ve evde yapılan elişi ya da parça başı işlerin kadınlar tarafından boş zaman faaliyeti olarak

değerlendirildiği öne sürülür (2000, s. 160). Ancak, Limontepe’de bunun tersi söz konusudur. Kadınlar kocalarınınkine eş düzeyde çalıştıklarını düşünür: Evin her yerinde emeği olduğunu dile getiren Sadegül, “evimi on katlı binaya vermem çünkü ben yapmışımdır eşim yapmıştır. Benim eşim yapmak için belki ayranla simit yedi ben ateşte ekmeğimi yaptım yedim” derken ev içi emeğinin, evin yapımındaki payını hatırlatır. Kadınların sosyal güvenceleri olmadan ve uzun süre çalışma saatlerine uymaksızın çalıştıklarının farkında oldukları ve yaptıkları ev içi işleri, “iş” olarak değerlendirdiklerini belirtmek mümkündür.

Fotoğraf 31: Aşağı mahallede kömürlükte ekmek pişiren kadınlar.

Kadınların, çoğunlukla mahalle sınırları içerisinde kalarak yoksullukla mücadele etmelerinin ardındaki önemli sebeplerden biri de kent hayatına katılımın gerektirdiği maddi kaynaklara sahip olmamalarıdır. Mahallenin sınırları dışına çıkmak için geçerli bir sebep olması gerekir ve yalnızca farklı muhitleri ya da kentte görülecek önemli yerleri ziyaret etmek bir lüktür (Wedel, 2013, s. 109): “Başka bir öyle gidip kaldığım bir yer olmadı. Hani eşimle tatile gideyim, yokkk! Öyle bir lüksümüz olmadı. Sinemaya gideyim lüksüm olmadı eşimle” (Ayten). Bu ifadeleri, özellikle aşağı mahalledeki birinci kuşak sakinler nezdinde çoğaltmak mümkündür. Mahalle sakinleri, gerektiğe

kent içinde hareketlilik kazanırlarken tatilin karşılığı, ailece ya da aile fertlerinden bir kısmının genellikle köyde yaşamaya devam eden akrabaları ziyaret edip bir süre orada kalmalarına denk gelir.

5.2.2. Sahiplenme Kültürü ve Kentleşme Talebi

Birinci kuşak Limontepelerinin mekânla geliştirdikleri ilişkide benimsedikleri öncelikleri tartışmış, kadınlarda mekâna sahipliğin, erkeklerde ise mekânın değişim değerinin önemini örnekler üzerinden ortaya koymuştum (Bkz. 4. Bölüm). Bu talepler, mülkiyet ilişkileri aracılığıyla bir tür orta sınıflaşmaya işaret ederken, özellikle erkekler için mekânın kazandığı/kazanabileceği değişim değeri, kentin farklı noktalarına yerleşebilmenin, kent mekânında hareketlilik kazanabilmenin ve bu vesileyle farklı sınıfsal koşullara erişebilmenin önemli bir aracıdır.

Aşağı ve yukarı mahalle sakinleri arasında mekâna yerleşim pratiklerinde gözlenen farklılık, kentleşme taleplerinin de farklı işlemesine sebep olur. Kentte hareketlilik kazanmayı düşünenlerin ve buldukları mahallede “bir gelecek görmediklerini” belirtenlerin birçoğu aşağı mahallenin dere yatağı çevresinde ikamet ettiğinden, burada bulunan evler büyük oranda tek katlı ve temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir yapıdadır. Buradan yukarıya çıktıkça binaların kat sayısı ve iç mekânda kullanılan malzemelerin kalitesi de yükselmeye başlar. İzmir Körfezi’ne nazır, havadar bir bölgede yer almaları, bölgenin sağladığı diğer imkânlarla (pazaryeri, okul, sağlık ocağı gibi) erişimlerinin kolaylığı, yukarı mahalle sakinlerini, mekânın değişim değeri üzerinden kentte hareketli olmak yerine, buldukları noktada yerleşikleşme pratikleri sergilemeye yöneltir.⁸⁷ Evlerinin fiziksel koşullarını iyileştirerek yaşam alanlarını düzenlemeyi, yasal boşluklardan hareketle dairelerinin üzerine kat çıkarak kira getirisi elde etmeyi ya da evlenen çocuklarına ev yapmayı tercih ederler.⁸⁸ Mahalleye yerleştikleri ilk dönemlere kıyasla zamanla daha iyi koşullara erişen, imkânları el

⁸⁷ Bu durumun da etkisiyle kentsel dönüşümle mücadele pratikleri yukarı mahallede daha örgütlü ve yüksek katılımı sürdürülür. Bir sonraki kısım bu ilişkiyi inceler.

⁸⁸ Yukarı mahalleden sahaya dahil olan görüşmecilerin dokuzunun da Limontepeler dışında bir bölgede herhangi bir gayrimenkulleri yoktur ve biri dışında tamamının binası iki katın üzerindedir.

verdikçe buldukları mekâna kök salan yukarı mahalle sakinleri, “Hadi ev yapalım, hadi ev yapalım hesabı aynı yere ... [yerleşir ve] ... korkularından hiçbir yere çık[mazlar]” (Can) ve dere yatağı çevresindekilerin aksine bulunduğu bölgedeki sahiplik imkânlarını olabildiğince zorlarlar: “Bütün emekli [ikramiyesi] var yok hep buraya dökmüşüz ... çoluğum çocuğum küçüktü, [onlara] yedirmedim, ev yaptım ben. Bir evimiz, gelirimiz olsun diye ikinci evi yaptık. Hadi olmadı, eşim emekli olunca, dedi, ben ev yapayım, bir gelirim olsun” (Hatice). Yukarı mahalledeki evlerin kat çıkarak apartmanlaşma eğilimine girmesi, bir tür orta sınıflaşma talebini mekânda görünürleştirirken, aşağı mahallenin dere yatağı çevresinin tipik bir gecekondü mahallesi özelliği taşımaya devam etmesi, göçmenlerin hangi dönemde göç ettikleri ve göç ettikleri bölgenin konumuyla yakından ilişkilidir (Esengil ve Kahvecioğlu, 2016, s. 211). Antalya’da 1960’larda kurulan bir gecekondü mahallesinde yürütülen bir araştırma, göç ettikleri dönemde kent yoksulu kırsal göçmenlerin, 1980’li yıllarda bir ya da birden fazla gecekondü sahibi, 2000’li yıllarda ise (üçer katlı) apartman dairesine dönüşen evleriyle orta sınıflaşma pratikleri sergileyen kentliler olduklarını saptar (Esengil ve Kahvecioğlu, 2016, s. 221). Bu saptama, yukarı mahallenin (ve aşağı mahallenin yüksek kesimlerinde yaşayanların) kentlileşme biçimini analiz edebilmek için önemli veri sağlar.

Fotoğraf 32 ve 33: Neşe’nin evinin civarı. Soldaki fotoğraf 1990’lı yılların ortasında Neşe’nin evinin yanındaki yoldan bir karedir (Kaynak: Neşe’nin aile albümü). Sağdaki fotoğraf ise mahallenin bugünkü halini yansıtır (Temmuz 2017). Yıllar içerisinde mahalle temel hizmetlere erişirken mahalleli de idareten inşa ettiği evlerini apartman gecekondülara dönüştürür.

Aşağı mahallenin dere yatağı çevresinde yaşayanlar, Limontepede kalarak orta sınıflaşmak yerine, burada yaşamaya devam ederken kentin başka bir noktasında mülk

edinme ya da taşınarak mülk edinmeyi tercih ederler. Genel eğilim Limontepe’de ya da başka bir semtte bir eve sahiplik yönünde devam eder ve buradaki evini satarak kentin başka bir noktasında kirada yaşayanlara rastlanmaz. Bu eğilimin gelişmesinde, Limontepe’de yaşarken bölgenin geleceğine yönelik güçlü bir belirsizliğin parçası haline gelmeleri ve çıkış yolunu bireysel önlemlerde aramaları etkili olur. Mekânla kurdukları kırılğan ilişki, bu bölgeden savrulma ihtimallerine karşın kendilerini güvende hissedebilmek için adım atmalarını gerektirir. Özellikle çocuklarının da çalışmaya başlamasıyla birikimleri ve aldıkları banka kredileri aracılığıyla imar planı olan, dönüşüm bölgesi özelliği taşımayan bir bölgeden apartman dairesi satın almak, en sık rastlanan durumdur.⁸⁹

Aşağı mahallede yaşamaya devam ederken bir daire satın alanlar, burayı genellikle çocukları için düşünürler. Kendileri, kentsel dönüşüm gerçekleşene kadar mahallede yaşama taraftarıdır. Eğer *yerinde dönüşüm* yapılırsa “büyük ihtimalle” Limontepe’de ikamet etmeye devam edecekleri kanaatindedirler. Evlerinin tapusuz olması ya da buraya yatırım yapmayı makul bulmamaları gibi gerekçeler ve son dönemde kat çıkmanın yasal olarak da engellenmesinin etkisiyle binalarının fiziksel yapısında çok büyük bir değişikliğe gitmeyen (ancak yukarı mahalleye kıyasla kentsel dönüşümün kendi mahallelerinde daha sonraki dönemlerde gerçekleşeceğini düşündükleri için onlar kadar hareketsiz de kalmayan) bu grup, başka yerde herhangi bir mülkü olmayanlara kıyasla kentsel dönüşümden daha az tedirginlik duyar.

Limontepe’deki evini satarak/kiraya vererek başka bir semttten aldığı daireye taşınmanın gerekçeleri çeşitlilik gösterir. Bölgenin geleceğine yönelik söylenti ve spekülasyonlardan bıkmaları, bölgenin topografik yapısının zorlayıcılığı ve bir gecekondulu mahallesinde yaşamının pekiştirdiği sınıfsal konumdan sıyrılma arzusu, bölgeyi terk etme gerekçeleri arasında sıralanabilir. 2015 yılında aşağı mahalleden taşınan Besra, bu gerekçelerin tümünü karşılar:

Emekli olunca... Sonra baktım Limontepe’de artık bıktım. Yoruldum. Kızlarıma geliyorum, hevesleniyorum. Daire güzel. [Limontepe’ye] Geliyor insanlar, eziklik duyuyorum. Komşularımı alamıyorum, arkadaşlarımı alamıyorum. Ev

⁸⁹ Aşağı mahalleden sahaya dahil olan 16 haneden dördü Limontepe’de yaşarken başka bir semtte kredisini ödemeye devam ettiği bir apartman dairesi satın almış; üçü de mahalleden taşınarak mülk edinmiştir.

küçük, yerimiz küçük. Derenin dibi. Artık bıktım. Yoruldum artık. O yokuşu çıkamıyorum. Dedim, artık bıktım. Astımım da zorluyor (Besra).

Fotoğraf 34: 1989 yılında alınan bir numarataj örneği (Kaynak: Ailemin arşivi).

Besra, Yurdoğlu Mahallesi'nde, toplu konutlarda yaşayan kızlarını ziyaret ettikçe bu bölgeden ve apartman yaşamından hoşlandığını fark eder. Emeklilik ikramiyesi, Limontepe'deki evlerinin satışından elde ettikleri gelir ve banka kredisiyle ev alarak eşi ve kızıyla buraya taşınır. Süreğen yıkım korkusu ve belirsiz kentsel dönüşüm sürecinin kendisini yorduğunu düşünen Besra gibi benim ailem de (babamın Besra'yla benzer sağlık sorunlarının da etkisiyle) aynı mahalleye 2007 yılında aşağı mahalleden taşınır. Ayten ise askeriyeğe ait bir arazinin hemen yanı başına konumlanan evini fiziksel olarak yetersiz ve tehlikeli bulduğu (örneğin ormanlık bölgeden evine giren akrep ve yılanların yarattığı tedirginlik) ve tapusu olmayan bir eve daha fazla harcama yapmak istemediği için 2016 yılında yine aynı mahalleye taşınır. Bu örnekler, dönüşüm coğrafyasında yaşamının dayattığı belirsizlikten ve coğrafi/fiziksel sıkıntılardan yorularak bölgeden uzaklaşmak suretiyle geliştirilen tamamen bireysel/hane bazlı stratejilerdir. Anlatılarda *artık dayanamama*, *bıkma*, *kurtulma* gibi ifadelere yer verilir.

Bölgeden ayrılma sebepleri arasında, mahalle sakinleriyle yaşanan herhangi bir soruna rastlanmaz ve Limontepe'deki ilişkilerden özlemle söz edilir. Bununla birlikte gecekondü evinin tozundan, kirinden, rutubetinden uzak, doğalgaz bağlantılı bir apartman dairesi birçokları için daha çekicidir.⁹⁰

5.2.3. Mahalle Düzeyinde Topluluk Haline Gelme ve Örgütlenme

Mekân anlatıları ve aynı yerel düzlemde yaşayarak sergiledikleri performanslarla bir topluluk kuran (Blokland, 2017, s. 1) Limontepe sakinleri, yaşadıkları mekânı gündelik etkileşim ve müdahaleler yoluyla bireysel düzeyde ve mahalle düzleminde yeniden inşa eder (Benson ve Jackson, 2013, s. 794), kendilerine uygun hale getirirler. Uzun süre aynı bölgede, benzer güçlükleri yaşayıp birbirlerine destek olmalarına dair paylaştıkları hafıza bugünkü ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Belirli bir mekânda gelişen ortak ilgilere sahiplikleri de mekân aidiyeti üzerinden topluluk kurmayı mümkün kılar (Watt'tan aktaran: Blokland, 2017, s. 8). Farklı coğrafyalardan (İç Ege, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu gibi), farklı inanç ve etnik kimliklerden gelen Limontepe sakinleri, zaman içerisinde, mekânı kullanma, serbest zaman aktiviteleri, sosyalleşme pratikleri üzerinden sürdürdükleri gündelik performanslar yoluyla geliştirdikleri rutinlerde ortaklaşırlar. Bu ortaklıkları, mekânda kurdukları aidiyeti güçlendiren bir yapıdadır.

Mahalleli arasında kurulan ilişkilerde, kan bağıının ötesinde, mekânsal, zihinsel ve ruhsal yakınlığın olması, ortak alanlarda yüz yüze ve güçlü ilişkilerin geliştirilmesi, topluluk olma (*community, gemeinschaft*) pratiklerini güçlendirir (Tönnies, 2001, ss. 28-34). Farklı kısımlarda belirttiğim gibi mahallede, *komşuların akrabalaşmasına* yönelik bir eğilim mevcuttur ("Şimdi biz 40 seneye yakın mahallede iç içe konu komşumuzla akraba gibi yaşayıp gittik şimdiye kadar" – Ahmet, bkz. 4. Bölüm). Bu topluluğun bir üyesi olmak, mekân bağıını pekiştiren bir unsurdur. Birinci kuşak görüşmeciler, bu topluluğa mensup olmaktan büyük mutluluk duyarlar. Özellikle erkekler, cemaatle

⁹⁰ Yukarı mahalledekilere kıyasla fiziksel olarak sorunlu evleri barındıran aşağı mahalle, kadınlara da daha çok ev işi yükler. Bu sebeple iki bölgede yaşayan kadınların ev içindeki gündelikleri de önemli farklılıklar içerir.

birlikte yapılan düğün ve cenazede birlik olabilmeye, aralarında her ne olursa olsun koşulsuz katılım göstermeye büyük önem atfederler: “Düğünümüz olsun, cenazemiz olsun her şeyimizde beraberiz. Hah tamam sosyal faaliyetlerden dolayı biraz yoksuluz ama en azından komşuluk var. En azından bir hastan olduğunda hemen gelip yardımcı olacak birileri var” (Osman). Kabul gördükleri, bir parçası haline geldikleri bu topluluk, bölgenin olumsuz koşullarına yıllarca göğüs gerebilmelerini mümkün kılar. Fakat bu durum, mahallelinin kent içerisinde geleneksel, kapalı grup davranışları sergilediği, gündeliğin yalnızca birincil ilişkiler düzeyinde seyrettiği anlamına gelmez. Stratejik işleyen ilişkiler, modern kazanımlar elde edebilme özelliği de taşır. Bölgenin kuruluşundan bu yana devletin farklı kurumlarıyla karşı karşıya gelen mahalleli, evlerini inşa ettikleri 1970’lerin ikinci yarısından 2000’lere uzanan süreçte, önce numarataj belgesi, ardından tapu ve kat çıkabilmek için geçici ruhsat alarak yaşam alanlarını olabildiğince legal bir statüye taşımak ve temel hizmetlere erişebilmek için birlikte hareket eder. Yaklaşık 40 yıl sonra ise, mahallelerinin kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesiyle, en ciddi ve en örgütlü mücadeleyi yürütürler.

Resmî olarak kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmeden önce, imar planının olmayışı sebebiyle yaşayanlar için öngörüsüz, belirsiz bir gelecek tahayyülünün, süregelen bir yıkım endişesinin yerleştiği Limontepe’de, temel hizmetlerin sağlanması dışında herhangi bir belediyece faaliyetinin yürütülmemesi de bu endişeyi güçlendirir. Yıllar içerisinde elde ettikleri maddi kazanımlarını bölgeye aktararak birkaç katlı bina inşa eden yukarı mahalle sakinleri arasından az sayıda da olsa bölgeden taşınanlar, mevcut belirsizlik ortamından bireysel yollarla uzaklaşanlar vardır. Ancak yukarı mahalle sakinlerinin çok büyük bir kısmı, yaşam alanlarının kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesiyle birlikte, bu süreci sağlıklı yönetebilmek, mevcut arazi ve evlerini koruyabilmek için birlikte hareket etme kararı alırlar. Kendi ifadeleriyle Limontepe’ye yaptıkları *yatırım*, bölgeyle kurdukları ilişkiye farklı katmanlar eklerken bu katmanlar kentsel dönüşüm sürecine yönelik farkındalık ve eylemliliklerini güçlendirir ve dernekleşme yoluyla hareket etmeye karar verirler. Benzer bir dernekleşme süreci aşağı mahallede de yaşanmasına karşın, yukarı mahalleninki kadar talep ve takibin burada mümkün olmadığını özellikle belirtmek gerekir. Gerek kendi içlerinde gerekse dönüşüm kapsamına alınan diğer mahallelerin dernek üyelerinin bir araya gelmesiyle yapılan toplantılara katılımları bir hayli düşük kalır. Dönüşüm sürecini takip eden aşağı mahalle

sakini İsmail, bu yüzden kendi mahallesinin değil, yukarı mahallenin dernek toplantılarını takip eder: “[Tüm mahallelerin katılımıyla yapılan ortak toplantıda] Salih Omurtak Mahallesi’nden (aşağı mahalle) dört kişi vardı. Düşünsene 10 bin nüfuslu bir yerden dört kişi vardı. Gitmiyor kimse yani. [Sadece] derneğin yönetiminde olanlar gelmişti.” Mevcut statülerini korumaya, yerinde dönüşüm talebini savunmaya yönelik olarak kurulan derneklere üyelikleri ve takipleri zayıf kalan aşağı mahalle sakinlerinin, kentsel dönüşüm sürecine dair bilgileri de çoğunlukla kulaktan dolmadır ve sürecin işleyişi, sahip oldukları hak ve taleplerine ilişkin belirgin bir dil/argüman geliştirmekten uzaktır. Aşağı mahallede tapusuz evlerin sayıca fazlalığı, dere yatağı civarındaki evlerin genellikle tek katlı ve altyapı özellikleri bakımından yetersiz oluşu, bölgenin engebeli yapısının ulaşım, alışveriş, eğitim gibi olanaklara erişimi güçleştirilmesi gibi durumlar, bölge sakinlerinin ortalama standartlara sahip, daha az belirsiz koşullarda yaşamalarının yolunu kentsel dönüşümde aramalarına sebep olur. Görüşmeler, herhangi bir ayırt edici konumda olmayan (deniz manzarasına sahiplik gibi) evlerde yaşayanların taleplerinin, yalnızca komşularını kaybetmemek noktasında yoğunlaştığını gösterir. Bu sebeple, yukarı mahallede yaşayanların önemsedikleri mevcut evleriyle aynı – yakın konumda olma (yerinde dönüşüm) taleplerine karşın, aşağı mahallenin önemli bir kısmı, komşularla aynı – yakın bölgede olmayı önceler.

Aşağı mahalleye kıyasla daha çok üyeye düzenli olarak toplantılarını sürdüren ve kentsel dönüşüm sürecini takip eden yukarı mahalle sakinleri tarafından kurulan Limontepe Kentsel Dönüşüm Derneği’nin (Limontepe KDD) kurulma ve işleyişini ele almak, mahalle sakinlerini bir araya getiren, birlikte hareket etmeye iten etmenlerin ve mahalle düzleminde sürdürülen kamusal tartışmaların izini sürmeye imkân tanır. Mahallenin kentsel dönüşüm kapsamına alınmasından 2017 yılı güz mevsimine dek süren tartışmaları tarihsel süreci içerisinde incelemek, dönüşümün işleyişini, bileşenlerin dahil olma/ayrılma biçimlerini görmeyi sağlar. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın (ÇŞB) açtığı ihaleyi kazanarak kentsel dönüşüm sonrası bölge yapılanmasının yükümlülüğünü üstlenen Yeni Hedef Harita (YHH) şirketi, 2012 yılının sonlarına doğru dönüşüm mahallelerinden Cennetçeşme’de büro açınca muhtarları dahil Limontepe halkı, mahallelerinin resmî olarak kentsel dönüşüm bölgesi ilan edildiğini öğrenir. ÇŞB’nin verdiği yetkiyle mahallelerde kaç konut ve hak sahibi olduğunu tespit etmeye yönelik ölçümler yapan YHH, ölçümlerin ardından mahalleliden tapularını ister.

Mahalle sakinleri, belediye yetkilileriyle görüşerek imza atmadıkları takdirde şirkete tapularını ibraz etmelerinde bir mahsur olmadığını öğrenir ve YHH'ye tapularını götürür. Nisan 2013'te muhtarlar ve yurttaşlara bu şirketten tebligatlar gönderilir. Mahalleliye arsa ve evlerinin karşılığında teklifler sunulur. Şirketin dönüşüm sonrası inşa edeceği ve mahalle sakinlerini yerleştirmeyi düşündüğü dairelerin sadece metrekare cinsinden ifade edildiği bu teklifleri, tüm mahallelerde mülk sahibi konumundaki “17 bin 283 kişiden, imzalayanların sayısı 184”tür. Bunların 84'ünün tapusu yoktur. İmzalayan sayısının düşüklüğü şirketin süreci başlatmaya yönelik adım atmasına izin vermez. Dönemin Limontepe Mahallesi Muhtarı (yukarı mahalle) Tacim Öz'e göre, şirketin teklifini kabul ederek imzalayan sayısının düşük olmasının gerekçesi, tekliflerin muğlaklığıdır:

[Gönderilen tebligatta] bizim adresimiz yazılı, bizim *mail* (e-posta) adresimiz, telefonumuz, paftamız, adamız yazılı. Her şey yazılı ama verilecek yer yazılı değil. Sorduğumuzda, diyoruz ki “Sen nereden [daire] vereceksin?”, “İşte adanın en yakınında” [diyorlar]. En yakınıyla kastı ne? 540 hektar alan içerisinde... Yani şimdi düşün, bir kör nokta var, bir de denizi gören bir yer var.

Bu muğlaklık ve yerinde dönüşüm taleplerindeki kararlılıkları, muhtar ve onunla benzer düşünen 30-40 kişilik “yaşça büyük” bir grubun önderliğinde mahallelinin bir araya gelmesini sağlar. Bu süreçte kahvehaneler, birlikte hareket etme gerekliliğinin tartışıldığı kamusal mekânlar olma özelliğini taşır. Söz konusu yerin erkeklerin toplanma mekânı olması, sakinlerin yarısını dışarıda bıraktığından, tarihsel olarak taşıdığı tartışmalı kamusalığını burada da sürdürür. Ancak bu süreçte aktif rol alan erkeklerin ifadeleriyle, süreci örgütlü yürütmeyi “eşleri, aileleri de” destekliyordur. İlk toplantılara 700-800 kişi katılır. Dernek Başkanı Doğan Yüksel, katılımcıların yaklaşık yüzde 10'unun kadın olduğunu belirtir. Dernekleşmeye giden yolda, bu konuda tecrübeli kişi ve kurumlardan destek alınır. Ege-Koop Genel Başkanı Hüseyin Aslan, kooperatiften mühendislerle bu toplantılara iştirak eder ve bir araya geldikleri takdirde etkili bir duruş sergileyebileceklerini salık verir. Bunun üzerine, farklı siyasî eğilimlerden mahalle sakinleri (yüksek oranda erkekler) bir araya gelerek “siyasî partiler üstü” bir dernek kurma kararı alırlar. Muhtar Öz, bu durumun ortak paydaları *barınma hakkı* etrafında birleşmekle mümkün olduğu kanaatindedir. 2014 yılında, yaklaşık 300 kişinin katıldığı bir toplantıda dernekleşme fikri oylanır. 280 kişi olur oyu verince Limontepe KDD resmî olarak kurulur. Öz'e göre, “insanların en değerli şeyi,

barınacağı, başını soktuğu evi; iki[ncisi] çocuklarıdır”. Bu ikisi, Yüksel’e göre aynı noktada birleşir. Çünkü, “bir ev baktığın zaman üç katlıysa hemen şu aklına gelebilir yani hocam, demek ki adamın iki çocuğu var”. Bu konutun dönüşüme girmesi hali hazırda ve/ya da gelecekte burada yaşamayı planlayanları da etkileyecektir. Mahalle muhtarı Öz, sandığa gidip siyasî iradeyi ortaya koymakla evinin ve mahallesinin rızası olmadan dönüştürülmesi arasında net bir ayırım yaparken, derneğin işleyişindeki siyasal zemini de betimler: “Yani barınma hakkımızı ha ben sandığa giderim siyasî irademi koyarım ortaya ama bu dokumu bozmaya, evimi bana sormadan dönüştürmeye geldiği zaman [sorunun çözümü için] AKP’lisiyle de birlikte çalışırım, MHP’lisiyle de HDP’lisiyle de.” Bu yüzden seçim döneminde farklı partileri destekleyen mahallelinin de “benim evimi sen daha iyi savunursun” diyerek kendisine oy verdiğinin altını çizerek. Nitekim, bu, muhtarlığındaki ikinci dönemdir.

Farklı siyasî görüşlerde, ev sahibi pozisyonundaki üyelerle kurulan derneğin yönetim kurulu ikisi kadın dokuz kişiden oluşur. Bu dokuz kişiden üçü, 25-40 yaş aralığında, muhasebeci, derici ve belediye işçisi olarak çalışırken, diğerleri 50 yaş üstünde bir öğretmen ve beş işçi emeklisidir. Derneğin üyelerini genellikle birinci kuşak emekli erkekler oluşturur. “Mülkiyet babanın olduğu için” örneğin üç katlı evin iki katında yaşayan evlenmiş çocuklar derneğin “doğal üyesi” kabul edilse de mülk sahibi olmadıkları için bu işin takibini çoğunlukla babalarına bırakırlar (Doğan Yüksel). İkinci kuşağın aktif olarak çalışma hayatı içerisinde olması da bu süreçte belirgin bir rol almamalarının sebebidir.

Derneğin yönetim kurulunda yer alanlar ve üyelerin bir kısmı, çıkarılan yasaların özelliklerini ve uygulanış biçimini dikkatle okuyarak kavramaya çalışır. Bu süreçte hukukçulardan, şehir plancıları odasından, belediyeden destek alırlar. Derneğin yönetim kurulu ve üyelerinin daha önce bir örgütlenme tecrübesi yoktur. İçlerinden sadece birkaçı, aynı köyden göç eden yakınlarından haberdar olabilmek için akraba derneklerine üyelik deneyimine sahiptir. Ancak bu, daha çok düğün, cenaze gibi durumlara dair bilgilenmelerini sağlayan pasif bir üyelik tipidir. Bu sebeple, buradaki dernek kurma sürecinin, (en azından) görüşülen yönetici ve üyelerin ilk örgütlenme deneyimi olduğu söylenebilir. Mahallelinin dernekleşmesinde, sürece dair bilgi eksikliğini hep birlikte çözmeye çalışmak gibi pratik bir sebebin olmasının yanı sıra

dönüşüm sonrası işleme konması öngörülen imar planlarına toplu şekilde itiraz etmeye yönelik dava açmak da önemli bir etkidir. Her bir hanenin peş peşe çıkarılan imar planlarını kendi imkânlarıyla takip edebilmesi mümkün değildir. Dernek, daha seri olarak birlikte hareket etmenin ekonomik ve idari bir ayağı vazifesi görür.

Fotoğraf 35: Aralık 2014'te Limontepa Pazaryeri'ndeki kahvehanede yapılan toplantıdan çekilen bu fotoğraf, katılımın erkek yoğunluklu olduğunu gösterir (Kaynak: Öz, 2014).

Riskli alan ilan edilen yerlerde dönüşümün başlaması için gerekli üçte iki çoğunluğun yakalanamaması ve açılan davalarla imar planlarının iptal edilmesinde dernek güçlü bir paya sahiptir. Bu süreçte “idarenin acemiliğinden” ve ÇŞB ile YHH şirketi arasındaki iletişim kopukluğundan yararlanırlar:

Yani mesela ÇŞB'ye yazı yazdık. Dedik ki buranın imar planları var mı? Yok, dediler. Yazı bizde. Gittik şirkete, dedi ki, var imar planları. Bir yönetici dedi var, biri dedi yok. E, biz yazıyı çıkardık dedik ki, bak, yok. Tamam, taslak imar planları var da onaylı askıya çıkmış inmiş bir imar planı yok yani. Ve bu vatandaşın şeyine (hoşuna) gitti (Doğan Yüksel).

Mahallelinin, onaylı imar planları bulunmadığı en yüksek makam tarafından kabul edildiği halde mevcut olduğunu iddia eden şirkete karşı güvenini kaybetmesi, mahalleliye dönüşüm sonrası teklif edilen yerin 540 hektar alan içerisindeki yerinin belirsizliği, kurumlararası iletişim kopukluğu gibi gerekçeler mahalle sakinlerinin yüzünü derneğe dönmesini sağlar. Aktif üye olmayanların da takipte kaldığı dernek, yönetici ve üyelerinin mahalle sakinlerinin tanışığı/komşusu, Doğan Yüksel'in

ifadeleriyle, “işte bizim arkadaşlar kahvede her gün, cenazede her gün görüştüğümüz insanlar” olması da üyeliği bulunmayanların dahi güvenini kazanmalarını ve daha güçlü bir duruş sergilemelerini sağlar. Mahallenin erkekler için kamusal özellik taşıyan mekânlarından olan kahvehanede kazanılan aşinalık, çelişkiler içeren kurumsal çehreden daha güvenilir bulunur. Kahvehane sosyalleşmesi, kamusal bir itirazın dillendirilmesine aracı olur.

Şirket’in, Bakanlık kanalıyla mahalleye gelmiş olmasına karşın, mahallelinin özel bir kurumdan ziyade devletin bir yetkilisini görmeye yönelik tercihi de bu sürece şüpheyile yaklaşılmasına sebep olur. Bu şüphe, muhtarların katılımıyla ÇŞB İl Müdürlüğü’nde yapılan toplantıda, “Ya siz bu şirkete vermişsiniz ama biz bu şirketi tanımıyoruz. Niye tanımıyoruz? Güvenmiyoruz. Yarın toplayıp gittiği zaman... Ama sen ÇŞB olarak devreye girersen ya da belediye başkanlığı olarak devreye girersen devletle muhatap oluruz. Ama şirkete nasıl güveneyim?” (Tacim) denerek dillendirilir. Doğan Yüksel’e göre bu rahatsızlığın temelinde, yurttaşın kendi mülkiyetini bir şirkete ya da bireye devretmek istememesi vardır. Dönüşümün daha hızlı şekilde gerçekleşmesinden yana olan dönemin Salih Omurtak Mahallesi Muhtarı (aşağı mahalle) Abdullah Karşlıoğlu⁹¹ ise şirket görevlileri arasında siyaseten uyumsuzluk yaşandığını, muhtar pozisyonunu açık etmeden gittiği görüşmede bir görevlinin, arsa ve evini vermemesi gerektiği yönündeki önerileri aracılığıyla dile getirir. Karşlıoğlu’na göre projeyi olumsuzlayan görevli daha önce CHP’de yönetici pozisyonlarında bulunduğundan projenin ilerlemesine taş koyar. Bu tür ikiliklerin süreci duraklattığını, “işin içine siyaset girdiğini” düşünür. Bu sebeple, bir toplantıda karşılaştığı milletvekiline dönüşümün yıllardır faaliyete geçmemesine dair yaptığı yakınmayı şöyle anlatır:

Dedim ki, kardeşim, siz 2012 yılında bir yasa çıkarttınız, dedim. Bir şey attınız ortaya ama konuya sahip olmadınız. O günden bugüne kadar askıda kaldı. Ha, biz, dedim, rasgele şirketi karşımızda istemiyoruz. Biz devleti istiyoruz. Diyoruz ki devlet gelsin, bir şey söylesin (O sırada yanımızda olan İsmail: “Eveet”

⁹¹ 1980’li yıllarda önce CHP, ardından 2009 yılında Demokrat Parti’yle (DP) birleşene dek Anavatan Partisi’nde aktif olarak siyasetle ilgilenen ve “siyasetin verdiği birtakım tecrübelerle muhtarlığa” yönelen Karşlıoğlu, 15 yıldır aşağı mahallenin muhtarı. Önceleri TEKEL’de çalışırken daha sonra bir şirket kurarak özellikle kadınların başrolde olduğu ayakkabı dikimi işini organize etmesi, bir anlamda hem siyaset hem de ticaretle yakınlığı, mahalle sakinleriyle daha rahat iletişim kurmasını ve mahallelinin taleplerini siyasî düzlemde ifade edebilmesini sağlar. Karşlıoğlu, aşağı mahallenin dere yatağı çevresinde değil, ulaşım ve manzara bakımından çok daha iyi konumda bir noktada bulunur. Üç katlı evi vardır.

diyor). Devlet, babadır. Biz de evladız. Biz de onun öz evladıyız. Gelsin bize bir şeyler söylesin, biz de ona göre hareket edelim.

Kentsel dönüşümle, 40 yıldır elindeki tapusunun değer kazanacağını, ancak birtakım insanların mâni olmaya çalıştığını savunan Karslıoğlu, “kentsel dönüşümün tam manasıyla millete anlatılamadığını” düşünür. Bu yüzden, “baba” olarak işaret ettiği devleti işbaşına çağırır. Devlet – yurttaş ilişkisini aile kurumunun içerisine kapatan bu görüş, devleti aile fertlerinden biri olarak konumlandırır. Devletle kurulan yapısal ilişkileri özel alanda görünmezleştiren (Sirman, 2009, s. 187) bu ifadeler, kamusal bir düzlemde yürütülmesi gereken müzakereyi/tartışmayı aile kurumu içerisine hapseder. Yurttaş olarak devlet kurumlarıyla ilişkisini “hak” yerine, uygun görülenin “vazife” (Kadıoğlu, 2009, s. 121) kabul edilip eyleneceğinin sinyallerini verir.⁹² Bu sinyaller, Türkiye’de kamusal alanda sürdürülen ilişkilerde vatandaşlıkla ilgili yasal düzenlemelerden ziyade akrabalık ahlâkının belirleyici olduğunu, bu ilişkilerin hayali bir akrabalık üzerine inşa edildiğini tekrar hatırlatır (Sirman, 2009, s. 182). Mahalleli olarak kendilerini söz dinler (pasif) bir pozisyona yerleştiren bu ifadeleri, “Onlar da (mahalleli) ılımlı bakıyorlar. Şimdi Bakan bu işin üzerinde. Yılbaşına (2018) kadar uzatmasının maksadı da bu. Bu tip çalışmalar yapıyor. Böyle olursa vatandaşı daha da memnun eder” cümleleri izler. Yukarı mahalle muhtarının aksine devletçi bir dil kullanan Karslıoğlu, bunu yaparken devleti, başka bir deyişle erk sahibini, aile içerisindeki herhangi bir fert yerine, “baba” olarak karşımıza çıkarır. Böylece, devletin cinsiyetine ve ev içerisindeki hiyerarşisine dair bir belirsizlik yaşanmasının önüne geçilir, devletin ne tür özelliklerle somutlandığının bilgisi verilir.

Eylül 2017 itibarıyla askıya çıkarılan dört imar planına itiraz edilip iptal ettirilir.⁹³ Dernek açısından önemli kazanım olan bu durum, mahallelinin önemli kısmının derneğin faaliyetlerini takip etmesini sağlar. Yapılan toplantılara katılım, başlardaki

⁹² Ayşe Kadıoğlu, *vazifenin* yerleşmesinin temelini, Türkiye’de verilen vatandaşlık eğitiminde arar. Bu eğitimin genel özelliğinin katılım ve hakları öncelemek yerine, edilgen, itaatkâr, görevine sadık vatandaşı inşa etmeye çalıştığını; vatandaşlığı görev ve sorumluluklar temelinde tanımladığını belirtir (Kadıoğlu, 2008, s. 28).

⁹³ Burada söz edilen itiraz ve askıya çıkarılan planlara karşı açılan davalar, sadece Limontepe KDD tarafından değil, Limontepe’yi de içerisine alan 540 hektarlık alanda kurulan tüm mahalle derneklerinin katılımıyla sürdürülür. Ancak aşağı mahalle örneğinde de belirttiğim gibi, bu derneklerin her biri farklı takip ve katılımıla sürece katkı sunar. Limontepe KDD bunlar içerisinde öne çıkan, aktif bir yapıdadır.

kadar yoğun olmamakla birlikte, üyeler bir araya gelmeye ve davaları takip etmeye devam ederler. Mahalleli, talep ettiklerini elde edene dek dernek yoluyla hukukî sürecin takipçisi olmayı sürdüreceğini belirtir. Dernekleşme süreci, Limontepeli sakinlerinin kurduğu toplulukta yüz yüze, birincil ilişkiler daha baskın olsa da söz konusu mekân üzerinden sağladıkları sınıfsallığı ve kurdukları ilişkileri korumak gerektiğinde resmî kurumlara temas ettiklerini, hukukî sürecin içerisine girebildiklerini, o zamana dek aşına olmadıkları gündeliklere dahil olabildiklerini (davaları takip etmek için farklı illere gitmek gibi) gösterir. Bu durum, daha kapalı bir yapı gösteren ve bu yönüyle kentin diğer noktalarından toplumsal – sosyal dışlanmışlıklarıyla ayrılan gecekondu mahallesi sakinlerinin, mülkiyet ve komşuluk ilişkilerini korumak ve sürdürmek gerektiğinde, topluluk ilişkilerini stratejik kullanabildikleri; iletişim kurmadıkları, tanımadıkları ve/ya da siyasî görüşlerini onaylamadıkları sakinlerle birlikte hareket edebildikleri anlamına gelir.

Bu kısım altında tartışılan stratejiler, en temel beslenme ihtiyaçlarından evin konum ayrıcalıklarını korumaya, dönüşüm coğrafyasında yaşamın belirsizliğinden bireysel olarak sıyrılmaya çalışmaktan örgütlü mücadele yürütmeye, ev içerisinde geliştirilenden adliye koridorlarına uzananına dek farklı veçhelerle sahiptir. Yoksulluk ve geçim sıkıntılarını aşmaya yönelik stratejiler genellikle birinci kuşak kadınlar tarafından ev içinde kalınarak geliştirilir; kadınlar çareyi ev dışında çalışarak aramaya yöneldiğinde ise hane içerisindeki yükleri kızlarına devreder. Bu durum, ikinci kuşak kadınları ev içi işbölümündeki adaletsizlikle çocuk yaşta tanıştırır. İkinci kuşak erkekler ise genellikle yaz aylarında hem bir meslek edinmek hem de ev bütçesine az da olsa katkı sağlamak için erken yaşta çalışmaya başlar. Yoksulluk koşulları kız ve erkek çocukları farklı mekânlarda ve farklı şiddetle yakalar; kız çocuğundan, yılın her dönemi, annesi çalışsa da çalışmasa da ev içi üretime destek vermesini, erkek çocuğundan, çoğunlukla okula devam etmediği yaz döneminde bir meslek de edindiği çalışma ortamında ücretli emek üretmesini bekler. Mevzubahis ev ve mahalleyi savunmaya geldiğinde ise tartışmaların erkek kamusalının sürdürüldüğü kahvehanelerde yapılması ve dernek üyelerinin yaklaşık yüzde 80'lik kısmını erkeklerin oluşturması, geliştirilen stratejilerin mekân üzerinden kazandığı cinsiyeti gösterir. Mekânda cinsiyeti bu derece belirgin kılan ise mülkiyetin tereddütsüz biçimde erkeklerin elinde toplanmasıdır. Mekânın özel düzenlenmesiyle ilgili stratejilerde kadınların, kamusal düzenlenmesinde ise erkeklerin

belirleyici olması cinsiyetlendirilen mekânda yürütülen tartışmalardaki temsil sorununu açık eder.

Kentsel dönüşüm sürecinde aşağı ve yukarı mahallede gözlenen örgütlenme pratiklerinin taşıdığı büyük farkı, yine mülkiyetin yapısı üzerinden tartışmak mümkündür. Çok sayıda tapusuz evin bulunduğu, özellikle dere yatağı civarına konumlanan tek katlı evlerin fiziksel ve teknik bakımdan yetersizliği ve burada yaşayanların buldukları lokasyonu korumak gibi bir taleplerinin olmayışı, dönüşüm sürecinde örgütlü şekilde hareket edememelerinin önemli sebepleri arasındadır. Dönüşüm bölgesinde yaşamının yarattığı belirsizlik ve endişe ortamından kendi imkânlarıyla uzaklaşmaya çalışan birçok aşağı mahalle sakini, çareyi borçlanarak başka bir semtte daire almakta bulur. Yukarı mahalle sakinlerinin konum avantajlarını korumak, bölgeye yaptıkları yatırımın karşılığını almak için bir arada durarak eylemlilik sergilemenin çok daha pratik sonuçlar üretebileceğinin farkında oldukları söylenebilir. Bu stratejiler, dönüşüm sürecindeki mahallelerde sürdürülen mücadele/çıkar ilişkilerine görünürlük kazandırırken bir topluluk olarak hareket etme biçiminin dönemin koşullarına göre farklı nitelikler kazanabildiğini/kazanabileceğini gösterir.

5.3. SONUÇ YERİNE

Limontepede yaşayan ikinci kuşağın dönüşüm coğrafyasına sinen geçicilikten sıyrılabilmesi ve yoksulluğun etkilerini zayıflatabilmesinin yollarından biri olarak değerlendirilen eğitim, bölgenin imkânlarının yetersizliği, ailelerin yönlendirme konusundaki eksikliği ve ilgisizliği, kentin diğer bölgelerinde eğitim alabilmenin kültürel ve ekonomik sermayesinden yoksunluk gibi sebeplerle beklenen etkiyi gösteremez. İlkokulda aldıkları eğitimin yetersizliği, (çoğunlukla) yerleştikleri meslek liselerinde seçtikleri/seçmek durumunda kaldıkları programların ilgi alanlarına uymaması gibi durumlar, ikinci kuşak sakinlerin eğitim hayatlarından beklentilerini gerçekleştirebilmelerinin önüne geçer. Yaşadıkları evlerin fiziksel yapısındaki kısıtların da etkisiyle müstakil bir odaya ve/ya da uygun şartları taşıyan bir çalışma ortamına sahip olamamaları da bu durumu pekiştirir. Yaşadıkları kısıtların farkında olan ikinci kuşak sakinler, ebeveynlerinin kendileri için yaratamadığı imkânları ve göster(e)mediği

ilgiyi kendi çocuklarına sağlayabilmeyi ve bir sonraki kuşakta eğitim aracılığıyla onlar için sınıfsal bir hareketlilik yaratabilmeyi arzu ederler.

Birinci kuşak sakinlerin yoksulluğu bertaraf etmek ve orta sınıflaşma umudunu diri tutmak için mekânda kalıcılığı tesis etmeye yönelik stratejileri bireysel düzlemde olabileceği gibi mahalle(ler) seviyesinde kolektif/toplu hamlelere uzanabilen bir esneklik de sergileyebilir. Kentsel dönüşümde dernekleşme yoluyla mülkiyet haklarını korumaya yönelmeleri, kolektif olarak attıkları en sistematik adımdır. Hanenin içinde ve dışında sürdürülen mücadele pratikleri cinsiyetler arası belirgin ayrımlar içerir. Birinci kuşak kadınların hanenin ve mahallenin sınırlarından çıktığı, formel emek sürecine dahil olarak aile bütçesine katkıda bulunmaya başladığı dönemlerde ise hane içi alanın sürdürülebilirliği kız çocukların sorumluluğuna geçer. Bu esnada (sürekli olmaktan ziyade formel eğitimin tatil dönemlerinde) birinci kuşak erkekler kentin farklı bölgelerinde bir meslek öğrenebilmek için cüzî bir miktar ücret karşılığında çalışmaya ve kent mekânında farklı karşılaşmalar yaşamaya başlarlar. Sorumluluğun sınırlarının evin sınırlarıyla belirlendiği bu durumlar, cinsiyetlerarası işbölümünün bir sonraki kuşağa doğallaştırılarak aktarılmasını örnekler.

SONUÇ

Limontepe’de, 1970’lerde Türkiye’nin farklı bölgelerinden iş bulmak, sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamak gibi gerekçelerle göç edenlerce kurulan enformel yerleşimdeki yaşam standartları, önce numarataj belgeleri, ardından tapunun alınması ve bu süreçte temel altyapı hizmetlerine erişilmesiyle tedricen gelişir. Bölgenin bu bir cümlelik fiziksel/mekânsal yerleşme hikâyesi, birbiriyle iç içe geçen ekonomik, hukuksal, kültürel ve sosyal boyutları; yoksulluğu, dışlanmayı, dayanışma ve çıkar ilişkilerini tarihsel olarak göğüsler. Mekânda görünürlük kazanan yerleşme pratikleri, bir yandan Limontepe’nin çehresini oluştururken diğer yandan Limontepeliler’in öznelliklerini inşa eder. Olmayandan kurulan mahalle, fiziksel yapısı ve bir topluluk (*community*) olarak mahallenin kurucularını ve sonraki kuşakları şekillendirir, *orada* yaşamaya has mekân kullanımını ve deneyimini ve bu pratiklerde örneklenen öznellikleri açığa çıkarır. Bununla birlikte, bir dönüşüm coğrafyasında yaşamının belirsizliğinden dolayı mahalleli hiçbir zaman o mekâna yerleşmiş hissedemez. Dolayısıyla, bu araştırmada bir yerleşme hikâyesi derleyip onun katmanlarını tartışmaya çalışırken esasında en başından beri yerleşmemenin gerekçeleri ve tezahürleri üzerinde durmuş oldum. Neoliberal kapitalizmin kriz evresinde deneyimlenen kentleşme sürecinin gecekondulu(nun) gündeliğindeki izdüşümlerini, mahallelinin mekân kullanımında somutlamaya çalıştım.

Araştırmanın temel çerçevesini ve sorunsalını ele aldığım Giriş’in ardından 1. Bölümde mekânda somutlanan gündeliğe sirayet eden toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet tartışmalarını, yanı sıra araştırma esnasında başvurduğum metodolojinin akademik bilgi üretimindeki payını kuramsal düzeyde inceledim. Alan tasarımına ve bilgisine yer verdiğim 2. Bölümde kentin periferisine ilişkin sistematik/erişilebilir kurumsal bilginin sınırları üzerinde durdum ve mekân sakinlerinin hayat hikâyesinden bir mahalle hikâyesi anlatmanın kaçınılmaz olarak belirişini sahadaki karşılaşmalarım üzerinden ayrıntılandırımdım. 3. Bölümde gecekondu bölgesi sakinlerini, dönüşüm coğrafyasında yaşamının belirsiz doğasından kaynaklı *süreğen göçmen* olarak adlandırdım ve mevcut durumlarını ortaya çıkaran göç basamaklarını inceledim. 4. Bölümde mekânın kamusal ve özel düzenlenmesinden açığa çıkan mekân deneyiminde aidiyet, sahiplik ve

normallik ilişkisini kuşaklar ve cinsiyetler üzerinden analiz etmeye ve karşılaştırmaya çalıştım. Mekânda normalin kurulma ve sürdürülme biçiminin birinci kuşakta güven ve dayanışmaya karşılık gelirken ikinci kuşakta yarattığı mahalle baskısıyla baş etmeye yönelik geliştirilen taktiklere odaklandım. 5. Bölümde geçiciliğin, yoksulluğun ve dönüşümün mekânında beliren öznel hallerini inceledim. Özellikle ikinci kuşak için kent mekânında sınıfsal hareketliliğin imkânlarını eğitimde aradım. Yerleşememenin mekânında kalıcılık için geliştirilen stratejilerin ekonomik, hukuksal, sosyal ve kültürel boyutlarını açığa çıkardım.

Çocukluğumun ve ilkgençliğimin mahallesine, oradan taşındıktan yaklaşık on yıl sonra araştırmacı olarak katıldığım, feminist bilme biçimlerine başvurduğum, bilimsel bilgiyi, görüşmeciden araştırmacıya akan tek yönlü veriden türetmek yerine bir paylaşım ortamından üretmeye çalıştığım bu araştırmada, etnografik araştırma yürütmenin imkânları dahilinde hareket ettim. Araştırmayı, sonuç/veri odaklı olarak işletmedim. Araştırma öncesinde ve sırasında beni bu yolculuğa çıkaran ve bu araştırmayı yapmaya yönelten durumları da sorunsallaştırdım. Oto-etnografik yöntemin sağladığı refleksif bakış, mekânın gündeliğine sinerek görünmezleşenleri fark etmemi ve tartışılabilir kılmamı sağladı: Ev içi emekte kız çocukların rolünü, pedallara sinen cinsiyetçi mekân paylaşımını, koruyucu gözlerden evrilen mahalle baskısını, eğitimle ilgili tercihleri, beklentileri ve sınırları... Yanı sıra, uzun yıllar bir parçası olduğu için bilinen ya da bilindiği varsayılan sahaya yaklaşık on yıllık aradan sonra araştırmacı olarak katılmanın imkân ve gerilimlerini de araştırmanın metodolojik çerçevesi içerisinde değerlendirmemi mümkün kıldı. Henüz ilkgençlik dönemimdeyken ayrıldığım mahalleye evli ve genç bir kadın akademik olarak katılmam, farklı sınıfsal durumları ve yaşam biçimlerini sahada karşılaştırırken araştırmacı sıfatıyla çeşitli biçimlerde benim de *normal* addedilene çağrılmamı beraberinde getirdi. Mahalledeki/İzmir'deki işimi hızla bitirip *evime ve eşime* dönmem ya da tezimi en kısa sürede tamamlayıp *zaman geçirmeden çocuk sahibi olmam* farklı karşılaşmalarda sıklıkla hatırlatıldı. Sahada hareket ederken zaman zaman "bizim kız" adlandırmasıyla çağrılarak *içeridenliğim* ima edilse de bir an evvel ait olduğum yere dönmeme yönelik sohbetler her seferinde

dışarıdanlığımı işaret etti.⁹⁴ Mevcut pozisyonumun muğlaklığı kimi zaman yaşadığım karşılaşmalarda nasıl bir tepki vereceğimi bilemediğim durumlar ortaya çıkardı.

Kentin periferisi olarak değerlendirilen bir gecekondu mahallesinde yürüttüğüm bu araştırma, anaakım tarihte sayısallaştırılan, rakamlara dönüştürüldükleri için sessizleştirilen ve beraberinde faillikleri teslim edilmeyen kent yoksullarının hayat anlatılarıyla ortaya çıktı. “Yazsam roman olur!” diyerek anlatmaya başladıkları hayatları, Türkiye’nin son yarım yüzyılı belirleyen (makro) politikaların sade ve yoksul yurttaşın gündeliğinde somutlanmasını sağladı: Örneğin, köylüleri göçe iten sebeplerin hane yapısındaki etkisi ve hane içinde nasıl karşılık bulduğu, gelin-kaynana ilişkisinde ya da kent politikalarında bırakılan boşluklardan sızan çıkar ilişkileri, bir zabitanın cebine konan rüşvette görünürleşti. Böylece, Türkiye’nin farklı bölgelerindeki köylerden gelen göçmenlerin iş piyasalarıyla, sosyal güvenlik uygulamalarıyla, kentleşme politikaları ve yerel yönetimlerle ilişkilene biçimlerini, sıradan yapıp etmelerden toparlamak mümkün hale geldi. *Göç basamakları* olarak kavramsallaştırıldığım adımlar, mekân değiştirdiği için sıfat değiştiren (köylü, göçmen, sakin, yolcu) gecekonducuların mekânda kurdukları ve zamanla farklılaşan bağlantıyı gündelik hayatlarından tanımayı ve analiz etmeyi mümkün hale getirdi (I, II ve III).

Mahallenin geçmişine dair bilgiye kurumsal düzeyde erişmenin yollarının kapalı olması da veri toplama sürecinin merkezine mahalle sakinlerinin anlatılarını yerleştirdi. Bir gecekondu mahallesi üzerinden kentin periferisine dair arşive erişmenin kısıtlılığı, ziyaret ettiğim devlet dairelerinden hiçbir veriye ulaşmadan çıkışında ve her seferinde başka bir kuruma yönlendirilişimde somutlandı. Kurumların kent belleğini oluşturmada, arşivlediklerini de erişilebilir ve incelenbilir kılmada yetersiz kaldığını gösterdi. Saha sürecinde kurumlar düzeyinde yaşadığım bazı karşılaşmalar, sosyal bilimler alanında genç bir kadın araştırmacı/akademik olarak sahada bulunmanın handikaplarına da işaret etti. Akademik bilgi üretiminin değersizleştirilişine, *olması gerekenin* eril hiyerarşi içerisinden dikte edilmesine örnek teşkil eden bu durumlar, feminist bilgi üretiminin imkânlarını sorunsallaştırmayı da kaçınılmaz kıldı. Kurumsal yapıların düzenli ve

⁹⁴ *Dışarıdan olmayı* yalnızca aynı yerde yaşamamaya bağlamadığımı, mahallede yaşarken de pek çok bakımdan dışarıdan sayılabilme ihtimalini göz önünde bulundurduğumu belirtmek isterim.

erişilebilir kaynaklardan yoksunluğu, özellikle gecekondu bölgelerine ilişkin araştırma yürütürken izlenecek en temel yolun bölge sakinlerinin şahitliğine başvurmaktan geçtiğini ortaya çıkardı. Sahada yaşadığım karşılaşmalar ve dinlediğim mahalle kurma hikâyeleri, bu tür bölgelerde, sadece geçmişin bilgisine erişmek için değil, geçmişte (bazı altyapı hizmetlerine erişim gibi) önemli adımların atılması sürecinde de kurumsal bir hattın işletilmesinden ziyade bireysel (dayanışma/çıkar) ilişkilerin belirleyiciliğini gösterdi.

Aynı temel sorunlara, kültürel ve ekonomik sermayeden mahrum olmanın belirlediği benzer bir gündelik hayata sahiplikten doğan dayanışma, fiziksel ve toplumsal mekânın kurulumunda önemli bir vazife görür; ancak bütün bir mahalleyi inşa eden pratikleri açıklamakta yetersizdir. Çıkar ilişkileri, kent politikalarının bıraktığı açıklıktan sızarak (makro politikaları bilerek ve gündelik pratikler düzleminde bunun etrafında hareket ederek) ilk aşamada hazine arazilerinin paylaşımından gecekonduların temel altyapı olanaklarına erişmesine ve bir kısmının apartmanlaşmasına ve son kerte de kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilen mahallede bir dernek kurularak hukukî aşamanın takibine dek uzanan pratiklerin kurucu unsurudur. Dayanışma ve çıkar, aynı mahalle içerisinde yaşayanların, birbirleriyle kurdukları ilişkiden başlar ve yerel yönetimler, dönüşümde pay elde etmeye çabalayan özel sektör ve diğer devlet organlarıyla geliştirilen kurumsal ilişkilerin düzlemini belirlemeye dek uzanır. Araştırma esnasında incelediğim pek çok olayda, durumda ve karşılaşmada dayanışma ve/ya da çıkar ilişkileri açığa çıktı; neoliberal kapitalizmin kriz döneminde deneyimlenen kentleşme süreci mahallelinin alışkanlıklarında, rutinlerinde, tekrarlarında, düşünmeden/tartmadan attıkları adımlarda, başka bir ifadeyle gündelik hayat pratiklerinde belirdi. Bu sebeple, bu araştırmanın, mekân çalışmalarıyla gündelik hayat çalışmalarının iç içeliğine örnek teşkil edeceği kanaatindeyim.

Araştırma verilerinin önemli bir kısmını hayat anlatılarıyla elde etmek sadece göç basamaklarının detaylarını açığa çıkarmadı. Aynı zamanda bugünün ekonomik koşullarını, değer biçimlerini, toplumsal cinsiyet kodlarını, mekânda geliştirilen tercih ve beklentilerin arka planını anlayabilmemi, bir başka deyişle mahalledeki pratikleri şekillendiren (grup) habitusu(nu) analiz edebilmemi mümkün kıldı. Cinsiyetler ve kuşaklar üzerinden dönüşümün coğrafyasında geliştirilen aidiyet ve sahiplik ilişkisinin

katmanlarını açığa çıkarmamı, özellikle ikinci kuşak kadınlara uygulanan mahalle baskısının üreticisinin neden hemcinsleri olduğunu, ikinci kuşağın eğitim hayatlarını şekillendiren kararları ve daha birçok meseleyi gerekçelendirebilmemi sağladı. Faille yapıyı birbirine dışsal öğeler olarak değerlendirmedğim bu araştırmada, bireyin davranışlarını şekillendirmede önemli bir pay sahibi toplumsal çevreyi ve toplumsal gerçekliği kuran ilişkiselliği göz önünde bulundurmam gerektiğini hatırlattı. Pierre Bourdieu'nun “dünyayı belli bir dünya olarak var eden şey” (Bourdieu, 2014, s. 118) diyerek tanımladığı habitusu analiz ederek sahadaki toplumsal yapıyı ve bu yapıyı kuran ilişkilerin bileşenlerini ayırt edebilmemi olanaklı hale getirdi.

Bu araştırmanın temel sorunsallarından biri olan yerleşik çıkar ilişkilerini ve hak temelli mücadelenin gecekondü sakinlerinin kentle bağlantı kurma süreçlerindeki işleyişlerini açığa çıkarmak, toplumsal cinsiyetin üretimini, sınıfsallıkların mekânda inşasını ve mekân kullanıcılarının tercih ve beklentilerinin sınırlarını çizen öznelliklerin kuşaklar üzerinden nasıl kurulduğunu, sürdürüldüğünü ve/ya da kırılmaya uğratıldığını inceleyebilmek için önemlidir. Ataerkinin şekillendirdiği köy yaşamında kendi ifadeleriyle “çocukluklarını yaşayamadan” evlendirilen birinci kuşak kadınlar, kocalarının kararıyla *göçmen* olarak geldikleri büyük şehirde doğrudan ya da bir süre kirada yaşadıkdan sonra Limontepe'ye adım atar. Başlarda beğenmedikleri, beklentilerinin altında kalan bu bölgede ev yapım sürecine dahil olurlar. Bununla birlikte, yoksulluğun bilgisiyle çıktıkları göç yolculukları, bu mahallede hane ve mahalle kurma pratiklerinin itici gücü haline gelir. Göç, büyük bir şehirde yaşamaya dair umudu barındırmanın yanı sıra sadece kendi aile bireyleriyle birlikte yaşayarak kendi düzenlerini kurabilmelerinin sağlayıcısı olur. Birinci kuşak erkekler kentin farklı noktalarında çalışırken genellikle ev ve mahalle sınırlarında kalan kadınlar, eşyasız (ve bir süre çatısız yaşadıkları) dört duvarı bir ev kılabilmeyi, yerleşim bölgesinden bir topluluk oluşturmayı başarır. Yaklaşık kırk yıldır devam eden komşuluk ilişkilerinde, benzer sorunlara karşı birlikte mücadele vermenin ve bu yolla mahalle *sakinine* dönüşerek bir topluluk haline gelmenin payı büyüktür.

Mekân, zaman içerisinde, gündelik hayatı kuran rutinlerden, döngülerden, alışkanlıklardan doğan deneyimle bireysel ve toplu düzeyde inşa edilir (I ve II). Ekonomik kısıtlar altında, henüz bir iskelete sahip evlerini, evleriyle birlikte kendilerini

ve ailelerini kurmaya çalışan birinci kuşak kadınların mekânla geliştirdikleri bağ/lantı, hayat anlatılarının berraklığını yitirmeyen detaylarında belirir. Çünkü, olmayanın mekânını kurmak, sadece fiziksel inşa sürecine dahil olmayı değil bu inşayı mümkün kılmak için bir hafta boyunca eve gelemeyecek şekilde çalıştıklarından yanlarından ayrılmak zorunda kaldıkları birkaç aylık bebeklerini emzirememekten taş kesen memelerinde, birer birer beyazlayan saç tellerinde somutlanır. Bundan olacak, anlatmaya bir nefeslik ara verdiklerinde anlattıklarının yoğunluğuna hayretle “hikâye mi anlatıyorum destan mı anlatıyorum, bilmiyorum” (Gonca), deyişleri. Emek-yoğun yaşamlarının dışavurumunda beden ve/ya da mekânın şahitliğine işaret ederler: “O dutun altı beni tanıdı. Tandır beni tanıdı. Ben de tandırı. Hiçbir yana gitmedim” (Sadegül). Bu sebeple, araştırma kapsamında başvurduğum hayat hikâyeleri, insanların nesnelere, mekânlarla ve kendi bedenleriyle ilişkisini de içerir ve bu haliyle, kentleşmenin makro süreçlerini mikro düzlemde toparlamaya, periferinin tarihini sözlü anlatılardan devşirmeye ve kayıt altına almaya dair bir çabaya da işaret eder. Bu çaba, tarihe not düşen yerel gazetelerden de erişemediğimiz bilgilerini açığa çıkarır.

Dönemin ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları birinci kuşak kadınların mekânla ilişkilendirmelerini, mekânı anlatma ve sahiplenme biçimlerini erkeklerden ve sonraki kuşaktan kayda değer düzeyde ayırır. Köyde beraber yaşadıkları kalabalık ailelerden uzaklaşıp kendi düzenlerini kurmalarına alan açan, eşleriyle beraber inşa ettikleri bu evlerin *sahibi* olmak, kadınlar için hayatî önem taşır. Köy koşullarında *kaynanalarının* sahiplik düzleminden çıkıp kendilerininkini kurmaya olanak yaratan Limontepe'deki evlerine kira ödememek de mühimdir. Kira bedelini çocuklarının ihtiyacını karşılamaya yönlendirmek kısıtlı imkânları idareli kullanmanın bir göstergesine dönüşür. Bu sebeple kadınlar için ev, en çok *mülk konut* özelliğine referansla dillendirilir. Bu durum, kentsel dönüşüme yönelik tutumlarını, belirsizliğin mekânında geliştirdikleri pratikleri de şekillendirir. Dönüşümden beklentiler arasına, yaşadıkları mekânı kurarken harcadıkları *emeğin* karşılığını alabilmeye yönelik talep vurgulanır, bunun imkânları üzerine kafa yorulur.

Büyük kente göç ettikleri günden itibaren piyasa koşullarına güvencesiz katılan/katılmanın imkânlarını zorlayan, o vakte dek edindikleri tarım ve hayvancılığın bilgisi atıllaştığı için niteliksiz işgücüne dönüşen birinci kuşak erkekler, kentin artan

ucuz işgücü arzını karşılamaya çalışır. Vasıfsız işçi olarak inşaatlarda ve fabrikalarda çalışmak ya da kapıcılık, servis elemanlığı gibi işler yapmak için kentin periferisinden farklı noktalarına (olabildiğince) düzenli şekilde gidip gelmeye başlarlar. Kentte hareketliliğe de kapı aralayan bu durum, erkeklerin göçün hemen ardından kent yaşamına doğrudan katılımını sağlar ve onları kentin farklı sınıfsallıkları ve yaşam biçimleriyle karşılaştırır. Altyapı hizmetlerinden yoksun Limontepe'den, çamurlu ayakkabılarıyla katıldıkları iş hayatlarında yaşadıkları karşılaşmalarda, “dağdan, bağdan, çayırdan” (Bekir) geçerek mi işe geldikleri sorgulanır. Birinci kuşak erkekler, mekânsal ayrışmayı gündelik karşılaşmalarında düzenli olarak deneyimler. Bu sebeple, yaşadıkları mekânla, her gün işe gitmek için ayrıldıkları evlerinde bıraktıkları eşleri kadar bedensel bir ilişki ve bağ kur(a)mazlar. Kente geldikleri andan itibaren bir parçasına dönüştükleri piyasa ilişkilerinin dolayısıyla yaşadıkları evlerin *değişim değerini* öncelerler. Limontepe'de bir eve sahip olmak, daha sonra kentin farklı noktalarında almayı umdukları/hayal ettikleri eve yatırım yapmak ve mekân üzerinden orta sınıflaşma taleplerini canlı tutmak anlamına gelir. Erkeklerin önemli bir kısmı için neoliberal kapitalizmin kriz evresinde deneyimlenen kentsel dönüşüm süreci, yıllardır yatırım yaptıkları evlerini devlet ve piyasa ilişkilerinde pazarlık aracı kılmalarına imkân sağlar.

İkinci kuşak sakinlerin eve yükledikleri anlamlar da cinsiyetler üzerinden farklılık gösterir. Çocuklukları süresince evin sınırlarında ya da civarında vakit geçirmesi beklenen ikinci kuşak kadınlar, çoğunlukla kendilerine ait bir odaya sahip olamazlar ve ilköğrenimlerini tamamladıkları gecekondularından kendilerine ait bir düzen tutturamadan ayrılırlar. Kadınların mekânla ilişkilerinde önemli bir belirleyici olan bu durum, mekâna sahipliğin önüne mekânın *kullanım değerini* geçirir. Kadınlar için bir evin sahibi olmak ya da orada kirada oturmak önemli bir farklılık taşımaz. İçerisinde söz sahibi olacakları evleri kendi zevklerine göre tasarlamayı ve kullanabilmeyi hayal ederler. Evlilik, böyle bir mekâna erişmenin yolu olarak belirir. Çocukluklarından bu yana mahalle ve kent mekânını özgürce kullanan ve mekânın kamusallığında vakit geçirmeye alışan ikinci kuşak erkekler için ise *evin muhiti*, evden daha önemli bir belirleyicidir. Mekân anlatılarında evin sahipliğini, kullanım ya da değişim değerini öncelikleri arasına yerleştirmeden kendi evlerine çıkana dek yaşadıkları aile evlerinin işleyişine müdahale etmeden ya da herhangi bir talepte bulunmadan misafir gibi yaşar,

çalışma ve serbest zamanlarını genellikle mahalle dışında geçirirler. Mekân anlatıları, bölgeyle ilişkilene pratiklerinde cinsiyetler üzerinden kayda değer farklılıkları açığa çıkarır ve kuşaklar üzerinden önemli kırılmalara işaret eder.

Kentsel dönüşüm, bölge sakinleri için mekândaki varlıklarının akıbetini net biçimde görebileceklerine dair umut yaratır. Bununla birlikte mahallelinin dönüşüme yönelik beklenti ve tutumlarında mekânın topografik yapısından kaynaklanan farklar da önemli bir belirleyiciye dönüşür. Dere yatağının çevresine konumlananlar, planlarda yeşil alan görüldüğü için tapu alamayanlar evlerini kurdukları mekânda kendileri için “bir gelecek görmediklerinden” Limontepe’ye asgari düzeyde harcama yaparak genellikle tek katlı evler inşa eder, yatırımlarını kentin planlı bir bölgesinden bir apartman dairesi satın alarak yapar. Özellikle İzmir Körfezi’ni de gören bir konumda bulunan yukarı mahallede (ve aşağı mahallenin yüksek kesimlerinde) ise durum farklıdır. Çocuklarının barınma ihtiyacını karşılamak ve/ya da gelir elde etmek için önemli bir kısmı apartmanlaşan bu yapıların sahipleri, evlerinin temelini attıkları günden bu yana Limontepe’ye yatırım yapar. İnşa edilen kat sayısının/bölgeye yapılan yatırımın artışı, dönüşüme karşı örgütlü bir duruş sergilemenin de itici gücü olur. Mekânda *kaybedilebileceklerin* niceliksel karşılığı, dönüşüme yönelik geliştirilen tutumun çerçevesini belirler; aşağı ve yukarı mahalle sakinlerinin gündelik hayat pratiklerine sinen mücadele/çıkar ilişkilerindeki ayrışmayı günyüzüne çıkarır. Roland Barthes’ın hatırlattığı gibi, iki mahalle haritada yan yana konumlanmış olsa da iki farklı anlamlama işleviyle donatılmıştır (Barthes, 2012, s. 210). Birbirlerinden net olarak ayrılan bu iki farklı topografik yapının yerleşim alanındaki pratikler, ilişkilene biçimleri ve deneyimleri, neoliberal kent politikalarının belirsizliğinde mekân(l)a ne yapılacağına sınırlarını gösterdiği gibi mekânın kullanıcılarına ne yaptırdığına/yaptıracağına da örnek teşkil eder. Mekânı fiziksel ve toplumsal düzeyde inşa edenler, bir süre sonra mekân tarafından yönlendirilmeye ve dönüştürülmeye açık hale gelir.

Limontepe’nin 2012 yılında kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesinden bu yana (2018 itibarıyla) dönüşümün gerçekleştirilme biçimine ilişkin bir uzlaşma sağlanamaması ve bu sürecin katılımcı ve şeffaf şekilde yürütülmemesi, mahallelinin şimdiye dek yaşadığı belirsizliği en yüksek seviyeye ulaştırır. Hayatlarına köylü olarak başlayan, göçmene dönüşen, evlerini inşa etmeye başladıkları andan itibaren bir mahallenin sakini haline

gelen Limontepeliler, dönüşüm kararının alınışıyla *yolcu* pozisyonuna geçerler. Sonraki adıma ilerlemenin ne kadar süreceği ve o adımın nasıl atılacağına yönelik belirsizlik bu sıfatla daha ne kadar devam edeceklerini de muğlaklaştırır. Kestirilemeyen belirlendiği yerleşememe pratikleri, gecekondulu mahallelerine köylerinden göç ederek gelenleri, kentte de *süreğen göçmene* dönüştürür ve göç basamaklarının nerede son bulacağını yanıtı bırakır. Kentleşme politikalarında ve bu politikaların uygulanma biçimindeki boşluklar, dönemin ihtiyaç ve taleplerine uygun sürdürülebilir adımlar atılmamasında ve göçmenliğin gündemde kalmasında belirleyicidir.

Limontepe’de mülkün sahibi pozisyonundaki birinci kuşak erkekler, kentsel dönüşüm sürecinde atılan adımların haneler düzeyinde temsilcisidir. Mülk sahibi olmalarının yanı sıra mekân kullanım pratikleri de mevcut durumlarını belirler ve pekiştirir. 2000’li yıllara dek aktif çalıştıktan sonra birçoğu emekliye ayrılan ve mahalle sınırları içerisinde daha fazla zaman geçirmeye başlayan erkeklerin toplanma/serbest zaman geçirme mekânı genellikle kahvehanelerdir. Dernek temsilcilerini ve mahalle sakinlerini bir araya getiren kahvehaneler, gündelik sohbetlerin yanı sıra kentsel dönüşümün hukukî sürecinin takip edildiği, atılacak adımların kararlaştırıldığı, bir anlamda kamusal bilginin mahalleliyle bulunduğu yerlerdir. Bununla birlikte sadece erkeklerin katılımına açık olması, kahvehanelerin kamusalılığına tartışmalı bir pozisyon kazandırır ve mekânın düzenlenme ve kullanım yoluyla cinsiyetlendirilmesine örnek teşkil eder.

Kent hayatının periferisinde kalan ve genellikle mahalle sakinleri ve onların ziyaretçilerince kullanılan gecekondulu mahalleleri, kent yaşamının çoğulcu/farklı karşılaşmalarına kapalıdır. Sokaklar gerek düzenlenme ve kullanım biçiminin özel alanın uzantısı statüsü taşımasından, gerekse kullanıcılarının çoğunlukla mahalle sakinlerince bilinen simalar olmasından dolayı alışlagelen anlamda bir kamusal statüsü taşımaz. Limontepe’de sokakta sergilenmekten imtina edilmeyen özel mekânın eşyaları ve ortaklaşa sürdürülen işler, sokakları evden daha az özel mekân kılar. *Yarı-kamusal mekânlar* olarak nitelendirdiğim sokakların kullanım pratikleri, komşularla onlarca yıl birlikte yaşamakla kazanılan aşinalıktan da etkilenir. Bununla birlikte sokakların bilgi alışverişine açık olduğunu teslim etmek gerekir. Sınırları içerisinde yabancılara sıklıkla rastlanmayan mahallede, zamanla komşuluk ilişkisi akrabalık ilişkisine benzerliğiyle dillendirilir. *Komşuluğun akrabalasma* olarak adlandırdığım

bu durum, mahalleyi de geniş bir aileye çevirir. Birinci kuşak sakinler arasında güven, dayanışma ve paylaşım ortamı yaratan bu ilişki biçiminin özellikle ikinci kuşak kadınlardaki tezahürü ise farklıdır. Mahallenin bir topluluk (cemaat) haline gelmesinde, bu topluluğun kültürel ve ahlaki kodlarının belir(len)mesinde ve mahalle düzleminde bir grup habitusunun kurulmasında önemli bir rol üstlenen birinci kuşak kadınların koruyucu saiklerle geliştirdiği göz kulak olma pratikleri beraberinde gözetim ve mahalle baskısını getirir. Bir ailenin üyesi olarak değerlendirilmek kadınların ikinci kuşağa müdahalesini doğallaştırırken gözetimi de meşrulaştırır.

Nereye kimlerle gittikleri, ne giydikleri, nasıl yürüyüp nasıl konuştukları, başka bir ifadeyle mekânda nasıl eyledikleri merak edilen, mahalleden çıkana dek farklı kişilerce sorulan ve gözlenen ikinci kuşak kadınlar, mahallede normal kabul edilenlere uygun hareket etmekle mükelleftir. Aksi durumda dışlanma, yok sayılma, ciddiye alınmama, dedikodu gibi baskı pratiklerine maruz kalmaları kaçınılmazdır. Mahallenin bir topluluk haline gelmesinde önemli rol oynayan, kent düzeyinde çoğulcu karşılaşmalar yaşa(ya)madıkları için çoğunlukla köy koşullarında kendi yakınlarınca uygulanan patriyarkayı yeniden üreten ve bir anlamda habituslarına uygun hareket eden birinci kuşak kadınlar, bu mahalle düzleminde normallik haritasının sınırlarını büyük oranda çizen gruptur. Bununla birlikte mahallede gözetim ve baskı mekanizması sadece kadınlar tarafından işletilmez; kahvehane ve camilerin civarında, otobüs duraklarında ve kent merkezlerinde erkeklerin gözetimi artar. Gözetimin mekânsallaşmasında cinsiyetler arasında yaşanan farklar, kadınların ve erkeklerin hangi mekânları yoğun ve düzenli olarak kullandığını gösterir. Birinci kuşak kadınlar çoğunlukla evlerinin civarında ve mahalle sınırlarında sosyalleşebilirken erkekler mahallenin (tartışmalı da olsa) kamusal statü taşıyan mekânlarını ve kentin diğer noktalarını aktif olarak kullanır, mahalle ve kentte hareketlilik cinsiyetler üzerinden önemli farklılıklar taşır.

Birinci kuşak kadınlardan farklı olarak birçoğu kenti aktif olarak kullanan ikinci kuşak kadınlar, okula ya da işe gider ve farklı sınıf ve yaşam biçimleriyle sıklıkla karşılaşır. Bir yandan mahalle sınırlarında normal addedilene ters düşmek istemeyen, diğer yandan giymek ve yapmak istediklerinden en az taviz vermeye çalışan genç kadınlar, mahalle baskısıyla baş etmek için bazı taktiklere başvurur. Mahallede ayrıksı kalmamaya ve dikkat çekmemeye çalışırken kentin farklı noktalarında arzu ettikleri gibi olmanın,

kendi kimliklerini diledikleri biçimde inşa edebilmenin imkânlarını geliştirmeye çalışırlar. Mahalle sınırları içerisindeyken dedikoduları duymazdan gelen, kendilerine rahatsızlık verenleri selamlamayarak bir duruş geliştirmeye çalışan kadınlar, mahalle sınırları dışına çıkarken yedek kıyafet ve aksesuarlar taşır. Bu yolla, iş ortamlarında ya da serbest zamanlarında diledikleri gibi giyinmeye çalışırlar. Bu taktikler, güçlünün mekâna işlediği baskın okuma biçiminin karşısında genç kadınların bütünüyle riayet etmek (sinik okuma yapmak) yerine alternatif bir okuma biçimi geliştirdiğini gösterir. *Kabullenici okuma* olarak adlandırdığım bu biçim, birinci kuşağın belirlediği kısıtlara mahalledeyken uyup normalin sınırları dışına çıkmamayı gerektirirken bu sınırların dışında kendilerinden en az ödün vermelerini mümkün hale getirir. Taktikler, mahalle düzleminde normallik haritasının çeperlerini esnetmeye katkıda bulunmadığı gibi bazı tehlikeler de içerir. Kentin farklı noktalarında uygulandığında da her an mahalleli tarafından fark edilmeye/görülmeğe açık taktiklere başvurmak, risk almayı kabul etmek anlamına gelir. Bu sebeple, taktiklerin, bütün ikinci kuşak kadınlar tarafından uygulandığını düşünmek yanıltıcıdır.

Mahalle baskısı sadece kadınlar üzerinde işletilmez, bazı durumlarda ikinci kuşak erkekleri de farklı biçimde etkiler. Önceleri giydiklerine ve aksesuarlarına da yönelen baskı zamanla azalırken son dönemde makbul erkekte beklenen düzenli bir hayata sahip olmaları yönünde yoğunlaşır. Evlenmek, sabah gidip akşam dönecekleri bir işte çalışmak, çocuk sahibi olmak, düzenli bir yaşamın önemli göstergeleridir. Toplumsal kabulde merkezî yer tutan evlilik baskısı, erkekler üzerinde de uygulanır. Bununla birlikte bölgede değişen yaşam koşulları genç erkekler arasında uyuşturucu satış ve kullanımını yaygınlaştırdığı için ebeveynlerin en büyük beklentisini (erkek) çocuklarının bu tür maddeleri kullanmamasında yoğunlaştırır. Bu beklenti, makro düzlemde toplumsal yapıda değişen alışkanlık ve pratiklerin mahallelinin gündeliğindeki karşılığıdır.

Büyük kısmı ilkököl mezunu olarak katıldıkları kent hayatında mahalle kuran birinci kuşak sakinlerin bir kısmı için çocuklarının sınıfsal hareketliliği, eğitimde başarıyı yakalamalarıyla yakından ilişkilidir. Birinci kuşak kadınlar çocuklarını iyi yetiştirmek ve eğitim almalarını sağlamak için üstlerine düşeni *fazlasıyla* yaptıklarını, sorgulamadıkları, fakat içselleştirdikleri yoksulluk koşullarını bir erdeme dönüştürüp

koşulların zorladığı fedakârlığı bir mit kurgusu içine yerleştirir. İçinde yaşadıkları ortam şartlarına karşı itaat geliştirmelerinde payı olan habitus, onları mevcut düzen içerisinde kalarak adım atmaya yönlendirir. Bununla birlikte erkekler, mahallenin kültürel, sosyal ve fiziksel olanaklarının yetersizliğine vurgu yaparak mahalle koşullarının bugünün ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını savunur. Okulların eğitim seviyesini düşük bulurlar ve hoşnut olmadıkları sokak kültürünün olumsuz yönüne işaret ederler. Erkekler yapısal sorunlara ve kısıtlara değinirken kadınlar mevcut koşulların yetersiz olduğunu düşünmeyerek bölgedeki başarılı örnekleri sıralar. Mahallenin olanaklarıyla eğitim alarak orta sınıflaşma hamleleri atanların varlığına yapılan vurgu, habitusun engelleyici/kapatıcı bir rol oynamadığını da örnekler. Kadınlara göre eğitim alanında başarıyı yakalamanın yolu bireyin kendi istek ve azmiyle ilişkilidir. Kadın ve erkeklerin değerlendirmeleri arasındaki ciddi tezat, mekân kullanımının da etkisiyle mahallenin kamusalına katılımın cinsiyetler üzerinden taşıdığı farklılığa işaret eder. Mekânın özneliğinin inşasındaki kurucu rolünü hatırlatır.

İkinci kuşak sakinlerin eğitimle ilgili tercih ve beklentilerinin sınırları, içinde yetiştikleri bölgenin imkânlarıyla yakından ilişkilidir. Limontepe'deki ilk ve orta okullarda başladıkları eğitimlerini genellikle yetersiz bulurlar ve bu aşamada iyi bir eğitim alamadıkları için sonraki kademelerde de açığı kapatmakta güçlük çekerler. Eğitim hayatlarıyla ilgili sorunlarını, geçiciliğin ve dönüşümün coğrafyası olan bir gecekondu bölgesinin kurumsal imkânları üzerinden değerlendiren ikinci kuşak sakinler, ailelerinden de ihtiyaç duydukları takviyeyi alamaz. Birinci kuşağın eğitim düzeylerinin yetersizliğinin yanı sıra bölgenin mevcut eğitim olanaklarını etraflıca değerlendirememeleri ve ekonomik kısıtları dolayısıyla çocuklarına destek alıramamaları eğitim alanında yaşadıkları sorunlarda pay sahibidir. Ailelerinin eğitimle ilişkilerini çocuk yetiştirmeye yönelik farkındalık ve bilinç eksikliğiyle ilişkilendirerek ele alan ikinci kuşak sakinlerin eleştirileri cinsiyetler üzerinden farklılık gösterir: Kadınlar için ailelerinden göremedikleri destek onların bireysel yapılarından/özelliklerinden kaynaklanan ilgisizlikten değil, içinde buldukları (olumsuz) koşullardan temellenir. Aileler, dönem koşulları gereği, çocuklarını besleyebilmeyi, onların karınlarını doyurabilmeyi merkeze alırken eğitim süreçlerinde aktif bir rol oyna(ya)mazlar. Bu durumda, ailelerinin yeterli ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olmaması ve çocuk yetiştirmeye dair farklı karşılaşmalar

yaşa(ya)mamaları etkilidir. Bununla birlikte ikinci kuşak erkekler, eğitim hayatlarında yakalayamadıkları başarıdan büyük oranda ailelerini sorumlu tutar. Eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunlar karşısında ailelerinin bölge koşullarını göz önünde bulundurmamak yerine çocuklarının bireysel çabasının yetersizliğine vurgu yaparak onları cezalandırmaya başvurduklarını belirtirler.

Ebeveynler, çocuklarının okul tercihlerinde ve meslekî yöneliminde de önemli bir rol oynar. Çocuklarını genellikle mahalleye yakın bir bölgenin meslek liselerine teşvik ederler. İkinci kuşak sakinlerin önemli bir kısmı, nispeten daha kısa süre eğitim alınarak icra edilebilen, mahalle sakinleri arasında belli dönemlerde öne çıkan/bilinirlik kazanan mesleklere yönelik eğitim almaya yönlendirilir. Çocuklarının yatkınlıklarından ziyade genel eğilime uygun davranıp pratik gerekçelerle belirlenen bölümleri, çocukların bir kısmı bitiremez ya da bitirdiği halde mezun oldukları alanda çalışmayı tercih etmez. Göç ettikleri andan itibaren beden-yoğun işlerde uzun saatler çalışmak durumunda kalan birinci kuşak (çoğunlukla erkek) sakinler, çocukları için (mümkünse) masa başı işin imkânlarını, onları ilgi duymadıkları bölümlere kaydetmekte arar. Bu durum, ikinci kuşağın eğitim ve iş hayatlarıyla kurduğu ilişkide ciddi sorunlar ortaya çıkarır. Bu sebeple, yetiştirildikleri mekânın sınıfsal, toplumsal ve kültürel yapısından kaynaklanan eşitsizlik koşullarını bir sonraki kuşağa aktarmamanın yolunu, fırsat bulduklarında kent imkânlarından daha fazla yararlanabilecekleri bölgelere taşınmakta ararlar.

Geçiciliğin mekânında kalıcılığı inşa etmeye çalışan birinci kuşak sakinler, evleri, mahalleleri, komşuları ve kentle ilişkilendirme pratikleriyle yaşadıkları bölgeyi biçimlendiren politikalara etki eden ve onları dönüştürme gayreti içerisinde olan gruptur. Dönüşüm coğrafyasında sürekliliği sağlamak için bireysel ve toplu/kolektif düzlemde geliştirdikleri mücadele stratejileri, yoksulluk ve yoksunluk koşullarıyla, kent politikalarının belirsizliğiyle baş etmelerinde önemli bir paya sahiptir. Bireysel düzlemde geliştirdikleri ev içi üretim pratikleri, yoksul hanehalklarının en sık başvurduğu geçim stratejileri arasında yer alır. Birinci kuşak kadınlar tarafından çoğunlukla gıda üretimini ekonomik yollarla elde etmeye yönelik olarak geliştirilen ve mahalledeki diğer kadınlarla dayanışmaya da çağırılan bu stratejileri, enformel emek piyasalarında yer alarak aile bütçesine destek sağlamak takip eder. Çoğu zaman çocuklar da ev içinde yürütülen enformel işlere yardım eder.

Kadınların emek piyasalarına katılımı, formel istihdam koşullarının cinsiyetler üzerinden taşıdığı eşitsizliğe, sosyal güvenlik uygulamalarının hayata geçirilişinde kadının dezavantajlı konumuna ve ailede kadın ve erkeğin sorumluluk dağılımındaki adaletsizliğe görünürlük kazandırır. Birçok araştırmanın aksine, ev içinde kalarak ayakkabı diken, fabrikalarda mevsimlik işçilik yapan ya da gündelikçi olarak iş piyasalarına katılan kadınlar uzun yıllar sosyal güvencesiz şekilde normal çalışma süresini aşarak çalıştırıldıklarının bilincindedir. Yanı sıra, evde kalarak devamlılığını sağladıkları yeniden üretim faaliyetlerini iş olarak değerlendirir ve hali hazırda sahip oldukları olanaklara erişmede kendi katkılarının altını çizerler. Limontepe’de karşılaşılan tüm örneklerde çalışmaya başlayan birinci kuşak kadınların ev içi yükümlülükleri kız çocuklarına devreder. Sadece erkek çocuk sahipliği, kadınlar için emek piyasalarına katılamamanın (kabul edilebilir) gerekçesi olarak öne sürülür. Çocukluklarından itibaren ev işlerinin ve kardeş bakımının sorumluluğunu kız çocuklarının üstlenmesi ise, kadınların ev içi yeniden üretim faaliyetlerinden kendilerini mesul hissetmelerini ve sorgulamadan bu işlerin yürütücüsü haline gelmelerini doğallaştırır.

Birinci kuşak sakinler tarafından geliştirilen bir diğer mücadele pratiği olan sahiplenme kültürü ve kentlileşme talebi, mekânda sınıfsal hareketliliğin imkânları üzerinde durur. Neoliberal kapitalizmin kriz evresinde geliştirilen pratikler, aşağı ve yukarı mahalle sakinlerinde mekânın topografik yapısından (da) kaynaklı olarak (yukarıda incelediğim gibi) farklı tezahür eder: Aşağı mahallede kentin farklı bir bölgesinde apartman dairesi satın alma eğilimi varken yukarı mahallede gecekonduları apartmanlaştırma ve dönüşüm sonrası yaptıkları yatırımın karşılığını alma beklentisi ağır basar. Dönüşümün coğrafyasında yaşamaktan kaynaklı belirsizlik, süregelen yıkım korkusunun da eklenmesiyle Limontepeliler’in bir kısmı için dayanılmaz bir hal alınca evlerini satın dönüşüm tehdidi taşımayan bir bölgede ev almaya yönelirler. Bu tercihlerinde özellikle dere yatağı civarında yaşamaktan ortaya çıkan fiziksel güçlüklerin ve doğalgazı da bulunan bir apartman dairesinde daha konforlu ve temiz koşullarda yaşama arzusunun da payı vardır.

Uzun yıllar aynı mekânı kullanmaktan, benzer gündelik pratikler geliştirmekten doğan rutinlerde ortaklaşan birinci kuşak sakinler, yüz yüze ilişkilerin baskın olduğu, komşuluğun akrabalığı bir topluluğun üyesi haline gelir. İhtiyaç duydukları anlarda birbirlerinin yardımına koşmakla tanımladıkları komşulukları, evlerini kurdukları dönemden bu yana bölgenin olumsuz koşullarına birlikte göğüs gerebilmelerini mümkün kılar. Mahalleli, kentsel dönüşüm sürecinde sahip olduğu hakları korumak için de birlikte hareket etme kararı alır. Siyasî farklılıklarını da gözardı ederek mekândaki haklarını korumak için aynı çatı altında dernekleşirler ve bu süreçte kurulan diğer mahalle dernekleriyle birlikte itirazlarını hukukî düzeyde dile getirerek süreci takip ederler. Mülkün sahibi birinci kuşak erkekler, haneler bazında derneğin faaliyetlerini takip eder. Aktif olarak iş hayatına katılan ikinci kuşak ise bu süreçte belirgin bir rol almaz ve olup bitenleri genellikle babalarından takip eder. Derneğe yönelik geliştirilen güvende aynı mekânları kullanmaktan kaynaklanan aşinalık önemlidir. Kahvehane gibi erkekleri bir araya getiren mekânlarda yaşanan karşılaşmalar, mevcut sürece karşı kamusal itirazın ortaya konmasına uzanır. Geliştirilen stratejilerde, mekânın özel düzenlenmesinde kadınların, kamusal düzenlenmesinde ise erkeklerin baskın rol oynaması, mekânın cinsiyetini açık eder; sorumluluğun sınırlarını hanenin sınırları üzerinden belirler. Kentsel dönüşüm sürecindeki bir bölgenin mücadele ve çıkar ilişkileri, toplumsal cinsiyet rollerini de açığa çıkarır.

Bu araştırmada, neoliberal kapitalizmin kriz evresinde gecekondulunun deneyimlediği kentleşme sürecinin gündelikteki tezahürünü mahallelinin mekân kullanım pratiklerinde açığa çıkarmaya çalıştım. İzmir'in kentsel dönüşüm sürecindeki bir gecekondulu mahallesinin sakini olan iki kuşaktan 42 kadın ve erkeğin ve yanı sıra beş çalışanın mekân deneyimini toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf arası geçişlilikleri merkezde tutarak gündelik hayat pratikleri üzerinden inceledim. Mekânı zamansallığı ve toplumsal ilişkiselliğiyle değerlendirmeye (I), mekânın bireysel ve kolektif/toplu düzeyde var olmak açısından taşıdığı anlamlara odaklanmaya (II), gündeliğin bireysel ve toplu düzeyde mekânsallığının birikimsel olduğunu teslim etmeye çalışırken (III) mahallelinin hayat anlatılarından yararlandım. Anlatı ve deneyimi kuşaklar üzerinden ele alarak bölgeyle ilişkilerini, geliştirdikleri pratiklerdeki süreklilik ve kırılmaları inceledim. Bu deneyim ve pratiklerin Limontepe'de sürdürülen mücadele/çıkarcı ilişkileriyle bağlantısını kurmaya çalıştım. Bu mahallenin anlatısı, Türkiye'de dönüşüm

sürecindeki birçok gecekondü mahallesinde sürdürülen pratiklere ilişkin ipuçları içermenin yanı sıra, gecekondü mahallelerinde süregiden belirsizliğin ne tür öznellikler ortaya çıkardığına da örnek teşkil eder. Bir mahallenin mikro düzleminde dillendirilen bu anlatı, geneli temsil etme kaygısı taşımasa da enformel yerleşimlerin ortaya çıkma, formelleşme/yasallaşma süreçlerinde devlet ve özel sektörle kurulan ilişkiyi ve neoliberalleşen yönetim anlayışına karşı mahalle düzleminde geliştirilen pratikleri değerlendirmesi bakımından örnekleyicidir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı (2002-2006). Link: http://www.spf.boun.edu.tr/img/1439211320_study_turkey_tr.pdf Erişim tarihi: 8 Nisan 2018.
- Adkins, L. (2005). Reflexivity: Freedom or Habit of Gender?. L. Adkins ve B. Skeggs (Der.). *Feminism After Bourdieu* (s. 191-210). New Jersey: Blackwell Publishing.
- Aktaş, G. (2011). Farklı Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özelliklere Sahip Ailelerde Kız Çocuklarına İlişkin Aile İçi Kültürel Tanımlamalar. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyazıcı Özkoçak, S. (2007). Coffeehouses: Rethinking the Public and Private in Early Modern Istanbul. *Journal of Urban History*, 33(6), 965-986.
- Akpınari R. (2013). Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama Uygulamasının Çözümlemesi: İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir İl Özel İdaresi Örnekleri, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aleksiyeviç, S. (2016). *Kadın Yok Savaşın Yüzünde* (G. Çetoa Kızılırmak, Çev.). İstanbul: Kafka Yayınevi.
- Altınörs Çırak A. ve Yörür, N. (2006). İzmir Onur Mahallesi Örneğinde Farklı Söylemler ve Taraflar Açısından Kentsel Dönüşümün İki Yüzü. *Planlama*, 37, s. 79-88.
- Altuntek, N. S. (2009). *“Yerli”nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2017). *Sorularla Numarataj*. Link: <https://goo.gl/kbHYiH> Erişim tarihi: 1 Aralık 2017.

- Arlı, A. (2015). Takdim: Yüzyıl Sonra ‘Şehir’i Okuma Denemesi, R. E. Park ve E. W. Burgess, P. (Der.). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler* (s.7-30). (K. Kayalığıl, Çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Aslan, Ş. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Toplumsal Hareketler. G. Akgün, Ç. O. Çalışkan, E. Kaya ve A. Koca (Der.). *Kentleri Savunmak Mekân, Toplum ve Siyaset Üzerine BirGün'lük Yazılar* (s. 47-52). Ankara: Notabene Yayınları.
- Atkinson, P. ve Hammersley, M. (1994). Ethnography and Participant Observation. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 248-260). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Atkinson, P. (2015). *For Ethnography*. Los Angeles, CA: Sage Publications Ltd.
- Atkinson, R. (2015). Losing One’s Place: Narratives of Neighbourhood Change, Market Injustice and Symbolic Displacement. *Housing, Teory and Society*, 32(4), 373-388.
- Aydoğan, A. (2000). *Şehir ve Cemiyet Max Weber, Georg Simmel, Ferdinand Tönnies, Don Martindale*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aytaç, Ö. (2005). Türkiye Kentleşmesinde Bir Ara Kurum: Kent Kahvehaneleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 179-200.
- Bal, Ö. H. (2008). İzmir’de Kentsel Dönüşüm Süreci’nin İzmir Cennetçeşme Mahallesi Üzerinden İrdelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Banea, A. M. (2010). Metaphorical Ways of Narrating the City. London – A Macrometaphorical City. *Biblioteka Nauki*, 2, 63-75.
- Barthes, R. (2013). *Göstergeler İmparatorluğu* (T. Yücel, Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bates, D. G. (2013). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji: İnsanın Doğadaki Yeri* (S. Aydın vd., Çev.). 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.

- Bauman, Z. (1999). *In Search of Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz, Çev.). 7. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayat, A. (2008). *Sokak Siyaseti: İran'da Yoksul Halk Hareketleri* (S. Torlak, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- BBC (7 Ekim 2016). *UNICEF: Kız Çocukları Daha Fazla Ev İşi Yapıyor*. Link: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37583356>. Erişim tarihi: 1 Aralık 2017.
- Becker, H. ve Geer, B. (1957). Participant Observation and Interviewing: A Comparison. *Society for Applied Anthropology in Human Organization*, 16, 28-32.
- Behar, R. (1999). Ethnography: Cherishing Our Second-Fiddle Genre. *Journal of Contemporary Ethnography*, 28(5), 472-484.
- Behar, R. (2007). Ethnography in a Time of Blurred Genres, *Anthropology and Humanism*, 32(2), 145-155.
- Bektaş, L. (2014). Flanörün Cadde-i Kebir Gezintisi: Beyoğlu'nun Mazisine Walter Benjamin'le Bakmak. *Moment Dergi: Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 296-311.
- Bektaş-Ata, L. (10 Nisan 2017). Manimiz Var! Kimse Bize Gelmiyor. *T24*, Link: <https://goo.gl/CL56j8>. Erişim tarihi: 10 Nisan 2019.
- Bektaş-Ata, L. (15 Temmuz 2017). Saha Korkusu. *Saha Notları*. Link: <http://sahanotlari.blogspot.com.tr/p/saha-hikayeleri.html> Erişim tarihi: 5 Nisan 2019.
- Benjamin, W. (2011). Baudelaire'de Bazı Motifler Üzerine. W. Benjamin (Der.). *Pasajlar* (s. 202-252). (A. Cemal, Çev.). 8. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Bennett, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat* (N. Tokdoğan vd., Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Benson, M. ve Jackson, E. (2013). Place Making and Place Maintenance: Performativity, Place and Belonging Among the Middle Classes. *Sociology*, 47(4), 793-809.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Anchor Publisher.
- Blair, S. L. (1992). Children's Participation in Household Labor: Child Socialization Versus the Need for Household Labor. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(2), 241-258.
- Blokland, T. (2017). *Community as Urban Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bora, A. (2007). Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?. N. Erdoğan (Der.). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (s. 97-133). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2014). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadınların Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2009). Fatih'in İstanbul'u: Siyasi İslamın "Altenatif Küresel Şehir" Hayalleri. Ç. Keyder (Der.). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* (s. 60-77). İstanbul: Metis Yayınları.
- Boterman, W. ve Bridge, G. (2015). Gender, Class and Space in the Field of Parenthood Comparing Middle-Class Fractions in Amsterdam and London. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 40, 249-261.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (R. Nice, Çev.). Harvard: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. (R. Nice, Çev.). California: Stanford University Press.

- Bourdieu, P. (2002) Habitus. J. Hillier and E. Rooksby (Der.), *Habitus: a Sense of Place* (s. 27-36). Aldershot, Burlington USA, Singapore ve Sydney: Ashgate Publishing Limited.
- Bourdieu, P. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar* (N. Ökten, Çev.). 7. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar*, (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brenner, N. ve N. Theodore. (2005). Neoliberalism and the Urban Condition. *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 9(1), 101-107.
- Buğra, A. (1998). The Immoral Economy of Housing in Turkey. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22(2), 303, 317.
- Chase, S. E. (2005). Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches, Voices. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 651-680). London: Sage Publications.
- Charmaz, K. (2005). Grounded Theory in the 21th Century: Applications for Advancing Social Justice Studies. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 507-536). London: Sage Publications.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications.
- Charmaz, K. (2011). Premises, Principles, and Practices in Qualitative Research: Revisiting the Foundations. P. Atkinson ve S. Delamont (Der.). *Sage Qualitative Research Methods Volume III* (s. 57-78). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore ve Washington DC: Sage Publications.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika* (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Coşar, S. ve Bektaş-Ata, L. (2017). Modernin Distopyası: Neoliberal Akademiye Birlikte Oto-Etnografiyle Anlamak, *Doğu Batı*, 80, 73-95.
- Coşar, S. (2018). Güvenlikçi Söylem, Güvencesiz Toplum: Gelişigüzel Zamanlarda Sosyal Hakların Cinsiyeti. *Çatlak Zemin*. Link: <https://catlakzemin.com/guvenlikci-soylem-guvencesiz-toplum-gelisiguzel-zamanlarda-sosyal-haklarin-cinsiyeti/> Erişim tarihi: 29 Haziran 2018.
- Cotterill, P. (1992). Interviewing Women: Issues of Friendship, Vulnerability, and Power. *Women's Studies International Forum*, 15(5/6), 593-606.
- Cresswell, T. (1998). *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*. Minneapolis ve London: University of Minnesota Press.
- Cresswell, T. ve Uteng, T. P. (2008). Gendered Mobilities: Towards An Holistic Understanding. T. P. Uteng ve T. Cresswell (Der.). *Gendered Mobilities* (s. 1-15). Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Çakır, R. (2007). Prof. Şerif Mardin: "Mahalle Havası Diye Bir Şey Var ki AKP'yi Bile Döver". Şerif Mardin ile söyleşi. *Vatan Kitap Eki*. Yayınlanma tarihi: 15 Mayıs 2007. Link: <http://rusencakir.com/Prof-Serif-Mardin-Mahalle-havasi-diye-bir-sey-var-ki-AKPyi-bile-dover/749> Erişim tarihi: 1 Nisan 2018.
- Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, İ. (2010). Gecekonunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan Mekân Faktörü: İzmir Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, E. M. (1994). Unskilled Urban Migrant Women and Disguised Employment: Home-working Women in Istanbul, Turkey. *World Development*, 22(3), 369-380.
- Davis, M. *Gecekondu Gezegeni*. (G. Koca, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Çubukçu, K. M. ve Ünverdi, L. (2007). İzmir Aktepe-Emrez Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi Matematiksel Paylaşım Modeli Alternatifleri Üretimi, *Planlama*, 2007, 2, 13-22.
- de Certeau, M. (1988). *The Practice of Everyday Life*. (S. Rendall, Çev.). Berkeley, Los Angeles ve London: University of California Press.
- de Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. (L. A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Yayıncılık.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research, N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 1-32). London: Sage Publications.
- DeWalt, K. M., DeWalt, B. R. ve Wayland, C. B. (1998). Participant Observation. H. R. Bernard (Der.). *Handbook of Methods in Cultural Anthropology* (s. 259-300). Walnut Creek: AltaMira Press.
- DeWalt, K. M. ve DeWalt, B. R. (2011). *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*. 2. Baskı. Lanham, New York, Toronto, Plymouth ve UK: AltaMira Press.
- Doğan, C. (1993). Gecekondu Ailelerinin Eğitim Problemleri – Ümraniye M. K. Paşa Mahallesi Örneği. *Aile ve Toplum*, 3(1), 24-30.
- Du Bois, B. (1989). Passionate Scholarship: Notes on Values, Knowing and Method in Feminist Social Science. G. Bowles ve R. D. Klein (Der.). *Theories of Women's Studies* (s. 105-116). 2. Baskı. London ve New York: Routledge Publication.
- Duelli Klein, R. (1989). How to Do What We Want to Do: Thoughts About Feminist Methodology. G. Bowles ve R. D. Klein (Der.). *Theories of Women's Studies* (s. 88-104). 2. Baskı. London ve New York: Routledge Publication.

- Duncan, M. (2004). Autoethnography: Critical Appreciation of An Emerging Art. *International Journal of Qualitative Methods*, 3(4), 1-14.
- Duncan, N. (2005). Renegotiating Gender And Sexuality In Public And Private Spaces. N. Duncan (Der.), *Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality* (s. 127-145). London ve New York: Routhledge.
- Eisenstein, Z. (1999). Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism. *Critical Sociology*. 25(2/3), 196-217.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I. ve Shaw, L. (2008). *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı*. (A. E. Koca, Çev.). Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Eranıl Demirli, M., Tuna Ultay, Z. ve Demirtaş Milz, N. (2015). A Socio-Spatial Analysis of Urban Renewal in Neighborhood Scale: The Case of Relocating Kadifekale Inhabitants to TOKI Uzundere in İzmir. *Cities*, 48, 140-159.
- Erder, S. (2015). *İstanbul Bir Kervansaray (mı?): Göç Yazıları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erman, T. (2001). The Politics of Squatter (Gecekondu) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse. *Urban Studies*, 38(7), 983-1002.
- Esengil, Z. ve Kahvecioğlu, H. (2016). Kırsal Göçmenin Hikâyesi Üzerinden Bir Gecekondu Mahallesinin 1980 Sonrası Dönüşümü. *Social Sciences*, 11(3), 210-225.
- Ettore, E. (2005). Gender, Older Female Bodies And Autoethnography: Finding My Feminist Voice By Telling My Illness Story. *Women's Studies International Forum*, 28, 535-546.
- Evrensel (16 Aralık 2015). *Bakanlık Kentsel Dönüşümden Mahalleliler İtirazdan Vazgeçmiyor*. Link: <https://www.evrensel.net/haber/267707/bakanlik-kentsel-donusumden-mahalleliler-itirazdan-vazgecmiyor> Erişim tarihi: 30 Mart 2018.

- Evrensel (22 Ocak 2016). *Türkiye'nin En Büyük Kentsel Dönüşüm Projesinde Bakanlık Oyunu*. Link: <https://www.evrensel.net/haber/270706/turkiyenin-en-buyuk-kentsel-donusum-projesinde-bakanlik-oyunu> Erişim tarihi: 30 Mart 2018.
- Evrensel (7 Nisan 2017). *Yargı Süreci Bitmeden Kentsel Dönüşüm Temeli Attılar*. Link: <https://www.evrensel.net/haber/315034/yargi-sureci-bitmeden-kentsel-donusum-temeli-attilar> Erişim tarihi: 30 Mart 2018.
- Evrensel (3 Nisan 2017). *Karabağlar'da "Kentsel Dönüşüm Müjdesi"ne Bir Dava Daha*. Link: <https://www.evrensel.net/haber/314552/karabaglarda-kentsel-donusum-mujdesine-bir-dava-daha> Erişim tarihi: 30 Mart 2018.
- Evrensel (1 Kasım 2017). *Karabağlar Halkının İptal Davası Reddedildi*. Link: <https://www.evrensel.net/haber/336720/karabaglar-halkinin-iptal-davasi-reddedildi> Erişim tarihi: 30 Mart 2018.
- Evrensel (30 Mart 2018). *İzmir Karabağlar Halkından Kentsel Dönüşüme İtiraz*. Link: <https://www.evrensel.net/haber/348951/izmir-karabag-halkindan-kentsel-donusume-itiraz> Erişim tarihi: 30 Mart 2018.
- Finger, A. ve Rosner, V. (2001). Forum: Doing Feminism in Interdisciplinary Contexts. *Feminist Studies*, 27(2), 499-535.
- Fontana A. ve Frey, J. H. (2005). The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 695-728). London: Sage Publications.
- Frega, E. (2015). The Normative Structure of the Ordinary. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*. (Online) VII-1.
- Fyfe, N. R. (1998). Introduction: Reading the Street. N. R. Fyfe (Der.) *Images of the Street: Planning, Identity and Control in Public Space* (s. 1-11). London ve New York: Routledge.

- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekânsal Ayrışma. *Sivil Toplum*, 17-18, 69-84.
- Garnham, N. (2008). Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Uzlaşma mı Boşanma mı? (S. Çelenk, Çev.). S. Çelenk (Der.), *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar* (s. 115-130). Ankara: De Ki.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Gezgin, E. (2016). *Damgalanan Mekânda Yaşam: Bir Kentin 'Öteki'si Olmak*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ghannam, F. (2002). *Remaking the Modern: Space, Relocation, and the Politics of Identity in a Global Cairo*. Berkeley, Los Angeles ve London: University of California Press.
- Göle, N. (2002). Islam in Public: New Visibilities and New Imaginaries. *Public Culture*, 14(1), 173-190.
- Grossberg, L. (2008). Kültürel Çalışmalar Ekonomi Politığe Karşı: Bu Tartışmadan Başka Sıkılan Var mı? (S. Çelenk, Çev.). S. Çelenk (Der.). *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar* (s. 131-146). Ankara: De Ki.
- Gündem Çocuk (t.y.). *Türkiye'de Kız Çocukları Haftada 30 Saat Çalıştırılıyor*. Link: <http://www.gundemcocuk.org/haberler/cocuk-haklari/cocuk-emegine-karsi-dunya-gunu-turkiyede-kiz-cocuklari-haftada-30-saat-calistiriliyor> Erişim tarihi: 24 Kasım 2017.
- Hall, S. (2006). Encoding/Decoding. M. G. Durham ve D. M. Kellner (Der.). *Media and Cultural Studies: KeyWorks* (s. 163-173). Massachusetts, Oxford ve Victoria: Blackwell Publishing.
- Hammersley, M. ve Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in Practice*. 3. Baskı. London ve New York: Routledge.

- Hansen, M. (2004). Yirmi Yılım Ardından Negt ve Kluge'nin *Kamusal Alan ve Tecrübe'si*: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar. M. Özbek (Der.). *Kamusal Alan* (s. 141-180). İstanbul: Hil Yayın.
- Harding, S. (1991). Who Knows? Identities and Feminist Epistemology. J. E. Hartman ve E. Messer-Davidow (Der.). *(En)Gendering Knowledge: Feminists in Academe* (s. 100-115). Knoxville: The University of Tennessee Press.
- Harding, S. (1996). Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı? (Z. Ayman, Çev.). S. Çakır ve N. Akgökçe (Der.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* (s. 34-47). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harding, S. (2012). Feminist Standpoints. S. N. Hesse-Biber (Der.). *The Handbook of Feminist Research Theory and Praxis* (s. 46-64). 2. Baskı. Los Angeles, London, New Delhi, Singapur ve Washington DC: Sage Publications.
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Moralı, Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu* (S. Savran, Çev.). 5. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hartman, J. E. (1991). Telling Stories: The Construction of Women's Agency J. E. Hartman ve E. Messer-Davidow. *(En)Gendering Knowledge: Feminists in Academe* (s. 11-39). Knoxville: The University of Tennessee Press.
- Hartman, J. E. ve Messer-Davidow, E. (1991). Introduction: A Position Statements. J. E. Hartman ve E. Messer-Davidow. *(En)Gendering Knowledge: Feminists in Academe* (s. 1-10). Knoxville: The University of Tennessee Press.
- Hawkesworth, M. (2012). Truth and Truths in Feminist Knowledge Production. S. N. Hesse-Biber (Der.). *The Handbook of Feminist Research Theory and Praxis* (s. 92-118). 2. Baskı. Los Angeles, London, New Delhi, Singapur ve Washington DC: Sage Publications.

Heidegger, M. (1996). Kentin Felsefesi. *Cogito*, 8, 67-70.

Hesse-Biber, S. N. (2012). Exploring, Interrogating, and Transforming the Interconnections of Epistemology, Methodology, and Method. S. N. Hesse-Biber (Der.). *The Handbook of Feminist Research Theory and Praxis* (s. 2-26). 2. Baskı. Los Angeles, London, New Delhi, Singapur ve Washington DC: Sage Publications.

Highmore, B. (2011). *Ordinary Lives: Studies in the Everyday*. Oxon: Routledge.

Hillier, J. ve Rooksby, E. (2002). Introduction. J. Hillier ve E. Rooksby (Der.). *Habitus: A Aense of Place* (s. 3-26). Aldershot, Burlington USA, Singapore ve Sydney: Ashgate Publishing Limited.

Hollway, W. ve Jefferson, T. (2000). *Doing Qualitative Research Differently*. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications.

Holt, N. L. (2003). Representation, Legitimation, and Autoethnography: An Autoethnographic Writing Story. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(1), s. 1-22.

Hundleby, C. E. Feminist Empricism. S. N. Hesse-Biber (Der.). *The Handbook of Feminist Research Theory and Praxis* (s. 28-45). 2. Baskı. Los Angeles, London, New Delhi, Singapur ve Washington DC: Sage Publications.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2015). *Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. 10. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnce, Ş. (2013). Bir Tasarım Etnografisi Çalışması: Mutfakta Biri Var. H. Ergül (Der.), *Sahanın Sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem* (s. 225-250). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Jackson, J. E. (2011). "Deja Entendu": The Liminal Qualities of Anthropological Fieldnotes. P. Atkinson ve S. Delamont (Der.). *Sage Qualitative Research*

Methods Volume II (s. 57-86). Los Angeles, London, New Delhi, Singopore ve Washington DC: Sage Publications.

Jarvis, H., Kantor, P. ve Cloke J. (2012). *Kent ve Toplumsal Cinsiyet* (Y. Temurtürkan, Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Kadioğlu, A. (2008). Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları. A. Kadioğlu (Der.). *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (s. 21-31). İstanbul: Metis Yayınları.

Kadioğlu, A. (2009). Türkiye’de Vatandaşlığın Anatomisi. E. F. Keyman ve A. İçduygu (Der.). *Küreselleşme Avrupalılaşıma ve Türkiye’de Vatandaşlık* (s. 109-133). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1991). Türkiye’de Aile Kültürü. ÇYDD (Yay.). *Çağdaş Kültürümüz: Olgular-Sorunlar*. Link: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7111> Erişim tarihi: 2 Aralık 2017.

Karpat, K. (2009). *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*. Cambridge ve New York: Cambridge University Press.

Katz, J. (2011). From How to Why: On Luminous Description and Causal Inference in Ethnography (Part 2). P. Atkinson ve S. Delamont (Der.). *Sage Qualitative Research Methods Volume I* (s. 243-270). Los Angeles, London, New Delhi, Singopore ve Washington DC: Sage Publications.

Kaya, M. T. (2012). Dikmen Vadisi Gecekondu Bölgesindeki Kadınların Gündelik Yaşamındaki Değişim Nelere Bağlı?, *Fe Dergi*, 4(1), 102-111.

Kawulich, B. B. (2005). Participant Observation as a Data Collection Method. *Forum: Qualitative Social Research (FQS)*, 6(2). Link: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/466> Erişim tarihi: 1 Mayıs 2019.

Keleş, R. (1972). *İzmir Mahalleleri: Bir Tipleştirme Örneği*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

- Kelly, L., Burton, S. ve Regan, L. (1994). Researching Women's Lives or Studying Women's Oppression? Reflections on What constitutes Feminist Research. M. Maynard ve J. Purvis (Der.) *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective* (s. 27-48). London: Taylor & Francis.
- Konak Belediyesi (2019). *Geçmişten Bugüne Konak*. Link: <https://www.konak.bel.tr/sayfa/gecmisten-bugune-konak>. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2019.
- Kongar, E. ve Memiş, E. (2017). Gendered Patterns of Time Use over the Life Cycle: Evidence from Turkey. *Levy Economics Institute of Bard College* (Ön rapor) No. 884 Link: http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_884.pdf Erişim tarihi: 9 Mart 2018.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lawler, S. (2005). Rules of Engagement: Habitus, Power and Resistance. L. Adkins ve B. Skeggs (Der.). *Feminism After Bourdieu* (s. 110-128). New Jersey: Blackwell Publishing.
- le Breton, D. (2007). *Yürümeye Övgü*, (I. Yergüz, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat* (I. Gürbüz, Çev.). 2. Baskı İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Letherby, G. (2003). *Feminist Research in Theory and Practice*. Buckingham ve Philadelphia: Open University Press.
- Lillis, T. (2008). Ethnography as Method, Methodology, and “Deep Theorizing”: Closing the Gap Between Text and Context in Academic Writing Research. *Written Communication*, 25(3), 353-388.
- Linde, C. (1993). *Life Stories: The Creation of Coherence*. New York ve Oxford: Oxford University Press.
- Lordoğlu, K. (1997). Enformel İstihdam ve Sosyal Güvenlik Sorunu. *Ekonomik Yaklaşım*, 31(9), 5-25.
- Low, S. (2017). *Spatializing Cumture: The Ethnography of Space and Place*. Oxon ve New York: Routledge.
- Lovell, T. (2005). Bourdieu, Class and Gender: “The Return of the Living Dead?”. L. Adkins ve B. Skeggs (Der.). *Feminism After Bourdieu* (s. 37-56). New Jersey: Blackwell Publishing.
- Machin, D. (2002). *Ethnographic Research for Media Studies*. London: Arnold.
- Macpherson, C. B. (2011). *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford ve New York: Oxford University Press.
- Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*. London ve New York: Routledge.
- Magolda, P. M. (2011). Accessing, Waiting, Plunging in, Wonderin, and Writing: Retrospective Sense-Making of Fieldwork. P. Atkinson ve S. Delamont (Der.). *Sage Qualitative Research Methods Volume I* (s. 169-194). Los Angeles, London, New Delhi, Singopore ve Washington DC: Sage Publications.
- Massey, D. (2004). Space, Place and Gender. M. Miles, T. Hall ve I. Borden (Der.). *The City Cultures Reader*. (s. 307-311). London ve New York: Routledge.

- Massey, D. (1995). Places and Their Pasts. *History Workshop Journal*, 39, 182-192.
- McNay, L. (2015). Agency and Experience: Gender as a Lived Relation. L. Adkins ve B. Skeggs (Der.). *Feminism After Bourdieu* (s. 175-190). New Jersey: Blackwell Publishing.
- MediaCat (8 Ocak 2018). *Türkiye'nin Yeme İçme Alışkanlıkları Aydınlanıyor*. Link: <http://www.mediacaonline.com/metro-konda-yeme-icme-degerleri-ve-aliskanliklari-arastirmasi/> Erişim tarihi: 12 Mart 2018.
- Mies, M. (1996). Feminist Araştırmalar için Bir Metodolojiye Doğru, S. Çakır ve N. Akgökçe (Der.). *Kadın Araştırmalarında Yöntem* (s. 48-66). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Milliyet (16 Ekim 1994). *Zabıtalara Rüşvet Alıyor*. Sayfa 3.
- Milliyet (10 Ağustos 1998). *Oylarını İstemem*. Sayfa 1.
- Mills, A. (2014). *Hafızanın Sokakları İstanbul'da Peyzaj, Hoşgörü ve Ulusal Kimlik*. (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mutluer, M. (2000). Kentleşme Sürecinde İzmir'de Toplu Konut Uygulamaları ve Sorunlar. İzmir: *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*.
- Mutman, M. (1994). Üretilen Mekân, Yokolan Mekân. *Toplum ve Bilim*, 181-196.
- Neuman, W. L. (2013). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Essex: Pearson Education Limited.
- Neyzi, L. (2011). *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet*. 2. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Oakley, A. (1981). Interviewing Women: A Contradiction in Terms. H. Roberts (Der.). *Doing Feminist Research* (s. 30-61). London: Routledge & Kegan Paul Publication.

- Ocak, E. (2007). Yoksulun Evi. N. Erdoğan (Der.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (s. 97-133). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, H. Ş. (2012). Alanda Bir Kadın. *Fe Dergi*, 4(1), s. 64-78.
- Ögdül, H. G. (2001). Social Cohesion; Is It Sufficient? Migrant Communities in Two Disadvantaged Neighborhoods in Istanbul. *GeoJournal*, 51, 321-328.
- Önen, E. (2015). Tasfiye/Taşınmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm Uygulamasının Yarattığı Etkiler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İzmir Kadifekale Örneği. *Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 16-17 Nisan 2015.
- Öz, T. (2014). Biz Haklıyız Kazanacağız. *Karabağlar Mahalleler Birliği Blogu*. Link: <http://karabaglarmahallelerbirligi.blogspot.com.tr/> Erişim tarihi: 1 Mayıs 2018.
- Özar, Ş. (2018). 40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra Türkiye'de Kadın Emeği. *Ferhunde Özbay Anma Konferansı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. Link: <https://goo.gl/k9sPBc> Erişim tarihi: 15 Mart 2018.
- Özbay, C. (2014). Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul'da Hareketliliklerin Politik Ekonomisi. A. Bartu Candan ve C. Özbay (Der.). *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 166-198). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, M. (2000). Walter Benjamin Okumak – II. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 55(3), 103-131.
- Özdemir, S. (2005). İmar Afları Sonrasında İzmir'de Gecekondulaşma, Sosyoekonomik, Mekânsal Bir Çözümleme, *Tübitak Projesi*. No: SBB 8005. İzmir: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü.
- Pakulski, J. ve Walters, M. (1996). *The Death of Class*. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications.

- Peck, J. (2008). Ekonomi Politik Kültürel Çalışmalar Tartışmasından Niçin Sıkılmamalıyız (S. Çelenk, Çev.). S. Çelenk (Der.), *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar* (s. 173-204). Ankara: De Ki.
- Pollan, M. (2015). *Bana Ait Bir Yer*, (İ. Urkun Kelso, Çev.). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Rankin, J. (2002). What is Narrative?: Ricoeur, Bakhtin, and Process Approaches”, *Philosophy and Cultural Inquiry*, 3, 1-12.
- Reed-Danahay, D. (1997). *Auto/Ethnography Rewriting the Self and the Social*. Oxford: Bloomsbury Academic.
- Reinharz, S. (1983). Experiential Analysis: A Contribution to Feminist Research. G. Bowles ve R. Duelli-Klein (Der.). *Theories of Women's Studies* (s. 162-191). London: Routledge and Keagan Paul.
- Richardson, L. ve St. Pierre, E. A. (2005). Writing: A Method of Inquiry. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 959-978). London: Sage Publications.
- Ruddick, S. (2013). Constructing Difference in Public Space: Race, Class, and Gender as Interlocking Systems. *Urban Geography*, 17(2), 132-151.
- Sakızlıoğlu, N. B. ve Uitermark, J. (2014). The Symbolic Politics of Gentrification: The Restructuring of Stigmatized Neighborhoods in Amsterdam and Istanbul. *Environment and Planning A*, 46, 1369-1385.
- Saraçoğlu, C. ve Demirtaş Milz, N. (2015). Space, Capitalism and Kurdish Migrants in Turkey: An Analysis of Kadifekale's Transformation in Izmir. Z. Gambetti ve J. Jongerden (Der.). *Kurdish Issue in Turkey: A Spatial Perspective* (s. 185-212). New York ve London: Routledge.
- Savage, M., Bagnall, G. ve Longhurst, B. (2005). *Globalization and Belonging*. London, California ve New Delhi: Sage Publications.

- Schnur Neile, C. ve Behar, R. (2009). Between Textuality and Orality: An Interview with Ruth Behar, *Storytelling, Self, Society*, 5(3), 145-151.
- Schuitema, K. (2016). Social Memory and Identity in the Gentrifying Neighbourhood of Tophane (Istanbul). Alvarez, M. D., Go, F. M. ve Yüksel, A. (Der.). *Heritage Tourism Destinations Preservation, Communication and Development* (s. 22-40). Oxfordshire ve Boston: CABI.
- Scott, J. W. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*. (A. Günaydın vd., Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.
- Secor, A. (2004). "There Is an Istanbul That Belongs to Me": Citizenship, Space, and Identity in the City. *Annals of the Association of American Geographers*, 94(2), 352-368.
- Selek, P. (2009). Kenardakilerle Çalışmak mı?, D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul (Der.). *Méthodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* (s. 115-126). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Sennett, R. (2011). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. (A. Onacak, Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sirman, N. (2009). Aile Yoluyla Vatandaşlığın Kuruluşu. E. F. Keyman ve A. İçduygu (Der.). *Küreselleşme Avrupalılaştırma ve Türkiye'de Vatandaşlık* (s. 161-197). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Suttles, G. D. (1968). *The Social Order of the Slum: Ethnicity and Territory in the Inner City*. Chicago ve London: The University of Chicago Press.
- Skeggs, B. (2005). Context and Background: Pierre Bourdieu's Analysis of Class, Gender and Sexuality. L. Adkins ve B. Skeggs (Der.). *Feminism After Bourdieu* (s. 191-210). New Jersey: Blackwell Publishing.
- Snel, E. ve Staring, R. (2001). Poverty, Migration, and Coping Strategies: An Introduction. *Focaal - European Journal of Anthropology*, 38, 7-22.

- Stacey, J. (1998). Can There Be a Feminist Ethnography? *Women's Studies International Forum*, 11(1), s. 21-27.
- Stephens, N. (2011). Collecting Data from Elites and Ultra Elites: Telephone and Face-to-Face Interviews with Macroeconomists. P. Atkinson ve S. Delamont (Der.). *Sage Qualitative Research Methods Volume II* (s. 291-316). Los Angeles, London, New Delhi, Singopore ve Washington DC: Sage Publications.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*. (E. Gen, Çev.). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenol Cantek, F., Ünlütürk Ulutaş Ç. ve Çakmak S. (2014). Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel 'Ara'sında Kalanlar. F. Şenol Cantek (Der.). *Kenarın Kitabı: "Ara"da Kalmak Çeperde Yaşamak* (s. 121-161). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, Y. (2014). İstanbul Kent Çalışmaları ve Unutulan Emek. A. Bartu -Candan ve C. Özbay (Der.). *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 133-165). İstanbul: Metis Yayınları.
- Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik: Bir Gecekondu Mahallesi Hikâyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, Ö. (1977). *TV'nin Türk Toplumuna Etkileri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Tarlasera (11 Ekim 2017). *Kız Çocuklarına Karşı Ayrımcılık Tarlada Başlıyor*. Link: <https://www.tarlasera.com/haber-11326-kiz-cocuklarina-karsi-ayrimcilik-tarlada-basliyor> Erişim tarihi: 10 Aralık 2017.
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2014). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği, G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 303-366). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tedlock, B. (1991). From Participant Observation to the Observation of Participation: The Emergence of Narrative Ethnography. *Journal of Anthropological Research*, 47(1), 69-94.
- Tedlock, B. (2005). The Observation of Participation and the Emergence of Public Ethnography, N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Der.). *Handbook of Qualitative Research* (s. 467-481). London: Sage Publications.
- Tekeli, İ. (2011). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekin, L. (2011). *Buzdan Kılıçlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Tekin, L. (2015). *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası (29 Mart 2001). *Gecekondu Savaşları Hakkında!* Link: http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=4&tipi=4&sube=0 Erişim tarihi: 8 Nisan 2018.
- Tolan, B. (1991). *Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller*. *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Cilt 1, 208-214.
- Tönnies, F. (2001). *Community and Sivil Society*. (J. Harris ve M. Hollis, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuncer, S. (2014). Going Public: Women's Experience of Everyday Urban Public Space in Ankara Across Generations Between the 1950s and the 1980s. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikâyesi, *MomentDergi*, 2(2), 30-58.
- Tunç, A. (2015). *Bir Mâniniz Yoksa Anneler Size Gelecek*. İstanbul: Can Yayınları.

- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. (D. Özçetin ve B. Özçetin, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- TÜİK (2018). *Merkezi Dağıtım Sistemi*. Link: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim tarihi: 15 Ekim 2018.
- Türkoğlu, N. (2009). Medya ve İletişim Çalışmalarının İçerisi-Dışarı. D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul (Der.). *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* (s. 281-296). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Vannini, A. (2009a). Performance Ethnography. S. W. Littlejohn ve K. A. Foss (Der.). *Encyclopedia of Communication Theory* (s. 735-739). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications.
- Vannini, A. (2009b). Critical Ethnography. S. W. Littlejohn ve K. A. Foss (Der.). *Encyclopedia of Communication Theory* (s. 223-226). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
- Voloshina, S. V. ve Demeshkina, T. A. (2015). The Autobiographical Story as a Means of Modeling Global Events. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 200, 563-568.
- Yalınz Koç, N. ve Çevikayak, G. (2015). Planlamada Yetki Karmaşasının Mekansal Planlama Deneyimleri Üzerinden İrdelenmesi: İzmir-Konak Örneği, *Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 16-17 Nisan 2015.
- Yıldırım, D. ve Haspolat, E. (2010). *Değişen İzmir'i Anlamak* (Der.). Ankara: Phoenix.
- Wall, S. (2006). An Autoethnography on Learning About Autoethnography. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(2), 146-160.
- Wall, S. (2008). Easier Said Than Done: Writing An Autoethnography. *International Journal of Qualitative Methods*, 7(1), 38-53.

- Warren, J. T. (2009). Autoethnography. S. W. Littlejohn ve K. A. Foss (Der.). *Encyclopedia of Communication Theory* (s. 68-69). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications.
- Wedel, H. (2013). *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekonduklarında Kadınların Siyasal Katılımı*. (C. Kurultay, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Weeks, K. (2011). *The Problem with Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries*. Durham ve London: Duke University Press.
- Wolf, D. L. (2009). Saha Çalışmasında Feminist İnkilemler, D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul (Der.) *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* (s. 372-442). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Woolf, V. (2015). *Kendine Ait Bir Oda*. (İ. Özdemir, Çev.). 8. Baskı. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- 775 numaralı Gecekondu Kanunu (30 Temmuz 1966). Link: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf> Erişim tarihi: 8 Nisan 2018.

EK 1: Genel nüfus sayımları

T.C.
TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU BAŞKANLIĞI
Bilgi Dağıtım Ve İletişim Daire Başkanlığı

Sayı : 27964695-622.03-E.21694

08.09.2017

Konu : Genel Nüfus Sayımları

Sayın Leyla BEKTAŞ

İlgi : 17.08.2017 tarihli yazınız.

İlgi yazı ile talep etmiş olduğunuz mahalle düzeyinde nüfus bilgisi 1985 ve 1990 Genel Nüfus Sayımı kapsamında mevcut değildir. Talebe yönelik mahale nüfus bilgileri 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarından elektronik ortamda ekte hazırlanmıştır. 2007 yılı ve sonrası için ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre kurumumuz internet sayfasından <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&local=tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

Ayrıca, bilgi ücreti olan 20 TL.yi T.C. Ziraat Bankası'nın 2532 Şube Kodlu Ankara Bakanlıklar Kamu Girişimci Şubesi hesabına (IBAN No: TR 040001002532035151315018) ilgili banka şubesinden veya İnternet Bankacılığı aracılığıyla EFT yaparak, dekontunu 0 (312) 417 04 32 nolu faksa veya bilgi@tuik.gov.tr adresine gönderdiğiniz takdirde 8,06 Kb bilgi e-posta adresinize gönderilecektir. Ancak bilgilerin bireysel ve tez çalışmalarında kullanılacağına ilişkin Okulunuza ait resmi yazıyı verilen numaraya fakslamanız halinde ücreti %50 indirimli olarak ödeyebilirsiniz. Diğer taraftan bilgilerin bireysel olmayan ve tez çalışmaları dışında Okulunuz adına kullanılacağına gösteren Dekanlık'tan alınmış resmi üst yazıyı verilen numaraya fakslamanız halinde ücretsiz alabilirsiniz. Ayrıca lütfen dekont üzerine faksta okunamayacağı ihtimalini dikkate alarak; isminizi, açık adresinizi, bilgi ücretini ve yazımızın sayı ve konu bölümünü belirtiniz. T.C. Ziraat Bankası Bankacılık Hizmetleri Daire Başkanlığının 22.03.2001 tarih ve 6211 sayılı genel mektubuna istinaden (IBAN No: TR 040001002532035151315018) nolu hesaba gönderdiğiniz mektup ve on-line havaleleriniz için komisyon veya haberleşme ücreti ödemeyiniz. Web sitemizden doğrudan alınan ya da Kurumumuzda bilgi talebi sonucu elde edilen istatistiki bilgiler (mikro veriler hariç), kaynak gösterilmek koşulu ile her hangi bir izne ihtiyaç duyulmaksızın yeniden kullanılabilir.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır

Şahin ÇELİK
Başkan a.
Grup Sorumlusu

Not: 5070 sayılı elektronik imza kanununun 5.maddesi gere ği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Devlet Mahallesi Necatibey Caddesi No:114 Çankaya/Ankara
Tel: (0312) 410 02 22 Faks: (0312) 417 04 32
KEP: tuikbilgidagitimveiletisimdairesbaskanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için:Güngör ÇANKAYA
Programcı
Telefon No:(312) 410 02 38

EK 2: Meclis tutanakları arşivi

İZMİR
KENT ARŞİVİ VE MÜZESİ

Sorgulama
İlemleri

Portföy
İlemleri

Kullanıcı
İlemleri

Hosgeldiniz, LEYLA BEKTAŞ ATA

Güvenli
Çıkış

Arama Kriterleri

Fon

Koleksiyon Tipleri

Döküman Tipleri

Aranacak İfade

Bütün Fonlar Seç

Hepsi v

Meclis ve Encümen Kararları v

Arama (Arama sonuçları sayfanın aşağısında listelenecektir.)

Arama Sonuçları: 146 cilt Arama Kriterlerini Göster

Fon Adı	Koleksiyon Adı	Tarih	Dosya Sayısı
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-132	19.12.1969 00:00:00 - 25.12.1969 00:00:00	157
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-133	02.02.1970 00:00:00 - 13.02.1970 00:00:00	606
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-134	23.02.1970 00:00:00 - 27.02.1970 00:00:00	220
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-135	01.06.1970 00:00:00 - 11.06.1970 00:00:00	453
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-136	15.06.1970 00:00:00 - 22.06.1970 00:00:00	295
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-137	01.10.1970 00:00:00 - 22.10.1970 00:00:00	227
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-139	21.12.1970 00:00:00 - 30.12.1970 00:00:00	211
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-142	15.04.1971 00:00:00 - 24.05.1971 00:00:00	220
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-144	16.06.1971 00:00:00 - 30.06.1971 00:00:00	367
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-145	01.10.1971 00:00:00 - 11.11.1971 00:00:00	320
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-146	22.12.1971 00:00:00 - 29.12.1971 00:00:00	183
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-147	01.02.1972 00:00:00 - 16.02.1972 00:00:00	311
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-148	17.02.1972 00:00:00 - 29.02.1972 00:00:00	476
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-149	01.06.1972 00:00:00 - 21.06.1972 00:00:00	375
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-150	23.06.1972 00:00:00 - 30.06.1972 00:00:00	228
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-151	10.07.1972 00:00:00 - 14.07.1972 00:00:00	120
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-153	20.12.1972 00:00:00 - 28.12.1972 00:00:00	155
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-154	01.02.1973 00:00:00 - 19.02.1973 00:00:00	382
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-154/1	20.02.1973 00:00:00 - 28.02.1973 00:00:00	481
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-155	01.06.1973 00:00:00 - 19.06.1973 00:00:00	292
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-156	21.06.1973 00:00:00 - 29.06.1973 00:00:00	305
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-157	20.12.1973 00:00:00 - 21.12.1973 00:00:00	83
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-157-B	01.02.1974 00:00:00 - 27.02.1974 00:00:00	715
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-158	01.03.1974 00:00:00 - 15.03.1974 00:00:00	410
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-160	01.10.1974 00:00:00 - 31.10.1974 00:00:00	400
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-161	16.12.1974 00:00:00 - 30.12.1974 00:00:00	264
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-163	02.06.1975 00:00:00 - 30.06.1975 00:00:00	792
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-165	22.12.1975 00:00:00 - 31.12.1975 00:00:00	419
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-168	01.10.1976 00:00:00 - 28.10.1976 00:00:00	520
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-169	06.12.1976 00:00:00 - 09.01.1977 00:00:00	396
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-170	02.02.1977 00:00:00 - 15.03.1977 00:00:00	560
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-171	07.06.1977 00:00:00 - 30.06.1977 00:00:00	744
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-172	19.12.1977 00:00:00 - 30.12.1977 00:00:00	551
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-173-B	20.02.1978 00:00:00 - 15.03.1978 00:00:00	447
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-175	15.05.1978 00:00:00 - 17.05.1978 00:00:00	70
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-176-A	01.06.1978 00:00:00 - 30.06.1978 00:00:00	386
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-176-B	01.06.1978 00:00:00 - 19.06.1978 00:00:00	168
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-177	24.07.1978 00:00:00 - 28.07.1978 00:00:00	180
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-178	02.10.1978 00:00:00 - 31.10.1978 00:00:00	374
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-179	17.11.1978 00:00:00 - 29.12.1978 00:00:00	608
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-180	02.02.1979 00:00:00 - 21.02.1979 00:00:00	603
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-182	01.10.1979 00:00:00 - 26.10.1979 00:00:00	365
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-183	03.12.1979 00:00:00 - 04.01.1980 00:00:00	581
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-184	01.02.1980 00:00:00 - 27.02.1980 00:00:00	734
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-184-B	03.03.1980 00:00:00 - 14.03.1980 00:00:00	282
A.İBB.YAZ.Kar.MT	Meclis Tutanakları-185	09.04.1980 00:00:00 - 11.04.1980 00:00:00	97

1 2 3

AHMET PİRİŞTİNA KENT ARŞİVİ VE MÜZESİ © 2011
Tel : 0232 293 39 00 | Fax : 0232 441 30 39 | E-posta : apikam@apikam.org.tr

EK 3: Mahallelerin seçim sonuçları

T.C.
YÜKSEK SEÇİM KURULU BAŞKANLIĞI
Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü

Sayı : 69440393-622.03-29148
Konu : Leyla BEKTAŞ ATA

24/08/2017

Sayın, Leyla BEKTAŞ ATA
 leylabektas@gmail.com

İlgi: 16/08/2017 tarih ve 24896 numaralı Bilgi Edinme Başvurusu Formunuz.

Başkanlığımız internet sitesine 16/08/2017 tarihinde e-posta yoluyla gelen Bilgi Edinme Başvurusu Formunuzda belirttiğiniz talebiniz incelenmiştir.

Yurt içi ve yurt dışı seçmen kütüğü, 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 33 ve 35. maddelerinde, 5749 sayılı Kanunla yapılan değişiklik doğrultusunda Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (MERNİS) Adres Kayıt Sistemindeki bilgiler esas alınarak düzenlenmektedir.

Seçim Bilişim Sistemi (SEÇSİS) Türkiye genelinde ilk kez 2007 yılında yapılan 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanmıştır.

İzmir İli Karabağlar İlçesi Limontepe ve Salih Omurtak Mahalleleri, 2009 yılında yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimi öncesinde Yeşilyurt ve Konak belediyelerine bağlı olduğundan, 2009 yılı ve öncesi seçim sonuçlarına bu husus dikkate alınarak İnternet sayfamızdan ulaşılabileceği hususu

Bilgilerinize rica olunur.

Sadi GÜVEN
Yüksek Seçim Kurulu Başkanı

Bu evrakın aklı güvenli elektronik imza ile imzalıdır, fiziki olarak gönderilmez.

Kızıllırmak Cad. No: 9 Küçüksat 06640 ANKARA Ayrıntılı bilgi için irtibat: Eğitim ve Tanıtma Şube Müdürlüğü
 Telefon: (0 312) 419 90 11 (10 Hat) Faks: (0 312) 419 90 52 e-posta: etsm@ysk.gov.tr

Evrakın e-imzalı hali <https://evrakdogrulama.ysk.gov.tr/evrak/adresinden/CN0018V-9eyzUZZ-qOP4XVt-lpmZ28=> kodu ile teyit edilebilir.

EK 4: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü dilekçesi ve eki

16 Ağustos 2017

Karabağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne;

Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri Doktora Programı'nda öğrenciyim. Doktora tezimi İzmir Karabağlar ilçesine bağlı Limontepe mahallesinin tarihi, sosyal ve kültürel yapısı üzerine yazmaktayım. Bu kapsamda bölgede bulunan eğitim kurumlarının yöneticileriyle görüşme yapmam önem taşımaktadır. Emir Sultan İlkokulu ve Adil İçel İlkokulu'nun müdür ve müdür yardımcılılarıyla görüşme yapabilmek için izninizi istemekteyim. Ekte e-devlet sisteminden aldığım güncel tarihli öğrenci belgem ve görüşme sorularım bulunmaktadır.

Gereğini saygılarımla bilgilerinize arz ederim.

Leyla Bektaş Ata

İletişim Bilgileri

Telefon: ...

E-posta: leylabektas@gmail.com

Okul yöneticileri için sorular

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (Eğitim durumu, medeni hali, yaşı, doğum yeri vs.)
2. Kaç yıldır mesleğinizi icra ediyorsunuz?
3. Bu okulda ne kadar süredir çalışıyorsunuz?
4. Buraya tayininizi isterken neler etkili oldu? Mahalleyi önceden biliyor muydunuz? Sizde nasıl bir intibası vardı?
5. Hangi semtte oturuyorsunuz? Okula nasıl gidip geliyorsunuz? (Özel araç, toplu ulaşım vs)
6. Burada ikamet etmeyi düşündünüz mü/ düşünür müsünüz?
7. Okulda işinizi yaparken karşılaştığınız zorluklar neler?
8. Velilerin öğrencilerle ve okulla nasıl bir ilişkisi var? Toplantılara katılım, öğrenci takip durumları nasıl?
9. Bir eğitimci olarak bölgenin temel sorunlarının neler olduğunu düşünüyorsunuz?
10. Kentsel dönüşüm sonrası öğrenci profilinde ne tür değişimler yaşanacağını öngörüyorsunuz?
11. Burada çalışmanın temel güçlükleri neler?
12. Görev sürenizi tamamladığınızda başka bir yerde çalışmak ister misiniz? Örneğin nerede?

EK 5: HİM bilgi edinme talebi yanıtı

 himinfo@bilgilendirme.izmir.bel.tr 15 Mayıs Çar 14:48 (7 gün önce) ☆ ↩ ⋮

Alıcı: ben ▾

Sayın Hemşehrimiz
03.05.2019 tarihli 7095048 takip nolu başvurunuz ilgisi gereği KONAK BELEDİYESİ tarafından sonuçlanmıştır.

BAŞVURU İÇERİĞİ

Hacettepe Üniversitesi'nde yapmakta olduğum doktora tez çalışmam kapsamında önce Konak Belediyesi'ne ardından Karabağlar Belediyesi'ne bağlanan Limontepe semtinin iki mahallesi olan Limontepe ve Salih Omurtak Mahalleleri ile Konak Belediyesi'ne bağlı olan Güzelyalı mahallesinin resmi olarak mahalle statüsü kazandıkları tarihlere ihtiyaç duymaktayım.

Bilgi Edinme Hakkı kapsamında başvurumun değerlendirilerek tarafıma bilgilendirme yapılması hususunu saygılarımla bilgilerinize arz ederim.

Sayın Hemşehrimiz;

Öncelikle siz değerli hemşehrilerimizin fikir ve görüşlerinin hizmet kalitemizi arttırabilmemiz ve devamlılığını sağlayabilmemiz adına kurumumuz açısından çok değerli olduğunu bildirmek ister, başvurunuz için teşekkür ederiz.

Başvurunuz ile ilgili olarak Konak Belediye Başkanlığı Plan ve Proje Müdürlüğü tarafından verilen yanıt:"Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğümüzün ilgi yazısında 07.05.2019 tarih ve 5304 sayılı dilekçenize konu; Güzelyalı mahallesinin resmi olarak mahalle statüsü kazandıkları tarihine ihtiyaç duyulmuş olduğundan bahsedilmiştir.Güzelyalı mahallesi tarihçesi çok eskiye dayandığından arşivimizde herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır."şeklindedir. Söz konusu başvurunuzda yer alan diğer istekleriniz ilgili birimlere aktarılmıştır. İlgili yanıt Hemşehri İletişim Merkezi'ne ulaştırıldığında en kısa sürede tarafınıza iletilecektir.Ayrıca İzmir Valiliği İdare ve Denetim Müdürlüğüne de başvurabilirsiniz.Tel:02324558281

444 40 35 numaralı telefonu arayarak, him@izmir.bel.tr adresine e-posta atarak ya da İzmir Büyükşehir Belediyesi'ni ziyaret ederek Hemşehri İletişim Merkezi'ne 7/24 dilek, öneri ve şikayetlerinizi iletebilirsiniz.

Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin sürdürdüğü tüm çalışmalara ilişkin güncel bilgileri resmi web sitemiz olan www.izmir.bel.tr adresinden takip edebilir ve him.izmir.bel.tr/tr/Anket/6 adresinden anketimize katılarak hizmet kalitemizi arttırmamıza yardım edebilirsiniz.

Bilgilerinize saygılarımızla sunar, iyi günler dileriz.

İzmir Büyükşehir Belediyesi
Halkla İlişkiler Ve Muhtarlıklar Şube Müdürlüğü

EK 6: Yarı yapılandırılmış görüşme soruları

Görüşme Soruları – Birinci Kuşak Kadınlar

Tanı(t)ma kısmı

- Kendini biraz tanıtır mısın? (Kendisi hangi durumları öne çıkarıyorsa)
- Ne zaman ve nerede doğdun? Kaç kardeşiniz?
- Nasıl bir mahalle/köyde geçti çocukluğun?
- Çocukken evde geçirdiğin bir günde neler yapıyordun? Ev işleri-tarım/hayvancılıkla ilgilenme-oyun oynama arasındaki ilişkiye dair.
- Okulla aran nasıldı? En son mezun olduğun okul/ayrıldığın sınıf?
 - Eğitimini yarıda bıraktıysa: Eğitimine devam etmek ister miydin? Okuldan ayrılmak zorunda kaldığında ne hissettin?
- Okuldan mezun olduktan sonra evlenene dek geçen sürede ne tür işlerle meşgul oldun?
- Nasıl evlendin? Nasıl tanıştınız? Evlenince nerede yaşamaya başladınız? (Eşinin ailesinin eviyse: Oraya taşınınca ne hissettin, nasıldı ilişkiniz? Kaynana-baba, elti-görümce-yengelerle ne tür ilişkiler yaşandı? Kendi evleriyse: “Kendine ait ev”in hissettirdikleri, yerleşme süreci nasıldı?)

Göç süreci

- Yaşadığımız köyden/mahalleden göç etmeye nasıl/neden karar verdiniz? Kimler/hangi durumlar etkili oldu?
- Göç etme kararı aldığımızda yaşadığımız bölgede nasıl karşılandı? Şaşkınlık, aşinalık, endişe...
- Sizin dışınızda farklı şehirlere göç eden kişiler var mıydı köyünüzde/mahallenizde? Genellikle hangi şehirlere?
- Nasıl taşındınız? Hangi araçlarla? Hangi eşyalarla geldiniz?
- Taşınırken ne hissettin?
- İlk hangi şehre/mahalleye göç ettiniz? Hangi gerekçelerle? Akrabalar-iş olanakları...
- İlk defa büyük bir şehre (İzmir’e) geldiğinde, şehirle, farklı mekânlarla ve insanlarla karşılaşmalar sana neler hissettirdi? Garipseme, şaşırma, mutluluk, heyecan, korku...
- Büyük şehre gelirken bir ayrımcılığa (inanç, etnisite, dil vs. dolayısıyla) uğrayacağına dair endişen var mıydı?
- Şehre gitme girişimlerin nasıldı? Tek başına, biriyle, nerelere, ne amaçla... İlk kez tek başına yaptığın şehir merkezi ziyaretini hatırlıyor musun?

Limontepe’ye yerleşme

- Buraya yerleşmeye nasıl karar verdiniz? Hangi durumlar etkili oldu? İş, akrabalarla aynı yerde yaşam...
- Araziyi nasıl buldunuz? Satın mı aldınız? Kimler aracılık etti?
- Siz buraya yerleşmeye çalışırken aşağı yukarı kaç hane vardı?
- Buraya ev yaparken ne tür endişeler taşıyordun? Farklı bölgelerden gelen insanlarla iletişim kurmakta güçlük çekeceğini düşünüyor muydun?

- Evinizi inşa etme sürecini anlatır mısınız? Kimler çalıştı? Ne kadar sürede tamamlandı?
- Siz yerleştiğinizde evin ne kadarlık kısmı tamamlanmıştı?
- Taşındıktan sonra evin diğer kısımları nasıl-ne şekilde yapıldı?
- Eve yerleştiğinizde neler hissettin? “Kendine ait ev” ne kadar aitti?
- Evin yıkılacağına dair korkuların var mıydı? Şimdi var mı?

Temel hizmetlere erişim süreci

- Evin ne tür eksikleri vardı? Elektrik, su, telefon, yol sorunları çözülürken ne tür ilişkiler yaşandı? –Bu hizmetlere erişene dek komşularla, muhtarla, belediyeyle ne tür ilişkiler yaşandı? Dayanışma, çıkar ilişkileri, aldıkları hizmete dair...
- Yaşanan altyapı eksikleri için belediyeye başvuruları kim(ler) yaptı? Muhtar, mahallenin kadınları/ erkekleri...
- Evin tapusu var mı? Tapu varsa: Almak için neler yaptınız? Kolaylıkla alabildiniz mi? Aldıktan sonra ne hissettin? Yoksa: Olmayışı birtakım kaygılara sebep oluyor mu? Ne tür kaygılara?
- Bu evi bir güvence olarak görüyor musun? Tapuyu aldıktan sonra bu düşüncen güçlendi mi? İleride yaşlandığımda bu ev bana güvence olur, gibi bir düşüncen var mı?
- Başka bir evin, köyde/başka şehirde bir ev/arazin var mı?

İşle ilgili sorular-Formel bir işte çalışıyorsa

- Nasıl bir işte çalışıyorsun?
- Sigortalı mısın?
- Nasıl iş buldun? Akrabalar, komşular, internet, eş-çocuk vs.
- Emekli olma durumun/hayalin var mı?
- Şimdiye dek ne tür işlerde çalıştın? Sigortalı mıydı?
- Çalışmayı istiyor musun? Mutlu musun çalıştığın için?
- Çalışmanın en temel sebebi nedir? Emeklilik, aylık gelir, sosyalleşmek...
- İşe nasıl gidip geliyorsun?
- Çalıştığın ve çalışmadığın (çoğu zaman mevsimlik işler) zamanlarda evdeki işleri nasıl kotarıyorsunuz? Kimler ne tür işlerin sorumluluğunu yükleniyor?
- Çalıştığım için ... hasret kaldım, desen neler söylersin?
- Çalıştığım için ... konularda kendimi iyi/güçlü hissediyorum, desen neler söylersin?
- Çalıştığım için ... yapabildim, desen neler sıralarsın?

İşle ilgili sorular-Enformel bir işte çalışıyorsa

- Şu an yaptığın işi, sigortalı ve düzenli bir işte çalışmaya tercih eder misin? Neden?
- Evde çalışmanın sebepleri neler? Çocuklarla bir arada olmak, oyalanmak, gelir...
- Sigorta durumu? Eşinden sağlık sigortası, dışarıdan ödeme vs.
- Kendini “bir işte çalışıyor” olarak görüyor musun? Bu şekilde çalışmanın zorlukları neler?
- Böyle çalışırken evdeki işleri nasıl kotarıyorsunuz? Evdeki işbölümü nasıl?

İşle ilgili sorular-Çalışmıyorsa

- Sigortalı-düzenli bir işte çalışmak ister miydin?
- Çalışmama bir tercih mi şartlar mı bunu gerektirdi? Ne tür şartlar?
- Daha önce çalıştın mı?
- Çalışsaydım kendimi ... konularında daha iyi/güçlü hissederdim, desen neler sıralarsın?
- Çalışsaydım kendimi ... konularda mahrum kalmış, daha çok yıpranmış hissederdim, desen ...?
- Çalışmanın ev işiyle birleşince seni nasıl etkileyeceğini düşünüyorsun?

Ev kullanımı

- Evde en çok nerede vakit geçiriyorsun?
- (Çalışıyorsa) Çalıştığın (ve) çalışmadığın bir gününü anlatır mısın?
- Mutfağı yemek hazırlama süreci dışında kullanıyor musun? Misafir ağırlama, vakit geçirme gibi.
- Misafirlerin geldiğinde nerede vakit geçiriyorsunuz?
- Balkon, bahçeyi nasıl kullanıyorsun?
- Evde teknik bir sorunla karşılaştığında kimden yardım istersin? Komşu, akraba, tamirci vs.
- Evde en son büyük bir tadilat ya da oda ekleme gibi işlemleri en son ne zaman yaptın?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir evde yaşamayı ister miydin? Evin tipi? Hangi olanaklara/özelliklere sahip olmasını önemserdin?

Mahalle kullanımı

- (Yukarıdaki soruda “var” dediyse) Ayrımcılığa uğrama endişen geçti mi? Ne zaman geçti?
- Mahallede nerelerde/kimlerde vakit geçiriyorsun?
- Mahallede akrabalarınız var mı? Ne sıklıkta görüşüyorsunuz?
- Komşuları ziyaret etmek dışında mahallede nerelere gidiyorsun? Ziyaret ettiğin resmî kurumlar? Cami, cem evi, okul gibi
- Bu mahallede yaşamak bana kattı; ... imkânlarına sahip oldum, desen neler sayarsın?
- Bu mahallede yaşamının ... yönlerini sevmiyorum, desen neler sıralarsın?
- Bu mahallede yaşadığın için mahrum kaldım, desen neler sıralarsın?
- Mahallenin sevdiğin özellikleri? Mahallenin sevmediğin özellikleri?
- Aşağı mahallede ise: Neden buraya kadar inmişiz yerleşmek için, en azından yukarda otursaydık, dedin mi?
- Limontepe’de yaşamak dinî inancının gerekliliklerini yerine getirmene bir engel oluyor mu? İmkân tanıyor mu? Başka bir mahallede yaşasan bu olanaklar/sıkıntılarla yüzleşir miydin?
- [Eğer öyleyse] Limontepe’de yaşadığın için Kürt/Alevi olmakla ilgili sorunlar/sıkıntılar yaşadın mı? Mahalleye yerleştiğinde bu konuda bir endişen var mıydı?
- Mahallede yaşadığın/ihtiyacını duyduğun en büyük sorunlar/durumlar/şeyler neler? Park, otobüs durağı...

- Kendini İzmir'den birine tanıtırken Limontepeliyim mi diyorsun, (örneğin) Erzurumluyum mu diyorsun?
- Limontepe burada yaşamayanlar, örneğin Alsancak'ta, Karşıyaka'da yaşayanlar tarafından nasıl biliniyor? Nasıl bir bilinirliği var?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir muhitte yaşamayı ister miydin? İzmir'in (ya da başka şehir) hangi semtinde/mahallesinde yaşamak istersin? Neden?
- Mahalleyi çocukların/torunların gelişimi için nasıl değerlendiriyorsun?
- Hayal kuruyor musun? Limontepe bu hayallerin neresinde?
- Hangi amaçlarla mahalleden çıkıyorsun?
- Mahallede teknik anlamda bir sorunla karşılaştığında (resmî kurumlar düzeyinde) kimden yardım istersin? Muhtar, ilçe belediye, mahallenin ileri gelenleri...
- Muhtara gidiyor musun? Ne sıklıkta/hangi amaçlarla? Giderken/iletişime geçerken endişe duyuyor musun?
- Seçimler öncesinde mahallede bu dönemde ve önceden ne tür çalışmalar/etkinlikler yapılıyor(du)?
- Seçimler sonrası (varsa) ilişki, iş sürecinin takibi ilgili belediye/parti vs tarafından yapılıyor mu?

Komşuluk

- Ekonomik olarak zor duruma düşsen kimlerden yardım istersin?
- Yakınlık ve destek olma açısından sıralar mısın: Aile, birinci derece akraba, komşular, yardım kuruluşları
- Mahallede çok yakın/samimi komşuların var mı? Komşuluk ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsun?
- Senin için "iyi bir komşu" kime denir? Hangi özelliklere sahip olmalı?
- Komşularınla nasıl vakit geçiriyorsun? Ortaklaşa yaptığınız işler var mı? Salça yapmak, erişte kesmek...
- Mahalle dışında bir yere komşularınla toplanıp gidiyor musunuz? Ne sıklıkta nerelere gidiyorsunuz?

Kent kullanımı

- Mahalle dışına çıktığın zaman nerelerde vakit geçiriyorsun? Neden bu bölge? Kimlerle gidiyorsun? Ne sıklıkta?
- Ne tür mekânlarda vakit geçirmekten hoşlanıyorsun? Park-meydanlar-deniz kenarı- piknik alanları-alışveriş merkezleri-Kemeraltı gibi açık alanlarda alışveriş, gezinti vs.
- Bu şehirde yaşamaktan mutlu musun? Hangi açılardan?
- Şehirde bir yerden bir yere giderken gözüne çarpan/rahatsızlık veren durumlar neler?
- Şehir içinde fark ettiğin herhangi bir sorunla ilgili olarak ilçe/büyükşehir belediyesine bir dilekçe yazdın mı/resmi başvuruda bulundun mu?

Kentsel dönüşüm (KD) süreci

- Son dönemde KD'ye ilişkin konuşmalar/söylentilerde bir artış var mı?
- KD'nin bu mahallede yaşanacağını düşünüyor musun? (Evetse: Ne kadar süre içinde olur tahminen; Hayırsa: Neden)

- Bu mahallede kentsel dönüşümün yaşanmasını ister misin? Neden?
 - Hayırsa: KD süreci özel bir kuruluş yerine devletin kendi organları tarafından yürütülseydi daha olumlu yaklaşır mıydın?
- KD gerçekleşirse yine burada yaşamak ister misin? Neden?
- KD'ye karşı yürütülen mücadele içinde yer alıyor musun? (Evetse: Neden katılmak istedin? Nasıl gelişti bu süreç? Dernekte neler yapıyorsun? Aktif şekilde görev alıyor musun? Eşin ya da aileden başka kimseler de var mı? Diğer kadınlara bu süreçte aktif olarak yer almasını önerir misin? Hayırsa: Neden?)
- Derneğin faaliyetlerini takip ediyor musun? İşleyiş/süreç?
- İyi bir KD ... özelliklerini taşımalıdır. ... şartıyla ben de KD'yi isterim, desen neler söylersin?

Diğer sorular

- Köyünü/mahallenizi ziyaret ediyor musun? Ne sıklıkta? Oradan bir destek oluyor mu? (Gıda ürünleri vs.) Orada bir arsanız/eviniz var mı? Bir süre sonra oraya tekrar dönmeyi düşünür müsün?
- Geçmişe dönüp baktığında şunu yaptığımı/yapmadığımı için pişmanım dediğin neler var? Eğitim, göç, mahalle seçimi gibi.

Görüşme Soruları – Birinci Kuşak Erkekler

Tanı(t)ma kısmı

- Kendini biraz tanıtır mısın? (Kendisi hangi durumları öne çıkarıyorsa)
- Ne zaman ve nerede doğdun? Kaç kardeşsiniz?
- Nasıl bir mahalle/köyde geçti çocukluğun?
- Çocukken evde geçirdiğin bir günde neler yapıyordun? Ev işleri-tarım/hayvancılıkla ilgilenme-oyun oynama arasındaki ilişkiye dair.
- Kendi odan var mıydı? Önemser miydin bunu?
- Okulla aran nasıldı? En son mezun olduğun okul/ayrıldığın sınıf?
- (Çoğunlukla) Eğitimine devam etmek ister miydin? Okuldan ayrılmak zorunda kaldığında ne hissettin?
- Okuldan ayrıldıktan sonra askerlik-evlenene dek geçen sürede ne tür işlerle meşgul oldun?
- Nasıl evlendin? Nasıl tanıştınız? Evlenince nerede yaşamaya başladınız?

Göç süreci

- Yaşadığınız köyden/mahalleden göç etmeye nasıl/neden karar verdiniz? Kimler/hangi durumlar etkili oldu?
- Göç etme kararı aldığınızda yaşadığınız bölgede nasıl karşılandı? Şaşkınlık, aşinalık, endişe...
- Sizin dışınızda farklı şehirlere göç eden kişiler var mıydı köyünüzde/mahallenizde? Genellikle hangi şehirlere?
- Nasıl taşındınız? Hangi araçlarla? Hangi eşyalarla geldiniz?
- Taşınırken ne hissettin?
- İlk hangi şehre/mahalleye göç ettiniz? Hangi gerekçelerle? Akrabalar-iş olanakları?

- İlk defa büyük bir şehre, İzmir'e geldiğinde, şehirle, farklı mekânlarla ve insanlarla karşılaşmalar sana neler hissettirdi? Garipseme, şaşırma, mutluluk, heyecan, korku...
- Büyük şehre gelirken bir ayrımcılığa (inanç, etnisite, dil vs. dolayısıyla) uğrayacağına dair endişen var mıydı?
- Şehre gitme girişimlerin nasıldı? Tek başına, biriyle, nerelere, ne amaçla... İlk kez tek başına yaptığın şehir merkezi ziyaretini hatırlıyor musun?

Limontepe'ye yerleşme

- Buraya yerleşmeye nasıl karar verdiniz? Hangi durumlar etkili oldu? İş, akrabalarla aynı yerde yaşam...
- Araziyi nasıl buldunuz? Satın mı aldınız? Kimler aracılık etti?
- Siz buraya yerleşmeye çalışırken aşağı yukarı kaç hane vardı?
- Buraya ev yaparken ne tür endişeler taşıyordun? Farklı bölgelerden gelen insanlarla iletişim kurmakta güçlük çekeceğini düşünüyor muydun?
- Evinizi inşa etme sürecini anlatır mısınız? Kimler çalıştı? Ne kadar sürede tamamlandı?
- Siz yerleştiğinizde evin ne kadarlık kısmı tamamlanmıştı?
- Taşındıktan sonra evin diğer kısımları nasıl-ne şekilde yapıldı?
- Eve yerleştiğinizde neler hissettin? "Kendine ait ev" ne kadar aitti?
- Evin yıkılacağına dair korkuların var mıydı? Şimdi var mı?

Temel hizmetlere erişim süreci

- Evin ne tür eksikleri vardı? Elektrik, su, telefon, yol sorunları çözülürken ne tür ilişkiler yaşandı? –Bu hizmetlere erişene dek komşularla, muhtarla, belediyeyle girilen ilişkiye dair. Dayanışma, çıkar ilişkileri, aldıkları hizmete dair
- Yaşanan altyapı eksikleri için belediyeye başvuruları kim(ler) yaptı?
- Mahallede eksiklik duyduğunuz hizmetlerin gelmesi için bireysel olarak gönüllü çalıştınız mı?
- Evin tapusu var mı? Tapu varsa: Almak için neler yaptı? Kolaylıkla alabildi mi? Aldıktan sonra ne hissetti? Yoksa: Olmayışı birtakım kaygılara sebep oluyor mu? Ne tür kaygılara?
- Bu evi bir güvence olarak görüyor musun? Tapuyu aldıktan sonra bu düşüncenin güçlendi mi? İleride yaşlandığımda bu ev beni kurtarır gibi bir düşüncenin var mı?
- Başka bir evin, köyde/başka şehirde bir ev/arazinin var mı?

Kentsel dönüşüm (KD) süreci

- Son dönemde KD'ye ilişkin konuşmalar/söylentilerde bir artış var mı?
- KD'nin bu mahallede yaşanacağını düşünüyor musun? (Evetse: Ne kadar süre içinde olur tahminen; Hayırsa: Neden?)
- Bu mahallede kentsel dönüşümün yaşanmasını ister misin? Neden?
 - Hayırsa: KD süreci özel bir kuruluş yerine devletin kendi organları tarafından yürütülseydi daha olumlu yaklaşır mıydın?
- KD gerçekleşirse yine burada yaşamak ister misin? Neden?
- KD'ye karşı yürütülen mücadele içinde yer alıyor musun? (Evetse: Neden katılmak istedin? Nasıl gelişti bu süreç? Dernekte neler yapıyorsun? Aktif

şekilde görev alıyor musun? Eşin ya da aileden başka kimseler de var mı? Diğer kadınlara bu süreçte aktif olarak yer almasını önerir misin?)

- Derneğin faaliyetlerini takip ediyor musun? İşleyiş/süreç?
- İyi bir KD ... özelliklerini taşımalıdır. ... şartıyla ben de KD'yi isterim, desen neler söylersin?

İşle ilgili sorular-Formel bir işte çalışıyorsa (emekliyse geçmiş zaman kipiyle)

- Nasıl bir işte çalışıyorsun?
- Sigortalı mısın?
- Nasıl iş buldun? Akrabalar, komşular, internet, eş-çocuk vs.
- Emekli olma durumun/hayalin var mı?
- Şimdiye dek ne tür işlerde çalıştın? Sigortalı mıydı?
- İşini severek yapıyor musun? Mutlu musun çalışırken?
- Çalışmanın en temel sebebi nedir? Emeklilik, aylık gelir, sosyalleşmek...
- İşe nasıl gidip geliyorsun?
- Eşin çalışıyor mu?
- Çalıştığın ve çalışmadığın (çoğu zaman mevsimlik işler) zamanlarda evdeki işleri nasıl kotarıyor? Kimler ne tür işlerin sorumluluğunu yükleniyor?
- Çalıştığım için ... hasret kaldım, desen neler söylersin?
- Çalıştığım için ... konularda kendimi iyi/güçlü hissediyorum, desen neler söylersin?
- Çalıştığım için ... yapabildim, desen neler sıralarsın?

İşle ilgili sorular-Enformel bir işte çalışıyorsa

- Şu an yaptığımız işi, sigortalı ve düzenli bir işte çalışmaya tercih eder misiniz?
- Evde /... çalışmanızın sebepleri neler? Çocuklarla bir arada olmak, oyalanmak, gelir...
- Sigorta durumu? Sağlık sigortası, dışarıdan ödeme vs.
- Kendini “çalışıyor” olarak görüyor musun? Bu şekilde çalışmanın zorlukları neler?

İşle ilgili sorular-Çalışmıyorsa

- Sigortalı-düzenli bir işte çalışmak ister miydin?
- Çalışmama bir tercih mi şartlar mı bunu gerektirdi? Ne tür şartlar?
- Daha önce çalıştın mı?
- Çalışsaydım kendimi ... konularında daha iyi/güçlü hissedirdim, desen neler sıralarsın?
- Çalışsaydım kendimi ... konularda mahrum kalmış, daha çok yıpranmış hissedirdim, desen ...?
- Çalışmanın ev işiyle birleşince sana ek bir yük getireceğini düşünüyor musun?

Ev kullanımı

- Evde en çok nerede vakit geçiriyorsun?
- (Çalışıyorsa) Çalıştığım (ve) çalışmadığım bir gününü anlatır mısın?
- Misafirlerin geldiğinde nerede vakit geçiriyorsunuz?
- Balkon, bahçeyi nasıl kullanıyorsun?

- Evde teknik bir sorunla karşılaştığında nasıl çözüyorsunuz?
- Evde en son büyük bir tadilat ya da oda ekleme gibi işlemleri en son ne zaman yaptın?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir evde yaşamayı ister miydin? Evin tipi? Hangi olanaklara/özelliklere sahip olmasını önemserdin?

Mahalle kullanımı

- (Yukarıda “var” dediyse) Ayrımcılığa uğrama endişen geçti mi? Ne zaman geçti?
- Mahallede nerelerde/kimlerde vakit geçiriyorsun?
- Mahallede akrabalarınız var mı? Ne sıklıkta görüşüyorsunuz?
- Komşuları ziyaret etmek dışında mahallede nerelere gidiyorsun? Ziyaret ettiğin resmî kurumlar? Cami, cem evi, okul gibi.
- Kahvehanede vakit geçiriyor musun? Ne sıklıkta? Neler yapıyorsun?
- Mahalledeki tanışların/yakınların fiziksel olarak yakınındaki komşular mı kahvehaneden arkadaşlar mı?
- İzmir’de akrabalarınızla kurduğunuz bir dayanışma/yardımlaşma derneği var mı? Üye misin? Ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?
- Bir kuruma, partiye, derneğe üye misin? Ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?
- Bu mahallede yaşamak bana kattı; ... imkânlarına sahip oldum desen neler sayarsın?
- Bu mahallede yaşamının ... yönlerini sevmiyorum, desen neler sıralarsın?
- Bu mahallede yaşadığım için mahrum kaldım, desen neler sıralarsın?
- Mahallenin sevdiğin özellikleri? Mahallenin sevmediğin özellikleri?
- Aşağı mahallede ise: Neden buraya kadar inmişiz yerleşmek için, en azından yukarda otursaydık, dedin mi?
- Limontepe’de yaşamak dini inancının gerekliliklerini yerine getirmene bir engel oluyor mu? İmkân tanıyor mu? Başka bir mahallede yaşasan bu olanaklar/sıkıntılarla yüzleşir miydin?
- [Eğer öyleyse] Limontepe’de yaşadığın için Kürt/Alevi olmakla ilgili sorunlar/sıkıntılar yaşadın mı? Mahalleye yerleştiğinde bu konuda bir endişen var mıydı?
- Mahallede yaşadığın/ihtiyacını duyduğun en büyük sorunlar/durumlar/şeyler neler? Park, otobüs durağı...
- Kendini İzmir’den birine tanıtırken Limontepeliyim mi diyorsun, (örneğin) Erzurumluyum mu diyorsun?
- Limontepe burada yaşamayanlar, örneğin Alsancak’ta, Karşıyaka’da yaşayanlar tarafından nasıl biliniyor? Nasıl bir bilinirliği var?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir muhitte yaşamayı ister miydin? İzmir’in (ya da başka şehir) hangi semtinde/mahallesinde yaşamak istersin? Neden?
- Mahalleyi çocukların/torunların gelişimi için nasıl değerlendiriyorsun?
- Hayal kuruyor musun? Limontepe bu hayallerin neresinde?
- Hangi amaçlarla mahalleden çıkıyorsun?
- Mahallede teknik anlamda bir sorunla karşılaştığında (resmî kurumlar düzeyinde) kimden yardım istersin? Muhtar, ilçe belediye, mahallenin ileri gelenleri...

- Muhtara gidiyor musun? Ne sıklıkta/hangi amaçlarla? Giderken/iletişime geçerken endişe duyuyor musun?
- Seçimler öncesinde mahallede bu dönemde ve önceden ne tür çalışmalar/etkinlikler yapılıyor(du)?
- Seçimler sonrası (varsa) ilişki, iş sürecinin takibi ilgili belediye/parti vs. tarafından yapılıyor mu?

Komşuluk

- Ekonomik olarak zor duruma düşsen kimlerden yardım istersin?
- Yakınlık ve destek olma açısından sıralar mısın: Aile, birinci derece akraba, komşular, yardım kuruluşları
- Mahallede çok yakın/samimi komşuların var mı? Komşuluk ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsun?
- Senin için “iyi bir komşu” kime denir? Hangi özelliklere sahip olmalı?
- Komşularınla nasıl vakit geçiriyorsun? Ortaklaşa yaptığınız işler var mı?
- Mahalle dışında bir yere komşularınla toplanıp gidiyor musunuz? Ne sıklıkta nerelere gidiyorsunuz?

Kent kullanımı

- Mahalle dışına çıktığın zaman nerelerde vakit geçiriyorsun? Neden bu bölge? Kimlerle gidiyorsun? Ne sıklıkta?
- Ne tür mekânlarda vakit geçirmekten hoşlanıyorsun? Park-meydanlar-deniz kenarı- piknik alanları-alışveriş merkezleri-Kemeraltı gibi açık alanlarda alışveriş, gezinti vs.
- Bu şehirde yaşamaktan memnun musun? Hangi açılardan?
- Şehirde bir yerden bir yere giderken gözüne çarpan/rahatsızlık veren durumlar neler?
- Şehir içinde fark ettiğin herhangi bir sorunla ilgili olarak ilçe/büyükşehir belediyesine bir dilekçe yazdın mı/resmi başvuruda bulundun mu?

Diğer sorular

- Köyünü/mahallenini ziyaret ediyor musun? Ne sıklıkta? Oradan bir destek oluyor mu? (Gıda ürünleri vs.) Orada bir arsanz/eviniz var mı? Bir süre sonra oraya tekrar dönmeyi düşünür müsün?
- Geçmişe dönüp baktığında şunu yaptığım/yapmadığım için pişmanım dediğin neler var? Eğitim, göç, mahalle seçimi gibi.

Görüşme Soruları – İkinci Kuşak Kadınlar

Tanı(t)ma kısmı

- Kendini biraz tanıtır mısın? (Hangi durumları öne çıkarıyorsa) –Yaş, doğum yeri, çalışma durumu
- Ne zaman ve nerede doğdun? Kaç kardeşsiniz?
- Çocukluk dönemini anlatır mısın biraz? Neler yapıyordun? Ev işlerine/kardeşlerinin bakımına yardım ediyor muydun?
- Hangi oyunları oynuyordun?
- Nerede oynuyordun? Ev civarı, göz önü ya da daha uzak bölgeler...

- Limontepe’de çocuk olmak nasıldı? Şimdi o dönemlere bakınca... Hangi olanak ya da sorunları var-dı?
- Çocukluğunu düşündüğünde özlem duyduğun neler var?
- Okulla aran nasıl(dı)? En son mezun olduğun okul/ayrıldığıın sınıf?
 - Okuldan ayrılmışsa/devam etmesine izin verilmemişse: Eğitimine devam etmek ister miydin? Okuldan ayrılmak zorunda kaldığında ne hissettin?
- Ailenle birlikte yaşadığın evin ne tür eksikleri vardı? Elektrik, su, telefon, yol sorunları çözlürken ne tür ilişkiler yaşandı? –Neler hatırlıyorsun bu döneme ilişkin

Lise-mahalle dışına çıkma

- Hangi liseye gittin? Nasıl karar verdin?
- [Koşulu sağlıyorsa] Liseye gitmeye başladığında mahalleden çıkmaya ve düzenli olarak kentin farklı bir noktasında vakit geçirmeye başladın. Farklı bölgelerden gelen insanlarla karşılaştın. Bu karşılaşma ve şehir içinde hareket etme sana neler hissettirdi? Şaşırma, sıra dışı bulma, sıradan... Nasıl bir deneyimdi? İlk kıyaslama anın sende nasıl bir hissiyat yarattı? Ne düşündün?
- Limontepe’de yaşıyor olmak herhangi bir sorun ya da olanak yarattı mı?
- Limontepe’de yaşadığın için herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldın mı?

Üniversite (gittiyse-gidiyorsa)

Bölüm-üniversite bilgileri

- Neden bu bölümü/programı tercih ettin? Kim ya da neler etkili oldu?
- Memnun musun? Şimdiki aklım olsa yine aynı programı seçerdim, der misin? Hayırsa: Hangi programı seçerdin, neden?
- Evden çıkıp okula nasıl gidiyorsun? Ulaşım ile ilgili bir sorun yaşıyor musun?
- Çalışmadığın/okula gitmediğin bir günde nelerle meşgul oluyorsun?
- [Mezunsa] Okuldan sonra ne tür işlerle meşgul oldun?
- Öğrenciyken çalışıyor musun-çalıştın mı? Ne tür işlerde çalıştın?

Oda-Ev(lilik)

- *Ailesiyle yaşıyorsa*: Kendine ait bir odan var mı? Ne kadar süredir var? İçinde vakit geçiriyor musun? (Odası yoksa: Eksikliğini hissediyor musun? Odam olsaydı böyle vakit geçirirdim, böyle tasarlardım içini, diye düşünüyor musun?)
- Çocukken yaşadığınız evin yıkılacağına dair korkuların var mıydı? Şimdi var mı?

Evliyse:

- Nasıl evlendin? Nasıl tanıştınız?
- Evlenince hayatında neler değişti? Beklediğin gibi oldu mu yaşadıkların? Ne tür farklılıklar var?
- Evlenince burada yaşamaya nasıl karar verdiniz?
- Ev sahibi misiniz, kirada mı oturuyorsunuz?
 - Evi nasıl buldunuz?
 - Ev ararken önce hangi özelliklerine bakıyorsun? Senin bir evde önem verdiğin şeyler neler?
 - Evi kendine ait hissediyor musun? “Oh, sonunda benim de evim oldu”, diyor musun? Ev sahibi değilse: Ev satın almaya dair neler düşünüyorsun?

- Ailesiyle yaşarken odası yoksa: Kendine ait bir odan yokken kendi evinde yaşamaya başlamak nasıl bir his? O zaman yapmak istediklerini şimdi yapıyor musun? Eşya alırken iç mekânı tasarlarken kendi başına karar verebiliyor musun?
- Evlendikten sonra Limontepe’de yaşamayı düşünüyor muydun?
- Aileler de aynı mahalledeyse: Ailenle (ve/ya da eşinin ailesiyle)/ akrabalarla/tanıdıklarla aynı/yakın mahallede yaşamayı nasıl değerlendiriyorsun? Olumlu-olumsuz yanları neler?
- Buraya yerleşmeye nasıl karar verdiniz? Hangi durumlar etkili oldu? Alışık olma, uygun kira/ev sahibi olma vs.
- Ev sahibi ise: Evin tapusu var mı? Varsa: Bu evi bir güvence olarak görüyor musun? “Tapusu da var, ileride satarım ya da kentsel dönüşümle bir daire alırım” gibi bir düşüncen var mı? Yoksa: Olmayışı birtakım kaygılara sebep oluyor mu? Ne tür kaygılara?
 - Evde nasıl bir iş bölümü var? Evin temizliği, çocukların bakımı gibi işleri nasıl yürütüyorsunuz?
 - İkinizin de çalışmadığı bir gün eşinle neler yapıyorsunuz? Ev içi ve dışı pratikler
- “Ben çocukluğumda ... konularında eksiklik hissettiğim için çocuğumun bunlardan mahrum kalmasını istemem” dediğin durumlar var mı?

Ev sahibiyse

- Bu evi bir güvence olarak görüyor musun? İleride yaşlandığımda, çalışmadığımda bu eve sahip olmak benim için güvencedir gibi bir düşüncen var mı?
- Başka bir evin var mı?
- İleride taşınmayı, başka bir yere yerleşmeyi düşünür müsün?

İşle ilgili sorular-Formel bir işte çalışıyorsa

- Nasıl bir işte çalışıyorsun? Ne kadar süredir?
- Seviyor musun işini?
- SGK’lı mısın?
- Nasıl iş buldun? Akrabalar, komşular, internet, eş-çocuk vs.
- Emekli olma durumun/hayalin var mı?
- Şimdiye dek ne tür işlerde çalıştın? Sigortalı mıydı? (Enformel işleri sıralatarak)
- Çalışmayı istiyor musun? Mutlu musun çalıştığın için?
- Çalışmanın en temel sebebi nedir? Emeklilik, aylık gelir, sosyalleşmek...
- İşe nasıl gidip geliyorsun?
- Çalıştığın ve çalışmadığın zamanlarda evdeki işleri nasıl kotarıyorsunuz? Kimler ne tür işlerin sorumluluğunu yükleniyor? (Ailesinde ya da evliyse kendi evinde)
- Çalıştığım için ... hasret kaldım, desen neler söylersin?
- Çalıştığım için ... konularda kendimi iyi/güçlü hissediyorum, desen neler söylersin?
- Çalıştığım için ... yapabildim, desen neler sıralarsın?

İşle ilgili sorular-Enformel bir işte çalışıyorsa

- Şu an yaptığımız işi, sigortalı ve düzenli bir işte çalışmaya tercih eder misin?
- [Öyleyse] Evde çalışmanın sebepleri neler? Çocuklarla bir arada olmak, oyalanmak, ek gelir...
- Sigorta durumu? Eşinden sağlık sigortası, dışarıdan ödeme vs.
- Kendini “bir işte çalışıyor” olarak görüyor musun? Bu şekilde çalışmanın zorlukları neler?
- Böyle çalışırken evdeki işleri nasıl kotarıyorsunuz? Evdeki iş bölümü nasıl?

İşle ilgili sorular-Çalışmıyorsa

- Sigortalı-düzenli bir işte çalışmak ister miydin? Düşünüyor/arıyor musun?
- Çalışmama bir tercih mi şartlar mı bunu gerektirdi? Ne tür şartlar?
- Daha önce çalıştın mı?
- Çalışsaydım kendimi ... konularında daha iyi/güçlü hissederdim, desen neler sıralarsın?
- Çalışsaydım kendimi ... konularda mahrum kalmış, daha çok yıpranmış hissederdim, desen ...?
- Çalışmanın ev işiyle birleşince sana ek bir yük getireceğini düşünüyor musun?

Ev kullanımı

- Evde en çok nerede vakit geçiriyorsun?
- (Çalışıyorsa) Çalıştığın (ve) çalışmadığın bir gününü anlatır mısın?
- Mutfağı yemek hazırlama süreci dışında kullanıyor musun? Misafir ağırlama, vakit geçirme gibi.
- Misafirlerin geldiğinde nerede vakit geçiriyorsunuz?
- Balkon, bahçeyi nasıl kullanıyorsun?
- Evde teknik bir sorunla karşılaştığında kimden yardım istersin? Kendisi, Eş, komşu, akraba, tamirci vs.
- Evde en son büyük bir tadilat ya da oda ekleme gibi işlemleri en son ne zaman yaptınız?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir evde yaşamayı ister miydin? Evin tipi? Hangi olanaklara/özelliklere sahip olmasını önemserdin?

Mahalle kullanımı

- Limontepe’de yaşayan bir genç olmak ve bir genç kadın olmak nasıl bir durum? Senin üzerinde yarattığı herhangi bir sorun/baskı ya da sağladığı bir olanak var mı? Komşuluk, lokasyon gibi
- Mahallede herhangi bir konuda ayrımcılığa uğrama endişen var mı?
- Mahallede nerelerde/kimlerde vakit geçiriyorsun? Komşulara gidiyor musun?
- Mahallede akrabalarınız var mı? Ne sıklıkta görüşüyorsunuz?
- Komşuları ziyaret etmek dışında mahallede nerelere gidiyorsun? Ziyaret ettiğin resmî kurumlar? Cami, cem evi, okul gibi
- Bu mahallede yaşamak bana kattı; ... imkânlarına sahip oldum desen neler sayarsın?
- Bu mahallede yaşamamanın ... yönlerini sevmiyorum, desen neler sıralarsın?
- Bu mahallede yaşadığım için mahrum kaldım, desen neler sıralarsın?

- Mahallenin sevdiğin özellikleri?
- Mahallenin sevmediğin özellikleri?
- Limontepe’de yaşamak dinî inancının gerekliliklerini yerine getirmene bir engel oluyor mu? İmkân tanıyor mu? Başka bir mahallede yaşasan bu olanaklar/sıkıntılarla yüzleşir miydin?
- [Eğer öyleyse] Limontepe’de yaşadığın için Kürt/Alevi olmakla ilgili sorunlar/sıkıntılar yaşadın mı? Mahalleye yerleştğinde bu konuda bir endişen var mıydı?
- Mahallede yaşadığın/ihtiyacını duyduğun en büyük sorunlar/durumlar/şeyler neler? Park, otobüs durağı...
- Kendini İzmir’den birine tanıtırken Limontepeliyim diyor musun? Hayırsa: Neden?
- Limontepe burada yaşamayanlar, örneğin Alsancak’ta, Karşıyaka’da yaşayanlar tarafından nasıl biliniyor? Nasıl bir bilinirliği var?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir muhitte yaşamayı ister miydin? İzmir’in (ya da başka şehir) hangi semtinde/mahallesinde yaşamak istersin? Neden?
- Mahalleyi çocukların yetişmesi için nasıl değerlendiriyorsun? Burada yetişen bir çocuğun ne tür durumların eksikliğini yaşayacağını düşünüyorsun?
- Hayal kuruyor musun? Limontepe bu hayallerin neresinde?
- Hangi amaçlarla mahalleden çıkıyorsun?
- Mahallede teknik anlamda bir sorunla karşılaştığında (resmî kurumlar düzeyinde) kimden yardım istersin? Muhtar, ilçe belediye, mahallenin ileri gelenleri...
- Muhtara gidiyor musun? Ne sıklıkta/hangi amaçlarla? Giderken/iletişime geçerken endişe duyuyor musun?
- Seçimler öncesinde mahallede bu dönemde ve önceden ne tür çalışmalar/etkinlikler yapılıyor(du)?
- Seçimler sonrası (varsa) ilişki, iş sürecinin takibi ilgili belediye/parti vs tarafından yapılıyor mu?

Komşuluk

- Ekonomik olarak zor duruma düşsen kimlerden yardım istersin?
- Yakınlık ve destek olma açısından sıralar mısın: Aile, birinci derece akraba, komşular, yardım kuruluşları
- Mahallede çok yakın/samimi komşuların var mı? Komşuluk ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsun?
- Senin için “iyi bir komşu” kime denir? Hangi özelliklere sahip olmalı?
- Komşularınla nasıl vakit geçiriyorsun? Ortaklaşa yaptığımız işler var mı?
- Mahalle dışında bir yere komşularınla toplanıp gidiyor musunuz? Ne sıklıkta nerelere gidiyorsunuz?

Kent kullanımı

- Mahalle dışına çıktığın zaman nerelerde vakit geçiriyorsun? Neden bu bölge? Kimlerle gidiyorsun? Ne sıklıkta?
- Ne tür mekânlarda vakit geçirmekten hoşlanıyorsun? Park-meydanlar-deniz kenarı- piknik alanları-alışveriş merkezleri-Kemeraltı gibi açık alanlarda alışveriş, gezinti vs.

- Bu şehirde yaşamaktan mutlu musun? Hangi açılardan?
- Şehirde bir yerden bir yere giderken gözüne çarpan/rahatsızlık veren durumlar neler?
- Şehir içinde fark ettiğin herhangi bir sorunla ilgili olarak ilçe/büyükşehir belediyesine bir dilekçe yazdın mı/resmi başvuruda bulundun mu?

Kentsel dönüşüm (KD) süreci

- Son dönemde KD'ye ilişkin konuşmalar/söylentilerde bir artış var mı?
- KD'nin bu mahallede yaşanacağını düşünüyor musun? (Evetse: Ne kadar süre içinde olur tahminen; Hayırsa: Neden)
- Bu mahallede kentsel dönüşümün yaşanmasını ister misin? Neden?
 - Hayırsa: KD süreci özel bir kuruluş yerine devletin kendi organları tarafından yürütülseydi daha olumlu yaklaşır mıydın?
- KD gerçekleşirse yine burada yaşamak ister misin? Neden?
- KD'ye karşı yürütülen mücadele içinde yer alıyor musun? (Evetse: Neden katılmak istedin? Nasıl gelişti bu süreç? Dernekte neler yapıyorsun? Aktif şekilde görev alıyor musun? Eşin ya da aileden başka kimseler de var mı? Diğer kadınlara bu süreçte aktif olarak yer almasını önerir misin?; Hayırsa: Neden)
- Derneğin faaliyetlerini takip ediyor musun? İşleyiş/süreç?
- İyi bir KD ... özelliklerini taşımalıdır. ... şartıyla ben de KD'yi isterim, desen neler söylersin?

Diğer sorular

- Ailenin köyünü/mahallesini ziyaret ediyor musun? Ne sıklıkta? Oradan bir destek oluyor mu ailenize? (Gıda ürünleri vs.) Orada bir arsanız/eviniz var mı? Bir süre sonra oraya tekrar dönmeyi düşünür müsünüz?
- Geçmişe dönüp baktığında şunu yaptığım/yapmadığım için pişmanım dediğin neler var? Eğitim, göç, mahalle seçimi gibi.

Görüşme Soruları – İkinci Kuşak Erkekler

Tanı(t)ma kısmı

- Kendini biraz tanıtır mısın? (Hangi durumları öne çıkarıyorsan) –Yaş, doğum yeri, çalışma durumu
- Ne zaman ve nerede doğdun? Kaç kardeşiniz?
- Çocukluk dönemini anlatır mısın biraz? Neler yapıyordun? Ev işlerine/kardeşlerinin bakımına yardım ediyor muydun?
- Hangi oyunları oynuyordun?
- Nerede oynuyordun? Ev civarı, göz önü ya da daha uzak bölgeler...
- Limontepe'de çocuk olmak nasıldı? Şimdi o dönemlere bakınca... Hangi olanak ya da sorunları var-dı?
- Çocukluğunu düşündüğünde özlem duyduğun neler var?
- Okulla aran nasıl(dı)? En son mezun olduğun okul/ayrıldığı sınıf?
 - Okuldan ayrılmışsa/devam etmesine izin verilmemişse: Eğitimine devam etmek ister miydin? Okuldan ayrılmak zorunda kaldığında ne hissettin?
- Ailenle birlikte yaşadığın evin ne tür eksikleri vardı? Elektrik, su, telefon, yol sorunları çözümlenirken ne tür ilişkiler yaşandı? –Neler hatırlıyorsun bu döneme ilişkin

Lise-mahalle dışına çıkma

- Hangi liseye gittin? Nasıl karar verdin?
- [Koşulu sağlıyorsa] Liseye gitmeye başladığında mahalleden çıkmaya ve düzenli olarak kentin farklı bir noktasında vakit geçirmeye başladın. Farklı bölgelerden gelen insanlarla karşılaştın. Bu karşılaşma ve şehir içinde hareket etme sana neler hissettirdi? Şaşırma, sıra dışı bulma, sıradan... Nasıl bir deneyimdi? İlk kıyaslama anın sende nasıl bir hissiyat yarattı? Ne düşündün?
- Limontepe’de yaşıyor olmak herhangi bir sorun ya da olanak yarattı mı?
- Limontepe’de yaşadığın için herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldın mı?

Üniversite (gittiyse-gidiyorsa)

Bölüm-üniversite bilgileri

- Neden bu bölümü/programı tercih ettin? Kim ya da neler etkili oldu?
- Memnun musun? Şimdiki aklım olsa yine aynı programı seçerdim, der misin? Hayırsa: Hangi programı seçerdin, neden?
- Evden çıkıp okula nasıl gidiyorsun? Ulaşım ile ilgili bir sorun yaşıyor musun?
- Çalışmadığın/okula gitmediğin bir günde nelerle meşgul oluyorsun?
- [Mezunsan] Okuldan sonra ne tür işlerle meşgul oldun?
- Öğrenciyken çalışıyor musun-çalıştın mı? Ne tür işlerde çalıştın?

Oda-Ev(lilik)

- *Ailesiyle yaşıyorsa*: Kendine ait bir odan var mı? Ne kadar süredir var? İçinde vakit geçiriyor musun? (Odası yoksa: Eksikliğini hissediyor musun? Odam olsaydı böyle vakit geçirirdim, böyle tasarlardım içini, diye düşünüyor musun?)
- Çocukken yaşadığınız evin yıkılacağına dair korkuların var mıydı? Şimdi var mı?

Evliyse:

- Nasıl evlendin? Nasıl tanıştınız?
- Evlenince hayatında neler değişti? Beklediğin gibi oldu mu yaşadıkların? Ne tür farklılıklar var?
- Evlenince burada yaşamaya nasıl karar verdiniz?
- Ev sahibi misiniz, kirada mı oturuyorsunuz?
- Evi nasıl buldunuz?
- Ev ararken önce hangi özelliklerine bakıyorsunuz? Senin bir evde önem verdiğin şeyler neler?
- Evi kendine ait hissediyor musun? “Oh, sonunda benim de evim oldu”, diyor musun?
 - Ev sahibi değilse: Ev satın almaya dair neler düşünüyorsun?
- Ailesiyle yaşarken odası yoksa: Kendine ait bir odan yokken kendi evinde yaşamaya başlamak nasıl bir his? O zaman yapmak istediklerini şimdi yapıyor musun? Eşya alırken, iç mekânı tasarlarken kendi başına karar verebiliyor musun?
- Evlendikten sonra Limontepe’de yaşamayı düşünüyor muydun?
- Aileler de aynı mahalledeyse: Ailenle (ve/ya da eşinin ailesiyle)/ akrabalarla/tanıdıklarla aynı/yakın mahallede yaşamayı nasıl değerlendiriyorsun? Olumlu-olumsuz yanları neler?

- Buraya yerleşmeye nasıl karar verdiniz? Hangi durumlar etkili oldu? Alışık olma, uygun kira/ev sahibi olma vs.
- Ev sahibi ise: Evin tapusu var mı? Varsa: Bu evi bir güvence olarak görüyor musun? “Tapusu da var, ileride satarım ya da kentsel dönüşümle bir daire alırım” gibi bir düşüncen var mı? Yoksa: Olmayışı birtakım kaygılara sebep oluyor mu? Ne tür kaygılara?
- Evde nasıl bir iş bölümü var? Evin temizliği, çocukların bakımı gibi işleri nasıl yürütüyorsunuz?
- Eşin çalışıyor mu?
- İkinizin de çalışmadığı bir gün eşinle neler yapıyorsunuz? Ev içi ve dışı pratikler
- “Ben çocukluğumda ... konularında eksiklik hissettiğim için çocuğumun bunlardan mahrum kalmasını istemem” dediğin durumlar var mı?

Ev sahibiyse

- Bu evi bir güvence olarak görüyor musun? İleride yaşlandığımda, çalışmadığımda bu eve sahip olmak benim için güvencedir, gibi bir düşüncen var mı?
- Başka bir evin var mı?
- İleride taşınmayı, başka bir yere yerleşmeyi düşünür müsün?

İşle ilgili sorular-Formel bir işte çalışıyorsa

- Nasıl bir işte çalışıyorsun? Ne kadar süredir?
- Seviyor musun işini?
- SGK’lı mısın?
- Nasıl iş buldun? Akrabalar, komşular, internet, eş-çocuk vs.
- Emekli olma durumun/hayalin var mı?
- Şimdiye dek ne tür işlerde çalıştın? Sigortalı mıydı? (Enformel işleri sıralatarak)
- Çalışmayı istiyor musun? Mutlu musun çalıştığın için?
- Çalışmanın en temel sebebi nedir? Emeklilik, aylık gelir, sosyalleşmek...
- İşe nasıl gidip geliyorsun?
- Çalıştığın ve çalışmadığın zamanlarda evdeki işleri nasıl kotarıyorsunuz? Kimler ne tür işlerin sorumluluğunu yükleniyor? (Ailesinde ya da evliyse kendi evinde)
- Çalıştığın için ... hasret kaldım, desen neler söylersin?
- Çalıştığın için ... konularda kendimi iyi/güçlü hissediyorum, desen neler söylersin?
- Çalıştığın için ... yapabildim, desen neler sıralarsın?

İşle ilgili sorular-Enformel bir işte çalışıyorsa

- Şu an yaptığınız işi, sigortalı ve düzenli bir işte çalışmaya tercih eder misiniz?
- Evde /... çalışmanızın sebepleri neler? Çocuklarla bir arada olmak, oyalanmak, gelir...
- Sigorta durumu? Sağlık sigortası, dışarıdan ödeme vs.
- Kendini “çalışıyor” olarak görüyor musun? Bu şekilde çalışmanın zorlukları neler?

İşle ilgili sorular-Çalışmıyorsa

- Sigortalı-düzenli bir işte çalışmak ister miydin? Düşünüyor/arıyor musun?
- Çalışmama bir tercih mi şartlar mı bunu gerektirdi? Ne tür şartlar?
- Daha önce çalıştın mı?
- Çalışsaydım kendimi ... konularında daha iyi/güçlü hissederdim, desen neler sıralarsın?
- Çalışsaydım kendimi ... konularda mahrum kalmış, daha çok yıpranmış hissederdim, desen ...?
- Çalışmanın ev işiyle birleşince sana ek bir yük getireceğini düşünüyor musun?

Ev kullanımı

- Misafirlerin geldiğinde nerede vakit geçiriyorsunuz?
- Balkon, bahçeyi nasıl kullanıyorsun?
- Evde teknik bir sorunla karşılaştığında nasıl çözüyorsunuz?
- Evde en son büyük bir tadilat ya da oda ekleme gibi işlemleri en son ne zaman yaptın?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir evde yaşamayı ister miydin? Evin tipi? Hangi olanaklara/özelliklere sahip olmasını önemserdin?
- Televizyon izler misiniz? Hangi programları takip edersiniz?

Mahalle kullanımı

- Limontepe'de yaşayan bir genç olmak ve bir genç erkek olmak nasıl bir durum? Senin üzerinde yarattığı herhangi bir sorun/baskı ya da sağladığı bir olanak var mı? Komşuluk, lokasyon gibi
- Mahallede herhangi bir konuda ayrımcılığa uğrama endişen var mı?
- Mahallede nerelerde/kimlerde vakit geçiriyorsun? Komşulara gidiyor musun?
- Mahallede akrabalarınız var mı? Ne sıklıkta görüşüyorsunuz?
- Komşuları ziyaret etmek dışında mahallede nerelere gidiyorsun? Ziyaret ettiğin resmî kurumlar? Cami, cem evi, okul gibi.
- Kahvehanede vakit geçiriyor musun? Ne sıklıkta? Neler yapıyorsun?
- Mahalledeki tanışların/yakınların fiziksel olarak yakınındaki komşular mı kahvehaneden/okuldan/iş yerinden arkadaşlar mı?
- İzmir'de akrabalarınızla kurduğunuz bir dayanışma/yardımlaşma derneği var mı? Üye misin? Ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?
- Bu mahallede yaşamak bana kattı; ... imkânlarına sahip oldum desen neler sayarsın?
- Bu mahallede yaşamamanın ... yönlerini sevmiyorum, desen neler sıralarsın?
- Bu mahallede yaşadığım için mahrum kaldım, desen neler sıralarsın?
- Mahallenin sevdiğin özellikleri?
- Mahallenin sevmediğin özellikleri?
- Limontepe'de yaşamak dinî inancının gerekliliklerini yerine getirmene bir engel oluyor mu? İmkân tanıyor mu? Başka bir mahallede yaşasan bu olanaklar/sıkıntılarla yüzleşir miydin?
- [Eğer öyleyse] Limontepe'de yaşadığın için Kürt/Alevi olmakla ilgili sorunlar/sıkıntılar yaşadın mı? Mahalleye yerleştiğinde bu konuda bir endişen var mıydı?

- Mahallede yaşadığın/ihtiyacını duyduğun en büyük sorunlar/durumlar/şeyler neler? Park, otobüs durağı...
- Kendini İzmir'den birine tanıtırken Limontepeliyim diyor musun? Hayırsa: Neden?
- Limontepe burada yaşamayanlar, örneğin Alsancak'ta, Karşıyaka'da yaşayanlar tarafından nasıl biliniyor? Nasıl bir bilinirliği var?
- Tüm şartlar uygun olsa başka bir muhitte yaşamayı ister miydin? İzmir'in (ya da başka şehir) hangi semtinde/mahallesinde yaşamak istersin? Neden?
- Mahalleyi çocukların yetişmesi için nasıl değerlendiriyorsun? Burada yetişen bir çocuğun ne tür durumların eksikliğini yaşayacağını düşünüyorsun?
- Hayal kuruyor musun? Limontepe bu hayallerin neresinde?
- Hangi amaçlarla mahalleden çıkıyorsun?
- Mahallede teknik anlamda bir sorunla karşılaştığında (resmî kurumlar düzeyinde) kimden yardım istersin? Muhtar, ilçe belediye, mahallenin ileri gelenleri...
- Muhtara gidiyor musun? Ne sıklıkta/hangi amaçlarla? Giderken/iletişime geçerken endişe duyuyor musun?
- Seçimler öncesinde mahallede bu dönemde ve önceden ne tür çalışmalar/etkinlikler yapılıyor(du)?
- Seçimler sonrası (varsa) ilişki, iş sürecinin takibi ilgili belediye/parti vs tarafından yapılıyor mu?

Komşuluk

- Ekonomik olarak zor duruma düşsen kimlerden yardım istersin?
- Yakınlık ve destek olma açısından sıralar mısın: Aile, birinci derece akraba, komşular, yardım kuruluşları
- Mahallede çok yakın/samimi komşuların var mı? Komşuluk ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsun?
- Senin için "iyi bir komşu" kime denir? Hangi özelliklere sahip olmalı?
- Komşularınla nasıl vakit geçiriyorsun? Ortaklaşa yaptığınız işler var mı?
- Mahalle dışında bir yere komşularınla toplanıp gidiyor musunuz? Ne sıklıkta nerelere gidiyorsunuz?

Kent kullanımı

- Mahalle dışına çıktığın zaman nerelerde vakit geçiriyorsun? Neden bu bölge? Kimlerle gidiyorsun? Ne sıklıkta?
- Ne tür mekânlarda vakit geçirmekten hoşlanıyorsun? Park-meydanlar-deniz kenarı- piknik alanları-alışveriş merkezleri-Kemeraltı gibi açık alanlarda alışveriş, gezinti vs.
- Bu şehirde yaşamaktan mutlu musun? Hangi açılardan?
- Şehirde bir yerden bir yere giderken gözüne çarpan/rahatsızlık veren durumlar neler?
- Şehir içinde fark ettiğin herhangi bir sorunla ilgili olarak ilçe/büyükşehir belediyesine bir dilekçe yazdın mı/resmi başvuruda bulundun mu?

Kentsel dönüşüm (KD) süreci

- Son dönemde KD'ye ilişkin konuşmalar/söylentilerde bir artış var mı?

- KD'nin bu mahallede yaşanacağını düşünüyor musun? (Evetse: Ne kadar süre içinde olur tahminen; Hayırsa: Neden)
- Bu mahallede kentsel dönüşümün yaşanmasını ister misin? Neden?
 - Hayırsa: KD süreci özel bir kuruluş yerine devletin kendi organları tarafından yürütülseydi daha olumlu yaklaşır mıydın?
- KD gerçekleşirse yine burada yaşamak ister misin? Neden?
- KD'ye karşı yürütülen mücadele içinde yer alıyor musun? (Evetse: Neden katılmak istedin? Nasıl gelişti bu süreç? Dernekte neler yapıyorsun? Aktif şekilde görev alıyor musun? Eşin ya da aileden başka kimseler de var mı?; Hayırsa: Neden)
- Derneğin faaliyetlerini takip ediyor musun? İşleyiş/süreç?
- İyi bir KD ... özelliklerini taşımalıdır. ... şartıyla ben de KD'yi isterim, desen neler söylersin?

Diğer sorular

- Ailenin köyünü/mahallesini ziyaret ediyor musun? Ne sıklıkta? Oradan bir destek oluyor mu ailenize? (Gıda ürünleri vs.) Orada bir arsanız/eviniz var mı? Bir süre sonra oraya tekrar dönmeyi düşünür müsünüz?
- Geçmişe dönüp baktığında şunu yaptığımı/yapmadığımı için pişmanım dediğin neler var? Eğitim, göç, mahalle seçimi gibi.

EK 7: Görüşmecilerin demografik özellikleri

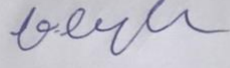
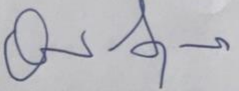
Birinci Kuşak Kadınların Demografik Özellikleri					
Adı	Yaşı	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Eğitim	Çalışma Durumu
Güllü	55	Erzurum	Evli	İlkokul	Gündelikçi
Sadegül	45	Erzurum	Evli	İlkokul	Temizlik işçisi
Ayfer	51	Erzurum	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Besna	58	Erzurum	Evli	İlkokul	Emekli
Hatice	58	Erzurum	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Nergis	49	Amasya	Evli	İlkokul	Mevsimlik işçi
Neşe	50	Antalya	Evli	İlkokul	Emekli
Meral	43	Kırşehir	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Gonca	57	Çorum	Evli	İlkokul	Mevsimlik işçi
Gülay	65	Kahramanmaraş	Dul	Eğitim almamış	Çalışmıyor
Derya	57	Kırşehir	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor
Sultan	50	Afyon	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Neslihan	53	Amasya	Evli	İlkokul	Mevsimlik işçi
Buket	51	Malatya	Evli	İlkokul	Gündelikçi

Birinci Kuşak Erkeklerin Demografik Özellikleri					
Adı	Yaşı	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Eğitim	Çalışma Durumu
Ahmet	61	Mersin	Evli	İlkokul	Emekli (bekçi)
Kadir	65	Niğde	Dul	Ortaokul	Emekli (memur)
İsmail	54	Erzurum	Evli	İlkokul	Emekli (işçi)
Osman	54	Amasya	Evli	İlkokul	Emekli (işçi)
Sedat	67	Amasya	Evli	İlkokul	Emekli (işçi)
Bekir	66	Kahramanmaraş	Evli	Ortaokul	Emekli (memur)
Mustafa	55	Erzurum	Evli	İlkokul	Emekli (marangoz)
Mahmut	67	Erzurum	Evli	İlkokul	Emekli (bekçi)
Salih	45	Tunceli	Evli	İlkokul	SGK'lı, kahvehane işletmecisi
Doğan	59	Bingöl	Evli	Ortaokul	Emekli (işçi)
Abdullah	64	Erzurum	Evli	İlkokul	Muhtar, emekli (işçi)
Tacim	61	Kahramanmaraş	Evli	Lise	Muhtar, emekli (bankacı)

İkinci Kuşak Kadınların Demografik Özellikleri					
Adı	Yaşı	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Eğitim	Çalışma durumu
Ayten	41	Erzurum	Evli	İlkokul	Gündelikçi
Defne	25	İzmir	Evli	Meslek yüksekokulu (Çocuk gelişimi)	Çalışmıyor
Sinem	22	İzmir	Bekâr	Meslek yüksekokulu (Grafik)	Çalışmıyor (Evde kardeş bakımı)
Fatma	32	Amasya	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Güler	35	Mersin	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Derya	39	Amasya	Evli	İlkokul	Çalışmıyor
Karakız	23	İzmir	Bekâr	Meslek Lisesi (Muhasebe)	Muhasebeci
Yüstra	18	İzmir	Bekâr	Meslek lisesine devam (Bilişim)	Öğrenci

İkinci Kuşak Erkeklerin Demografik Özellikleri					
Adı	Yaşı	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Eğitim	Çalışma Durumu
Can	33	İzmir	Bekâr	Meslek lisesi (Muhasebe)	Güvenlik görevlisi
Tarık	28	İzmir	Bekâr	Meslek lisesi (Motor bakım)	Memur
Kenan	33	İzmir	Evli	Lisans (İşletme)	Tesisatçı
Koray	30	İzmir	Bekâr	Lisans (İktisat)	Esnaf
Murat	33	İzmir	Bekâr	Meslek lisesi (Muhasebe)	Güvenlik görevlisi
Vedat	40	Elâziğ	Bekâr	İlkokul	Kaynakçı
Arif	38	İzmir	Evli	İlkokul	İnşaat ustası
Cemil	29	İzmir	Bekâr	İlkokul	Tesisatçı

EK 8. Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 08/07/2019</p>
<p>Tez Başlığı: Kentsel Dönüşümün Eşiğinde Ev, Mahalle ve Kent Deneyimi: Limontepe Örneği</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 231 sayfalık kısmına ilişkin, 08/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- X Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- X Kaynakça hariç 3- X Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- X 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">08/07/2019 </p> <p>Adı Soyadı: Leyla Bektaş Ata Öğrenci No: N13248993 Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri Programı: İletişim Bilimleri Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p> <p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"> Prof. Dr. Suavi Aydın</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
COMMUNICATION SCIENCES DEPARTMENT

Date: 08/07/2019

Thesis Title: On the Edge of Urban Transformation Experience With Home, Neighborhood, City in Limontepe

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 08/07/2019 for the total of 231 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

08/07/2019

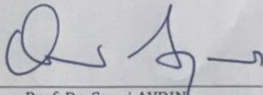
Name Surname: Leyla Bektaş Ata
Student No: N13248993
Department: Communication Sciences
Program: Communication Sciences
Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Suavi Aydın

EK 9. Etik Kurul/Komisyon İzni ya da Muafiyet Formu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>
Tarih: 08/07/2019
Tez Başlığı: Kentsel Dönüşümün Eşiğinde Ev, Mahalle ve Kent Deneyimi: Limontepe Örneği
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>
Gereğini saygılarımla arz ederim.
08/07/2019
<p>Adı Soyadı: Leyla Bektaş Ata</p> <p>Öğrenci No: N13248993</p> <p>Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri</p> <p>Programı: İletişim Bilimleri</p> <p>Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</p>
<p> Prof. Dr. Suavi AYDIN</p>
<p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
COMMUNICATION SCIENCES DEPARTMENT

Date: 08/07/2019

Thesis Title: On the Edge of Urban Transformation: Experience with Home, Neighborhood, City in Limontepe

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Leyla Bektaş Ata
Student No: N13248993
Department: Communication Sciences
Program: Communication Sciences
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

08/07/2019

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Suavi AYDIN